

UDHËZUES
PËR HETIMIN E KORRUPSIONIT
DHE KRIMIT FINANCIAR

Botimet DUDAJ

Copyright © ??????????

Kopertina: Studio grafike
Designer: Vlash Papa
Përpunimi grafik: Greta Konomi

ISBN 978-99943-0-186-7
Shtypur në Shtypshkronjën “Gutenberg”
Tiranë, 2010

Adresa: Rruga “Sami Frashëri”, Nr. 41 pranë Universitetit
“Marin Barleti”, godina nr. 4, Tiranë.
Tel. - fax.: 00355 4 249 944
E-mail: info@botimedudaj.com
Website: www.botimedudaj.com

HYRJE

“Udhëzuesi për hetimin e korrupsionit dhe krimin financiar”, i hartuar nga Zyra Tejoqeanike e Zhvillimit, Ndihmës dhe Trajnimit të Prokurorisë (OPDAT), në bashkëpunim me Projektin Kundër Korrupsionit në Shqipëri (PACA)¹, është një material shumë i rëndësishëm i cili besoj se do të gjejë një përdorim mjaft gjerë në shërbim të punës së përditshme të prokurorëve, oficerëve të policisë gjyqësore dhe gjithë strukturave që janë përfshirë në fushën e hetimit të korrupsionit dhe krimin financiar.

Këtë besim e shpreh jo vetëm për punën e mirë, të gjatë dhe serioze që është kryer në hartimin e këtij Udhëzuesi, por sepse ai ngërthen në vetvete harmonizimin e eksperiencës ndërkombe-tare të hartuesve të tij me eksperiencën e organeve të zbatimit të ligjit në Shqipëri.

Udhëzuesi do të jetë në ndihmë të Njësive të Përbashkëta Hetimore (NjPH-ve) por edhe prokurorëve e oficerëve të policisë gjyqësore të niveleve të tjera, pasi në të përmbliidhen eksperiencat më të suksesshme se ku duhen kërkuar provat, si duhen marrë dhe administruar ato dhe mënyra e paraqitjes të tyre përpara gjykatës në rastet e ushtrimit të ndjekjes penale për veprat penale të korrupsionit dhe krimin financiar.

---

1) Projekti Kundër Korrupsionit në Shqipëri (PACA), është një projekt i përbashkët i Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës. Ai financohet nga Bashkimi Evropian dhe implementohet nga Këshilli i Evropës.

Hartimi i këtij Udhëzuesi, merr një vlerë të veçantë jo vetëm për utilitetin e tij në unifikimin e praktikave të hetimit por edhe pse lufta kundër korrupsionit dhe krimit financiar është një nga prioritetet kryesore të Prokurosisë së Republikës së Shqipërisë dhe përdorimi i këtij Udhëzuesi, besoj se do të rrisë efektivitetin e punës së institucionit tonë në luftën kundër këtyre fenomeneve të pranishme.

Me këtë rast, falenderoj në mënyrë të veçantë ekspertët e huaj që kanë punuar për hartimin e Udhëzuesit, si edhe prokurorët shqiptarë që kontribuuan në hartimin e tij. Gjithashtu, një falenderim i veçantë i takon Koorporatës Sfida e Mijëvjeçarit, (faza II), OPDAT-it si dhe projektit PACA, të cilët mundësuan realizimin e këtij Udhëzuesi.

Ina Rama,

Prokurore e Përgjithshme

PARATHËNIE

Botimi i parë i këtij Udhëzuesi, synon t'u japë ndihmë Njësive të Përbashkëta Hetimore kundër Krimit Ekonomik dhe Korrupsionit (NjPH-të) për të hetuar dhe ndjekur penalisht çështje që janë pjesë e juridiksionit të tyre. Gjithësesi, shpresohet që gjithë prokurorët dhe hetuesit në Shqipëri do të gjejnë disa aspekte të këtij Udhëzuesi të dobishme lidhur me misionin e tyre të hetimit dhe ndjekjes penale në përgjithësi.

Ky libër kategorizohet si një “udhëzues” për disa arësye. Ai nuk është një manual operativ që përmban procedura të detyrueshme për prokurorët në Shqipëri, por thjesht një udhëzues i cili ofron sygjerime, komente dhe rast pas rasti, të dhëna konkrete. Sigurisht prokurorët duhet të zbatojnë Kodin e Procedurës Penale, rregullat e tjera procedurale të lëshuara nga Prokurorja e Përgjithshme, urdhërat nga drejtuesit e tyre, etj. Në shkallën që informacioni i ndodhur në këtë libër vjen në kundërshtim me secilën prej këtyre procedurave të detyrueshme, prokurorët duhet të ndjekin këto procedura. Megjithëse shumë prokurorë kanë dhënë kontribut në këtë Udhëzues, ai nuk është miratuar si një publikim zyrtar i Prokurorisë së Përgjithshme.

Termi “botimi i parë” përdoret pasi shpresohet që ky Udhëzues do të zhvillohet edhe më tej dhe se prokurorë ambiciozë të NjPH-ve apo të tjerë, do t'a rishikojnë, azhurnojnë dhe korrigjojnë atë vazhdimisht sipas nevojës. Në mënyrë që ky Udhëzues të ruante përmasa të menaxhueshme, disa prej temave nuk mbulohen me shumë hollësi dhe disa tema janë hequr totalisht. Azhurnues të ardhshëm duhet të marrin parasysh këtë fakt në botime të tjera.

Së fundmi, përdorimi ose riprodhimi i këtij libri apo pjesë të tij nuk janë të kufizuara, përveç përdorimit për qëllime komerciale. Thuhet se imitimi është forma më e sigurtë e vlerësimit dhe për rrjedhojë çdo përdorim që të tjerët mund t'i bejnë këtij publikimi është mëse i mirëpritur.

Roger H. Stefin

Ish Këshilltar i Përkoshshëm Ligjor

Cynthia L. Eldridge

Keshilltare Ligjore Rezidente

Departamenti i Drejtësisë së SH.B.A-së

Zyra e Zhvillimit, Ndhmës dhe Trajnimit të Prokurorisë (OPDAT)

Ambasada e Shteteve të Bashkuara, Tiranë, Shqipëri

Tetor, 2010

MIRËNJOHJE

Ky Udhëzues është rezultat i një përpjekje bashkëpunuese midis stafit të Zyrës së OPDAT-it, dhe projektit PACA dhe prokrorëve shqiptarë. Falenderime të veçanta për Arben Krajën, Altin Dumanin, Dritan Rreshkën dhe Gentjan Osmanin për pjesmarrjen e tyre në grupin e punës dhe gjithashtu për kohën dhe konsulencën e tyre jashtë sesioneve të grupit të punës. Gjithashtu falenderojmë Gent Ibrahimin, këshilltar ligjor i PACA-s për kontributet e tij. Migena Kondo, specialiste ligjore e OPDAT-it dha një ndihmë të çmueshme duke rishikuar përkthimin e tekstit në shqip dhe duke kontribuar me pjesë të tekstit të Udhëzuesit. Faleminderit gjithashtu specialistes ligjore të OPDAT-it, Bruna Jani-Haxhiu për redaktimin e Udhëzuesit. Së fundimi, një vlerësim i veçantë për bashkëpunimin dhe drejtimin e Këshilltarëve ligjorë të OPDAT-it, Cynthia L. Eldridge dhe Melissa Schraibman.

Roger H. Stefin

Ish Këshilltar i Përkohshëm Ligjor
OPDAT-Shqipëri

PREZANTIM

Krijim i Njësive të Përbashkëta Hetimore (NjPH-ve) në të gjithë vendin me qëllim hetimin dhe ndjekjen penale të korrupsionit publik dhe krimit financiar, është një hap i rëndësishëm në arritjen e transparencës dhe qeverisjes së mirë, të nevojshme në një shoqëri demokratike. Korrupsioni i zyrtarëve publikë është një kancer që shkatërron besimin e publikut në insitucionet dhe veprimtarinë e qeverisë. Kur njërëzit në një shoqëri nuk mund t'u besojnë insitucioneve publike, dhe personave të emëruar apo zgjedhur për të zbatuar dhe siguruar zbatimin e ligjeve dhe akteve të tjera normative që rregullojnë veprimtarinë e gjithësecilit, atëherë ligjet fillojnë të mos kenë kuptim dhe shoqëria civile shpërbëhet. Ky besim shkatërrohet kur zyrtarët publikë përdorin pozicionin që kanë për të përfituar në mënyrë jo korrekte vetë ata apo familja dhe shokët e tyre, dhe ndryshe lejojnë që ligji dhe rregulla të tjera të detyrueshme të anashkalohen apo injorohen. Po kështu, individë privatë që e shkelin ligjin dhe që përfitojnë ekonomikisht me anë të mashtrimit, dhe që i shmangen drejtësisë për shkak të zbatimit të dobët apo mungesës së zbatimit të ligjeve, kontribuojnë për krijimin e një shoqërie të demoralizuar.

Koncepti i NjPH-së është të sjellë në një taks forcë të përbashkët, disa prej prokurorëve, agjentëve të zbatimit të ligjit, dhe hetuesve më të mirë, më të formuar dhe më të dedikuar dhe të vendosur, që t'u punojnë së bashku për të hetuar dhe për të çuar përpara drejtësisë zyrtare dhe idividë autorë të veprave penale të korrumpuar dhe të pandershëm. Pritet që si një njësi e kombinuar, NjPH-ja do të shmangë disa nga mbivendosjet,

inefikasitetin dhe vonesat burokratike që në mënyrë të pashmangshme krijohen në rastet kur insitucione të ndryshme punojnë të ndara, ndonjëhere me axhenda dhe kalendare pune të ndryshme. Suksesi i NjPH-ve do të demonstrohet fillimisht nga rritja numerike në hetime dhe ndjekje penale. Megjithatë, sukses i saj së fundi do të matet nga një besim i rritur dhe i rivendosur i shqiptarëve në insitucionet që i qeverisin dhe në sistemin penal të drejtësisë që ka për qëllim t'i mbrojë ata.

*Përgjatë këtij udhëzuesi termi “hetues” përdoret shpesh në vënd të termit prokuror dhe/apo oficer i policisë gjyqësore. Meqënëse si prokurorët, ashtu edhe oficerët e policisë gjyqësore qofshin ata pranë prokurorive apo oficerë të tjerë të policisë gjyqësorë, të caktuar si pjesë e NjPH-ve, janë të gjithë “hetues”-ku prokurorët drejtojnë hetimet,– nuk do të bëhet dallim, përveç rasteve kur ka nevojë për qartësi.

AKRONIME

1. KP - Kodi Penal
2. KPP - Kodi i Procedurës Penale
3. OPDAT - Zyra Tejoqeanike e Zhvillimit, Ndhmës dhe Trajnimit të Prokurorisë
4. OKB - Organizata e Kombeve të Bashkuara
5. TIMS - Sistemi i Menaxhimit të Teknologjisë së Informacionit
6. QKR - Qendra Kombëtare e Regjistrimit
7. QKL - Qendra Kombetare e Liçensimit
8. ILDKP - Inspektoriati i Lartë i Deklarimit dhe Kontrollit të Pasurive
9. KESH - Koorporata Energjitike Shqiptare
10. FIU - Njësia e Inteligjencës Finaciare
11. DPPPP - Drejtoria e Përgjithshme për Parandalimin dhe Pastrimin e Parave
12. IK - Informator Konfidencial
13. KEDNj - Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut
14. GjEDNj - Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut
15. GPS - Sistemi Global i Pozicionimit

ROLI I PROKURORIT

1. Hyrje

Prokurori kryen funksione të ndryshme¹. Nga njëra anë ai vepron si hetues - në fakt, si hetuesi kryesor – për çështjet për të cilat ka nisur hetimi². Si hetues, vetë prokurori kryen veprime hetimore ose udhëzon oficerët/agjentët e policisë gjyqësore të kryejnë veprime hetimore të caktuara. Prokurori mbledh, shqyrton provat dhe vendos nëse ato janë të mjaftueshme për të ngritur akuzën. Mandej, prokurori “ndërron petkat” dhe shndërrohet në prokurorin tradicional që përgatit dhe paraqet akuzën në gjykatë, si dhe përfaqëson shtetin në procesin gjyqësor penal.

Sigurisht, kompetencat e prokurorit nuk janë të pakufizuara. Për disa veprime hetimore kërkohet miratimi paraprak i gjykatës, kurse disa të tjera i nënshtrohen rishikimit gjyqësor pasi janë kryer. Në fakt, edhe vendimi për mos marrjen e provave të kërkuara nga pala e dëmtuar apo vendimi për të mos filluar ndjekjen penale mund të kundërshtohen në gjykatë nga pala e dëmtuar³. Gjithashtu, megjithëse policia gjyqësore është e detyruar të njoftojë “pa vonesë” prokurorin lidhur me veprën penale⁴, shpesh prokurori nuk njoftohet në kohë. Autorët e këtij manuali besojnë se përfshirja e prokurorit që në fazat e para të hetimit ndihmon në strukturimin e mirë të procesit hetimor dhe në parandalimin e vonesave të panevojshme apo punës hetimore të keqorientuar apo të papërshtatshme për rastin konkret.

1) Neni 24 i KPP-së

2) Nenet 277 dhe 304 të KPP-së

3) Nenet 58 dhe 291/2 të KPP-së

4) Neni 293 i KPP-së

2. Prokurori si “gjyqtar”

Në rolin e tij si hetues prokurori në fakt vepron si gjyqtar (si gjyqtari i parë) i fakteve. Ai ka përgjegjësinë fillestare të përcaktojë nëse provat mund të mbështesin akuzën penale dhe janë të mjaftueshme për të marrë një vendim fajësie. Sigurisht, duke qenë përfaqësues i shtetit, detyra e prokurorit është të kërkojë “drejtësi” dhe ndonjëherë drejtësi do të thotë që një çështje penale nuk duhet të shkojë më tej. Çështja nuk duhet të shkojë më tej kur prokurori vetë nuk është i bindur për fajësinë e të pandehurit, pasi nëse prokurori ka një dyshim të arsyeshëm apo shqetësim në lidhje me fajësinë e të pandehurit, si mund të presë ai që gjykata të mendojë ndryshe? Mbi të gjitha, si avokat i “së vërtetës”, si mundet prokurori të japë argumente tek të cilat ai nuk beson? Prokurori duhet t’i japë zgjidhje të gjithë këtyre dyshimeve para se të ecë para.

Gjithashtu, çështja nuk duhet shkojë përpara edhe në rastet kur prokurori, megjithëse është i bindur për fajësinë e të pandehurit, vlerëson se provat që disponon nuk janë të mjaftueshme për të marrë një vendim fajësie. Në këto rrethana prokurori mund të zgjedhë të vazhdojë hetimin, por nëse janë eksploruar të gjitha pistat hetimore ose nëse kanë kaluar afatet e hetimit, ai duhet t’i japë fund procedimit⁵.

Megjithatë, kur themi se fillimisht prokurori vepron si gjyqtar, nuk nënkuptojmë se ai duhet të procedojë me hetimin sikur të ishte një gjyqtar i paanshëm dhe i pandikuar. Prokurori tek e

---

5) Disa analistë të ligjit besojnë se, nëse ka prova të mjaftueshme për të ngritur akuzë, atëherë çështja duhet të dërgohet për gjykim, duke ia lënë gjykatës vendimin përfundimtar të fajësisë apo pafajësisë. Të tjerë analistë do të argumentonin se, nëse prokurori nuk është i bindur për fajësinë, atëherë do të ishte një braktisje e rolit të tij si prokuror – pa përmendur shpenzimin e kotë të kohës dhe burimeve të gjykatave dhe prokurorive – procedimi me një çështje që ka shumë pak gjasa të ketë sukses. Ne parashtrijmë idenë se nenet 327, 328 dhe 331 të KPP-së i japin prokurorit kompetencën për të vendosur, si shkallë e parë shqyrtimi, nëse ka prova të mjaftueshme për të ecur përpara.

fundit është avokat i njërës palë, dhe në mënyrë që të jetë një hetues efektiv ai duhet ta nisë punën nga prezumimi ose teoria, sipas së cilës i pandehuri është në të vërtetë fajtor për krimin (ose për ndonjë krim) për të cilin ai po hetohet. Ndonjëherë është pikërisht këmbëngulja, besimi se kërkimi do të japë rezultatet e pritura, që e bën një hetues vërtet të suksesshëm të dallohet nga një që ndoshta e bën punën mirë, por në mënyrë mekanike.

3. Roli i prokurorit në hetim

Cili është, pra, në të vërtetë roli i prokurorit në një hetim? Shpeshherë prokurori nuk është hetues i trajnuar, ai nuk ka edukim policor mbi marrjen në pyetje apo mbi marrjen dhe analizimin e provave, ai nuk ka njohuri të thella të kriminalistikës dhe nuk ka bërë kurrë një arrestim apo një kontroll. Megjithatë, prokurori mund dhe duhet të përmbushë funksione të rëndësishme në nivel hetimor. Avantazhet që ai ka janë edukimi në fushën ligjore, njohuritë mbi faktet dhe provat e nevojshme për të vërtetuar krimin, si dhe qasja ligjore ndaj analizimit të elementëve të veprës, pra cilët janë provuar dhe cilët jo në një rast konkret. Prokurori e orienton policinë gjyqësore ta përqendrojë punën pikërisht tek elementët që mungojnë.

Duke marrë pjesë në hetim dhe duke e drejtuar atë, prokurori është në gjendje të sigurojë që mbledhja e provave kryhet në përputhje me ligjin dhe se ato ruhen dhe analizohen ashtu si duhet, në mënyrë që të mund të përdoren në gjyq. Për ta përmbledhur, roli i prokurorit në hetim përfshin elementët e mëposhtëm:

- Të sigurojë që puna hetimore përqendrohet tek elementet e krimit;
- Të sigurojë që puna gjatë hetimit është e strukturuar dhe e koordinuar;

- Të sigurojë që provat mblidhen në përputhje me ligjin;
- Të sigurojë që provat ruhen në mënyrën e duhur;
- Të sigurojë që provat analizohen në mënyrën e duhur;
- Të sigurojë që provat janë të përdorshme në gjykim.

Disa nga këto fusha do të trajtohen më hollësisht gjatë kapitujve të tjerë të këtij manuali.

4. Vendimi për të filluar ndjekjen penale

Prokurori ka detyrimin të shënojë në regjistër çdo njoftim të veprës penale që i vjen, ose që ka marrë me iniciativën e vet⁶. Kjo dispozitë nga disa interpretohet sikur nuk lejon diskrecion për fillimin e hetimit penal. Megjithatë, të nisësh një hetim nuk është e njëjta gjë si të bësh kërkesë për gjykim në gjykatë.

Nga ana tjetër, prokurori ka të drejtë të mos fillojë ose të pushojë procedimin penal në rastet e parashikuara shprehimisht në ligj⁷. Një prej rasteve të pushimit të procedimit është kur del se i pandehuri nuk e ka kryer veprën ose kur nuk provohet që e ka kryer ai⁸.

Por kush e përcakton nëse provohet apo jo se i pandehuri e ka kryer veprën penale? Vlerësimin e parë të këtij fakti e bën prokurori që heton. Ndërsa prokurori duhet të veprojë me integritet, ka shumë raste kur mjaftueshmëria e provave është thjesht një çështje gjykimi, dhe prokurori, me të drejtë, mund ta konstatojë këtë pamjaftueshmëri veçanërisht kur kjo është në interes të drejtësisë.

6) Neni 287 i KPP-së

7) Neni 24 i KPP-së, ndërkohë që rastet e mosfillimit të procedimit penal parashikohen në nenin 290 të KPP-së dhe rastet e pushimit të procedimit penal parashikohen në nenet 290 e 328 të KPP-së

8) Neni 328/1/dh i KPP-së

Shembull: Një drejtues mjeti (dëshmitar) bën kallëzim pranë policisë, se një punonjës policie i qarkullimit rrugor i ka kërkuar që të paguajë rryshfet në këmbim të mosgjyritjes për shkelje të rregullave të qarkullimit. Dëshmitari pranon se ka paguar rryshfetin, por tani dëshiron të bëjë kallëzim. A ka prokurori detyrim të fillojë një procedim kundër dëshmitarit që ka paguar rryshfet në të njëjtën kohë që fillon një procedim kundër punonjësit të policisë? Disa do të thoshin po. Por cilat janë provat që do të mbështesnin çështjen kundër dëshmitarit? Thjesht fjalët e tij? Nuk ka prova fizike, nuk ka prova mbështetëse. Nëse hetimi do të përfundojë këtu, a do të ngrinte prokurori akuzë kundër punonjësit të policisë duke u bazuar në prova kaq të lëkundshme? Sigurisht që jo. Pra, përse duhet ai të mendojë për akuzat penale kundër dëshmitarit? Nga ana tjetër, nëse nuk do të fillojë procedim kundër dëshmitarit prokurori ka mundësi ta çojë më tej hetimin e tij ndaj punonjësit të policisë, për shembull nëpërmjet operacioneve të fshehta që mund të japin prova të mjaftueshme për të ngritur akuzë.

Prokurori, gjithashtu, ka të drejtë të shqyrtojë përgjegjësinë penale të një personi përpara se të ngrijë akuzë kundër tij. Në mënyrë të veçantë, ai shqyrton nëse një person ka vepruar nën presion apo nevojë ekstreme për të mbrojtur veten e tij, apo një person të afërt në rrezik, dhe për këtë arsye nuk mund të ngarkohet me përgjegjësi penale⁹. Këtu mund të marrim shembull rastin e pacientit që detyrohet t'i paguajë rryshfet doktorit për të marrë kujdesin e nevojshëm mjekësor. Nëse prokurori kualifikon veprimet e kryera nga pacienti (tashmë një dëshmitar bashkëpunues me prokurorinë) si të kryera në kushtet e nevojës ekstreme, atëherë një vendim i arsyetuar për të mos filluar ose pushuar çështjen penale ndaj tij do të ishte përfundimi i duhur.

---

9) Nenet 19 dhe 20 të KP-së

Për rrjedhojë, mund të argumentohet se prokurori gjithmonë ka një farë diskrecioni të kufizuar që i jep atij autoritetin për të vendosur në lidhje me drejtimin, objektin e hetimit dhe mjaftueshmërinë e provave.

Pa dyshim, ushtrimi i diskrecionit për të vazhduar apo jo me hetimin apo me ndjekjen penale ka pasoja të rëndësishme për personin nën hetim, viktimën, si dhe për komunitetin në tërësi. Vendimi për të vazhduar hetimin apo ndjekjen penale duhet të merret vetëm pasi të merren në konsideratë provat dhe faktorë të tjerë të lidhur, si e kaluara kriminale e personit nën hetim, duke përfshirë këtu edhe ato që janë në favor të tij. Një vendim i gabuar për të filluar një çështje penale mund të dëmtojë besimin e publikut në procesin penal, sikurse mund edhe të shkaktojë shqetësim të pamërituar tek personi i akuzuar pa të drejtë.

Një ministër kanadez i drejtësisë ka theksuar se kryerja e detyrave të prokurorit është e vështirë:

“... nevojitet një gjykim i shëndoshë profesional dhe njohuri ligjore, një dozë e madhe përvojë jetësore, si dhe aftësia për të punuar nën një stres të madh... nuk ka ndonjë recetë që të garantojë përgjigjen e duhur në çdo rast, dhe në shumë raste edhe dy persona krejtësisht të arsyeshëm kanë mendime të ndryshme. Një prokuror i cili pret gjëra të sigurta dhe të vërtetën absolute, ka zgjedhur punën e gabuar. Ushtrimi i diskrecionit të prokurorit nuk është një shkencë ekzakte. Sa më të shumta dhe komplekse të jenë problemet, aq më i madh është edhe marzhi i gabimit...”

5. Roli i prokurorit kundrejt atij të avokatit mbrojtës

Avokati mbrojtës nuk ka qëllim kryesor të vërtetën; ai synon të deklarojë të pafajshëm klientin e tij. Kështu, një avokat mbrojtës mund të përdorë – dhe shpesh përdor – argumente të cilat edhe vetë nuk i beson si të vërteta, ose mund të paraqesë prova të dyshimta ose me një vlefshmëri të diskutueshme. Sigurisht që ai, për arsye strategjike, mund të zgjedhë të mos e bëjë një gjë të tillë, por nuk ka ndonjë pengesë ligjore për këtë, për sa kohë që ai nuk paraqet me dashje prova të falsifikuara ose nuk mashtron gjykatën. E thënë fare thjesht, qëllimi i tij – madje, detyrimi i tij si avokat mbrojtës – është të hedhë dyshime mbi çështjen e filluar nga prokuroria.

Ndryshe nga avokati, prokurori përfaqëson jo vetëm palën akuzuese, por edhe shoqërinë e publikun në përgjithësi. Publiku përfshin të gjithë shtetasit, përfshirë këtu edhe të pandehurin, dhe për këtë arsye prokurori ka për detyrë të sigurojë se të pandehurit i është garantuar një gjykim i drejtë, dhe se janë respektuar parimet e shtetit të së drejtës. Për shkak të natyrës së veçantë të rolit të prokurorit, ai nuk mund të përdorë prova të marra në mënyrë të paligjshme dhe ka detyrimin t'i bëjë të ditur mbrojtjes të gjitha provat, përfshirë provat që mund të jenë të dobishme për mbrojtjen dhe që prokurori nuk ka ndër mend t'i përdorë në gjyq¹⁰. Mbrojtja nuk ka detyrime të tilla.

Megjithatë, roli i avokatit mbrojtës nuk duhet kritikuar apo përbuzur. Ekzistenca e avokatëve të aftë mbrojtës në një sistem akuzator krijon “kontroll e ekuilibër” kundrejt sjelljeve abuzive të policisë, prokurorisë apo edhe gjykatës. Në fakt, kur ke përballë si kundërshtarë avokatë të mirë mbrojtës, rritet cilësia

10) Ky konkluzion buron nga detyrimet që ka prokurori me rastin e marrjes së personit si të pandehur. Neni 327 i KPP-së, në kombinim me Vendimin Unifikues Nr. 3/2002 të Gjykatës së Lartë, parashikojnë se i pandehuri dhe mbrojtësi i tij njihen me të gjitha aktet e dosjes hetimore.

e praktikës së ligjit dhe avokatisë. Prokurorët e mirë duhet të mirëpresin sfidat para të cilave ata vihen nga avokatë mbrojtës cilësorë, pasi ata e detyrojnë prokurorinë dhe policinë të ngrenë standardet, të përmirësojnë aftësitë e tyre, si dhe të jenë më të përgatitur. Gjithashtu, kjo zvogëlon rrezikun e dënimeve të padrejta, pasi një avokat mbrojtës i aftë mund të zbulojë dobësitë në çështjen e filluar nga prokuroria. Një prokuror i mirë duhet të jetë i hapur ndaj kësaj mundësie në çdo kohë.

Ka persona që mendojnë se prokurori nuk ka për detyrë të sigurojë marrjen e një vendimi fajësie, por vetëm të paraqesë çështjen me drejtësi, paanësi dhe objektivitet. Këta persona deklarojnë se, nëse prokurori arrin të bëjë këtë, ai nuk duhet të shqetësohet nëse i pandehuri do të dënohet apo do të deklarohet i pafajshëm. Megjithatë, të tjerë persona (përfshirë edhe autorët e këtij manuali) besojnë se prokurori duhet të jetë një avokat, i cili beson fort dhe me pasion në drejtësinë e çështjes dhe ia përcjell këtë besim e pasion edhe trupit gjykues. Në rast se prokurori është indiferent ndaj rezultatit të çështjes – apo vepron sikur të ishte i tillë – atëherë ai i komunikon trupit gjykues një mungesë besimi tek çështja që po përfaqëson. Nga ana tjetër, nëse prokurori e prezanton çështjen e tij në mënyrë të plotë, me kujdes dhe përgatitje të lartë, por gjykata e paanshme jep me ndershmëri e drejtësi një vendim në favor të të pandehurit, atëherë prokurori nuk ka përse të turpërohet apo të inatoset.

6. Prokurori dhe media

Media mund të shërbejë, së pari, si burim informacioni për fillimin e çështjeve penale apo përparimin e tyre¹¹. Por ajo mund të shërbejë edhe për një funksion tjetër të rëndësishëm për prokurorët, dhe ky është bërja publike e punës dhe suksesit të tyre. Kjo është e rëndësishme pasi perceptimi publik i suksesit do të

11) Shih kapitullin “Regjistrimi dhe para-regjistrimi i çështjes”.

kontribuojë në rritjen e autoritetit të prokurorëve dhe besimit të publikut tek ta. Në fund të fundit, janë qytetarët e vendit ata që do të luajnë rolin më domethënës në luftën kundër korrupsionit. Për sa kohë qytetarët tolerojnë *status quo*-në, kjo e fundit nuk do të ndryshojë. Por, kur qytetarët të konstatojnë se ankesat e tyre po sjellin ndryshime dhe se diçka po bëhet për të luftuar korrupsionin, niveli i tolerancës do të ulet dhe më shumë njerëz do të vijnë për të sjellë informacion. Kjo do të rrisë numrin e çështjeve penale. Kështu, megjithëse prokurorët janë shpesh dyshues ndaj medias – në fund të fundit, si zyrtarë publikë edhe ata janë të prekur nga kritikizmi në media – ata duhet të fillojnë të shohin përfitimet e publicitetit.

Është e qartë se prokurorët nuk duhet të kërkojnë publicitet nëpërmjet nxjerrjes së informacionit lidhur me çështjet e tyre. Megjithatë, dokumentet që janë depozituar në gjykatë apo veprime të tjera që zhvillohen në gjykatë janë të gjithë publikë dhe media mundet, me të drejtë, të raportojë për to¹². Për këtë arsye, prokurori duhet të jetë i kujdesshëm gjatë përgatitjes së kërkesës për gjykim, pasi argumentimet e tij për detajet e krimit dhe sjelljen kriminale të të pandehurit do të shërbejnë edhe për të njoftuar publikun lidhur me akuzat. Ky dokument duhet të jetë i detajuar, faktik dhe i saktë. Prokurori nuk duhet të përfshijë akuza të cilat nuk kanë gjasa të provohen në gjykim apo deklaramë të tjera, të cilat e paragjykojnë të pandehurin. Në fund të fundit, prokurori nuk dëshiron të akuzohet se po përpiqet të paragjykojë të pandehurin apo të dëmtojë reputacionin e tij padrejtësisht.

Gjithashtu, prokurori duhet të kujdeset që të shmangë sa më shumë të jetë e mundur informacionin konfidencial nga regjistrat publikë apo aktet që depozitohen në sekretari. Për shembull, emrat apo informacione të tjera personale të viktimave

12) Nenet 103/1 dhe 332 të KPP-së

dhe dëshmitarëve nuk duhet të përfshihen në aktet e depozi- tuara apo në regjistrat e prokurorisë sa më shumë të jetë e mu- ndur. Nëse prokurori duhet patjetër t'i referohet veprimet të një viktime apo dëshmitari, atë nuk e pengon asgjë t'i përmendë personat e mësipërm me initiale, në vend të emrave të tyre të plotë.

- Shtojcë 1: Udhëzuesi i OKB-së për Rolin e Prokurorit.**
- Shtojcë 2: Kodi i Etikës së Prokurorit, miratuar nga Shoqata Kombëtare e Prokurorëve të Shqipërisë**
- Shtojcë 3: Standardet e përgjegjësisë profesionale dhe deklarata e detyrave dhe të drejtave themelore të prokurorëve, miratuar nga Shoqata Ndërkombëtare e Prokurorëve**

REGJISTRIMI I ÇËSHTJES PENALE

1. Fillimi i çështjes

Çështja penale mund të fillohet në disa mënyra. Ato më të zakonshmet janë:

- kryesisht ose me iniciativën e prokurorit;
- me referim nga Policia e Shtetit;
- me kallëzim të drejtpërdrejtë në prokurori nga qytetari;
- me kallëzim nga nëpunësi publik dhe personeli mjekësor.

1.1. Fillimi i çështjes kryesisht (*ex-officio* ose *me iniciativë*)

Disa nga rastet më të suksesshme të korrupsionit publik fillojnë në mënyrë “spontane” nga një prokuror apo prokurori e vëmendshme, e cila ndjek informacionet e marra nga publiku. Situatat më të shpeshta kanë të bëjnë me raportime në gazeta ose media apo denoncime publike të akuzave kundër një nëpunësi apo një agjencie publike. Megjithatë, një prokuror mund të nisë nga puna me iniciativën e vet edhe thjesht duke u bazuar në një informacion të dëgjuar rastësisht apo në një thashethem, nëse ai ka mundësi të kryejë disa kërkime informale. Për shembull, si reagim ndaj thashethemeve publike apo private apo spekulimeve se si një nëpunës publik është në gjendje të përballojë makina të reja apo prona, ekzistojnë burime të dhënash publike të cilat mund t’i hedhin poshtë këto thashetheme ose mund t’i fryjnë më shumë zjarrit. Kështu, duket se ligji lë shumë në diskrecionin e prokurorit kur vjen puna për fillimin e procedimit penal kryesisht.

1.1.1. Media

Gazetat ose mediat e tjera publike mund të shkruajnë rreth akteve kriminale të kryera nga nëpunësit publikë dhe mund të grumbullojnë të dhëna mbështetëse, duke përfshirë dokumente, deklarata nga dëshmitarë të mundshëm, dhe/ose kaseta audio dhe video nga përgjimet e fshehta. Media, në këtë fazë të hershme, ka më shumë avantazhe sesa prokurori, pasi nuk është e kufizuar nga rregullat që duhet të ndjekin prokurorët dhe policia gjyqësore, si regjistrimi i çështjes, marrja e vendimit për përgjim në gjykatë, njoftimi i personave për të drejtën që ata kanë për të mos fajësuar vetveten, etj. I vetmi kufizim ose shqetësim, me të cilin mund të përballet media, është shmangia e shkeljes së ligjit penal nëpërmjet ekspozimit të “një aspekti të jetës private të personit, pa lejen e tij”¹³. Elementi kyç i dispozitës penale është ekspozimi i aspekteve të jetës private, ndërkohë që praktikat korruptive kryhen si rezultat i mbajtjes së një pozicioni publik, dhe në shumicën e rasteve nuk përfshihen në suazën e jetës private të personit.

Në përgjithësi, media nuk është e interesuar të zbulojë të vërtetën apo të ndëshkojë keqbehësit, por të sigurojë publicitet dhe të rrisë reputacionin e saj në treg, në mënyrë që të shesë më shumë gazeta dhe hapësirë publicitare. Ja pse, disa herë, raportimet e mediave duhet të merren “me pak rezerva”. Megjithatë, shpesh herë informacionet apo provat e shfaqura (si videokasetat) janë tepër fajësuese për të mos u marrë në konsideratë. Për më tepër, shumë shpesh opozita ndaj qeverisjes bëhet shumë më mirë nga një media e lirë, e cila është në gjendje të ushtrojë një

---

13) Neni 121 i KP: “Vendosja e aparaturave që shërbejnë për dëgjim apo regjistrim të fjalëve ose të figurave, dëgjimi, regjistrimi ose transmetimi i fjalëve, fiksimi, regjistrimi ose transmetimi i figurave, si edhe ruajtja për publikun apo publikimi i këtyre të dhënave që ekspozojnë një aspekt të jetës private të personit pa pëlqimin e tij, përbën kundërvajtje penale dhe dënohet me gjobë ose me burgim gjër në dy vjet”.

presion të vërtetë mbi pushtetin politik, çka është një gjë shumë e shëndetshme në një shoqëri demokratike.

Çfarë mund të bëjë hetuesi¹⁴ me këto informacione? Si fillim, ai mund të përpiqet të flasë me gazetarin për të mësuar edhe më shumë rreth çështjes (fakte që ndoshta nuk janë raportuar) dhe të flasë me burimet e informacionit të përdorura nga gazetari, nëse ata janë zbuluar publikisht. Edhe pse gazetari, si rregull, nuk është i detyruar të tregojë burimin e informacionit që ai ka publikuar¹⁵, besimi i gazetarit tek prokuroria dhe, nganjëherë, marrëdhëniet e mira mes tij dhe prokurorit mund të ndikojnë që ai të besojë se është në interesin e tij të ndihmojë prokurorin. Në fund të fundit, nëse artikulli i tij bëhet shkak për fillimin e një procedimi penal, gazetari do të ketë edhe një lajm tjetër të mirë për të raportuar. Si rrjedhim, hetuesit mund t'i hyjë në punë gazetari, por informacioni mes tyre duhet të rrjedhë vetëm në një drejtim, nga gazetari tek hetuesi. Hetuesi asnjëherë nuk duhet të tregojë se cilin person ka nën hetim apo të flasë rreth provave apo informacioneve që ai ka grumbulluar apo për të cilat ka dijeni. Gjithashtu, çdo koment i pamenduar apo i çastit që ka lidhje me çështjen, mund të përfundojë në një artikull në gazetë, duke vënë në pozitë të vështirë hetuesin dhe zyrën e tij.

Hetuesi gjithashtu mund të përpiqet të rindërtojë ose t'u kthehet hapave të ndërmarra nga gazetari, duke kontaktuar dëshmitarët që janë identifikuar publikisht ose duke marrë dokumente për të cilat është folur më parë.

Hetuesi duhet të vlerësojë gjithashtu mundësinë për të kërkuar ose sekuestruar nga mediat kasetat bruto të të gjitha regjistri-

---

14) Në këtë rast dhe në të gjitha rastet e tjera më poshtë, termi "hetues" përdoret për të nënkuptuar si prokurorët, ashtu dhe oficerët/agjentët e policisë gjyqësore.

15) Neni 159/3 i KPP-së mbron gazetarët nga detyrimi për të treguar emrat e burimeve të tyre sekrete të informacionit.

meve ose dokumente të tjera që janë mbledhur prej tyre, si edhe kopje të shënimeve të mbajtura gjatë intervistave që janë zhvilluar. Edhe pse gazetari nuk mund të detyrohet të deklarojë burimet, nuk ka asnjë arsye pse ai të mos dorëzojë shënimet e mbajtura, duke i redaktuar për të mos lejuar identifikimin. Megjithatë, hetuesi duhet të ketë parasysh se prova të tilla mund të mos pranohen në gjyq.

1.1.2. A mund të përdoren në procesin penal provat e marra nga media?

Për fatin e keq të prokurorit provat e grumbulluara nga gazetari mund të mos përdoren në gjyq. Një fushë ende e diskutueshme e ligjit është përdorimi në një procedim penal i regjistrimeve të fshehta audio dhe/ose video të bisedave ose telefonatave, të kryera nga media apo individë privatë. Nga njëra anë, KPP-ja kërkon një ndjekje rigoroze të rregullave të tij në lidhje me marrjen e provave, në mënyrë që ato të bëhen të pranueshme, dhe madje parashikon se provat e marra në shkelje të ndalimeve të parashikuara nga ligji nuk mund të përdoren¹⁶. Për rrjedhojë, shumë juristë, përfshirë gjyqtarë dhe avokatë, argumentojnë se një regjistrim audio/video i kryer në një mënyrë të ndryshme nga ajo që parashkon ligji për përgjimet, përbën shkelje të ndalimeve ligjore, dhe si i tillë rezultatet e tij nuk mund të përdoren në gjykatë. Ata argumentojnë se këto ndalime zbatohen ndaj çdokujt, qoftë organ shtetëror apo individ, pasi ligji nuk bën ndonjë specifikim të shprehur.

Megjithatë, vetë KPP-ja ngelet i hapur ndaj pranimit të llojeve të tjera të provave që nuk përmenden shprehimisht¹⁷. Për me-

16) Neni 151/4 i KPP-së

17) Neni 151/3 i KPP-së: “Kur kërkohet një provë që nuk rregullohet me ligj, gjykata mund ta pranohë atë në qoftë se ajo vlen për të vërtetuar faktet dhe nuk çënon lirinë e vullnetit të lirë të personit. Gjykata vendos për marrjen e provës pasi dëgjon palët mbi mënyrën e marrjes së saj”.

ndimin tonë, dispozitat që kanë të bëjnë me përdorshmërinë e provave të marra nëpërmjet përgjimeve¹⁸ u referohen vetëm veprimeve të përfaqësuesve të organeve shtetërore (policisë dhe prokurorisë), për shkak se dispozitat procedurale caktojnë rregullat për mënyrën e ushtrimit të ndjekjes penale, të hetimit dhe gjykimit të veprave penale¹⁹. Individët dhe mediat nuk kryejnë asnjërin prej këtyre funksioneve. Për më tepër, nuk ka asnjë ligj që ndalon regjistrimin e fshehtë të një personi tjetër, përveç rastit kur kjo kryhet me qëllimin e ekspozimit të jetës private, pa marrë më parë pëlqimin e tij²⁰. Në këto kushte, duket se pranimi i provave të tilla mbetet brenda diskrecionit të gjykatës.

Çështjet që duhet të trajtohen nga gjykata janë nëse prova e marrë “ka vlerë” dhe nëse është çënuar liria e vullnetit të personit. Vlera e provës do të jetë e qartë nga përmbajtja e regjistrimit, kurse përfundimi në lidhje me çënimin ose jo të lirisë së vullnetit të personit do të varet nga mënyra se si është bërë regjistrimi. Për të treguar se nuk është çënuar liria e vullnetit të personit, pra për të treguar që personi nuk është shtrënguar apo nuk i është ngritur ndonjë kurth që e ka detyruar të bëjë deklarime vetëfajësuese, prokurorit do t’i nevojitet dëshmia e personit që kreu regjistrimin dhe prova të tjera që tregojnë rrethanat në të cilat ai u realizua. Prokurori do ta ketë të pamundur plotësimin e këtij kushti, nëse personi që ka bërë regjistrimin nuk ka mundësi ose dëshirë të dëshmojë për këtë fakt.

Nëse gjykata refuzon të pranojë provat e marra nga regjistrimet e fshehta, prokurori i ka duart e lidhura. Pavarësisht nga ekzistenca e kësaj mundësie prokurori duhet të vazhdojë të bëjë më të mirën e mundshme, derisa kjo fushë e ligjit të qartësohet ose të ndryshohet. Ndryshimi do të vijë kur mungesa e qëndruesh-

---

18) Nenet 221 e vijues të KPP-së

19) Neni 2 i KPP-së

20) Neni 121 i KP-së

mërisë në praktikën gjyqësore do t'i detyrojë ligjberësit të vepronjë. Ndërkohë, prokurori duhet të gjejë mënyra për të ndërtuar një çështje, me apo pa regjistrime të fshehta.

Edhe nëse regjistrimet e fshehta nuk pranohen si provë, prokurori do të ketë dëshminë e personit që kreu regjistrimin dhe/ose personit që mori pjesë në bisedë. Nga pikëpamja ligjore, dëshmitë e tyre duhet të jenë të mjaftueshme për të marrë një vendim fajësie, edhe pse shpesh gjykatat mund të ngurrojnë të deklarojnë të pandehurit fajtorë duke u bazuar vetëm në dëshminë e një personi. Në disa raste, kjo dëshmi mund të mbështetet nga ndonjë person tjetër që ishte i pranishëm, ndoshta edhe nga ndonjë punonjës i medias. Prokurori, gjithashtu, mund të përpiqet të mbështesë këtë dëshmi, duke gjetur dëshmitarë të tjerë të së njëjtës sjellje kriminale të të pandehurit. Shpesh, këta persona bëhen të gjallë pasi shohin ekspozimin në media të tij. Megjithëse dëshmitë e tyre mund të mos jenë të përdorshme në çështjen aktuale, ato mund të shërbejnë për të regjistruar procedime të tjera, të cilat prokurori mund t'i bashkojë me procedimin në fjalë. Bashkimi i disa procedimeve për të njëjtën sjellje kriminale mund të sjellë që i pandehuri të bjerë dakord për një gjykim të shkurtuar.

Së fundmi, prokurori duhet të kryejë hetim financiar të detajuar. Dokumente apo dëshmi për pasuri të pajustificuara mund të pranohen si provë, për të treguar një model të qëndrueshëm të sjelljes kriminale.

1.2. Referimet nga Policia e Shtetit

Policia e Shtetit merr dijeni për veprat penale nga kallëzimet e qytetarëve, dhe nga informacionet e mbledhura nga strukturat e terrenit dhe i referon pa vonesë prokurorit elementet thelbësore

të veprës penale. Njoftimi bëhet, si rregull, me shkrim, por, në raste urgjente mund të bëhet edhe me gojë²¹.

Policia mund të hetojë për aq sa është e mundur dhe ta dërgojë çështjen në prokurori vetëm pasi të ketë shteruar të gjitha mjetet hetimore që ka në dispozicion. Kjo mënyrë veprimi është e preferueshme për shumë kategori veprash penale, si vjedhjet, plagosjet etj. Kurse për veprat në fushën e krimit ekonomik dhe korrupsionit është e preferueshme që çështjet t'u vihen në dijeni prokurorëve sa më shpejt të jetë e mundur. Një ndër tendencat në këtë fushë është që këto çështje të hetohen bashkarisht, si një përpjekje e përbashkët midis policisë dhe prokurorëve.

1.3. Kallëzimi i drejtpërdrejtë i qytetarëve në prokurori

Aktualisht prokurorët mund të marrin kallëzime të drejtpërdrejta nga qytetarë, të cilët me vullnetin e tyre të lirë nuk kanë dashur të kallëzojnë në polici, ose kanë kallëzuar më parë në polici apo agjenci të tjera dhe nuk kanë marrë atë që prisnin. Prokurorët duhet t'i trajtojnë këto kallëzime me seriozitet. Nëse informacioni fillestar ka vlerë, prokurori duhet të caktojë një oficer të policisë gjyqësore për të ndihmuar në grumbullimin e provave mbështetëse. Një ndër përfitimet e kallëzimeve të drejtpërdrejta të qytetarëve është se këta qytetarë, të cilët e kanë treguar dëshirën e tyre për zbulimin e aktivitetit kriminal, mund të përdoren në veprime simuluese dhe përgjime konsensuale. Nga ana tjetër, hetimi i suksesshëm i kallëzimeve të qytetarëve do të bëjë që më shumë kallëzime të tilla të paraqiten në prokurori, pasi besimi i tyre tek prokuroria do të rritet.

---

21) Nenet 280 dhe 293 të KPP-së

1.4. Kallëzimet nga nëpunësit publikë

Nëpunësit publikë, përfshirë këtu edhe personelin mjekësor, mund të bëjnë kallëzim në prokurori ose në polici. Kallëzimi i nëpunësit publik bëhet gjithmonë me shkrim, dhe në rastet kur vepra penale zbulohet gjatë një procedure civile apo administrative ai duhet ta kallëzojë atë drejtpërdrejt në prokurori²². Në të shumtën e rasteve këto lloj kallëzimesh bëhen nga agjenci publike për veprimtari që përfshihen në fushën e tyre të kompetencës.

Prokuroritë marrin shumë kallëzime të tilla dhe shpesh ato janë të paplota, nuk evidentojnë elementët e veprës, nuk identifikojnë autorin apo thjesht kufizohen në kallëzimin e shkeljeve të natyrës ekonomike apo administrative, pa sqaruar se pse pretendohet që shkelja arrin në kufijtë e veprës penale. Është e qartë se kallëzimi i nëpunësit publik nuk pritet të zëvendësojë kërkesën për gjykim, por ai duhet të përmbajë një minimum argumentimi, duke pasur parasysh se vjen nga një strukturë e specializuar. Edhe në rastet e kallëzimeve të paplota prokurori nuk duhet t'i anashkalojë ato, por duhet t'i kalojë tek oficerët e policisë gjyqësore për hetime të mëtejshme.

Në raste të tjera kallëzimet nga agjenci publike, të cilat kanë revizorë (audit) ose struktura të brendshme hetimore, janë mjaft të plota, kështu që prokurori mund të regjistrojë çështjen menjëherë.

2. Para-regjistrimi

Pasi paraqitet një kallëzim penal hetuesi duhet të ndërmarrë disa hapa paraprake për të përcaktuar nëse çështja duhet të regjistrohet. Edhe pse duket sikur ligji e detyron prokurorin që të regjistrojë çështje për çdo vepër penale, për të cilën ai merr

22) Neni 281/3 i KPP-së

dijeni, qoftë me inisiativën e tij apo me kallëzim²³, atij nuk mund t'i mohohet diskrecioni në vendimarrjen për të regjistruar ose jo një çështje. Prokurori duhet, së pari, të bindet vetë që ekzistojnë, të paktën, shkaqe të arsyeshme për të besuar se është kryer një veprë penale, për të cilën mund të mblidhen prova. Më poshtë po rendisim disa nga veprimet paraprake që mund të kryejë hetuesi:

2.1. Takimi me dëshmitarë të mundshëm

Hetuesi nuk mund t'i marrë të mirëqëna të gjitha deklaratimet që përmbahen në kallëzim; ai duhet të flasë personalisht me kallëzuesin ose personat e identifikuar si dëshmitarë të mundshëm. Megjithatë, para se të flasë me dëshmitarët e mundshëm, përveç kallëzuesit, hetuesi duhet të shqyrtojë nëse ekziston mundësia e një hetimi proaktiv, dhe nëse po, a do ta kompromentonte atë kontaktimi i dëshmitarëve. Në shumicën e referimeve nga Policia e Shtetit, oficerët e saj do të kenë zhvilluar një hetim të plotë dhe mbledhur prova të mjaftueshme për regjistrimin e çështjes. Në rastet e korrupsionit dhe krimit ekonomik pritet që oficeri i Policisë së Shtetit të kontaktojë që në fillim prokurorin për të marrë udhëzime mbi hetimin.

2.2. Grumbullimi i dokumenteve mbështetës

Para se të vendosë për regjistrimin, prokurori mund të përfitojë informacion nga një sërë burimesh publike. Është e habitshme se çfarë mund të zbulohet thjesht duke kërkuar në internet (Google) për persona apo ngjarje të caktuara. Kërkime të tilla mund të zbulojnë artikuj të mëparshëm gazetash ose ankesa apo akuza kundër të njëjtit subjekt. Kontrolle dhe verifikime të tjera që mund të kryhen janë:

---

23) Neni 287 i KPP-së

- Marrja e të dhënave nga baza e të dhënave TIMS, lidhur me gjendjen gjyqësore dhe udhëtimet jashtë vendit;
- Marrja e të dhënave nga QKR-ja, lidhur me regjistrimin e bizneseve²⁴;
- Marrja e të dhënave nga QKL-ja, lidhur me posedimin e licensave²⁵;
- Kontrolli i gazetave të vjetra për informacione të mundshme²⁶;
- Marrja e të dhënave nga agjensi të ndryshme shtetërore, lidhur me pronësinë mbi troje dhe ndërtesa, pronësinë mbi automjete, mbajtjen e licensave dhe lejeve, pagesën e taksave dhe tatimeve, gjendjen familjare²⁷;
- Marrja e të dhënave nga ILDKP-ja, lidhur me pasuri të deklaruar²⁸;
- Marrja e të dhënave nga FIU, lidhur me transaksione të dyshimta apo transaksione mbi pragun ligjor;
- Marrja nga bizneset private e të dhënave bankare, të dhënave të shoqërive ajrore, të dhënave për kartat e kreditit, të dhënave mbi transferime parash (me anë të Western Union, Moneygram etj), të dhënave për sigurimin e pronës e të personit, të dhënave për telefonat (linja fikse dhe celulare), të dhënave për pagesat e energjisë, ujit, internetit), të dhëna mbi pushime, etj, në masën që ato janë të disponueshme për publikun;
- Kërkim në internet (Google).

---

24) QKR-ja ka një arkivë elektronike, e cila gjendet ne faqen e saj në internet: www.qkr.gov.al.

25) QKL-ja ka një arkivë elektronike, e cila gjendet ne faqen e saj në internet: www.qkl.gov.al.

26) Gazetat e vjetra mund të konsultohen në Bibliotekën Kombëtare, ndërsa disa prej tyre kanë arkiva elektronike që gjenden në internet.

27) Këto të dhëna mund të sigurohen nga prokurori me anë të një kërkesë të thjeshtë.

28) Këto të dhëna mund të sigurohen nga prokurori me anë të një kërkesë të thjeshtë.

3. Regjistrimi i çështjes

Një hetim penal fillon zyrtarisht në momentin kur çështja regjistrohet në prokurorinë përkatëse. Me regjistrim kuptohet akti i marrjes së një numri dosjeje hetimi nga personi i ngarkuar (zakonisht, një sekretar) brenda prokurorisë.

Regjistrimi i çështjes është i rëndësishëm për disa arsye. Së pari, për qëllime statistikore, sepse numri i çështjeve të regjistruara krahasohet çdo vit me numrin e çështjeve të dërguara në gjykatë dhe me numrin e vendimeve të fajësisë. Sa më i madh të jetë numri i çështjeve të regjistruara që nuk kanë rezultuar në vendime fajësie, aq më pak efçente rezulton puna e policisë dhe prokurorisë. Nga ana tjetër, hetuesit janë të kufizuar në veprimet që mund të kryejnë para se çështja të regjistrohet, pasi nuk ka hetim zyrtar derisa çështja të jetë regjistruar. Për këtë arsye hetuesit nuk mund të regjistrojnë deklaratat e dëshmitarëve, të bëjnë njoftime për paraqitje apo të autorizojnë teknika speciale të hetimit. Para regjistrimit nuk mund të mblidhen prova, dhe nëse mblidhen, ato nuk mund të përdoren në gjyq.

Pasi çështja regjistrohet, hetuesit mund të marrin në pyetje dëshmitarët dhe personin nën hetim, si dhe të mbledhin prova që të përdoren në gjyq kundër të pandehurit. Gjithashtu, regjistrimi u lejon prokurorëve të kërkojnë marrjen e masave shtrënguese kundër të pandehurit²⁹.

Regjistrimi i çështjes penale shoqërohet ose ndiqet³⁰ nga regjistrimi i emrit të personit nën hetim në regjistrat e prokurorisë. Regjistrimi i emrit të personit nën hetim sjell edhe pasoja të padëshiruara për prokurorin, si kufizime kohore (afate) për hetimin.

---

29) Nenet 228 e vijues të KPP-së

30) Neni 287 i KPP-së

3.3. Mekanizmi i regjistrimit të një çështjeje

Zakonisht, kallëzimet kalojnë fillimisht nga drejtuesi i prokurorisë, i cili kryen ekzaminimin fillestar të tyre dhe i ndan nëpër seksionet përkatëse apo prokurorë.

Në këtë fazë të hershme, prokurori, të cilit i caktohet një çështje, mund të udhëzohet që ta regjistrojë atë dhe të fillojë hetimin menjëherë ose të ndër marrë hapa paraprake e të kryejë verifikime shtesë, përpara se të marrë vendimin për regjistrim. Sipas rregullave të brendshme të prokurorisë ky proces verifikimi duhet të kryhet brenda 20 ditëve. Brenda këtij afati prokurori i çështjes shqyrton informacionet e mbledhura nga verifikimet dhe vendos regjistrimin e çështjes ose mosfillimin e saj³¹.

3.4. Dokumentet e regjistrimit

Kur prokurori bindet se duhet të regjistrojë një çështje, ai përgatit një dokument të titulluar “Urdhër për regjistrimin e procedimit penal”. Vendimi për regjistrim përmban informacione rreth emrave të personit nën hetim, akuzat për të cilat ai do të hetohet, dhe dispozitat penale që dyshohet se janë shkelur. Vendimi regjistrohet në regjistrin e veprave penale në sekretarinë e prokurorisë. Sekretaria hap një dosje dhe cakton një numër fashikulli për të. Më pas kjo dosje i kalon prokurorit.

3.5. Ruajtja e sekretit

Të gjitha veprimet hetimore janë sekret deri në momentin që i pandehuri merr dijëni rreth tyre³². Gjithashtu, vetë regjistrimi i çështjes është konfidencial dhe çdo publikim i regjistrimit është i ndaluar, deri në momentin që personit i komunikohet aku-

31) Neni 291 i KPP-së

32) Neni 279 i KPP-së

za³³. Përveç kësaj, ndalohet publikimi i çdo akti gjatë hetimeve paraprake³⁴ dhe termi “publikim” këtu përdoret në kuptim të ngushtë dhe u referohet vetëm publikimeve me anë të mediave. Nga ana tjetër, çdokush që ka interes mund të marrë kopje të akteve që i përkasin procedimit, përfshirë fazën e hetimit paraprak, por ruajnë detyrimin për të mos i publikuar³⁵. Shkelja e këtyre dispozitave mbi sekretin dënohet me burgim deri në 5 vjet³⁶.

3.6. Emri i personit nën hetim

Prokurori ka detyrim të shënojë në regjistrin e procedimeve edhe emrin e personit nën hetim, si autor i dyshuar i veprës penale. Ky regjistrim duhet të bëhet njëkohësisht me regjistrimin e procedimit, ose më vonë në momentin që identifikohet personi nën hetim. Ky parashikim i ligjit duhet të kuptohet se i kërkon prokurorit të regjistrojë emrin e personit nën hetim, nëse ky është i qartë nga kallëzimi, por edhe se i lejon prokurorit të regjistrojë çështje të caktuar pa pasur që në fillim emrat e personave nën hetim.

Prokurori duhet të vlerësojë me kujdes nëse ekzistojnë arsye të forta për të mos e regjistruar emrin e personit nën hetim që në fillim. Veçanërisht në çështjet e krimit ekonomik prokurori mund të mos jetë i sigurt, të paktën në fillim, se cili është personi ndaj të cilit duhet drejtuar hetimi. Në raste të tilla ai nuk duhet të nxitohet në përcaktimin e tij. Dihet se rrjedhja e informacionit mbetet gjithmonë shqetësim, dhe sa më pak informacion të ketë në dokumente që mund të shihen nga të tjerë, aq më mirë është.

---

33) Neni 287 i KPP-së

34) Neni 103 i KPP-së

35) Neni 105 i KPP-së

36) Neni 295/a i KP-së

Një tjetër aspekt që duhet të merret në konsideratë është se afatet hetimore fillojnë të ecin atëherë kur personit i atribuhet vepra penale, edhe nëse hetimi ka filluar në një kohë të mëparshme. Si rregull, çdo çështje e regjistruar duhet të dërgohet në gjykatë brenda 3 muajve nga regjistrimi i emrit të personit nën hetim³⁷. Vendosja e afateve ka vlerë atëherë kur ligji synon të mbrojë një person nën hetim për kryerjen e një vepre, të cilit mund t'i dëmtohet jeta dhe reputacioni, si rezultat i bërjes publike të veprimeve kriminale që ai mund të ketë kryer, veçanërisht nëse procedurat hetimore e gjyqësore zgjaten pambarimisht. Për të njëjtën arsye, ligji i jep të drejtë të pandehurit të ankimojë zgjatjen e hetimit. Nga ana tjetër, nëse personi nuk e di se është nën hetim, nuk është përmendur si person i dyshuar për kryerjen e ndonjë vepre penale, atëherë ai nuk dëmtohet nga veprimet hetimore për të cilat as ai dhe as publiku nuk është në dijeni. Për këtë arsye, theksojmë edhe një herë se prokurori duhet të shqyrtojë nëse ekzistojnë arsye për të mos regjistruar emrin e personit nën hetim që në momentin fillestar të regjistrimit të çështjes.

Prokurori i çështjes mund ta zgjasë afatin hetimor deri në 7 herë, nga 3 muaj për çdo zgjatje, në mënyrë që kohëzgjatja totale të mos i kalojë 2 vjet. Tej afatit 2 vjeçar vetëm Prokurori i Përgjithshëm mund të urdhërojë deri në 4 zgjatje të tjera, me nga 3 muaj secila³⁸.

3.7. Çfarë përbën justifikim për zgjatjen e afatit hetimor?

KPP-ja nuk flet shumë për kriteret e zgjatjes së afatit hetimor dhe as për shkaqet që gjykata merr parasysh kur shqyrton ankimin kundër vendimit të prokurorit për të zgjatur afatin hetimor. Krijohet përshtypja se zgjatja e parë e afatit mund të

37) Neni 323 i KPP-së

38) Neni 324 i KPP-së

urdhërohet nga prokurori pa pasur nevojë për të dhënë arsye, ose të paktën duke dhënë një arsye çfarëdo, kurse për zgjatje të mëtejshme duhen prova se çështja është komplekse ose është objektivist e pamundur që hetimi të përfundojë brenda afatit. Megjithatë, i pandehuri ka të drejtë të ankimojë edhe vendimin për zgjatjen e parë të hetimit dhe gjykata nuk i nënshtrohet ndonjë kufizimi në shqyrtimin e këtij vendimi, prandaj prokurorët duhet të kenë kujdes që të japin arsye të forta edhe për zgjatjen e parë të afatit.

Natyrisht, kur bëhet fjalë për raste të korrupsionit apo krime financiare komplekse, do të jetë pothuajse e pamundur që hetimi të përfundohet brenda 3 muajve. Edhe pa qëndruar brenda kufijve të 3 muajve, prokurori duhet të hartojë një plan ose strategji të veprimeve hetimeve që duhet të ndërmerren dhe duhet ta rinovojë atë ndërkohë që zhvillohen ngjarjet dhe zbulohen informacione. Gjithashtu, prokurori duhet të dokumentojë që nga fillimi çdo veprim të ndërmarrë gjatë hetimit, si dhe kohëzgjatjen e tyre. Nëse ka vonesa ai duhet t'i dokumentojë së bashku me arsyen pse kanë ndodhur. Më së paku, prokurori duhet të jetë në gjendje të tregojë se ka pasur lëvizje dhe progres të hetimeve, dhe nëse ka pasur vonesa ato kanë ndodhur për arsye që janë jashtë kontrollit të tij apo të policisë gjyqësore.

Ka disa çështje të tjera që duhet të mbahen parasysh në lidhje me afatin e hetimeve:

- Ngarkesa e madhe në punë e prokurorit nuk është arsye për të zgjatur afatin e hetimit;
- Afatet hetimore janë të njëjta për të gjitha veprat penale, që do të thotë se gjykatat do të jenë të prirura të pranojnë afate në kufijtë maksimalë vetëm për veprat më të rënda;
- Përveç afatit të hetimit, prokurori duhet të mbajë parasysh edhe afatet e paraburgimit, në rastet kur i pandehuri është

- vendosur në arrest në burg ose në shtëpi;
- Zgjatja e afatit të hetimit duhet t'i njoftohet të pandehurit dhe të dëmtuarit, të cilët kanë të drejtë ta ankimojnë atë në gjykatë³⁹.

3.8. Përfundimi i procedimit

Procedimi penal përfundon me dërgimin e çështjes në gjykatë ose me pushimin e saj, ndërsa në rastet kur nuk identifikohet autori procedimi pezullohet. Rastet e pushimit të procedimit parashikohen shprehimisht në ligj⁴⁰.

Në mënyrë që prokurori të marrë vendim nëse duhet ta dërgojë çështjen në gjykatë apo ta pushojë atë, ai duhet të vlerësojë, si shkallë e parë gjykimi, nëse ka prova të mjaftueshme për të marrë një vendim fajësie. Nëse prokurori ka dyshime në lidhje me besueshmërisë apo seriozitetin e dëshmitarëve apo provave të tjera, ai nuk duhet të vazhdojë më tej me çështjen dhe nuk mund të ngarkohet me faj nëse, edhe pas analizave të kujdesshme të fakteve e provave, ai përsëri ka dyshime rreth themelit të çështjes. Ligji i lejon personit të dëmtuar të ankimojë në gjykatë vendimin e prokurorit për të pushuar një procedim⁴¹. Nëse gjykata e gjen të drejtë ankimin e të dëmtuarit, ajo mund të urdhërojë vazhdimin e hetimeve, por, edhe pas këtij vendimi, prokurori ruan përsëri të drejtën për të vendosur nëse do ta pushojë çështjen apo do ta dërgojë atë në gjyq.

---

39) Në praktikën e përditshme, prokurorët nuk e njoftojnë personin nën hetim për zgjatjen e afatit hetimor, nëse hetimi është ende i fshehtë dhe ai nuk ka marrë dijeni për të. Në këto raste, ata e konsiderojnë vendimin për zgjatjen e afatit një akt sekret. Megjithatë, praktika gjyqësore nuk është e konsoliduar, por këto raste nuk duhet të bëhen rregull, pasi hetimet e fshehta nuk duhet të zgjasin pafundësisht.

40) Nenet 24/2, 290, 323 dhe 328 të KPP-së

41) Neni 329 i KPP-së

DËSHMITARËT⁴², INFORMATORËT DHE MBROJTJA E DËSHMITARËVE

1. Dëshmitarët

Asnjë çështje nuk mund të hetohet apo të ndiqet penalisht me sukses pa bashkëpunimin dhe dëshminë e dëshmitarëve të besueshëm. Për këtë arsye është thelbësore që hetuesi të dijë të trajtojë dhe menaxhojë dëshmitarin në mënyrën e përshtatshme dhe profesionale.

Dëshmitar është personi që ka njohuri të vërteta mbi fakte apo ngjarje të caktuara që kanë lidhje me hetimin apo me ndjekjen penale. Dëshmitarët mund të ndahen në disa nënkategori. Dëshmitari mund të jetë njëkohësisht edhe viktimja e krimin, që do të thotë se ai është dëmtuar si pasojë e veprimeve kriminale të dikujt tjetër. Dëshmitari mund të jetë gjithashtu “bashkëpunëtor në krim” ose “bashkëpunëtor me drejtësinë”, që do të thotë se ka informacion për një krim për shkak të pjesëmarrjes në kryerjen e tij.

1.1. Pyetja e dëshmitarit dhe kontrolli mbi të

Si është dëshmitari tipik? Sigurisht, përgjigjja e kësaj pyetjeje është se nuk ka një dëshmitar tipik. Dëshmitarët ndryshojnë për nga inteligjenca dhe arsimi, gjinia dhe formimi kulturor, aftësia

---

42) Për qëllimet e këtij manuali, termi “dëshmitar” u referohet veçanërisht personave që janë të gatshëm të dëshmojnë në një proces gjyqësor, dhe, si rezultat i kësaj, janë të gatshëm edhe të japin deklaratat formale përpara prokurorit apo oficerit të policisë gjyqësore. Këta persona duhet të dallohen nga “informatoret”, të cilët u japin hetuesve informacion jo zyrtar dhe nuk kanë dëshirë të japin deklaratat apo të dëshmojnë në gjykatë.

për t'u shprehur dhe aftësia për të mbajtur mend. Disa njerëz kanë kujtesë fotografike dhe mund të tregojnë hollësi të ngjarjeve që kanë ndodhur 5 ose 10 vjet më parë; të tjerë nuk arrijnë të kujtojnë as çfarë kanë bërë para dy ditësh. Nëse hetuesi është i ndërgjegjshëm për mangësitë e secilit dëshmitar, kjo mund ta ndihmojë atë ta trajtojë dëshmitarin në mënyrë profesionale.

Menaxhimi i dëshmitarit nga hetuesi kërkon pak psikologji dhe shumë durim. Para së gjithash, duhet mbajtur mend se, pavarësisht formimit të tij, dëshmitari është pjesë e publikut, të cilin prokuroria dhe policia e përfaqësojnë dhe të cilit i shërbejnë. Për këtë arsye, dëshmitari duhet të trajtohet me respekt dhe mirësjellje.

Për sa i përket personit që denoncon një krim për herë të parë, hetuesi duhet të lërë mënjane çështje dhe angazhime të tjera që mund të ketë, në mënyrë që t'i japë atij kohë të mjaftueshme për të bërë kallëzimin. Nëse është e mundur, hetuesi duhet t'i pyesë dëshmitarët në një ambient ku ruhet fshehtësia, pa ndërprerje të shpeshta dhe pa hyrje-dalje të njerëzve të tjerë. Kjo mund të jetë e vështirë në zyra ku hapësira nuk është e mjaftueshme, por duhet të bëhet një përpjekje. Në mungesë të një "dhome pyetjesh", hetuesi duhet të vlerësojë nëse mund ta pyesë dëshmitarin larg zyrës së prokurorisë ose policisë, në mënyrë që të sigurohet fshehtësia dhe konfidencialiteti. Vetë dëshmitari mund të propozojë një vend ku ndihet rehat për të zhvilluar takimin me hetuesin. Sigurisht, hetuesi duhet të ketë parasysh sigurinë e tij fizike para se të pranojë të shkojë në një vend të tillë.

Për sa i përket vetë pyetjes, mbani mend se dëshmitari, zakonisht, nuk është dëshmitar profesionist, dhe me përjashtim të bashkëpunëtorëve të drejtësisë, nuk është kriminel. Pyetjet nuk duhet të bëhen në mënyrë akuzatore. Jepini dëshmitarit

një mundësi të shprehet pa ndërprerje të shpeshta, megjithëse, nëse dëshmitari nuk arrin të jetë i përqendruar ose flet për tema që nuk kanë lidhje me çështjen, ka vend që ta merrni situatën në dorë dhe të kaloni në formatin pyetje të drejtpërdrejta – përgjigje.

Në disa raste do të jetë e qartë menjëherë se kallëzimi nuk ka ndonjë vlerë ose se çështja është e natyrës civile ose administrative. Në një situatë të tillë, hetuesi, në vend që të mos e marrë fare në konsideratë dhe t'i kërkojë personit të largohet, duhet të përpiqet ta drejtojë atë për tek agjencia ose autoriteti i duhur nëse ka një të tillë.

Në raste të tjera, kur duket se një kallëzim fillestar ka vlera, intervista duhet të jetë më e plotë, duke kërkuar sa më shumë hollësi që të jetë e mundur. Që nga fillimi, hetuesi duhet të fillojë të mendojë sipas logjikës së të provuarit të çështjes në gjyq dhe se çfarë provash ose dëshmitarësh mund të ekzistojnë për të mbështetur dhe vërtetuar ato që thotë dëshmitari. Menjëherë, hetuesi duhet të fillojë të përpilojë një listë personash, provash materiale, dokumente, etj, të cilat dëshmitari mund t'i ketë në zotërim ose të cilat mund t'i mbledhë për hetuesin, pa shkelur ligjin. Për të sqaruar problemet dhe për të mbledhur informacion shtesë është e nevojshme që në vazhdim të organizohen takime ose pyetje të tjera.

Në kryerjen e intervistave të para është e rëndësishme që të përcaktohet se çfarë interesi apo motivacioni ka dëshmitari që jep informacionin. A është ai thjesht një qytetar apo nëpunës publik i ndershëm, i cili përmbush detyrimin e tij ligjor për të kallëzuar një krim? A ka ai ndonjë inat apo mosmarrëveshje me të dyshuarin dhe kërkon të hakmerret për këtë? A është dëshmitari objekt i ndonjë procedimi disiplinor nga ana e të dyshuarit? A shpreson apo pret ai të marrë ndonjë shpërblim? A mos

po kërkon të hakmerret për ndonjë të keqe që i ka bërë i dyshuari? A ka dëshmitari precedentë penalë? Nëse përgjigjja e ndonjëres prej këtyre pyetjeve është “po”, kjo nuk do të thotë domosdoshmërisht se kallëzuesi është dëshmitar i keq dhe se informacioni i tij nuk është i besueshëm. Por, në çdo rast është mirë që të dihet se cili është motivacioni, pasi ky motivacion mund – dhe duhet – të jetë me rëndësi për një avokat të mirë mbrojtës. Përveç kësaj, informacione të rreme ose të paplota nga ana e dëshmitarit do të hidhnin dyshime serioze mbi vërtetësinë e tij në të gjithë aspektet e informacionit që ka dhënë. Është shumë më mirë të dish të vërtetën dhe të marrësh masa për të që në fillim, sesa t’i marrësh vesh faktet e papëlqyera pasi është regjistruar çështja penale apo edhe kur çështja është në gjykim e sipër. Për këtë arsye hetuesi i mirë e eksploron këtë çështje me dëshmitarin që në fillim të intervistës dhe e mban parasysh edhe në intervistat e mëvonshme.

1.2. “Testimi” i dëshmitarit

Ndërsa duhet që dëshmitari të trajtohet me besim e dashamirësi, kjo nuk do të thotë se hetuesi duhet t’i besojë atij dhe informacionit të tij. Hetuesi mund të jetë skeptik, pa e shfaqur skepticismin e tij. Hetuesi fillimisht duhet të pyesë veten nëse informacioni ka kuptim. A është ai logjik? A përputhet ai me ngjarjet e botës reale? Nëse historia nuk ka kuptim, nëse nuk përputhet me mënyrën se si sillen njerëzit në botën reale, në shumë raste kjo ndodh pasi incidenti nuk ka ndodhur kurrë ose të paktën nuk ka ndodhur ashtu siç është përshkruar. Mbani mend se nëse nuk ka shumë kuptim tani, nuk do të ketë kuptim më vonë dhe, sigurisht, nuk do të ketë kuptim as për trupin gjykues. Hetuesit e mirë mbështeten në fuqinë e intuitës së tyre dhe në logjikën që vjen nga përvoja jetësore për të përcaktuar nëse një histori ka kuptim. Për më tepër, një hetues i mirë i reziston tundimit për të besuar dëshmitarin vetëm sepse informa-

cioni përputhet me diçka që hetuesi e ka menduar që më parë si të vërtetë ose sepse informacioni është shumë i bujshëm.

Në vijim hetuesi duhet të jetë vigjilent ndaj mospërputhjeve ose paqëndrueshmërive në historinë e treguar. Kjo arrihet duke kërkuar hollësi pas hollësie. Është njëlloj si të qërosh një qepë, duke hequr shtresat njëra pas tjetrës derisa të ekspozohet thelbi. Zakonisht, që të arrihet kjo gjë nevojiten shumë intervista ose takime me dëshmitarin, dhe nëse nuk ka kufizime kohore mund të jetë e dobishme që të lihet të kalojë pak kohë nga njëra intervistë tek tjetra. Mospërputhjet ose paqëndrueshmëritë dalin më shumë në pah kur personi nuk është në gjendje ta tregojë të njëjtën histori dy herë ose kur ai ndryshon hollësi të rëndësishme.

Nga ana tjetër, mospërputhjet ose paqëndrueshmëritë nuk na detyrojnë të arrijmë në konkluzionin se dëshmitari po gënjen. Është normale që njerëzit me kalimin e kohës të harrojnë hollësi ose më vonë të kujtojnë hollësi që i kishin harruar. Të nxjerrësh informacionin nga dëshmitarët është njëlloj si të shtrydhësh një sfungjer që është plot me shkumë sapuni. Duhet ta shtrydhësh sfungjerin shumë herë, në mënyrë që të nxjerrësh fluskat e sapunit jashtë tij, madje edhe paskësaj një pjesë mbetet pa dalë. Shpeshherë nxjerrja e informacionit varet nga aftësitë dhe durimi i hetuesit që e merr në pyetje dëshmitarin, prandaj, kur një dëshmitar papritmas “kujton” informacione të reja dhe të rëndësishme, hetuesi, për të përcaktuar nëse dëshmitari po thotë të vërtetën, duhet të marrë në konsideratë rrethanat, në të cilat janë dhënë informacionet e mëparshme. Sigurisht, shqetësimet për besueshmërinë e dëshmitarit zvogëlohen kur hetuesi arrin të mbledhë provave mbështetëse cilësore.

1.3. Deklarimet e dëshmitarit⁴³

Praktika e zakonshme është që të dokumentohet informacioni i dhënë zyrtarisht nga një dëshmitar nëpërmjet marrjes së një deklarate formale. Kjo deklaratë duhet të merret në pajtim me KKP-në, përndryshe ajo nuk mund të përdoret në të ardhmen gjatë seancave gjyqësore, për asnjë qëllim. Marrja e deklaratave formale apo me shkrim është e rëndësishme për një mori arsyesh. Për shembull, deklaratat e mëparshme të dëshmitarit mund të përdoren për të kundërshtuar dëshminë e tij në gjyq, nëse ai ndryshon thëniet ose refuzon të dëshmojë⁴⁴. Kjo deklaratë nuk përbën provë në vetvete, por mund të përdoret për të përcaktuar besueshmërinë e dëshmitarit, madje mund të konsiderohet si provë thelbësore nëse është e lidhur me prova të tjera që mbështesin vërtetësinë e saj ose nëse dëshmitari ka qenë objekt i dhunës, kanosjes, premtimit për t'i dhënë para apo përfitime të tjera, me qëllim që të mos dëshmojë apo bëjë dëshmi të rreme⁴⁵.

Gjithashtu, gjykata mund të lejojë leximin e akteve të marra gjatë hetimeve paraprake, kur për shkak të rrethanave të paparashikuara ato nuk mund të përsëriten më⁴⁶. Pasi lexohen në gjykatë këto akte marrin vlerën e provës. Këto dispozita janë interpretuar se i lejojnë gjykatës të marrë në shqyrtim deklaratat e dëshmitarëve që kanë vdekur, janë bërë të paaftë ose janë zhdukur. Madje, në mënyrë të veçantë, lejohet të lexohen deklaratat e bëra nga shtetasi shqiptar apo i huaj, banues jashtë shtetit, nëse ai është thirrur dhe nuk është paraqitur ose refuzon të dëshmojë ose kur nuk gjendet me gjithë kërkimet e bëra nga policia gjyqësore⁴⁷.

---

43) Në këtë nën-kapitull, termi “dëshmitar” u referohet personave që bëjnë deklarime përpara oficerit të policisë gjyqësore ose prokurorit, gjatë fazës së hetimeve paraprake.

44) Neni 362 i KPP-së

45) Nenet 362 dhe 363 të KPP-së

46) Neni 369 i KPP-së

47) Neni 369/3 i KPP-së

E fundit, por jo më pak e rëndësishme, nëse i pandehuri kërkon gjykim të shkurtuar, prokurorët mund të përdorin deklaratat me shkrim të dëshmitarëve si pjesë të dosjes (fashikullit) të çështjes, në bazë të së cilës do të merret një vendim fajësie apo pafajësie⁴⁸.

Gjatë zhvillimit të pyetjes formale hetuesi duhet ta këshillojë dëshmitarin për garancitë e tij ligjore. Në mënyrë të veçantë dëshmitari duhet të këshillohet që:

- Nëse jep një deklaram të rremë, ai mund të ndiqet penalisht për këtë;
- Ai nuk është i detyruar të japë informacion që mund ta fajësojë.

Gjithashtu, data, koha dhe vendi ku është kryer pyetja duhet të shënohet me saktësi, dhe deklarata duhet të nënshkruhet nga personi që merret në pyetje dhe të miratohet nga personi që kryen marrjen në pyetje.

Përpara se të merret deklarata formale e dëshmitarit, veçanërisht kur ai është dëshmitar i rëndësishëm, rekomandohet me forcë që ai të intervistohet në mënyrë të detajuar. Me fjalët “mënyrë e detajuar” kuptojmë shfrytëzimin e të gjithë kohës së nevojshme për të nxjerrë në pah të gjithë faktet dhe informacionet që lidhen me ngjarjen, të cilat mund të formojnë bazat për akuzën dhe dëshminë e mëvonshme në gjyq. Kjo mund të nënkuptojë një numër të madh takimesh me dëshmitarin, të shtrira në një periudhë të gjatë kohore. Edhe pse një informacion i tillë nuk jepet nën paralajmërimin për përgjegjësi penale, ai duhet të dokumentohet, që do të thotë se të paktën një prej hetuesve duhet të mbajë shënime të detajuara gjatë intervistave dhe, më pas, dikush, zakonisht një oficer i policisë gjyqësore, të

48) Neni 405 i KPP-së

përgatisë një përmbledhje me shkrim. Edhe pse përmbledhje të tilla mund të mos kenë vlerë si provë, ato mund të përdoren nga hetuesi për veprime në të ardhmen. Në mënyrë të veçantë ato shërbejnë për të përgatitur marrjen formale në pyetje dhe për të testuar dëshmitarin, sepse mund të nxjerrin në pah dobësi apo mospërputhje të historisë.

Avantazhe të tjera të intervistave jo formale janë:

- shpejtësia e marrjes së informacionit, nëse janë identifikuar disa dëshmitarë të mundshëm dhe është e rëndësishme të përcaktohet shpejt se cilët prej tyre kanë informacionin e duhur;
- ambienti jo formal mund të qetësojë një dëshmitar nervoz apo që heziton të flasë, në krahasim me ambientin formal, në të cilin thëniet e tij regjistrohen;
- intervista jo formale i jep hetuesit më shumë kohë për të hetuar, përpara se ta hedhë përfundimisht në letër deklaratën e dëshmitarit;
- procesi i intervistës jo formale i jep dëshmitarit mundësinë të korrigjojë apo të ndryshojë deklaratat e mëparshme, pa qenë i lidhur me një deklaram formal. Kjo gjë është veçanërisht me dobi në rastet e dëshmitarëve që, fillimisht, janë armiqësorë, jo bashkëpunues ose dyshohen se janë duke dhënë informacione të rreme.

1.4. Strategjitë

Në shumicën e rasteve marrja e deklarimeve kryhet nga oficerët/agentët e policisë gjyqësore. Megjithatë, prokurori nuk ka asnjë pengesë të kryejë marrjen në pyetje dhe, në rastet e dëshmitarëve të rëndësishëm, veçanërisht atyre që mund të shndërrohen në bashkëpunëtorë, është me vend që prokurori, së bashku me oficerin/agentin ta kryejë marrjen e deklarimeve.

Megjithatë, përpara se të kryejë marrjen e deklarimeve formale, hetuesi duhet të njohë mirë të gjitha faktet që lidhen me çështjen. Po ashtu, marrja e deklarimeve duhet të bëhet vetëm pasi dëshmitari të jetë intervistuar në mënyrë jo formale. Përpara se të fillojë marrjen formale të deklarimeve, hetuesi duhet të përgatisë një listë të pyetjeve që do të bëjë ose, të paktën, disa shënime që do ta udhëheqin në radhën e pyetjeve. Edhe pse mund të duket si një barrë e panevojshme, lista e pyetjeve ose shënimet e ndihmojnë hetuesin të organizojë marrjen e deklarimeve të renditura dhe logjike. Rezultati përfundimtar do të jetë një deklaram me shkrim që do të jetë e përqëndruar në temë, e përmbledhur dhe e lehtë për t'u lexuar e kuptuar. Gjithashtu, pyetjet duhet të jenë të qarta dhe të renditura mirë, përndryshe përgjigjet do të jetë të paqarta dhe të padobishme. Për më tepër, personi që drejton pyetjet duhet të ngulë këmbë që të marrë përgjigje të qarta. Kjo gjë nuk duhet të jetë e vështirë, pasi, deri në këtë moment kohor, hetuesi ka shpenzuar mjaft kohë me dëshmitarin dhe e di se çfarë është e rëndësishme dhe duhet përfshirë në deklaramin me shkrim.

1.5. Regjistrimi audio/video i deklarimeve

Edhe pse aktualisht nuk është një praktikë e përdorur gjerësisht, hetuesi duhet të vlerësojë mundësinë e regjistrimit audio dhe/ose video të deklarimeve të dëshmitarëve dhe viktimave të rëndësishme. Një kasetë audio/video është një dokumentim përfundimtar i asaj që dëshmitari ka thënë gjatë marrjes së deklarimeve. Mbi të gjitha, dëshmitari nuk mund të pretendojë se është shtrënguar të thotë ato që ka thënë, se ka qenë në gjendje konfuzë, etj, kur regjistrimi tregon se marrja e deklarimeve është bërë në mënyrë të qetë, se hetuesi ka qenë i sjellshëm, se dëshmitari ka qenë i qetë dhe dukej se e kuptonte se çfarë po ndodhte, etj. Për më tepër, regjistrimi dokumenton ato që hetuesi ka thënë gjatë intervistës dhe mund të jetë i dobishëm

për të hedhur poshtë pretendimet e avokatit mbrojtës të të pandehurit se dëshmitari është shtyrë të dëshmojë ose ka marrë përfitime të padrejta në këmbim të bashkëpunimit të tij. Ana negative e regjistrimit është se ai dokumenton edhe çdo koment ose sjellje të papërshtatshme të hetuesit, prandaj marrja e deklarimeve duhet të realizohet në mënyrë profesionale.

Deklarata e regjistruar ka vlera në disa drejtime. Sikurse edhe deklarata më shkrim, ajo e lidh dëshmitarin me ato që ka thënë. Më pas do të jetë e vështirë që një dëshmitar të pretendojë ose të mohojë diçka, kur më parë i ka thënë hetuesit të kundërtën. Gjithashtu, nëse e ndryshon dëshminë, ai bëhet subjekt i akuzës për dëshmi të rreme. Mbi të gjitha, nëse dëshmitari e ndryshon dëshminë dhe përpiket të japë informacione që favorizojnë të pandehurin, deklarimi mund të përdoret për ta diskredituar, për të shkatërruar besueshmërinë e tij, si pasojë e mospërputhjeve në thëniet e tij.

Gjithsesi, në mënyrë që deklaratimet e regjistruara të jetë të dobishme për prokurorin, duhet që ato të transkriptohen në një dokument të shkruar. Dëshmitarit duhet t'i jepet mundësia që ta rishikojë transkriptin, dhe në përfundim ta nënshkruajë apo kundërshtojë saktësinë e tij. Nëse ndiqen këto hapa dhe deklaratimet bëhen pjesë e dosjes hetimore, atëherë ato mund të përdoren për të gjitha qëllimet e lartpërmendura. Pa një transkript të nënshkruar do të jetë e vështirë që deklaratimet e dhëna gjatë hetimeve paraprake të përdoren për kundërshtimin e dëshmisë ose ndonjë qëllim tjetër, edhe pse është e mundur që gjykata të pranojë vetë kasetën e regjistrimit si provë⁴⁹.

Po ashtu, transkripti i deklarimeve i jep prokurorit një përshkrim të shpejtë dhe të thjeshtë të asaj që dëshmitari pritët të dëshmojë në gjyq, pa qenë e nevojshme që prokurori të dëgjojë

49) Nenet 151/3 dhe 191 të KPP-së

regjistrime të gjata, në rastet kur deklaramet janë dhënë para oficerit/agjentit të policisë gjyqësore. Gjithashtu, transkripti mund të përdoret nga dëshmitari për të freskuar kujtesën para se të dëshmojë në gjyq. Sigurisht, transkripti i shkruar i deklarimeve mund të përdoret për të kundërshtuar dëshminë, nëse kjo është e nevojshme.

Nëse deklaramet kanë qenë të gjata, hetuesi mund të përgatisë një përmbledhje ose indeks të transkriptit, në të cilin të shënojë faqet ku ndodhen përgjigjet më të rëndësishme. Prokurori do të duket i papërgatitur nëse, gjatë seancës gjyqësore, i nevojitet të citojë diçka nga deklaramet dhe nuk arrin ta gjejë.

Kini parasysh: Disa dëshmitarë mund të jenë të gatshëm të flasin lirisht me hetuesit, por stepen para pajisjes së regjistrimit. Gjithashtu, dëshmitarit mund t'i nevojitet pak kohë për t'u ndjerë rehat me hetuesin dhe përgjigjet e tij të para mund të mos jenë të qarta ose ai mund t'u bëjë bisht pyetjeve. Për këtë arsye, rekomandohet me forcë që intervistat fillestare të zhvillohen pa përdorur ndonjë pajisje regjistruese. Vetëm pasi dëshmitari të jetë intervistuar plotësisht dhe mes tij e hetuesit të jetë krijuar një marrëdhënie e mirë, hetuesi mund të kërkojë leje për të regjistruar deklaramet. Nëse dëshmitari bie dakord, hetuesi përsërit intervistën, duke përdorur pajisjen regjistruese, por në një mënyrë më konçize. Nëse dëshmitari nuk pranon të regjistrohet, hetuesi përgatit proces-verbalin e marrjes së deklarimeve, i cili përmban ato që iu thanë verbalisht nga dëshmitari.

Kujdes: Sigurohuni që pajisja regjistruese të jetë në gjendje pune. Bëni një regjistrim të shkurtër dhe kontrolloni cilësinë. Sigurohuni që të keni bateri e kasete për të gjithë kohëzgjatjen e mundshme të deklarimeve. Nëse regjistrimi ndërpritet për çfarëdolloj arsye, p.sh: për të kryer nevojat personale, hetuesi duhet ta dokumentojë këtë gjë në regjistrim, duke deklaruar ar-

syen përse regjistruesi fiket dhe ndizet sërish, si dhe duhet të pyesë edhe dëshmitarin dhe ai duhet të bjerë dakord me arsyen e fikjes së regjistruesit. Me fjalë të tjera, duhet të merren masa që të mbrohet regjistrimi nga pretendime të mëvonshme se ai është manipuluar ose se pjesë të caktuara të tij janë fshirë.

1.6. Dokumentimi i deklarimeve të dëshmitarëve të mundshëm të mbrojtjes

Gjatë hetimeve, hetuesi do të ndeshet me dëshmitarë të cilët japin informacion që mund të jetë i favorshëm për të pandehurin. Dëshmitari mund të jetë mik ose anëtar i familjes së të pandehurit ose mund të ketë motive të tjera për ta ndihmuar atë. Dëshmitari mund të jetë edhe duke thënë të vërtetën, që do të thotë se çështja e ngritur nga prokurori ka të meta të rëndësishme. Hetuesi nuk duhet të hezitohet të marrë një deklaram të hollësishëm nga ky dëshmitar. I pandehuri ka të drejtë të njihet me të gjitha provat dhe, nëse grupi hetimor nuk arrin të dokumentojë prova që dëmtojnë akuzën, por favorizojnë të pandehurin, ai mund të duket jo etik dhe i pandershëm.

Nga ana tjetër, një deklaram i hollësishëm i dëshmitarit të mundshëm të mbrojtjes mund ta ndihmojë hetuesin. Deklarimi mund të nxjerrë në pah të meta apo pasaktësi të historisë së këtij dëshmitari, të cilat mund të rrëzohen me dëshmitarë apo prova të tjera. Për shembull, një dëshmitar, i cili pretendon se jep një alibi për të pandehurin, mund të ngatërrohet në detaje të rëndësishme lidhur me kohën apo vendin. Njohja paraprake e versionit të të pandehurit për ngjarjen dhe mundësia për ta rrëzuar përpara se sa ai ta prezantojë në gjykatë përbën një avantazh të jashtëzakonshëm për prokurorin. Gjithashtu, deklaramet e këtij dëshmitari mund të shërbejnë në gjyq për kundërshtimin e dëshmisë së tij, nëse ai ndryshon thëniet. Pa dyshim, kjo ka edhe aspektin negativ, sepse i pandehuri mund të përpiqet t'i

përdorë deklaramet si provë, nëse dëshmitari zhduket ose refuzon të dëshmojë.

Hetuesi duhet, gjithashtu, të përpiqet të marrë deklarime formale nga persona të afërt me të pandehurin, të cilët deklarojnë se nuk kanë dijeni për ngjarjen. Në vështrim të parë, duket si harxhim kohe të marrësh deklarime nga persona që pretendojnë se nuk kanë asnjë dijeni. Megjithatë, nëse hetuesi dyshon se një person i afërt me të pandehurin mund të paraqitet më vonë si dëshmitar i mbrojtjes, do të ishte me vend të fiksonte formalisht deklaramin e tij fillestar për mungesë dijenie. Ky deklarim mund të shërbejë për ta neutralizuar atë dhe kundërshtuar dëshminë e tij, nëse ai papritur kujton informacione që shfajësojnë të pandehurin dhe paraqitet në gjykatë si dëshmitar i mbrojtjes.

1.7. Mbështetja e dëshmisë së dëshmitarit me prova të tjera

Mbështetja e një prove me prova të tjera është thelbi i një ndjekjeje penale të suksesshme. Pavarësisht sesa shumë informacion sjell një dëshmitar në sallën e gjyqit, sa më shumë të mbështetet me prova të tjera dëshmia e tij, aq më shumë gjasa ka që trupi gjykues ta besojë atë. Nga ana tjetër, trupi gjykues do ta ketë të vështirë të dënojë një të pandehur bazuar vetëm në një dëshmi të pambështetur nga prova të tjera, pavarësisht se sa i ndershëm apo i sinqertë duket dëshmitari. Sikurse e kemi shprehur edhe më sipër, hetuesi duhet të mendojë, që në fazat fillestare të hetimit, për dëshmitarë apo prova të tjera që mund të mbështesin dëshminë. Menjëherë, hetuesi duhet të fillojë të përpilojë një listë personash, provash materiale, dokumentesh, etj, që mund të ekzistojnë. Disa nga pyetjet që hetuesi mund t'i drejtojë dëshmitarit në fazat e para të hetimit janë:

- A e ka diskutuar dëshmitari këtë informacion me ndonjë person tjetër? Nëse po, me kë dhe në çfarë rrethanash? Një in-

tervistë me këta persona të tjerë mund të përcaktojë nëse ka mospërputhje në deklaratimet e dëshmitarit, por edhe mund të zbulojë hollësi që dëshmitari i ka harruar ose nuk ua ka treguar hetuesve.

- A ka dijeni dëshmitari për dëshmitarë të tjerë, të cilët mund të jenë të gatshëm për të bashkëpunuar? Nëse po, hetuesi duhet të marrë edhe deklaratimet e tyre, por duke treguar kujdes kur u drejtohet personave, për të cilët nuk di se çfarë mendojnë ose i duken të dyshimtë. Kontakti me këta persona mund të ekspozojë ekzistencën e hetimit dhe/ose identitetin e dëshmitarit bashkëpunues. Gjithashtu, dëshmitarit fillestar duhet t'i kërkohet të mos e diskutojë çështjen më dëshmitarë të tjerë të mundshëm, në mënyrë që të mos ndikojë në deklaratimet e tyre.
- A ka dëshmitari dokumente apo prova të tjetra që mbështesin pretendimet e tij? Dokumentet që mund të hyjnë në punë janë dokumente të biznesit, fatura telefonash (të cilat pasqyrojnë telefonatat e kryera dhe të marra), axhendat ditore dhe kalendarët, shënime të mbajtura me shkrim dore ose të shtypura, dokumente bankare ose dokumente të transaksioneve financiare, të dhëna të kartave të kreditit, fatura blerjesh, pasaporta ose dokumente udhëtimesh, kompjutera (që mund të kenë ende mesazhe të postës elektronike, dokumente ose programe kompjuterike), telefona (që mund të kenë mesazhe të postës elektronike ose sms), fotografi ose regjistrime video të marra me kamera, celularë ose pajisje përgjuese.
- A ka dijeni dëshmitari për dokumente ose prova që ekzistojnë diku tjetër? Nëse po, ku bazohet kjo njohuri dhe kur i ka parë për herë të fundit dokumentet/provat? Nëse ekziston mundësia e arsyeshme që këto prova të jenë ende, hetuesit do t'i duhet të kërkojnë në gjykatë një vendim për kontroll.
- A ka bërë dëshmitari ndonjë regjistrim të bisedave me personin e personi nën hetim? Ndodh që dëshmitari të ketë bërë

regjistrime të tilla, por heziton të tregojë, pasi mund të ketë frikë se ka shkelur ligjin nëpërmjet këtij veprimi⁵⁰.

1.8. Dëshmitari që nuk bashkëpunon

Përballja me një viktimë ose dëshmitar që nuk dëshiron të bashkëpunojë sjell një sërë shqetësimesh të tjera. Viktima ose dëshmitari ka zgjedhur, për një arsye të caktuar, të mos bashkëpunojë dhe hetuesi duhet të gjejë arsyen e këtij vendimi dhe, nëse është e mundur, të mposhtë kundërshtitë e dëshmitarit. Arsyet që e bëjnë dëshmitarin ose viktimën të mos bashkëpunojë përfshijnë: 1) shqetësimet për sigurinë, 2) frikën ndaj skandalit, 3) indiferencën dhe mosbesimin tek autoritetet dhe 4) shqetësimin se mos fajëson veten dhe të tjerët.

1.8.1. Shqetësimet për sigurinë

Nëse viktima ose dëshmitari ka frikë se mos dëmtohet fizikisht ai vetë ose ndonjë anëtar i familjes apo ka frikë nga një dëm apo hakmarrje ekonomike, grupi hetimor duhet të dalë me një strategji për ta lehtësuar atë frikë. Për fat të mirë, dëmtimet fizike apo kërcënimet për dëmtime fizike janë të pazakonta në krimet ekonomike dhe të korrupsionit, sepse zakonisht, autorët e këtyre krimeve vijnë nga profesione të ndryshme dhe nuk janë të lidhur me krimin e dhunshëm. Megjithatë, disa kategori krimesh ekonomike përmbajnë edhe rrezikun e përfshirjes së individëve të dhunshëm, p.sh: mashtrimet me kartat e kreditit, mashtrimin në kredi, financimi i terrorizmit dhe pastrimi i parave. Frika e ndonjë dëshmitari për sigurinë e tij duhet të merret seriozisht nga hetuesi dhe kjo gjë duhet t'i bëhet e qartë viktimës ose dëshmitarit. Në vijim, grupi hetimor duhet të hartojë një plan ose strategji për të mbrojtur viktimën ose dëshmitarin.

---

50) Neni 121 i KP-së

1.8.2. Frika nga skandali

Dëshmitari mund të ketë frikë se i del emri në gazeta si dëshmitar që bashkëpunon me drejtësinë. Askujt nuk i pëlqen të njihet si bashkëpunëtor. Lidhja e emrit të një personi me një çështje të bujshme, sidomos me një çështje korrupsioni, nuk e përmirëson reputacionin e tij në qarqet e biznesit të ligjshëm apo në ato qeveritare. Kjo frikë është akoma më e madhe kur objekt i hetimit janë nëpunës publikë të niveleve të larta dhe kur ka gjasa që çështjes t'i kushtohet shumë vëmendje nga shtypi.

Dëshmitarët e çështjeve të korrupsionit janë gjithashtu të ndër-gjegjshëm për faktin se, pasi të shkruhet për ta në shtyp, ata mund të bëhen objekt i gjithfarë kontrollesh të papëlqyera, p.sh: nga autoritetet e licënsimit, bordet rregullatore, auditët; madje, edhe nga ish-bashkëshortët apo ish-partnerët e biznesit.

Është kjo frikë nga skandali, si dhe nga pasojat e tjera të të qenit dëshmitar në një çështjeje korrupsioni, që shpesh bën që dëshmitarë të mundshëm të bëjnë sikur nuk dinë gjë ose, akoma më keq, të gënjejnë hetuesit e të japin dëshmi të rreme. Një dëshmitar bashkëpunues rrezikon në mënyrë serioze që emri i tij të bëhet i njohur për publikun. Ndonjëherë, këta dëshmitarë e shohin dëshminë e rreme, me gjithë rreziqet që ajo ka, si më të preferuar krahasuar me pasojat e bashkëpunimit me drejtësinë për të vërtetën, të cilat përfshijnë turpërimin, talljet, skandalet, kanosjet dhe shkatërrimin ekonomik.

Një teknikë që përdoret me sukses për të arritur bashkëpunimin e dëshmitarëve që tregohen hezitues (sidomos kur frika e tyre vjen nga publiciteti dhe nga hakmarrja) është t'u shpjegohet atyre se, në gjendjen aktuale të provave kundër personit nën hetimi, ky i fundit do të pretendojë se është i pafajshëm dhe se dëshmitari do të thirret të dëshmojë në seancë gjyqësore pub-

like. Më tej, i shpjegohet atij se e vetmja rrugë për të evituar dëshminë në gjyq do të ishte që personi nën hetim t'i kërkonte gjykatës zhvillimin e gjykimit të shkurtuar. Nga ana tjetër, vazhdon argumentimi, i pandehuri do të detyrohet të kërkojë gjykim të shkurtuar vetëm nëse provat ndaj tij janë të plota, të pakundërshtueshme e pa kundërthënie, gjë që mund të arrihet vetëm nëse ai (dëshmitari) bindet të bashkëpunojë me hetimin, ndoshta, duke regjistruar një telefonatë ose bisedë me të pandehurin. Pra, çështja këtu është të bëhet dëshmitari të besojë se e vetmja mënyrë për të shmangur dëshminë në publik është që ai të ndihmojë autoritetet të mbledhin prova të mjaftueshme për fajësinë e të pandehurit.

1.8.3. Indiferenca dhe mosbesimi

Indiferenca dhe mosbesimi ndaj punonjësve të zbatimit të ligjit janë rezultati i perceptimit se sistemi i drejtësisë penale nuk është efektiv. Kjo është një sëmundje që nuk mund të kurohet brenda natës, prandaj rezistenca e dëshmitarëve haset shpesh në hetimet penale.

Është e rëndësishme që hetuesit ta bëjnë punën e tyre të përditshme me vendosmëri, për të treguar se kanë qëllim të vendosin standarde të larta. Ata duhet të fitojnë reputacionin e të qenit të ashpër, të ditur, të drejtë dhe me integritet. Mund të jetë e nevojshme që ata të edukojnë publikun, nganjëherë edhe gjyqtarët, se “pajtimi me turmën” është një alternativë që nuk ekziston më. Duke sulmuar strukturën e pushtetit ata do të demonstrojnë se nuk kanë frikë të hetojnë edhe personat që perceptohen si të paprekshëm.

Hetuesi duhet të jetë agresiv dhe këmbëngulës, por edhe duhet të perceptohet si i tillë. Të qenit agresiv nënkupton përdorimin e të gjithë instrumenteve të mundshëm ligjorë për të hetuar,

duke filluar nga teknikat e infiltrimit deri tek pajisjet e përgjimit e kontrollet. Të qenit këmbëngulës nënkupton ndjekjen e të gjitha pistave dhe gjetjen e dëshmitarëve, marrjen dhe rimirjen e tyre në pyetje sa herë që të jetë e nevojshme, deri sa të arrihet tek thelbi i çështjes. Mënyra e vetme për të thyer kodin e heshtjes është që të vazhdohet me ndjekjen e kriminelëve. Bëjuni atyre të ditur se nuk do të largoheni dhe se nuk e pranoni “jo-në” si përgjigje.

Hetuesi mund ta shfaqë profesionalizmin dhe aftësinë edhe me pamjen dhe sjelljen e tij. Hetuesi duhet të jetë i veshur në mënyrë profesionale kur interviston një dëshmitar. P.sh: FBI-ja në Shtetet e Bashkuara të Amerikës ka fituar reputacion për profesionalizëm edhe thjesht duke e bërë të detyrueshme që agjentët e saj të veshin xhakëtë e të mbajnë kravatë kur janë në publik. Veshja e një hetuesi tregon se ai është anëtar i një njësie hetimore elitë.

Hetuesi e përcjell dukjen e aftësisë edhe në procesin e marrjes në pyetje. Folëm më sipër për mënyrën se si duhet të kryhet një marrje profesionale në pyetje: në një dhomë intervistimi pa tërheqje vëmendjesh e pa ndërprerje, etj. Megjithatë, në realitet, shumë nga kontaktet me dëshmitarët janë shumë më tepër informale. Hetuesi duhet të ruajë të njëjtën sjellje profesionale, pavarësisht nëse ndodhet tek vendi i punës, shtëpia e dikujt tjetër apo në rrugë. Mënyra se si flitet me një dëshmitar të mundshëm dhe se si trajtohet ai mund të jetë faktori vendimtar që personi të bashkëpunojë apo jo. Hetuesi, përveçse duhet të sillet me profesionalizëm dhe me mirësjellje ndaj dëshmitarit, duhet të jetë i sjellshëm edhe me anëtarët e familjes dhe kolegët e tij. Asgjë nuk e bën një dëshmitar të ndërrojë mendje e të vendosë të mos bashkëpunojë më shpejt sesa fakti se një hetues ka shkuar në shtëpinë e tij apo në vendin e punës dhe është treguar i pasjellshëm me anëtarët e familjes, miqtë ose kolegët e tij.

Gjithashtu, aftësia demonstrohet edhe kur hetuesi duket se është i organizuar dhe ka njohuri. Nëse hetuesi ka përvojë dhe njohuri në një fushë të caktuar që ka lidhje me hetimin ose kryen ndonjë kërkim para se të marrë në pyetje dëshmitarin, ai do të ketë mundësi të drejtojë pyetje të përshtatshme. Por, nëse hetuesi është natyrë e çrregullt ose e mban zyrën rrëmuje, do të ishte më mirë që të mos e zhvillonte aty takimin me dëshmitarin.

Në mënyrë që njerëzit të jenë të gatshëm të bashkëpunojnë me autoritetet shtetërore, ata duhet të kenë besim tek ato. Është shumë e vështirë që njerëzit të arrijnë në këtë besim, nëse ata nuk janë të bindur se jeta e tyre private dhe interesat e tjera do të mbrohen siç duhet. Hetuesi, si personi që përpiqet të veprojë në drejt dhe të bashkëpunojë, duhet të tregojë se di t'i ruajë sekretet. Në praktikë, kjo do të thotë që nuk duhet të premtoni se nuk do ta përhapni informacionin, në rast se nuk e mbani dot këtë premtim. Do të thotë që të mos lejoni të rrjedhin informacione. Në raste të caktuara, do të thotë që duhet t'u vërtetoni këtyre personave se jeni i gatshëm dhe mundeni të ndryshoni rrjedhën e hetimit, vetëm e vetëm që t'i ndihmoni ata në lidhje me shqetësimet që kanë. Ndonjëherë, do të thotë thjesht që të shtyni disa procedura, si marrja në pyetje e të pandehurit apo komunikimi i akuzës.

Gjithashtu, mund të jetë me ndikim edhe thirrja ndaj ndjenjës së përgjegjësisë dhe detyrimeve qytetare të personit. Disa njerëz nuk kanë ndonjë gjë kundër prokurorisë apo policisë, por thjesht nuk duan të kenë të bëjnë me to. Kundërshtimet e tyre mund të kapërcehen edhe duke theksuar rëndësinë e rolit që ata mund të luajnë, duke i bërë të ndjehen të rëndësishëm, duke i bindur se ata mund të ndryshojnë gjërat dhe, përgjithësisht, duke treguar vlerësim për kontributin e tyre. Në disa raste, mund të arrini të bindni dëshmitarët se dikush duhet të ngrihet kundër korrupsionit, se, nëse e evitojnë këtë detyrë për shkak të frikës apo

kanosjeve, e keqja do të vazhdojë të lulëzojë e t'i ndjekë nga pas ata dhe fëmijët e tyre, si dhe fëmijët e fëmijëve të tyre. Në të njëjtën kohë, hetuesi duhet të ruajë edhe një qëndrim pozitiv në lidhje me hetimin dhe të mos shfaqë pesimizëm e të mos anko- het për dobësitë dhe problemet në prani të dëshmitarit. Askush nuk dëshiron të hipë në një anije që po fundoset.

Pjesë e profesionalizmit është edhe ndershmëria. Trajtojeni dëshmitarin me ndershmëri. Kjo nuk do të thotë se hetuesi është i detyruar t'u përgjigjet të gjitha pyetjeve të dëshmitarit, por të paktën ai mund të tregohet i ndershëm për këtë. Kur keni informacione që nuk mund t'ua thoni, tregojani këtë fakt. Kur hetuesi i thotë dëshmitarit se do të bëjë diçka apo do të shqyrtojë një mundësi të caktuar, ai duhet ta bëjë një gjë të tillë. Hetuesi duhet, gjithashtu, ta mbajë dëshmitarin të informuar për ngjarje të rëndësishme, si p.sh: njoftimi i akuzës apo fillimi i gjyqit.

1.8.4. Vetëfajësimi

Një dëshmitar që ka frikë se mos fajëson veten e tij, anëtarë të familjes ose miq të ngushtë, pa marrë në këmbim ndonjë përfitim, nuk ka gjasa të japë informacion të vërtetë. Dëshmitari mund të jetë përfshirë personalisht në veprimtari të paligjshme dhe mund të ketë frikë të ofrohet të bashkëpunojë, pasi beson se, nëse kallëzon të tjerët, do të ekspozohet edhe sjellja e tij kriminale. Ky lloj informacioni mund të dalë në mënyra të ndryshme gjatë hetimit penal dhe gjatë punës për një çështje. Dëshmitarit mund t'i duhet ta nxjerrë këtë informacion, për të shpjeguar rrethana ose fakte që kanë lidhje me hetimin ose hetuesit mund ta zbulojnë atë duke ndjekur në vijimësi një informacion të mëparshëm të dhënë nga dëshmitari ose personi nën hetim mund të flasë kundër dëshmitarit për ta diskredituar ose për të marrë hak, ose fakte që dëshmitari nuk ua ka thënë hetuesve mund të dalin gjatë gjyqimit të çështjes, veçanërisht gjatë marrjes në

pyetje të tij nga ana e avokatit mbrojtës, i cili, nëpërmjet klientit të tij, ka marrë dijeni të plotë mbi veprimet e kaluara të dëshmitarit.

Nëse hetuesi dyshon se dëshmitari i ardhshëm mund të ketë qenë vetë i përfshirë në një krim, alternativat në dispozicion të tij janë të kufizuara. Së pari, nëse dëshmitari fillon të japë informacion që e fajëson, hetuesi është i detyruar të ndërpresë pyetjen dhe t'i bëjë të ditur të drejtën për të mos fajësuar vetveten⁵¹. Kjo gjë mund të çojë në vonesa, gjatë të cilave dëshmitari merr avokat mbrojtës ose i jep fund krejtësisht bashkëpunimit. Nga ana tjetër, nëse hetuesi dyshon se një dëshmitar është i përfshirë në aktivitet kriminal, por refuzon ta pranojë këtë gjë, atëherë ai rrezikon shumë kur e lë fatin e çështjes të varet nga një dëshmitar i tillë.

Çfarë mund të bëjë prokurori në rrethanat kur dëshmitari raporton kryerjen e një vepre penale dhe, njëkohësisht, pranon se dhe vetë është i përfshirë në aktivitet kriminal? Nëse akti kriminal i dëshmitarit është më i lehtë në krahasim me atë të personit nën hetim, prokurori duhet të vlerësojë nëse ekzistojnë prova të tjera të pavarura, përveç deklarimeve të vetë dëshmitarit për të ngritur akuzë kundër dëshmitarit. Për shembull, të supozojmë se dëshmitari vjen në polici dhe kallëzon se një mjek i kërkon para, në këmbim të trajtimit mjekësor. Gjatë deklarimeve, ai pranon se i ka dhënë më parë para mjekut, por vendosi ta kallëzojë tani që ai po i kërkon para të tjera. Hetuesi mund të përballlet me dilemën që, nga njëra anë, dëshiron të fillojë hetimet për korrupsion pasiv kundër mjekut, por, nga ana tjetër, është i shqetësuar nëse duhet të ngrejë akuzë për korrupsion aktiv kundër dëshmitarit. Edhe sikur të supozojmë se prokurori ndihet i detyruar që të regjistrojë një çështje kundër dëshmitarit⁵²,

51) Neni 37 i KPP-së

52) Neni 287 i KPP-së

ky fakt nuk e detyron atë ta dërgojë në gjyq çështjen kundër dëshmitarit. Pasi përfundon hetimin (shpesh, duke pasur bashkëpunimin e dëshmitarit), prokurori mund të konkludojë që provat e mbledhura ndaj dëshmitarit, të bazuara vetëm në fjalët e tij, janë të pamjaftueshme për të provuar një vepër penale dhe, për rrjedhojë do ta pushojë çështjen⁵³.

Në rastet kur dëshmitari bashkëpunues ka qenë i përfshirë në aktivitete të rëndë kriminale, për shembull, si bashkëpunëtor i të pandehurit, do të jetë e vështirë, në mos e pamundur, të anashkalohen provat kundër tij. Kjo është veçanërisht e vërtetë në rastet kur hetimet e mëtejshme kundër personit nën hetim do të sjellin prova edhe kundër dëshmitarit bashkëpunues. Megjithatë, ka ende përfitime që bashkëpunëtori mund të marrë, si pasojë e dëshmisë së tij. Për shembull, ai mund të trajtohet si bashkëpunëtor i drejtësisë, nëse jep informacione të plota mbi faktet dhe rrethanat, që shërbejnë si prova themelore për zbulimin, hetimin, gjykimin dhe parandalimin e krimeve të rënda⁵⁴. Si bashkëpunëtor i drejtësisë, ai duhet të lidhë një marrëveshje bashkëpunimi me prokurorin, në të cilën duhet të parashikohet shprehimisht detyrimi i tij për të dëshmuar në mënyrë të plotë dhe të vërtetë. Nëse më vonë gjykata konstaton se bashkëpunëtori i përmbushi detyrimet e tij sipas marrëveshjes, ajo ka të drejtë t'i ulë masën e dënimit ose ta përjashtojë fare nga dënimi⁵⁵. Për më tepër, dëshmitari i përfshirë në korrupsion aktiv, mund të përfitojë, në mënyrë më të drejtpërdrejtë, nga përjashtimi, nga vuajtja e dënimit⁵⁶, pasi ishte pikërisht denoncimi i tij që solli ngritjen e akuzave penale kundër zyrtarit publik.

---

53) Nenet 24/2, 327/2 dhe 328/1/dh të KPP-së

54) Neni 37/a i KPP-së. Në këtë dispozitë, termi “krime të rënda” është më i gjerë se përkufizimi i krimeve të rënda në Ligjin Nr., datë “Për organizimin dhe funksionimin e Gjykatës për Krimet e Rënda”.

55) Neni 28/7 i KP-së

56) Neni 245/2 i KP-së

Gjithashtu, edhe nëse një dëshmitar nuk mund të kualifikohet si bashkëpunëtor drejtësie, ai mund të përfitojë masë të butë dënimi, për shkak të një sërë rrethanash lehtësuese që gjykatat mund të marrë parasysh: manifestimi i pendimit të thellë, dorëzimi tek autoritetet kompetente, marrja e masave për të eliminuar apo zvogëluar pasojat e sjelljes së tij⁵⁷. Gjithashtu, ai mund të përfitojë dënim nën minimum ose një lloj më të butë dënimi, nëse ekzistojnë disa nga rrethanat lehtësuese dhe vepra e autori i saj kanë rrezikshmëri të ulët. Të gjitha këto elementë duhet të demonstrohen nga një person, i cili, me dëshirë dhe vërtetësi, dëshmon kundër bashkë-autorëve të tjerë të veprës⁵⁸. Sigurisht, rekomandimet e prokurorit do të kishin ndikim të konsiderueshëm në arritjen e përfitimeve të tilla.

1.8.5. Strategjitë për të trajtuar një dëshmitar jobashkëpunues

Në vijim jepen disa sugjerime për strategjitë që mund të përdoren kur kemi të bëjmë me dëshmitarë jobashkëpunues apo që ngurrojnë të dëshmojnë:

- ***Përpikuni të bindni dëshmitarin.*** Nëse dëshmitari është i shqetësuar për hakmarrje financiare ndaj tij, atëherë ju mund të bëni shumë pak. Nuk mund të premtoni se do të mbronin biznesin apo reputacionin e tij nga shkatërrimi që mund të vijë prej konkurrentëve apo nëpunësve publikë hakmarrës. Më e shumta që mund të bëni në këtë situatë është që të argumentoni se, duke bashkëpunuar, dëshmitari mund t'i japë vetes mbrojtjen më të mirë të mundshme. Duke dalë hapur para publikut, ai mund ta ketë bërë veten të prekshëm ndaj sulmeve, por, në të njëjtën kohë, nëse sulmohen, motivi dhe identiteti i atyre që do t'i sulmojnë do të jetë më i vështirë për t'u fshehur. Ky mund të jetë një faktor që mund

57) Neni 48 i KP-së

58) Neni 53 i KP-së

t'i frenojë armiqtë e dëshmitarit nga ndërmarrja e ndonjë sulmi kaq të dukshëm hakmarrës. Ky argument bazohet në të njëjtin parim që agjencitë hetimore përdorin ndonjëherë në situatat e kërcënimeve me vdekje ndaj dëshmitarëve. Ata intervistojnë personin që pretendohet se ka bërë kërcënimin ose atë që supozohej se do të kryente vrasjen dhe u bëjnë atyre të ditur se autoritetet shtetërore e dinë se ata kanë një motiv dhe kanë si qëllim të dëmtojnë dëshmitarin dhe se, nëse dëshmitarit i ndodh diçka, ata do të jenë të dyshuarit kryesor.

- ***Shtrëngimi i "vidave"***. Sigurisht, do të ketë mjaft raste në të cilat nuk funksionon sjellja me mirësjellje dhe edukatë. Ky mund të jetë pikërisht momenti për t'i kujtuar dëshmitarit detyrimet e tij ligjore. Sipas Kodit Penal, dëshmitarët kanë detyrimin ligjor të tregojnë, dhe kur nuk e bëjnë këtë kryejnë vepër penale⁵⁹. Dëshmitarit duhet t'i kujtohet se ai mund të akuzohet për refuzimin për të dhënë provat. Nëse ai vazhdon të refuzojë, dëshmitarit duhet t'i bëhen të ditura të drejtat e tij dhe duhet t'i rekomandohet që të marrë një avokat mbrojtës, si person nën hetim tashmë. Shpesh herë, kur përfshihet avokati, hetuesi arrin ta sigurojë bashkëpunimin e dëshmitarit nëpërmjet tij.
- ***Merrni një deklaram nga dëshmitari***. Kur një dëshmitar është i gatshëm të japë deklaramime, por nuk thotë të vërtetën, hetuesi mund të marrë deklaramimet e tij me shkrim, për të dokumentuar faktet që ai beson se nuk janë të vërteta. Pastaj, hetuesi kryen një hetim të atyre fakteve dhe, në momentin që arrin të vërtetojë se janë të rreme, thërret sërisht dëshmitarin dhe e ballafaqon me rezultatet e hetimit. Në këtë moment, dëshmitari duhet edhe të informohet se mund të përballet me akuzën penale të dëshmisë së rreme ose refuzimit për të dëshmuar⁶⁰, si dhe t'i bëhen të ditura të

59) Neni 300 i KP-së

60) Nenet 305/a dhe 305/b të KP-së

drejtat e tij, veçanërisht ajo për të marrë një avokat. Edhe në këtë rast, me përfshirjen e avokatit, mund të sigurohet edhe bashkëpunimi i dëshmitarit. Megjithatë, kjo strategji ka disavantazhin serioz që deklarimi i parë, i marrë rregullisht, mbetet në fashikull dhe mund të përdoret për të kundërshtuar dëshminë e tij, nëse ai përfundimisht pranon të bashkëpunojë dhe ndryshon dëshminë.

- **Krijoni “pushtet”.** Nëse ka prova që tregojnë se dëshmitari mund të jetë përfshirë në aktivitet kriminal, të lidhur me çështjen në fjalë ose me ndonjë çështje tjetër, hetuesi mund të përpiqet të mbledhë prova edhe ndaj tij, ndërkohë që punon kundër të dyshuarit kryesor. Besimi se do të përballet me akuza penale mund ta motivojë dëshmitarin të bashkëpunojë, në mënyrë që të lehtësojë pozitën e vet. Një mënyrë e përdorimit të kësaj strategjie është një ballafaqim i organizuar me kujdes, gjatë të cilit dëshmitari ftohet të shkojë tek zyra e prokurorit ku ballafaqohet me provat e mbledhura kundër tij dhe i jepet mundësia që të bashkëpunojë me shpresën se kjo do të sjellë lehtësim të dënimit të tij. Kjo teknikë duhet të përdoret vetëm nga fundi i hetimit, pasi mund të ndodhë që dëshmitari të mos ndërrojë qëndrim, madje, përkundrazi, të njoftojë edhe personat e tjerë nën hetim për ekzistencën e hetimit.

1.9. Viktimat

Viktimat e krimit i nënshtrohen vlerësimeve të posaçme. Në të vërtetë, as Kodi i Procedurës Penale dhe as ndonjë ligj tjetër i fushës penale nuk japin ndonjë përkufizim të *“viktimës së krimit”*⁶¹. Në zhargonin ligjor fjala “viktimë” përdoret zakonisht për të treguar personat e vdekur si pasojë e një veprë penale. Megjithatë, duke qenë se Shqipëria ka ratifikuar një sërë

61) KPP-ja, megjithatë, përdor termin “i dëmtuar nga vepra penale” dhe, në raste të caktuara, “i dëmtuar akuzues”, por pa dhënë përkufizime të tyre.

konventash ndërkombëtare në këtë fushë, si p.sh: Konventën e OKB-së kundër Krimit të Organizuar Ndërkombëtar (Konventa e Palermos) dhe dokumenta të tjerë të OKB-së, të cilët janë të detyrueshëm për Shqipërinë dhe mund të zbatohen drejtpërdrejt si pjesë e të drejtës së brendshme, dhe mund të shërbejnë si referencë për agjencitë qeveritare dhe jo-qeveritare të përfshira në zbatimin e legjislacionit penal. Një referencë e tillë mund të ishte përkufizimi i viktimës, i dhënë nga Deklarata e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së mbi Parimet Bazë të Drejtësisë për Viktimat e Krimit dhe Abuzimit me Pushtetin:

“... 1. “Viktima” nënkupton personat që, individualisht apo kolektivisht, kanë pësuar dëm, duke përfshirë dëmtime mendore apo fizike, vuajtje emocionale, humbje ekonomike ose cënim të rëndë të të drejtave të tyre themelore, për shkak të veprimeve ose mosveprimeve që përbëjnë shkelje të së drejtës penale në fuqi në Shtetin Anëtar, duke përfshirë ligjet që ndalojnë abuzimin kriminal me pushtetin.

2. Një person mund të konsiderohet viktimë, sipas kësaj Deklarate, pavarësisht nga fakti nëse autori i veprës penale është identifikuar, kapur, ndjekur penalisht apo dënuar dhe pavarësisht lidhjeve familjare ndërmjet autorit të veprës dhe viktimës. Termi “viktimë” përfshin gjithashtu, kur është rasti, familjen e afërt apo personat nën kujdesin e viktimës, si dhe personat që kanë pësuar dëm gjatë ndërhyrjeve të tyre për të ndihmuar viktimat gjatë vështirësisë apo për të parandaluar viktimizimin e tyre.

3. Dispozitat e kësaj deklarate do të zbatohen për të gjithë, pa dallim të asnjë lloji, si p.sh: raca, ngjyra, seksi, mosha, gjuha, feja, kombësia, mendimi politik ose i çdo lloji tjetër, bindja apo praktika kulturore, pronësia, statusi i lindjes apo ai familjar, origjina etnike apo shoqërore dhe paaftësitë...”

Prokurori duhet të mbajë parasysh se ai nuk përfaqëson vetëm shtetin, por edhe personat që janë viktimizuar nga sjellja e të

pandehurit. Është prokurori që paraqitet para gjykatës dhe kërkon drejtësi për viktimën. Shpesh herë ai e kryen i vetëm këtë detyrë. Arritja e drejtësisë për viktimën mund të jetë një nga aspektet më shpërblyes të punës së prokurorit. Po ashtu, lloji i marrëdhënies së krijuar midis prokurorit dhe viktimës mund të përcaktojë rezultatin e çështjes. Ndoshta është me vend të përsëritet se nuk duhet t'i riviktimizojmë viktimat, duke i trajtuar në mënyrë jo të papërshtatshme. Duke qenë palë e dëmtuar viktimë ka të drejta të caktuara, të cilat duhet të respektohen.

1.9.6. Rregulla për t'u mbajtur parasysh

- Trajtojeni viktimën me respekt. Kur viktimat dhe dëshmitarët trajtohen me respekt, rritet edhe mundësia e suksesit të çështjes. Gjithashtu, mbështetja e hetuesve të çështjes mund ta ndihmojë viktimën të tejkalojë vështirësitë emocionale.
- Mbajeni viktimën të informuar në lidhje me zhvillimet e rëndësishme të hetimit, por pa cënuar sekretin hetimor. Nëse keni vendosur të mos filloni ose të pushoni çështjen, shpjegojani këtë viktimës ballë për ballë, nëse është e mundur.
- Jini të sqerët me viktimën. Sqeriteti krijon besim dhe besimi sjell bashkëpunim.
- Përpiquni të ndihmoni viktimën të gjejë shërbime sociale që mund ta ndihmojnë, p.sh: për shërbime psikologjike ose mjekësore. Nëse nuk ka agjenci shtetërore ose fonde për këto shërbime, atëherë dëshmitari mund t'u drejtohet organizatave jo qeveritare (OJQ-ve), të cilat mund të ndihmojnë në këto raste⁶².
- Mbani gjithmonë parasysh sigurinë e viktimës. Viktima dhe të gjithë dëshmitarët, në të vërtetë kanë të drejtë të jetojnë të lirë nga çdo ngacmim apo frikësim. Duhet të vlerësoni

62) Shtojca 3: Lista e disa organizatave që ofrojnë ndihmë për viktimat e krimit, veçanërisht për gratë.

nëse është e nevojshme që viktimat të shoqërohet kur paraqitet në gjykatë. Në çdo rast, është mirë që, kur paraqitet në gjykatë për të dëshmuar, viktimat të presë në një vend të sigurt, pa rrezikuar që të ndeshet me të pandehurin ose anëtarët e familjes së tij.

- Njoftojeni viktimën për seancat gjyqësore, veçanërisht nëse duhet të dëshmojë, duke i dhënë një afat të mjaftueshëm për t'u paraqitur. Njoftojeni, gjithashtu, për kohën kur do të shpallet vendimi i gjykatës, sepse viktimat ka të drejtë të marrë pjesë në shpalljen e vendimit, nëse dëshiron. Në çështjet me shumë viktimat, p.sh: skemat piramidale, kjo mund të jetë e vështirë për t'u realizuar, por në të ardhmen mund të krijohen mundësitë për të njoftuar nëpërmjet postës elektronike ose nëpërmjet internetit (duke krijuar një faqe të posaçme për këto lloje njoftimesh).
- Vlerësoni mundësinë për të kërkuar dënimin e të pandehurit me lloje e masa dënimesh që mund të sjellin përfitim për viktimën. Për shembull, në vend që të kërkonin një dënim prej 6 vjetësh burgim, mund të kërkonin 4 vjet, në rast se i pandehuri kompenzon viktimën për humbjen e pësuar.
- Kërkonin sekuestron konservative ndaj pasurive të të pandehurit, si një mekanizëm për të garantuar edhe pagimin e dëmshpërblimit për viktimat⁶³.

2. Informatorët

Informatorët janë një mjet i rëndësishëm në dorën e hetuesve, në veçanti policisë gjyqësore. Megjithatë, shpesh informatorët janë kriminelë. Motivi që i shtyn ata të bashkëpunojnë mund të jetë hakmarrja, përfitimi financiar (p.sh: një pagesë ose shpërblim) ose ndonjë përfitim tjetër personal, siç mund të jetë dënimi më i ulët për krimet që ata kanë kryer. Disa informatorë kanë dijeni të drejtpërdrejtë për krimin prandaj kthehen në

63) Neni 270 i KPP-së

dëshmitarë. Por disa prej tyre përpiqen ta japin informacionin në mënyrë konfidenciale, duke mos dashur të rrezikojnë veten apo karrierën e tyre nga dëshmia publike. Për këtë arsye ky lloj informatori (që shpesh quhet Informator Konfidencial ose “IK”) nuk pritet të dëshmojë në gjyq, kështu që të gjitha informacionet e dhëna prej tij duhet të vërtetohen në mënyra të tjera.

Megjithëse është e nevojshme të ruhet konfidencialiteti i të gjithë dëshmitarëve, kjo është veçanërisht kritike në rastin e informatorëve konfidencialë. Emrat e IK-ve nuk duhet të përfshihen në referimet dhe informacionet për hetimin, dhe dijenia për ekzistencën dhe identitetin e tyre duhet të mbetet brenda një rrethi të ngushtë personash. Për sa të jetë e mundur këtë informacion duhet ta kenë vetëm personat që kanë nevojë absolute për ta pasur. Për shfrytëzimin e IK-ve nga policia gjyqësore duhet të përcaktohen disa procedura, të cilat mund të përfshijnë:

- krijimin dhe përdorimin e një marrëveshjeje apo memorandumi bashkëpunimi, që duhet të nënshkruhet nga struktura përkatëse dhe IK-ja⁶⁴;
- Krijimin e një sistemi fjalësh apo emrash të koduar, për të zëvendësuar emrat e kinformatorëve në aktet që mund të futen në dosje, për të parandaluar zbulimin aksidental të identiteteve të tyre;
- kufizoni numrin e punonjësve të agjencisë përkatëse që kanë akses në dosjet me të dhënat e IK-ve;
- zhvilloni auditime periodike të të dhënave financiare që kanë të bëjnë me IK-të;
- merrni gjithmonë një person të tretë (një oficer/agjent tjetër) kur bëni pagesat e IK-ve dhe merrni fatura, të cilat duhet të ruhen sipas procedurës së miratuar paraprakisht. Kjo është e nevojshme për të siguruar që oficeri/agjenti i policisë gjyqësore nuk perceptohet si i përfshirë në sjellje korruptive në

64) Shtojca 4: Marrëveshje bashkëpunimi me informatorin konfidencial.

kohën kur bën pagesën ose nuk akuzohet më vonë si i përfshirë në sjellje të tilla;

- drejtuesit e strukturës përkatëse duhet të shqyrtojnë periodikisht dosjet e IK-ve, si një masë e brendshme mbrojtjeje;
- mos u bëni IK-ve (dhe as dëshmitarëve) premtime për të cilat nuk është marrë miratimi nga drejtuesit e strukturës dhe prokurori i çështjes. Çdo marrëveshje ose çdo premtim duhet të bëhet me shkrim, në mënyrë që të mbrohet integriteti i hetuesit dhe procesit hetimor.

1.1. Përdorimi proaktiv i IK-ve nga policia gjyqësore

Përdorimi aktiv i IK-ve, që do të thotë përdorimi i tyre për të kryer veprime sipas kërkesës dhe nën mbikqyrjen e oficerëve të policisë gjyqësore është një mjet hetimor me vlera, por duhet të përdoret me kujdes. Shpesh, informatorët janë të pazëvendësueshëm në sjelljen e informacionit të hollësishëm për krime që janë nën hetim. Ata mund të kenë fituar që më parë besimin e personave nën hetim dhe, për këtë arsye, mund të zhvillojnë lirisht biseda me ta dhe t'i regjistrojnë ato në mënyrë të fshehtë. Gjithashtu, ata mund të bëjnë prezantimet e nevojshme ndërmjet agjentëve të infiltruar dhe të personit nën hetim. Nëse vendoset të përdoren agjentët e infiltruar, hetuesit duhet të monitorojnë me kujdes veprimtarinë e informatorëve të përfshirë në operacionet e fshehta.

Informatorët nuk kanë njohuritë e mjaftueshme për të dalluar aktivitetin kriminal që parashikon ligji. Ata rrallëherë janë të motivuar për të luftuar krimin dhe për të bërë gjënë e duhur, sikurse janë hetuesit. Karakteret e tyre shpesh janë të dyshimtë dhe atyre u mungon disiplina që kanë hetuesit. Para se të zhvillohet ndonjë operacion i fshehtë, duhet të shqyrtohet plani i tij në mënyrë shumë strikte, për të kuptuar se përse një agjent i infiltruar nuk mund të sjellë të njëjtat prova që mund të mbledhë

informatori. Shpesh thuhet se asnjë hetues nuk mund të depërtojë në një organizatë kriminale në mënyrë aq efektive sa informatori, i cili është pjesë e asaj bote. Në vende të tjera agjentët e infiltruar kanë arritur të mbledhin prova duke vepruar në fshehtësi në parlamente e gjykata. Duke planifikuar paraprakisht dhe duke pasur njohjet e duhura, një agjent i mirë është krejtësisht në gjendje të zëvendësojë informatoren.

Nëse hetuesi arrin në përfundimin se përdorimi i informatorit është mënyra e vetme për të depërtuar në një veprimtari të vazhdueshme kriminale, atëherë ai duhet të hartojë një plan për ta nxjerrë përfundimisht informatoren nga skena. Kjo mund të arrihet duke përdorur informatoren për të prezantuar një agjent të infiltruar me personin nën hetim⁶⁵. Agjenti i infiltruar mund të prezantohet si partner biznesi, kunat, etj, që po ndihmon informatoren ose që po shërben si agjent a financier i tij. Me kalimin e kohës, ndërsa agjenti i infiltruar fiton besimin e personit nën hetim, informatori duhet të përdoret përherë e më pak, me shpresën se mund të vijë një moment që të mos përfshihet më fare në takimet mes tyre. Qëllimi i këtyre operacioneve është të pasurit e një dëshmitari të besueshëm që mund të dëshmojë në gjyq dhe, zakonisht, punonjës i infiltruar i agjencive të zbatimit të ligjit ka më shumë kredibilitet sesa një dëshmitar me një të kaluar kriminale.

Gjatë kohës që informatori është në skenë dhe aktiv, hetuesit duhet ta mbajnë atë nën kontroll të rreptë. Informatori duhet të marrë udhëzime të qarta mbi çfarë mund të bëjë dhe çfarë jo, çfarë mund të thotë dhe çfarë jo. Këto udhëzime duhet të jepen në formë të shkruar, por edhe verbalisht. Informatori duhet ta firmosë dokumentin dhe të konfirmojë se e ka lexuar dhe e ka kuptuar atë. Hetuesi duhet t'ia sqarojë vetë udhëzimet informatorit dhe të mos ia ngarkojë këtë detyrë personave të tjerë. Para

65) Neni 294/b i KPP-së

ndonjë takimi ose bisede telefonike me personin nën hetim, hetuesi duhet të takohet me informatorin dhe të përsërisë skenarin me të, madje edhe të bëjë prova, nëse është e nevojshme. Pas takimit ose telefonatës, hetuesi duhet të shqyrtojë atë që ka ndodhur dhe, nëse është rasti, të dëgjojë regjistrimet. Hetuesi duhet të kryejë një analizë të takimit ose të bisedës me informatorin, në mënyrë që të nxjerrë mësim se çfarë shkoi mirë, çfarë shkoi keq etj. Në këtë mënyrë, IK-ja mund të udhëzohet më mirë dhe skenari i operacionit të fshehtë mund të përmirësohet.

Hetuesi duhet, gjithashtu, të kontrollojë IK-në, duke minimizuar numrin e rasteve, në të cilat informatori është dëshmitari i vetëm i ngjarjeve të rëndësishme. Një nga avantazhet e përdorimit të teknikës së infiltrimit është mundësia që u jepet autoriteteve shtetërore për të strukturuar e kontrolluar takimet hetimore që prodhojnë prova. Ky avantazh duhet të shfrytëzohet në maksimum, duke u siguruar që si agjenti i infiltruar, ashtu edhe informatori të jenë dëshmitarë të bisedave të rëndësishme me personin nën hetim. Nëse kjo nuk është e mundur duhet të regjistrohen në audio dhe/ose video bisedat ndërmjet informatorit dhe personit nën hetim. Duhet mbajtur mend se provat e pavërtetuara, të dhëna nga një informator, nuk janë bindëse për trupin gjykues.

IK-së duhet t'i jepen udhëzime të rrepta që të mos marrë iniciativën për të kontaktuar personat nën hetim, pa dijeninë dhe miratimin paraprak të hetuesit. Kjo mund të përbëjë problem për IK-të që mund të kenë marrëdhënie të ngushta me një person të caktuar nën hetim, i cili mund t'i marrë në telefon apo mund t'u shkojë për vizitë pa njoftuar më parë. Për këtë arsye, hetuesi duhet të pajisë informatorët me mjete për të vërtetuar takimet e paplanifikuara, p.sh: me regjistruar dhe kaseta të mjaftueshme. Sigurisht që autorizimet e nevojshme nga prokurori apo gjykata duhet të jenë dhënë paraprakisht.

Nëse nuk është e mundur që IK-ja të regjistrojë takimet e pa-planifikuara me personin nën hetim, ai duhet të udhëzohet që të raportojë në lidhje me këto takime sa më parë që të jetë e mundur dhe hetuesi duhet të marrë deklaratimet e tij sapo kjo të jetë e mundur. Mbi këto deklarime, hetuesi duhet të përpilojë një raport hetimor, duke bërë një përmbledhje të bisedës. Këto raporte ndihmojnë nëse i pandehuri më vonë akuzon prokurorinë se nuk ka regjistruar bisedat, se ka pasur një problem me kasetën ose se më vonë e ka humbur apo shkatërruar aksidentalisht atë.

Theksojmë edhe një herë se IK-ja duhet të udhëzohet dhe autorizohet të regjistrojë të gjitha telefonatat dhe të gjitha bisedat me personin nën hetim. Nëse kjo nuk bëhet, i pandehuri dhe avokati i tij do të akuzojnë se IK-ja është treguar selektiv dhe nuk ka regjistruar bisedat që e shfajësojnë të pandehurin. Gjithashtu, duhet të merren masa që të garantojnë që kasetat nuk modifikohen ose nuk fshihen. Kasetat duhet t'i dorëzohen hetuesit sa më parë që të jetë e mundur. Duhet të bëhen kopje të tyre dhe kasetat origjinale duhet të ruhen në një vend të sigurt. Për të bërë zbardhjen e bisedave ose për qëllime të tjera duhet të përdoren vetëm kopjet e kasetave. Kasetat origjinale duhet të përdoren sa më pak që të jetë e mundur, në mënyrë që të evitohen dëmtimet.

Takimi fillestar ndërmjet informatorit, agjentit të infiltruar dhe personit në hetim është kritik, për sa i përket rrëzimit të pretendimeve për provokim. Provokimi është procesi me anë të të cilit oficeri i policisë autorizon informatorin të ndërhyjë në një mënyrë që, pa këtë ndërhyrje, personi nën hetim nuk do ta kryente krimin, për të cilin hetohet. Thelbi i provokimit është se ideja për të kryer krimin nuk ka qenë e kriminelit, por e hetuesit/informatorit. Një gjykatës që dyshon se ka ndodhur diçka e tillë, nuk do ta shohë më dashamirësi çështjen e paraqitur nga prokurori, madje mund të konsiderojë shtetin dhe jo të pandehurin si fajtor të vërtetë, në rast se prokurori nuk arrin të tregojë

se autoritetet kishin informacion të mjaftueshëm se personi nën hetim ishte përfshirë në krim para se të zhvillohej takimi.

Të gjitha këto masa paraprake disiplinojnë ekipin hetimor, në mënyrë që ai të fokusohet tek vërtetimi i dëshmisë që pritet të jepet nga informatori.

Duhet të mbani nën kontroll informatorin, duke ndjekur se çfarë bën kur nuk ndodhet ndonjë hetues me të. Në situatë normale, dyshimet për anëtarët e ekipit tuaj hetimor tregojnë se ka probleme serioze, por, në rastin e informatorëve, aftësia e tyre për të tradhtuar është pikërisht ajo që i bën të vlefshëm për hetimin. Për këtë arsye, duhet ta bëni rregull të jeni dyshues ndaj informatorit, edhe nëse (madje, sidomos nëse) ai ju pëlqen si person. Në këtë kontekst hetuesi KURREË nuk duhet të shoqërohet me informatorët, të krijojë miqësi me ta, nuk duhet të pranojë ASNJË lloj dhurate ose nderi prej tyre. Në të njëjtën mënyrë hetuesi nuk duhet t'i japë dhurata ose përftime të tjera dhe nuk duhet t'u bëjë nderë informatorëve, me përjashtim të rasteve kur kjo është pjesë e një marrëveshjeje me shkrim ose e dokumentuar në raporte policore⁶⁶.

Para se ta hidhni në aktivitet, duhet të planifikoni se si do të mbikëqyrni veprimet e tij gjatë kohës që ai mendon se nuk jeni duke e vëzhguar. Një nga mënyrat mund të jetë marrja e të dhënave telefonike për të identifikuar telefonatat që ka kryer. Në raste të tjera mund të jetë e përshtatshme ndjekja e tij, për të parë se me kë takohet. Masa të tilla ju mundësojnë të kuptoni nëse informatori po bën lojë të dyfishtë me personin nën hetim apo nëse po shfrytëzon operacionin si një mbulim për të kryer krime të tjera. Mos i thoni informatorit se po e kontrolloni në këtë mënyrë.

---

66) Kjo nuk do të thotë se hetuesi nuk mund ta rimbursojë IK-në për shpenzimet e kryera apo t'i blejë kafe a drekë, nëse takohen për qëllime pune në kohën e drekës.

3. Mbrojtja e dëshmitarit

3.1. Strategji të Përgjithshme

E thënë fare thjesht, dëshmitarët duhet të mbrohen nga kërcënimet dhe rreziku. Niveli i mbrojtjes do të jetë i ndryshëm dhe do të varet nga natyra dhe shtrirja e bashkëpunimit që personi ka me autoritetet e zbatimit të ligjit, si dhe nga shkalla e rrezikut ndaj të cilit ai është i ekspozuar. Shumë prej tyre kanë nevojë për pak ose aspak mbrojtje, sepse denoncojnë akte të vogla korrupsioni. Të tjerë, fatkeqësisht, mund të kenë nevojë për shumë mbrojtje. Mënyra më pak e kushtueshme për të mbrojtur dikë është që të mbahet i fshehtë identiteti i dëshmitarit sa më gjatë të jetë e mundur, por mund të ndodhë që të ketë nevojë për anën tjetër të medaljes, pra vendosjen në ndonjë lloj programi mbrojtjeje. Programi i mbrojtjes së dëshmitarit mund të shfaqet në forma të ndryshme, nga ofrimi i asistencës financiare ose zhvendosja e përkohshme deri tek zhvendosja e përhershme dhe krijimi i identiteteve të reja për dëshmitarin dhe anëtarët e familjes së tij.

Zhvendosja e dëshmitarit në një vend të ri sjell shumë stres dhe kosto personale për të. Për këtë arsye, është e nevojshme të kryhet një vlerësim psikologjik i tij dhe anëtarëve të familjes së tij të ngushtë, nëse është rasti, në mënyrë që të përcaktohet nëse janë në gjendje të përballojnë trysninë e një ndryshimi total të jetës së tyre. Ndodh që dëshmitarët, edhe pse janë në rrezik kthehen tek vendet e së kaluarës, pasi e kanë të pamundur të përballojnë ndryshimin. Nga ana tjetër, disa dëshmitarë përshtaten lehtësisht me jetën dhe identitetin e ri dhe e përballojnë me sukses programin e mbrojtjes.

Mbrojtja efektive e dëshmitarëve jo gjithmonë kërkon zhvendosjen e tyre diku tjetër. Ata mund të ndihmohen edhe thjesht

duke u shoqëruar nga policia kur paraqiten në gjykatë apo duke u vendosur një roje për banesën e tyre. Kur është e nevojshme që dëshmitari të vendoset diku tjetër, por të mbajë identitetin e tij, hetuesit mund ta ndihmojnë të kontaktojë shërbime sociale shtetërore ose private, të cilat mund të sigurojnë strehim ose punësim të përkohshëm. Gjithashtu, mund të jetë e nevojshme që dëshmitarët e burgosur të mbahen veçmas të burgosurve të tjerë.

Çfarëdo metodë mbrojtjeje të përdoret, ajo duhet të mbahet gjatë të gjitha fazave të procedimit penal. Zakonisht, periudhat kritike për dëshmitarin janë arrestimi i të pandehurit dhe gjyqi. Pasi jepet dënimi, rreziku, si rregull, pakësohet, por jo gjithmonë ndodh kështu. Pas dhënies së dënimit çdo lloj sulmi ndaj dëshmitarit do të ishte hakmarrje e pastër dhe jo një përpjekje për ta penguar të dëshmojë.

Puna me dëshmitarët kërkon aftësi të posaçme dhe hetuesi duhet të përgatitet për t'u ndeshur me vështirësi. Disa dëshmitarë përpiqen të prishin strategjinë e përgjithshme hetimore vetëm e vetëm që të realizojnë qëllimet e tyre personale, sepse shumë shpesh bashkëpunimi i dëshmitarit motivohet nga objektiva personale. Mund të ndodhë që të mos arrihet të mbahet i fshehtë identiteti i IK-së, duke u thyer kështu premtimi i bërë nga hetuesit. Gjithashtu, mund të ndodhë që dëshmitari jep informacione të rreme ose zmadhon faktet, pasi kupton se hetuesi ka besim se ai thotë të vërtetën.

3.2. Strategji të veçanta

- Hetuesi duhet t'i bëjë viktimës/dëshmitarit një vlerësim të ndershëm të rreziqeve me të cilat ai ballafaqohet. Në shumë raste, kjo do të thotë që hetuesi duhet ta sigurojë viktimën se mundësia e rrezikut është e vogël. Ai mund të flasë për për-

vojën e tij të gjatë dhe të tregojë se sa të rralla kanë qenë rastet e sulmeve kundër dëshmitarëve, si dhe të theksojë se, sipas ligjit, kërcënimet ose hakmarrja janë krime më vete dhe vetëm sa do të përkeqësojnë pozitën e të pandehurit. Hetuesi duhet t'i bëjë të ditur dëshmitarit se ai ose një person tjetër nga agjencia përkatëse do të jenë të gatshëm në çdo kohë për t'iu përgjigjur pyetjeve të dëshmitarit apo për të marrë masa, në lidhje me shqetësimet e tij. Nëse jepet një premtim i tillë, ai duhet të mbahet.

- Parashikoni kërcënimet para se të ndodhin, por edhe qëndroni të përgatitur të kundërveproni menjëherë, në çdo kohë. Gjithnjë bëni një vlerësim të kërcënimeve dhe rrezikut që përballon dëshmitari, si edhe pyeteni atë nëse ka frikë nga ndonjë veprim i të tjerëve.
- Hetoni në mënyrë agresive çdo kërcënim ndaj dëshmitarit dhe mos lejoni që ai të frikësohet. P.sh: nëse ka arsye për të besuar se ndaj dëshmitarit mund të ketë hakmarrje të natyrës ekonomike, takoni punëdhënësin/eprorin e tij dhe bëjini të ditur se çdo veprim, në lidhje me marrëdhënien e tij të punës, do të hetohet si vepër penale⁶⁷. Një shqetësim legjitim se mund të ketë ndonjë hakmarrje ekonomike ndaj një dëshmitari mund të adresohet nëse hetuesi takon punëdhënësit ose eprorët e dëshmitarit dhe i informon ata se çdo veprim negativ për sa i përket marrëdhënies së punësimit me këtë të fundit do të hetohet si një vepër penale në fushën e drejtësisë.
- Mund të jetë e dobishme të merret nga punëdhënësi i dëshmitarit një kopje e dosjes së tij të personelit. Në këtë mënyrë, hetuesi do jetë në gjendje të dokumentojë dhe të mbrojë informacionin që përmban ajo, për t'u siguruar që nuk do të manipulohet më vonë. Nga ana tjetër, nëse dosja e personelit tregon se dëshmitari ka pasur rezultate të dobëta në punë, kjo është diçka që duhet marrë në konsideratë kur vlerëso-

67) Nenet 311 dhe 312/a të KPP-së

het besueshmëria e tij.

- Hetuesi duhet të mbajë të informuar dëshmitarin, në lidhje me procesin hetimor dhe gjykimin, edhe sikur ta bëjë këtë vetëm për të rrënjosur tek dëshmitari besimin se atë nuk e kanë braktisur, si dhe për t'i lehtësuar shqetësimin dhe frikën.
- Grupi hetimor duhet të mbajë të fshehtë identitetin e dëshmitarit sa më gjatë të jetë e mundur. Kjo mund të realizohet duke shtyrë sa të jetë e mundur veprimet që tërheqin vëmendjen drejt dëshmitarit. Sigurisht, kjo nuk do të jetë më e mundur kur çështja dërgohet në gjyq, pasi fashikulli i gjykatës do të përmbajë të gjitha provat kundër të pandehurit, përveç rasteve kur dëshmitari është në programin e mbrojtjes së dëshmitarit⁶⁸.
- Nëse ka arsye për të besuar se ekziston gjendja e rrezikut, grupi hetimor duhet të hartojë një plan veprimi. Për kërcënime të lehta deri mesatare, duhet të vlerësohet mundësia e ruajtjes së banesës së dëshmitarit, p.sh: duke shtuar makinat e policisë që patrollojnë zonën ose duke telefonuar e bërë vizita të papritura në banesë. Dëshmitarit duhet t'i jepen numrat e telefonave të hetuesit ose personave të tjerë që mund të telefonojë në rast urgjence. Edhe një herë duhet të theksohet se frika bazohet në perceptimin e rrezikut të mundshëm dhe se vëmendja, që i kushtohet dëshmitarit nga hetuesit, e zvogëlon atë.
- Nëse tashmë kërcënimet kanë ndodhur, grupi hetimor duhet të vlerësojë mundësinë e strehimit të përkohshëm ose zhvendosjen e dëshmitarit në një vend tjetër. Në disa raste, kjo mund të arrihet nëpërmjet strehimit të përkohshëm në një hotel ose në shtëpinë e një anëtarit të familjes, ose në shtëpinë e ndonjë miku që jeton në një qytet tjetër.
- Në raste ekstreme, hetuesi duhet të çmojë mundësinë e vendosjes së dëshmitarit në programin e mbrojtjes.

---

68) Nenet 12/a,ç dhe 19 i Ligjit "Për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë"

3.3. Programi i mbrojtjes së dëshmitarëve

Më datë 22 tetor 2009 u miratua nga Ligji Nr. 10173 “Për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë”. Ky ligj zëvendësoi Ligjin Nr. 9205, datë 15.3.2004, i cili ishte ligji që krijoi programin e parë të mbrojtjes së dëshmitarëve. Ligji i vitit 2004 ofronte një mekanizëm që u jepte mbrojtje vetëm dëshmitarëve në çështjet e krimeve të rënda, pra veprave penale që janë në kompetencën e gjykatave për krimet e rënda. Sipas ligjit të ri, fusha e veprimit të programit të mbrojtjes shtrihet në të gjitha krimet, për të cilat parashikohet dënim me burgim jo më pak se katër vjet në minimum⁶⁹.

Programi i mbrojtjes së dëshmitarëve përfaqëson mjetin e fundit, me anë të të cilit sigurohet dëshmia e plotë e një personi në një proces penal. Në këtë kuptim, njëri nga kushtet e pranimin në këtë program është ekzistenca e rrezikut për jetën ose shëndetin që i paraqitet personit për shkak të bashkëpunimit të tij me organin procedues.

Thelbi i institutit të mbrojtjes së dëshmitarëve është mbrojtja e personave që ndihmojnë drejtësinë duke dëshmuar në seancë gjyqësore publike. Informatat, deklaratat dhe ndihma e dhënë jashtë procesit gjyqësor janë të vlefshme, por personat që i bëjnë ato mund të mbrohen edhe me mënyra të tjera më pak të kushtueshme.

Kërkesa për pranim në programin e mbrojtjes bëhet nga Prokurori i Përgjithshëm dhe i drejtohet Drejtorisë për Mbrojtjen e Dëshmitarëve dhe Bashkëpunëtorëve të Drejtësisë, që është një organ i krijuar brenda Policisë së Shtetit për të bërë zbatimin e programit të mbrojtjes së dëshmitarëve. Me marrjen

---

69) Shtojca 3: Lista e krimeve të natyrës ekonomike, për të cilat lejohet futja e dëshmitarëve në programin e mbrojtjes.

e kërkesës, Drejtoria kryen një vlerësim fizik dhe psikologjik të personit, në mënyrë që të përcaktojë nëse ai është kandidati i përshtatshëm për programin. Kërkesa shqyrtohet nga Komisioni për Vlerësimin e Programit të Mbrojtjes së Dëshmitarëve dhe Bashkëpunëtorëve të Drejtësisë, i cili drejtohet nga Zëvendësministri i Brendshëm dhe ka në përbërje të tij Drejtorin e Drejtorisë, një gjyqtar, një prokuror dhe një oficer të policisë gjyqësore.

Përveçse për personin që jep dëshmi, në program mund të pranohen edhe personat e tij të afërm, duke përfshirë anëtarët e familjes, të afërm të tjerë nga gjaku ose krushqia, si edhe miq të ngushtë apo partnerë biznesi, nëse jeta e tyre është gjithashtu nën rrezik.

Masat që mund të merren për personat e pranuar në program variojnë nga trajnimi profesional deri në krijimin e identitetit të rremë dhe zhvendosja jashtë vendit. Duke qenë se programi është shumë i kushtueshëm, ai përdoret vetëm në rastet më të rënda, të cilat, si rregull, kanë nevojë për ndryshimin e identitetit të dëshmitarit dhe nxjerrjen e tij jashtë vendit.

Personat e pranuar në program detyrohen të nënshkruajnë një marrëveshje mbrojtjeje, e cila përcakton detyrimet e tyre gjatë programit. Detyrimet ndryshojnë rast pas rasti, por ka disa që vendosen në çdo marrëveshje: detyrimi për të treguar të gjithë sjelljen e kaluar kriminale, për të dhënë informacion të plotë mbi gjendjen financiare, bashkëpunimi i plotë me autoritetet proceduese, njoftimin për çdo ndryshim në jetën e tij, evitimin e çdo kontakt me të njohurit e të kaluarës, ruajtjen e sekretit në lidhje me programin, etj.

Programi i mbrojtjes zgjat, si rregull, për gjithë jetën e personit të mbrojtur, por mund të ndërpritet edhe më parë nëse mbaron

gjendja e rrezikut ose personi i mbrojtur shkel detyrimet e tij, duke vënë në rrezik veten dhe programin.

Shtojcë 4: Proces-verbal “Për marrjen e deklarimeve nga personi që ka dijeni për rrethanat e hetimit”.

Shtojcë 5: Listë e organizatave që ofrojnë shërbime ndihmëse për viktimat.

Shtojcë 6: Marrëveshje e bashkëpunimit me IK-në.

Shtojcë 7: Lista e krimeve të natyrës ekonomike, për të cilat lejohet futja e dëshmitarëve në programin e mbrojtjes.

TEKNIKAT E POSAÇME HETIMORE

1. Përgjimet elektronike

Përgjimi elektronik nënkupton përgjimin e komunikimeve të çdo lloji të një personi ose numri telefonik, nëpërmjet telefonit, faksit, kompjuterit ose ndonjë mjeti tjetër; përgjimin e fshehtë të bisedave në mjedise private, nëpërmjet mjeteve teknike; përgjimin audio dhe video në mjedise private e publike; regjistrimin e thirrjeve telefonike hyrëse dhe dalëse telefonike, si dhe përdorimin e pajisjeve gjurmuese për të zbuluar vendndodhjen⁷⁰. Përgjimi elektronik në ambiente private dhe regjistrimi i thirrjeve telefonike hyrëse dhe dalëse lejohen vetëm kur ka një çështje penale (nga regjistrimi i çështjes deri në dërgimin e saj në gjyq ose pushimin) për krime të kryera me dashje, për të cilat parashikohet dënimi me burgim jo më pak se 7 vjet në maksimum, si dhe për veprën penale të fyerjes dhe kanosjes, të kryer përmes mjeteve të telekomunikimit⁷¹. Ndërkohë, përgjimi fotografik ose video në ambiente publike dhe përdorimi i pajisjeve gjurmuese për të zbuluar vendndodhjen lejohen kur krimi nën hetim dënohet me jo më pak se dy vjet burgim në maksimum⁷².

1.1. Kush mund të përgjohet?

Përgjimet elektronike mund të urdhërohen ndaj:

---

70) Neni 221/1 i KPP-së

71) Neni 221/1 i KPP-së

72) Neni 221/2 i KPP-së

- të dyshuarit për kryerjen e një vepre penale;
- personit që mendohet se komunikon me të dyshuarin;
- personit që merr pjesë në transaksione me të dyshuarin;
- personit, vëzhgimi i të cilit mund të çojë në zbulimin e vendndodhjes apo identitetit të të dyshuarit⁷³.

1.2. Procedura e marrjes së autorizimit për përgjimet elektronike

Për të kryer përgjime elektronike të komunikimeve ose të personave në vende private nevojitet një vendim gjyqësor. Prokurori mund të autorizojë përgjimin fotografik ose video në vende publike, regjistrimin e thirrjeve hyrëse dhe dalëse, vendosjen e pajisjeve gjurmuese, si dhe përgjimin e komunikimeve private, kur një nga palët në komunikim bie dakord të kryejë regjistrimin. Në çdo rast, përgjimet kryhen nën autoritetin dhe mbikqyrjen e prokurorit⁷⁴. Është pikërisht prokurori që urdhëron ndërprerjen e përgjimit dhe njofton gjykatën.

Për të marrë vendimin gjyqësor për lejimin e përgjimit, prokurori duhet të tregojë se përgjimi është i domosdoshëm për të vazhduar, hetimin dhe se ka prova të mjaftueshme për të vërtetuar akuzën. Nëse lexohen fjalë për fjalë këto dy kritere nuk përputhen me njëri-tjetrin, pasi, nëse do të ekzistonin prova të mjaftueshme për të vërtetuar akuzën, vazhdimi i hetimit nuk do të ishte i nevojshëm dhe nuk do të kishte arsye për të kryer përgjim. Në praktikë, këtyre kritereve u bëhet një interpretim sipas logjikës normale dhe, përgjithësisht, gjykatat e lejojnë përgjimin nëse prokurori është në gjendje të tregojë se ka prova të mjaftueshme për të besuar se personi nën hetim është përfshirë ose po përfshihet në sjellje kriminale dhe se përgjimi elektronik ka gjasa të sjellë provat përkatëse.

73) Neni 221/3 i KPP-së

74) Neni 223/1 i KPP-së

Afati kohor i përgjimit është 15 ditë, por prokurori mund të marrë zgjatje 20 ditësh (40 ditë për krime në kompetencën Gjykatës së Krimeve të Rënda), kur arrin të tregojë “domosdoshmërinë” e zgjatjes⁷⁵.

Në rrethana urgjente, të cilat kërkojnë që përgjimi elektronik të fillojë menjëherë, prokurori mund ta autorizojë vetë përgjimin, me anën e një akti të motivuar. Në këto raste prokurori duhet të njoftojë gjykatën brenda 24 orëve, dhe gjykata brenda 48 orësh e vlerëson aktin ose e shfuqizon atë. Nëse nuk respektohen këto afate përgjimi do të jetë i pavlefshëm dhe rezultatet e tij nuk mund të përdoren⁷⁶. Gjykata mund të autorizojë policinë gjyqësore të hyjë në vende private, në mënyrë të fshehtë, për të instaluar pajisjet e duhura të përgjimit. Kjo duhet të bëhet brenda 15 ditëve nga lëshimi i autorizimit⁷⁷.

Procedura për të marrë vendimin e gjykatës fillon me kërkesën e prokurorit, e cila përmbledh akuzat kundër personit dhe provat e mbledhura deri në atë çast. Në kërkesë duhet të tregohet se hetimi po zhvillohet për një krim që dënohet me të paktën 7 vjet burgim në maksimum, të shpjegohet se përse besohet se komunikimet elektronike do ta çojnë para hetimin, si dhe përse besohet se personi nën hetim ka përdorur ose pritet që të përdorë telefonin ose pajisjet e tjera të komunikimit. Kërkesës duhet t’i bashkëlidhen edhe provat që janë mbledhur: deklarimet e dëshmitarëve ose raporte të policisë. Gjithashtu, kërkesa duhet të pasqyrojë informacionin që i nevojitet gjykatës për t’u shprehur në lidhje me mënyrën e kryerjes së përgjimeve dhe kohëzgjatjen e tyre⁷⁸. Prokurorit nuk i kërkohet të japë shpjegime të hollësishme për instalimin dhe vënien në punë të pajisjeve përgjuese,

---

75) Neni 222/3 i KPP-së

76) Neni 222/2 i KPP-së

77) Neni 222/3 i KPP-së

78) Neni 222/3 i KPP-së

por, si minimum, kërkesa duhet të tregojë se për sa kohë kërkohet që pajisja elektronike të mbahet e instaluar.

Si rregull i përgjithshëm, me përjashtim të rasteve kur përgjimi kryhet në fund të hetimit ose pritët të sjellë arrestimin e menjëhershëm të personit nën hetim, kërkesa e prokurorit dhe vendimi i gjykatës duhet të përmbajnë edhe një paragraf në lidhje me shtyrjen e depozitimit në sekretari të proces-verbaleve dhe regjistrimeve, deri në mbylljen e hetimit. Kjo duhet të bëhet për të shmangur kërkesën e ligjit që këto dokumente të depozitohen në sekretari brenda 5 ditëve nga mbarimi i veprimeve të përgjimit, me përjashtim të rasteve kur prokurori provon se depozitimi mund të dëmtojë hetimin⁷⁹.

Pas depozitimit të kërkesës, gjykata cakton një seancë (me dyer të mbyllura) me prokurorin. Prokurori duhet ta shfrytëzojë këtë mundësi për të theksuar provat kyçe të akuzës, si dhe informacionin që ka sjellë në konkluzionin se përgjimi elektronik është i nevojshëm për hetimin dhe se ka prova të mjaftueshme për të besuar se personi nën hetim është i përfshirë në veprimtari kriminale.

Nëse, më vonë, prokurori do të kërkojë shtyrjen e afatit të përgjimit, ai duhet ta paraqesë kërkesën edhe një herë. Kërkesa e re duhet të japë të njëjtin informacion si kërkesa e parë, me përjashtim të rasteve kur faktet ose provat kanë ndryshuar. Gjithashtu, kërkesa duhet të përmbajë arsyet përse besohet se personi nën hetim do të vazhdojë të përdorë telefonin/pajisjen dhe se përgjimi do të japë ose do të vazhdojë të japë prova të vlefshme. Kjo mund të arrihet duke përmbledhur disa prej telefonatave më të spikatura që janë përgjuar deri në atë çast, si dhe duke shpjeguar rëndësinë e tyre për hetimin.

---

79) Neni 223/3 i KPP-së

Për përgjimet, për të cilat nevojitet vetëm autorizimi i prokurorit, ky i fundit duhet të kryejë një analizë të ngjashme me atë që kryen gjykata, pra të pasqyrojë rrethanat dhe arsyet se përse besohet se përgjimi është i nevojshëm për të çuar para hetimin. Kjo analizë duhet të bëhet në një vendim me shkrim që autorizon përgjimin dhe jep udhëzime për policinë gjyqësore në lidhje me mënyrën e kryerjes së përgjimit. Në rastet kur përgjimi duhet të fillojë menjëherë, prokurori mund të japë miratim dhe udhëzime verbale dhe ta hartojë më pas vendimin me shkrim.

1.3. Çfarë përbën “vend publik” dhe “vend privat”?

Përgjigjja ndaj kësaj pyetjeje është kritike kur prokurori përpiqet të përcaktojë nëse mjafton vetëm autorizimi i tij për të kryer përgjimin elektronik apo nëse duhet marrë një vendim gjykate. Një përkufizim logjik është që vendi publik është ai vend, në të cilin, si rregull, personi nuk ka pritshmëri privatësie. Pa dyshim, mjedise të hapura për publikun, si restorante, bare, kafene, janë vende publike. Nga ana tjetër, vende private janë makina, shtëpia apo zyra private e dikujt. Po zyrat në ndërtesat e institucioneve shtetërore apo makinat shtetërore në të cilat mund të zhvillohen biseda? Në disa raste prokurorët kanë argumentuar me sukses se zyrat shtetërore janë vende publike, në të cilat nëpunësi nuk ka pritshmëri privatësie. Gjykatat e kanë pranuar këtë argumentim edhe kur hapësira fizike në të cilën ishte kryer përgjimi ka qenë një zyrë e mbyllur. Në të njëjtën mënyrë, gjykata mund të pranojë edhe argumentin se as personat që përdorin makina shtetërore nuk kanë të drejta privatësie.

Megjithatë, prokurorët duhet të tregohen të kujdesshëm e të mos kalojnë në ekstrem. Nëse personi që përgjohet punon në një zyrë të mbyllur brenda një ndërtese shtetërore, prokurori duhet të përcaktojë nëse punonjës të tjerë mund të hyjnë në atë zyrë apo nëse subjekti i përgjuar është ai që ka akses dhe

përdorim ekskluziv të këtij mjedisi. Nëse personi i përgjuar ka përdorim ekskluziv ose e mban zyrën të kyçur, duke u dhënë pak ose aspak akses punonjësve të tjerë, atëherë prokurori do të ishte më i sigurt duke marrë autorizimin e gjykatës. Sigurisht, këto dilema shmangen kur njëra nga palët bashkëpunon me hetuesit dhe pranon të bëjë regjistrimin e bisedës, pasi, në këtë rast, nuk nevojitet autorizim nga gjykata, pavarësisht nëse ambienti është privat.

Për ta përmbledhur shkurt, mund të themi se, nëse ka dyshime mbi llojin e vendit, duhet prokurori duhet të marrë autorizimin e gjykatës.

1.4. Vërejtje praktike

Hetuesit i pëlqejnë shumë përgjimet elektronike, pasi, në rast se kanë fat, i pandehuri mund të kapet duke e kryer krimin ose, të paktën, duke bërë deklaratat vetëfajësuese, që më pas nuk është në gjendje t'i shpjegojë. Disavantazhi i përgjimeve elektronike, veçanërisht atyre që autorizohen nga gjykata, është se kërkojnë shumë punë dhe burime njerëzore. Gjithashtu, përgjimet janë shumë ndërhyrës, shkelin shenjtërinë e jetës private të personit dhe shpesh nuk janë efektive. Para se prokurori të kërkojë lejimin e përgjimit nga gjykata, ai duhet të marrë në konsideratë çështjet e mëposhtme:

- A mund të provohet akuza pa e kryer fare përgjimin? A ia vlen shpenzim i burimeve njerëzore, parave dhe kohës për të marrë provat që mund të jenë të tepërta ose që thjesht përsërit atë që është provuar tashmë?
- A ka metoda më pak ndërhyrëse për të arritur të njëjtat qëllime? P.sh: a është vërtet e nevojshme që të merret një vendim gjykate për të përgjuar telefonin e personit nën hetim, nëse dëshmitari që po bashkëpunon me hetimin mund të

regjistrojë bisedat ose telefonatat me të, pa pasur nevojë për të shkuar në gjykatë?

- A ka ndonjë rrezik për rrjedhje të informacionit? A mund të zvogëlohet ky rrezik duke shmangur procedurat gjyqësore e duke përdorur vetëm ato që kërkojnë miratimin e prokurorit?
- A do të kenë kohë hetuesit të dëgjojnë orë të tëra bisedash telefonike të përgjuara dhe të përgatisin transkriptet e telefonatave të rëndësishme? Ai i vlejné shpenzimet shtesë që do të bëhen për këtë qëllim?

2. Gjurmimi

Pajisjet gjurmuese janë pajisje elektronike që tregojnë vendndodhjen ose që ndjekin lëvizjen e një personi ose sendi (p.sh: një pako ose një automjet). Sipas ligjit, përdorimi i këtyre pajisjeve lejohet me autorizim të prokurorit⁸⁰. Kur prokurori vendos të miratojë përdorimin e një pajisjeje të tillë, ai duhet të nxjerrë një vendim me shkrim. Nëse pajisja gjurmuese duhet të instalohet në një vend privat, p.sh: brenda automjetit të personit, praktika më e mirë do të ishte që prokurori të merrte autorizim nga gjykata për të hyrë dhe për të vendosur pajisjen. Nëse pajisja gjurmuese ka edhe kapacitetin të përgjojë komunikimet, pa dyshim që prokurorit i nevojitet autorizimi i gjykatës për përgjimin elektronik në vende private.

Aktualisht, organet e zbatimit të ligjit disponojnë disa lloje pajisjesh gjurmuese. Pajisjet më të reja kanë të bëjnë me teknologjinë GPS (Sistemi Global i Pozicionimit). Kjo teknologji, e zhvilluar fillimisht nga ushtria amerikane, mbështetet në një konstelacion prej 27 satelitësh që rrotullohen rreth Tokës. Orbitat e tyre janë pozicionuar në një mënyrë të tillë që, në çdo moment, nga çdo pikë në Tokë, janë të dukshëm të paktën 4 satelitë. Marrësi GPS

80) Neni 222 i KPP-së

lokalizon të paktën 4 prej këtyre satelitëve, gjen distancën e tij nga secili përmes valëve të radios që satelitët lëshojnë, dhe nëpërmjet një procesi që bazohet në parimin matematikor të trefaqëzimit arrin të saktësojë vendndodhjen e tij. Disa telefona celularë janë të pajisur me teknologji GPS, e cila lejon përdoruesin e telefonit që të gjejë vendndodhjen e tij, por, nga ana tjetër, lejon edhe hetuesit ta gjejnë këtë vendndodhje, duke i drejtuar një kërkesë ofruesit të shërbimit të telefonisë celulare. Ofruesi i shërbimit ka, gjithashtu, mundësinë teknike të japë edhe informacionin historik, pra vendndodhjet e mëparshme të telefonit.

Disa marrës GPS kanë edhe kapacitetin të regjistrojnë në audio. Para se hetuesit të përdorin një pajisje të tillë në një vend privat, ata duhet të marrin miratimin e gjykatës.

2.5. Kulla e telefonisë celulare – Trekëndëzimi

Një metodë tjetër më pak e saktë quhet “Trekëndëzimi i kullave të telefonisë celulare⁸¹”, që do të thotë se kullat e telefonisë celulare, të cilat marrin sinjalin e telefonit mund të përdoren për të llogaritur vendndodhjen gjeofizike të tij.

Sipas statistikave të mbledhura vetëm një pakicë telefonash celularë në përdorim kanë GPS, dhe për këtë arsye shumica e tyre mund të shërbejnë për të përcaktuar vendndodhjen e personit vetëm nëse përdoret metoda e trekëndëzimit.

Në rastet më të mira sinjali i një telefoni celular mund të kapet nga tre ose më shumë kulla të telefonisë celulare, duke bërë të mundur që të funksionojë “trekëndëzimi”. Nga këndvështrimi gjeometrik/matematik, nëse njihet distanca e një sendi nga tre pika të veçanta, mund të llogaritet edhe vendndodhja e tij e përafërt, në raport me vendndodhjen e tre pikave të referimit

81) Cell Tower Triangulation

(kullave). Kjo llogaritje gjeometrike aplikohet në rastin e telefonave celularë, meqënëse dimë vendndodhjen e antenave të telefonisë celulare, të cilat marrin sinjalin e telefonit, dhe mund të llogarisim distancën e telefonit nga secila prej tyre, bazuar në kohën që kalon mes pingut⁸² që dërgon antena dhe pingut të përgjigjes nga telefoni.

Edhe në këtë rast hetuesit mund ta gjejnë vendndodhjen, duke i drejtuar një kërkesë ofruesit të shërbimit të telefonisë celulare. Ofruesi i shërbimit ka, gjithashtu, mundësinë teknike të japë edhe informacionin historik, pra vendndodhjet e mëparshme të telefonit.

3. Kontrolli i vendeve

Vendimi për kryerjen e kontrollit jepet nga gjykata, kur tregohet se ka shkaqe të arsyeshme për të besuar se në një vend të caktuar ndodhen prova materiale të veprës penale⁸³. Kontrolli i një shtëpie ose biznesi nuk mund të fillojë para orës 07:00 ose pas orës 20:00, me përjashtim të rasteve urgjente dhe kur gjykata e ke lejuar këtë në vendimin e saj⁸⁴. Në raste të caktuara, kur besohet se objektet që përbëjnë provë mund të hiqen ose shkatërrohen, kontrolli i vendeve mund të zhvillohet përtej këtyre orareve, por kjo do të vendoset rast pas rasti dhe do të justifikohet me anë të një vendimi të arsyetuar që tregon ekzistencën e rrethanave urgjente.

Të njëjtat procedura dhe e njëjta vendimmarrje vlejnë edhe në rastin e kontrollit të një makine. Edhe pse kontrollet e makinave janë një praktikë rutinë e policisë, duhet theksuar se çdo

---

82) Me fjalë të thjeshta, ping është një term teknik që i referohet dërgimit të një mesazhi nga një pajisje në një tjetër, për të provuar se kjo e fundit funksionon dhe për të matur kohën që i nevojitet për të marrë mesazhin dhe për t'u përgjigjur.

83) Neni 202 i KPP-së

84) Neni 206 i KPP-së

provë që sigurohet nëpërmjet një kontrolli të paautorizuar nuk mund të përdoret në gjyq.

Në mënyrë që të sigurojë një urdhër kontrolli në gjykatë, prokurori duhet ta bindë atë se ekzistojnë shkaqe të arsyeshme për të besuar se sende, të cilat përbëjnë provë materiale, ndodhen në shtëpinë e një personi ose në ambiente të tjera. Pas depozitimit të kërkesës, gjykata zhvillon një seancë me dyer të mbyllura vetëm në praninë e prokurorit.

Kronologjikisht në fillim prokurori përgatit kërkesën për autorizimin e kontrollit, duke parashtruar në të faktet që bëjnë të besosh, në mënyrë të arsyeshme, se në një vend të caktuar ndodhen prova të një krimi. Prokurori mund t'i bashkëlidhë kërkesës deklaratat e dëshmitarëve apo dokumente të tjerë që ai i konsideron të nevojshëm.

Vendimi gjyqësor do të saktësojë vendin që do të kontrollohet duke dhënë adresën. Në shumicën e rasteve vendimi i gjykatës nuk do të specifikojë provat që kërkohen nëpërmjet kontrollit, por nëse është e mundur, vendimi i gjykatës duhet të japë përshkrimin e provave të krimit që po kërkohen.

Nëse gjatë kryerjes së kontrollit, gjendet një provë për një vepër tjetër penale, nuk do të ketë nevojë për një vendim kontrolli shtesë për të marrë provën e gjetur. Për shembull, mund të ndodhë që gjatë kontrollit të librave financiarë të një shoqërie që është nën hetim për mospagim taksash, zbulohen edhe prova për pornografi ose lidhje me organizata terroriste. Në raste të tilla hetuesi mund t'i marrë provat, pa pasur nevojë për një vendim të ri kontrolli, dhe menjëherë të fillojë një procedim tjetër penal. Dy procedimet mund të bashkohen, pasi bëhet fjalë për veptra të kryera nga i njëjti i dyshuar⁸⁵.

85) Neni 79/b i KPP-së

Grupi i kontrollit duhet të jetë i kujdeshëm që të mos marrë nga vendi që kontrollohet sende që nuk kanë rëndësi të dukshme për hetimin (apo të lexojnë dokumente që përmbajnë informacion të privilegjuar, si p.sh: dokumente që kanë lidhje me marrëdhënien avokat – klient). Në shumicën e rasteve kjo çështje do të zgjidhet rast pas rasti gjatë kontrollit, duke bërë një vlerësim të rëndësisë së sendit për hetimin.

Në rast se kontrolli bëhet edhe për të kërkuar prova që ndodhen në kompjutera, këta të fundit mund të kqyren për aq gjatë sa të jetë e nevojshme ose mund të sekuestrohen për t'u kqyrrur.

Në rast se të dyshuarit i sekuestrohet telefoni celular gjatë arrestimit, për të nxjerrë prova nga ky telefon nuk është e nevojshme të merret një vendim kontrolli, pasi ekzaminimi i telefonit celular nuk klasifikohet si kontroll, por si kqyrje, të cilën e urdhëron prokurori⁸⁶. Megjithatë, është e rëndësishme të theksojmë se pranueshmëria e provave të mbledhura në këto situata, ndryshe nga provat e mbledhura me vendim paraparak të gjykatës, do të vlerësohet nga gjykata *post factum*.

3.1. Sigurimi dhe vlerësimi i vendit

Kontrolli do të kryhet nga një ekip i veçantë me oficerë/agentë të policisë gjyqësore, kurse prokurori mund të zgjedhë të marrë pjesë nëse e çmon të arsyeshme. Në të vërtetë, kjo rekomandohet veçanërisht në rastet e krimeve financiare, në të cilat kërkohet material kompleks dhe delikat.

Para së gjithash, hetuesit duhet të kenë në konsideratë sigurinë e tyre dhe të çdo personi tjetër, të pranishëm në vendin ku ushtrohet kontrolli. Pasi të sigurohet vendi dhe të gjithë personat,

---

86) Neni 198 i KPP-së

hetuesi duhet të identifikojë të gjitha provat e mundshme dhe të sigurojë që ato të mos shkatërrohen e të ruhen të plota.

Kur sigurohet dhe vlerësohet vendi i kontrollit, hetuesi duhet:

- të zbatojë procedurat e brendshme të agjencisë së tij, në lidhje me sigurimin e vendngjarjeve;
- të refuzojë oferta për ndihmë ose asistencë teknike nga persona të paautorizuar;
- të largojë të gjithë personat nga vendngjarja ose nga zona rreth saj;
- të sigurojë që të mos ndryshojë gjendja e sendit që mund të përbëjë provë.

3.2. Intervistat paraprake

Hetuesit duhet të regjistrojnë vendndodhjen e të gjithë personave në moshë madhore, për të cilët ka interes, në momentin e hyrjes në vend. Këta persona duhet të largohen nga njëri-tjetri dhe të identifikohen. Asnjëri prej tyre nuk duhet të lejohet të ketë akses në ndonjë dosje apo pajisje elektronike, të cilat mund të bëhen objekt kontrolli ose sekuestrimi. Hetuesit duhet të marrin sa më shumë informacion nga këta individë, duke përfshirë:

- informacion identifikues, si emra, adresa, numra telefoni;
- lidhjen e tyre me vendin që kontrollohet dhe nëse është lidhje pune, cili është funksioni i tyre;
- vendndodhjen fizike të dosjeve, dokumenteve ose provave specifike, nëse kjo saktësohet nga vendimi për lejimin e kontrollit⁸⁷;
- një vlerësim paraprak nëse individë mund të dijë diçka në lidhje me çështjen penale që po hetohet. Nëse po, duhet të merren masat për marrjen e tyre në pyetje në një kohë tjetër.

87) Neni 203 i KPP-së

3.3. Dokumentimi i vendit

Dokumentimi i një vendngjarjeje ose i një vendi që kontrollohet krijon një akt që futet në dosjen hetimore. Për këtë arsye, është e rëndësishme që të regjistrohen saktë vendndodhja e vendit, vetë vendi, kushtet e ambienteve, si dhe sendet që mund të gjenden aty.

Dokumentimi fillestar i vendit duhet të përfshijë, të paktën, shënime dhe skica që tregojnë cilat zona janë kontrolluar dhe zonën në të cilën ndodhej çdo send i sekuestruar. Dokumentimi i vendit duhet të jetë i plotë dhe të përfshijë llojin, vendin, dhe pozicionin e mobiljeve, tryezave të punës, rafteve dhe rafteve të mbyllura të dokumenteve/dosjeve. Nëse merren dokumente nga një tryezë pune apo sirtar duhet të dokumentohet se nga u morën ato. Kur është e mundur, hetuesi duhet të fotografojë skenën, dhe nëse disponohet videokamera duhet të filmohet skena para dhe pas kontrollit. Kur zbulohet një provë me rëndësi të veçantë, si p.sh: një armë zjarri, duhet të bëhet një fotografi që e tregon në vendndodhjen e tij të saktë para se të hiqet dhe pastaj të merret e të vendoset në qeskën e provës.

Nëse provat e gjetura në vendngjarje tregojnë se duhen kontrolluar edhe vende të tjera, atëherë prokurori duhet t'i drejtohet gjykatës për një vendim tjetër kontrolli, me përjashtim të rasteve urgjente kur kontrollin mund ta miratojë prokurori⁸⁸.

3.4. Mbledhja e provave

Hetuesi duhet të ketë autorizimin e duhur, sipas ligjit⁸⁹, për të kërkuar dhe marrë provat në një vend. Në çdo rast hetuesi duhet të jetë në gjendje të identifikojë autorizimin që e lejon të

88) Nenet 202/3 dhe 299 të KPP-së

89) Vendim gjykate ose urdhër të prokurorit

sekuestrojë provat dhe duhet të zbatojë rregullat e agjencisë së tij, të konsultohet me një epror ose me prokurorin nëse ngrihet çështja e autorizimit të duhur.

Në mënyrë që të ruhet integriteti i tyre, provat duhet të trajtohen me kujdes. Disa prova, si ato dixhitale, kërkojnë teknika të veçanta marrjeje, paketimi e transportimi. Për këtë arsye, hetuesi duhet të ketë me vete instrumentet dhe materialet e duhura për mbledhjen e tyre. Ato mund të përfshijnë:

- Aparate fotografike ose videokamera;
- Kuti kartoni;
- Blloqe;
- Doreza;
- Regjistra për të inventarizuar provat;
- Shirit për provat;
- Qeska letre për provat;
- Etiketa ose etiketa ngjitëse për provat;
- Shirit (policor) për të rrethuar vendin;
- Çanta antistatike;
- Shënues të përhershëm;
- Vegla jo magnetike.

3.5. Ekipi i kontrollit

Zakonisht, kontrollet kryhen nga një grup hetuesish. “Ekipi” i kontrollit duhet të udhëzohet para se të mbërrijë në vend, në mënyrë që të dijë me saktësi se çfarë provash duhet të kërkojë. Është e rëndësishme që të caktohet një drejtues ekipi për të koordinuar veprimet e anëtarëve të ekipit. P.sh: nëse vendi që do të kontrollohet është një shtëpi, drejtuesi i ekipit cakton anëtarë të ndryshëm të kryejnë kontroll në dhoma të ndryshme e, madje, edhe në pjesë të caktuara të dhomave. Në një vend biznesi, disa anëtarë të ekipit mund të caktohen të kontrollojnë

zyra ose zona të caktuara, kurse të tjerët mund të caktohen për të mbledhur informacion nga punonjësit. Hetuesit duhet të jenë të disiplinuar dhe nuk duhet të enden rreth e rrotull vendit apo të dalin jashtë zonave të caktuara. Gjithashtu, ata nuk duhet të prekin prova që nuk u sekuestruan direkt prej tyre.

Hetuesit duhet të jenë të pajisur me mjetet e duhura për të mbledhur provat. Ndërsa mblidhen, sendet duhet të vendosen nga hetuesi që i sekuestron në një qese ose kuti mbajtëse, në të cilën duhet të shënohet qartë 1) emri ose inicialet e hetuesit që ka bërë sekuestrimin, 2) data dhe vendi i saktë ku u sekuestrua sendi, 3) përshkrimi i përgjithshëm i sendit të sekuestruar. Sendet e sekuestruara në vende të ndryshme nuk duhet të vendosen në një njëjtën qese ose kuti. Qeset ose kutitë mbajtëse duhet të çohen në një vend qëndror, në të cilin drejtuesi i ekipit ose ndonjë person tjetër i autorizuar inventarizon provat. Para se të transportohet qesja ose kutia duhet të vuloset me shirita ngjitës, për të shmangur heqjen e provave ose “ndotjen” nga sende të sekuestruara në vende të tjera.

Hetuesit nuk duhet të harrojnë se provat, edhe ato shkresore, mund të përmbajnë prova të tjera të fjetura, gjurmë ose prova biologjike. Për këtë arsye, hetuesi duhet të marrë masat e duhura për të shmangur ndotjen e provës, p.sh: duke mbajtur doreza plastike.

3.6. Procedurat e transportimit dhe ruajtjes/magazinimit

Kur transportohen dhe ruhen prova të sekuestruara, hetuesi duhet të tregojë kujdesin e duhur, sipas llojit të provës, dhe duhet të shmangë faktorët mjedisorë, si: të nxehtin, të ftohtin dhe lagështirën, të cilat mund të kenë ndikim negativ tek prova. Gjithashtu, provat delikate duhet të paktohen në mënyrë të tillë që të evitohet dëmtimi gjatë transportimit. Transportimi

duhet të kryhet nga punonjësit e agjencive të zbatimit të ligjit, në mënyrë që të mos shkëputet zinxhiri i ruajtjes së provave që transportohen.

3.7. Kontrolli/analiza e provave

Pas përfundimit të kontrollit, hetuesit do të shqyrtojnë provat e sekuestruara. Para se të bëhet kjo duhet të vendoset nëse nevojitet ndonjë formë tjetër ekzaminimi kriminalistik, p.sh: gjurmët e gishtave, materiale biologjike, etj. Ekzaminimet kriminalistike duhet të kryhen para se të bëhet çdo lloj ekzaminimi tjetër. Çdo kontroll i provave duhet të kryhet në mënyrë që të shmanget humbja ose përzierja e tyre me prova që janë marrë në vende të tjera. Nëse është e nevojshme që të hiqet shiriti vulosës për të lejuar kontrollin, duhet që qesja ose kutia të rivulohet pas shqyrtimit, si dhe të dokumentohet se kush i pa provat dhe kur.

Për provat shkresore, nëse shqyrtimi paraprak tregon se dokumente të caktuara mund të kenë vlerë si provë, atëherë rekomandohet që dokumentet origjinale të fotokopjohen, dhe në të ardhmen të punohet vetëm me kopjet. Akoma më mirë do të ishte të caktohej një sistem numërimi për dokumentet dhe të skanohen ata e të ruhen në kompjuter. Hetuesi mund të krijojë një indeks/tabelë në Excel, duke identifikuar dokumentet me numrat e tyre, që do të lejonte nxjerrjen e kollajtë të dokumentit në të ardhmen.

4. Provat elektronike⁹⁰

Ndërsa ruajtja dixhitale e informacionit përhapet përherë e më shumë, kriminalistika dixhitale – marrja dhe analizimi i info-

---

90) Pjesë të këtij kapitulli janë përshtatur nga “Hetimi i vendgjarjes së krimet elektronik: një guidë për oficerët e parë në vendgjarje”, Departamenti i Drejtësisë i Sh.B.A-së, prill 2008.

rmacionit dixhital – bëhet përherë e më e rëndësishme për prokurorët dhe policinë gjyqësore. Mbledhja e këtyre të dhënave dhe prezantimi i tyre në gjyq duhet të bëhet sipas rregullave të përgjithshme të mbledhjes së provave. Sikurse edhe prova të tjera materiale, p.sh: kufoma, dokumentet dhe pajisjet e ruajtjes së informacionit dixhital duhet të ruhen me kujdes, për të shmangur pretendime se provat janë manipuluar apo ndotur.

Nga çdo pajisje e ruajtjes së informacionit dixhital mund të nxirren prova thelbësore. P.sh: nga një telefon celular mund të nxirren numra të fshirë telefoni që tregojnë se një person njih një tjetër, megjithëse e mohon këtë fakt; takimet e regjistruara në një kompjuter dore mund të përcaktojnë një kronologji ngjarjesh. Madje, edhe programet televizive të regjistruar në një video-regjistruar dixhital mund të konfirmojnë ose të hedhin poshtë një alibi, duke treguar se kur ka filluar ose është ndërprerë regjistrimi. Teorikisht, të gjitha këto prova janë të reku-perueshme.

Më poshtë do të bëjmë një përmbledhje të llojeve të provave që mund të nxirren nga sisteme të tilla, si dhe do t'u japim hetuesve udhëzime në lidhje me marrjen dhe sigurimin e këtyre provave. Sigurisht, prokurorëve do t'u nevojitet të mbështeten në oficerë policie gjyqësore të aftë dhe ekspertë të kriminalistikës kompjuterike për marrjen dhe analizën e të dhënave, por ata duhet të dinë se çfarë është teknikisht e mundshme dhe çfarë duhet ose nuk duhet bërë gjatë mbledhjes së provave elektronike. Është detyra e prokurorit të sigurohet se hetuesit janë plotësisht të përgatitur dhe kanë njohuritë e nevojshme në këtë fushë.

Parimet e përgjithshme kriminalistike dhe procedurale duhet të zbatohen edhe për provat dixhitale:

- Procesi i mbledhjes, sigurimit dhe transportimit të provave dixhitale nuk duhet ta ndryshojë provën;
- Provat dixhitale duhet të analizohen vetëm nga persona të trajnuar në mënyrë të posaçme për atë qëllim;
- Çdo veprim i kryer gjatë sekuestrimit, transportimit dhe ruajtjes së provave dixhitale duhet të dokumentohet plotësisht, të ruhet dhe të jetë i disponueshëm për shqyrtim.

Hetuesit e përfshirë në sekuestrimin e sistemeve elektronike të ruajtjes së informacionit duhet të tregohen të kujdesshëm. Të dhënat kompjuterike dhe provat e tjera dixhitale janë delikate, prandaj hetuesit e patrajnuar dhe pa aftësitë e nevojshme nuk duhet të kqyrin përmbajtjen e tyre ose të përpiqen të rekupe-rojnë informacion. I vetmi veprim që ata mund të kryejnë është të regjistrojnë atë çka është e dukshme në ekran.

Pothuajse në çdo rast, oficerët e policisë gjyqësore duhet të konsultohen me prokurorin para se të sekuestrojnë ose para se të fillojnë të kqyrin përmbajtjen e pajisjeve elektronike, dhe prokurori duhet të lëshojë një autorizim për kqyrje, nëse kjo është e nevojshme.

4.1. Çfarë është prova elektronike/dixhitale?

Prova dixhitale është informacion ose e dhënë që ka vlerë për hetimin, e cila ruhet, merret ose transmetohet nga një pasjisje elektronike. Kjo provë merret kur të dhënat ose pajisjet elektronike sekuestrohen për kqyrje.

Prova dixhitale ka disa karakteristika:

- Është e fshehur, që do të thotë se, zakonisht, vlera e saj si provë nuk është e dukshme për syrin e lirë, por nevojiten procese të veçanta ose kqyrje kriminalistike që të “zbulojnë” natyrën e

- saj (njëlloj si gjurmët e gishtërinjve ose të ADN-ja);
- Kapërcen shpejt dhe lehtësisht kufijtë juridiksionalë;
  - Mund të ndryshohet, dëmtohet ose shkatërrohet lehtësisht;
  - Mund të mos i qëndrojë kohës, pra duhet të trajtohet me shpejtësi.

Hetuesit duhet të mbajnë parasysh se provat dixhitale mund të përmbajnë edhe prova materiale, p.sh: ADN, gjurmë gishtash apo njolla gjaku. Provat materiale duhet të ruhen, në mënyrë që të kryhet ekzaminimi i duhur.

4.2. Pajisjet elektronike: llojet, përshkrimi dhe provat e mundshme

Pajisjet e kujtesës së kompjuterit, të brendshme ose të jashtme (hard drive), dhe pajisjet të tjera elektronike që gjenden në vendngjarje ose vend kontrolli mund të përmbajnë informacione të dobishme, të cilat mund të kthehen në prova në gjykim. Vetë pajisjet dhe informacioni që ato përmbajnë mund të përdoret si provë dixhitale.

Disa pajisje kërkojnë burime të brendshme ose të jashtme ushqimi (energji) për të ruajtur informacionin. Këto pajisje duhet të jenë të lidhura me energjinë, në mënyrë që informacioni të ruhet. Kur ka dyshime oficeri i policisë gjyqësore që kryen sekuestrimin duhet të konsultojë faqen zyrtare të internetit të prodhuesit të pajisjes, ose ndonjë burim tjetër të besueshëm informacioni për të përcaktuar nëse mund të hiqet pajisja nga ushqimi.

4.2.1. Sistemet kompjuterike

Sistemet kompjuterike përmbajnë pajisje kujtese (hardware) dhe programe (software) që përpunojnë të dhëna. Një sistem kompjuterik mund të përfshijë:

- Një kasë metalike që përmban qarqe, mikroproçesorë, pajisje kujtese (hard drive) dhe mjete ndërlidhëse;
- një monitor ose pajisje të shfaqjes së videos;
- një tastierë;
- një mi;
- përbërës periferikë ose pajisje kujtese dhe përbërës të tjerë të jashtëm.

Sistemet kompjuterike janë të formave të ndryshme, si: kompjuter prehri (laptop), kompjuter tavoline (desktop), njësi qëndrore kompjuteri (tower), sisteme të montuara (rack mounted), minikompjuter dhe kompjutera të mëdhenj (mainframe). Përbërës të tjerë dhe pajisje periferike mund të jenë modemi, ruterat, printerat, skanerat, pajisjet për karikim baterish dhe pajisjet lidhëse.

Një sistem kompjuterik dhe përbërësit e tij mund të sjellin shumë prova vlefshme në një hetim. Pajisjet e kujtesës, programet, dokumentet, fotografitë, skedat me imazhe, mesazhet e postës elektronike me dokumentet bashkëlidhur, bazat e të dhënave, informacion financiar, historia e faqeve të vizituara në internet, listat e çatit, listat e miqve, kalendarët e veprimtarive, të dhëna të ruajtura në pajisje të jashtme dhe çdo informacion tjetër identifikues që merret nga sistemi kompjuterik dhe përbërësit e tij janë të gjitha prova të mundshme.

4.2.2. Pajisjet e ruajtjes së informacionit

Pajisjet e ruajtjes së informacionit ndryshojnë nga përmasat dhe nga mënyra e ruajtjes së informacionit. Por, pavarësisht kësaj këto pajisje mund të përmbajnë informacion që është i vlefshëm për hetimin ose ndjekjen penale. Llojet e pajisjeve të ruajtjes së informacionit:

- **Pajisjet e kujtesës (hard drive)** janë pajisje të ruajtjes së informacionit që ndodhen brenda kasës së kompjuterit dhe përbëhen nga një bord qarqesh të jashtëm, lidhje ushqimi dhe transmetimi të jashtëm, dhe elementë të brendshëm prej xhami, qeramike ose metali të ngarkuar me magneticitet, të cilët ruajnë informacionin. Pajisja e kujtesës është truri i kompjuterit dhe përmban të gjithë programet e nevojshme për funksionimin e kompjuterit. Ajo ruan funksionet e kryera ose të ruajtura në kompjuter, p.sh: dokumentet, mesazhet e hapura të postës elektronike dhe dokumentet bashkëlidhur në to. Hetuesit mund të gjejnë në vendngjarje edhe pajisje kujtese që nuk janë të lidhura ose të instaluar në një kompjuter, por edhe këto mund të përmbajnë prova të vlefshme.
- **Pajisjet e jashtëm të kujtesës (hard drive të jashtëm)** mund të instalohen edhe në një kasë të jashtëm. Ata mund të rrisin kapacitetin e kompjuterit për të ruajtur të dhëna, por, njëkohësisht janë të lëvizshëm. Përgjithësisht, këto pajisje kanë nevojë për një burim ushqimi, si dhe një lidhje USB, FireWire, Ethernet ose pa kabëll me një sistem kompjuteri.
- **Pajisjet e lëvizshme të ruajtjes** janë lloje të ndryshme disqesh dhe, zakonisht, përdoren për të ruajtur, arkivuar, transferuar dhe transportuar të dhëna dhe informacione të tjera. Këto pajisje ndihmojnë përdoruesit për të shkëmbyer të dhëna, informacion dhe aplikime mes kompjuterave dhe pajisjeve të ndryshme. Këto mjete përfshijnë disketat (Floppy Disk), disketat e komprensimit (Zip Disk), CD-të (Compact Disc) dhe DVD-të (Digital Versatile Disc).
- **Flash drive** janë pajisje të vogla, të lehta, të lëvizshme me lidhje USB. Këto pajisje janë të lehta për t'u fshehur dhe për t'u transportuar. Ato prodhohen në formë ore, thike xhepi apo forma të tjera të pajisjeve të përdorimit të përditshëm.
- **Kartat e kujtesës (Memory Card)** janë pajisje të vogla të ruajtjes së të dhënave që përdoren zakonisht me aparatet

fotografikë dixhitalë, kompjutera, telefona celularë, axhenda dixhitale (PDA), pajisjet e lojërave elektronike dhe pajisje të tjera kompjuterike që mund të mbahen në dorë.

Pajisjet e ruajtjes së informacionit mund të përmbajnë fotografi, skeda me imazhe, mesazhe të postës elektronike me dokumente bashkëlidhur, baza të dhënash, informacion financiar, historinë e faqeve të vizituara në internet, lista të çatit, lista të miqve, kalendarë veprimtarish, të cilët mund të përdoren si prova.

4.2.3. Pajisjet kompjuterike të dorës

Këto janë pajisje të lëvizshme të ruajtjes së të dhënave që përdoren për komunikim, fotografi dixhitale, sisteme navigimi, zbavitje, ruajtje të dhënash dhe menaxhim të të dhënave personale.

Pajisjet kompjuterike të dorës, si: telefonat celularë, axhendat dixhitale (PDA), pajisjet multimediale dixhitale (audio dhe video), pager-at, aparatet fotografikë dixhitalë dhe marrësit GPS mund të përmbajnë programe, aplikime, dokumente, mesazhe të postës elektronike, histori të kërkimit në internet, listë çati, lista miqsh, fotografi, skeda imazhesh, baza të dhënash, të dhëna financiare, të cilat mund të shërbejnë si prova në një çështje penale.

4.2.4. Pajisjet periferike

Pajisjet periferike lidhen me një kompjuter ose një sistem kompjuterik, për të përmirësuar aksesin e përdoruesit dhe për të zgjeruar funksionet e kompjuterit. Të tilla janë tastiera, miu, mikrofonat, portat USB dhe FireWire, lexuesit e kartave të memories, pajisjet VoIP dhe kamerat e rrjetit.

Vetë pajisjet dhe funksionet që ato kryejnë ose lehtësojnë janë prova të mundshme. Informacioni i ruajtur në pajisje, i cili tregon përdorimin e saj, është gjithashtu provë, p.sh: numra hyrës dhe dalës telefonash dhe faksesh, dokumente të skanuar, faksuar ose printuar së fundmi, etj. Këto pajisje mund të jenë edhe burim i gjurmëve të gishtave, ADN-së dhe identifikuesve të tjerë.

4.2.5. Burime të tjera të provave dixhitale

Hetuesit duhet të jenë të informuar dhe të vlerësojnë si prova edhe sende të tjera të ndodhur në vendngjarje, si: çdo pajisje elektronike, program, pajisje kujtese apo të ndonjë lloji tjetër dhe çdo teknologji që mund të funksionojë në mënyrë të parvarur ose të lidhet me sisteme kompjuterike. Këto pajisje mund të përdoren për t'i dhënë përdoruesit më shumë akses dhe mund të zgjerojnë funksionet e sistemit kompjuterik ose pajisjeve të tjera. Të tilla pajisje mund të jenë: kasetat e ruajtjes së të dhënave, pajisjet e përgjimit, aparate fotografike dixhitale, video-kamerat, video regjistratorët dixhitalë, audio regjistruesisit dixhitalë, pajisjet e lojërave elektronike, pajisjet ndihmëse të çatit, tastierat, minjtë, çelësat për shkëmbimin e videos (KM), lexuesit e kartave SIM, GPS, marrës GPS dhe materiale shpjeguese që lidhen me to.

4.2.6. Rrjetet kompjuterike

Një rrjet kompjuterik konsiston në dy ose më shumë kompjutera, të lidhur me kablllo të dhënash ose lidhje pa kablllo (wireless), që shkëmbejnë ose kanë aftësi të shkëmbejnë mjete dhe të dhëna. Shpesh, një rrjet kompjuterik përfshin printera, pajisje të tjera periferike, pajisje për drejtimin e të dhënave, si: porta, çelësa dhe rutera. Rrjeti kompjuterik mund të përfshijë një server në distancë, pra një kompjuter që nuk është i lidhur

me tastierën e përdoruesit, por mbi të cilin përdoruesi ushtron kontroll, pavarësisht nëse është në të njëjtën dhomë, në një pjesë tjetër të ndërtesës apo në një qytet a shtet tjetër. Serveri në distancë mund të shërbejë si pajisja kryesore e ruajtjes së informacionit - ose si pajisja rezervë - për funksionet që kryhen në kompjuterat e përdoruesve.

Kompjuterat në rrjet dhe vetë pajisjet e lidhura në to mund të jenë prova të dobishme për hetimin penal. Të dhënat që ata përmbajnë mund të jenë prova të vlefshme: programet, mesazhet e postës elektronike, historia e faqeve të vizituara në internet, listat e çatit, listat e miqve, skedat me imazhe, bazat e të dhënave, të dhënat financiare, kalendarët e veprimtarive dhe të dhëna të ruajtura në pajisje të jashtme. Funksionet e pajisjeve, aftësitë e tyre dhe çdo informacion identifikues që ka të bëjë me sistemin, duke përfshirë adresat IP dhe LAN të kompjuterave dhe pajisjeve; parametrat e transmetimit dhe kartat e medias (MAC), si dhe adresat e kartave të ndërfaqes së rrjetit (NIC) mund të jenë të gjitha të dobishme si prova.

4.3. Marrja e provave dixitale gjatë kontrollit

Provat dixhitale në kompjutera ose në pajisje të tjera elektronike mund të ndryshohen, fshihen ose shkatërrohen lehtësisht. Këto prova duhet të merren e analizohen nga persona që janë trajnuar për marrjen e provave elektronike. Hetuesi i parë që bie në kontakt me vendin që kontrollohet duhet të sigurojë që të mos ndryshojë gjendja e pajisjeve elektronike. Kjo do të thotë p.sh: që nuk duhet të fiket një kompjuter që gjendet në punë dhe që nuk duhet të ndizet një kompjuter ose pajisje elektronike që gjendet i fikur.

Disa pjesë të pajisjeve, si: tastiera, miu, mjetet e lëvizshme (flash drive), dhe sende të tjera mund të përmbajnë prova të fjetura

(gjurmë gishtash, ADN) ose prova të tjera fizike që duhet të ruhen. Hetuesit e parë që shkojnë në vendin e kontrollit duhet të marrin masat e duhura për të siguruar se provat fizike nuk dëmtohen gjatë dokumentimit.

Hetuesi duhet të jetë i vëmendshëm ndaj mjedisit të vendit të kontrollit. Ai duhet të kërkojë për copa letre që mund të përmbajnë fjalëkalime, shënime me shkrim dore, blloqe me fletë të pashkruara, në të cilët mund të gjenden shenjat e asaj që mund të jetë shkruar në faqet e grisura, manuale të programeve ose të pajisjeve kompjuterike, kalendarë, literaturë, tekste ose grafika të printuara nga kompjuteri që mund të japin informacione që kanë të bëjnë me hetimin. Edhe këto lloje provash duhet të dokumentohen dhe të ruhen në përputhje me ligjin dhe aktet nënligjore.

4.3.1. Intervistat paraprahe

Përveç mbledhjes së informacionit të përgjithshëm nga personat që janë në vendin që kontrollohet, hetuesit duhet të përpiqen të marrin edhe informacion specifik mbi sistemet kompjuterike, duke përfshirë:

- Emrat e të gjithë përdoruesve të kompjuterëve dhe pajisjeve;
- Emrat hyrës dhe fjalëkalimet për përdoruesit e kompjuterit dhe internetit;
- Emrat hyrës dhe fjalëkalimet e postës elektronike dhe llogarive në internet;
- Qëllimin e përdorimit të kompjuterëve dhe pajisjeve;
- Ekzistencën e serverave ose serverave në distancë;
- Të gjithë fjalëkalimet;
- Aplikime automatike që janë në përdorim;
- Llojet e aksesit në internet;
- Ofruesin e shërbimit të internetit;

- Mjete të ruajtjes së informacionit elektronik që mund të ndodhen diku tjetër;
- Dokumentet e programeve kompjuterike të instaluara;
- Masat e sigurisë që zbatohen për pajisjet;
- Kufizimet për aksesin ndaj të dhënave;
- Emrat e zgjedhur për mesazhet e çastit (çat);
- Të gjitha pajisjet ose programet kompjuterike të instaluara që mund të shkatërrojnë informacionin;
- Llogaritë në MySpace, Facebook ose rrjete të tjera sociale;
- Informacione të tjera që kanë të bëjnë me çështjen.

Gjithashtu, hetuesi duhet të regjistrojë çdo rrjet dhe pikë aksesimi pa kabëll (wireless), të cilët mund të jenë të pranishëm dhe mund të lidhin kompjuterin ose pajisjet e tjera me njëra-tjetrën ose me internetin. Ekzistenca e rrjetit dhe e pikave të aksesit wireless tregon se mund të gjenden prova të tjera jashtë vendit që kontrollohet.

Hetuesit mund të mos i marrin dot të gjitha pajisjet elektronike ose përbërësit e tyre që ndodhen në vendin që kontrollohet, për shkak të ligjeve në fuqi, politikës së agjencisë ose faktorë të tjerë, të cilët mund të ndalojnë marrjen e disa sistemeve kompjuterike ose elektronike dhe të informacionit që përmbajnë. Megjithatë, këto pajisje duhet të përfshihen në dokumentimin e vendit që kontrollohet.

4.3.2. Mbledhja e provave dixhitale

Provat dixhitale merren, paketohen dhe transportohen me teknika të posaçme, pasi këto prova mund të dëmtohen ose të ndryshohen nga fushat magnetike që gjenerohen nga elektriciteti statik, magnetet, radio-transmetuesit dhe pajisje të tjera. Për këtë arsye hetuesi duhet të jetë i kujdesshëm dhe duhet të përdorë doreza, çanta antistatike dhe instrumente jo magnetikë.

4.3.3. Kompjuterat, përbërësit dhe pajisjet

Për të parandaluar ndryshimin që mund t'u ndodhë provave dixhitale gjatë marrjes së tyre, hetuesi, së pari, duhet të:

- dokumentojë çdo veprimtari në kompjuter, përbërësit e tij ose në pajisje;
- konfirmojë nëse kompjuteri është i ndezur apo jo. Kontrolloni për drita që ndizen ose fiken, ventilatorë që punojnë dhe tinguj të tjerë që tregojnë se kompjuteri ose pajisja elektronike është e ndezur. Nëse kjo nuk mund të konfirmohet nga këta tregues, vëzhgoni monitorin për të përcaktuar nëse është i ndezur, i fikur apo “në gjumë”.

Nëse kompjuteri është i ndezur (ON):

Për qëllime praktike, kur sekuestrohet një kompjuter shkëputja nga ushqimi (energja) është, në përgjithësi, mënyra më e sigurt. Megjithatë, nëse në ekranin e kompjuterit janë të dukshme prova të krimit, hetuesi duhet të kërkojë asistencë nga punonjës që kanë përvojë në marrjen e ruajtjen e të dhënave që mund të humbasin.

Në situatat e mëposhtme rekomandohet heqja e menjëhershme e energjisë/burimit të ushqimit:

- Informacioni në ekran tregon se po fshihen të dhëna ose se mbi të dhënat e vjetra po shkruhen të dhëna të tjera;
- Ka arsye për të besuar se, në pajisjet e ruajtjes së të dhënave të kompjuterit, po kryhet një proces shkatërrues;
- Kompjuteri përdor sistemin operativ Microsoft Windows®. Heqja e kabllit të ushqimit nga kompjuteri do të ruajë informacionin e përdoruesit të fundit dhe kohën kur ai ka pasur akses, dokumentet e përdorura së fundmi, si dhe informacione të tjera të vlefshme.

Në situatat e mëposhtme, nuk rekomandohet heqja e menjëher-shme e kabllit të ushqimit:

- Në ekran janë shfaqur të dhëna që duket se kanë vlerë si provë;
- Ka të dhëna se janë aktive ose në përdorim:
  - dhoma çati;
  - dokumente të hapura;
  - pajisje të lëvizshme të ruajtjes së të dhënave;
  - programe të mesazheve të çastit;
  - dokumente financiarë;
  - kodimi i të dhënave;
  - veprimtari haptaz të paligjshme.

Nëse kompjuteri është i fikur (OFF):

Për kompjuterë tavoline, tower dhe minikompjuterë duhet të ndiqen hapat e mëposhtëm:

- Dokumentoni, fotografoni, skiconi dhe etiketoni të gjithë kabllot dhe pajisjet e tjera të lidhura në kompjuter, si dhe “hyrjen” përkatëse që zë në kompjuter secili kordon, kabëll, telat përcjellës apo USB-të;
- Fotografoni kordonët, kabllot, telat përcjellës e USB-të me etiketat e tyre unike, si dhe pikat përkatëse lidhëse të etiketuara;
- Hiqni dhe ruani kordonin elektrik nga pas kompjuterit dhe nga ushqyesi në mur ose nga zgjatuesi apo bateria;
- Shkëpusni dhe ruani kabllot, telat përcjellës dhe USB-të nga kompjuteri dhe dokumentoni aparatën apo pajisjen e lidhur nëpërmjet tyre;
- Mbyllni me shirit vendin ku vendoset disketa, nëse ka një të tillë;

- Sigurohuni që vendi i CD/DVD-së të jetë i mbyllur, kontrolloni nëse është bosh, ka disk apo nuk është kontrolluar dhe mbylleni me shirit, në mënyrë që të mos hapet;
- Siguroni më shirit çelësin e ndezjes/fikjes;
- Regjistroni markën, modelin, numrat serial dhe çdo shenjë apo identifikim të vendosur nga përdoruesi;
- Inventarizoni kompjuterin dhe të gjithë kordonët, kabllot, telat përcjellës dhe përbërësit, sipas procedurës së agjencisë;
- Paketoni të gjitha provat duke ndjekur procedurën e agjencisë, për të parandaluar dëmtimin ose ndryshimet gjatë transportimit dhe ruajtjes.

Për kompjuterët laptop:

- Dokumentoni, fotografoni, skiconi dhe etiketoni të gjithë kabllot dhe pajisjet e tjera të lidhura në kompjuter, si dhe “hyrjen” përkatëse që zë në kompjuter secili kordon, kabëll, telat përcjellës apo USB-të;
- Fotografoni kordonët, kabllot, telat përcjellës e USB-të me etiketat e tyre unike, si dhe pikat përkatëse lidhëse të etiketuara;
- Hiqni dhe ruani kordonin elektrik nga pas kompjuterit dhe baterinë;
- Shkëpusni dhe ruani kabllot, telat përcjellës dhe USB-të nga kompjuteri dhe dokumentoni aparatit apo pajisjen e lidhur nëpërmjet tyre;
- Mbyllni me shirit vendin ku vendoset disketa, nëse ka një të tillë;
- Sigurohuni që vendi i CD/DVD-së të jetë i mbyllur, kontrolloni nëse është bosh, ka disk apo nuk është kontrolluar dhe mbylleni me shirit, në mënyrë që të mos hapet;
- Siguroni më shirit çelësin e ndezjes/fikjes;
- Regjistroni markën, modelin, numrat serial dhe çdo shenjë apo identifikim të vendosur nga përdoruesi;

- Inventarizoni kompjuterin dhe të gjithë kordonët, kabllot, telat përcjellës dhe përbërësit, sipas procedurës së agjencisë;
- Paketoni të gjitha provat duke ndjekur procedurën e agjencisë, për të parandaluar dëmtimin ose ndryshimet gjatë transportimit dhe ruajtjes.

Kompjuterët në mjedis biznesi:

Shpesh mjediset e biznesit kanë konfigurime të ndërlikuara, me shumë kompjuter të lidhur në rrjet me njëri-tjetrin, me një server të përbashkët, me pajisje në rrjet ose një kombinim të të gjitha këtyre. Sigurimi i vendit dhe mbledhja e provave dixhitale në këto mjedise mund të jetë i vështirë për hetuesin. Fikja në mënyrën e gabuar e një sistemi të tillë mund të sjellë humbjen e provave dhe, ndoshta, përgjegjësi civile të agjencisë.

Hetuesi mund të gjejë të njëjtin konfigurim të ngjashëm edhe në banesa, sidomos kur një biznes realizohet nga shtëpia. Në disa raste, hetuesi mund të hasë sisteme operative që nuk i njeh ose konfigurime të pajisjeve e programeve të veçanta, të cilat kanë edhe procedura specifike për fikjen.

4.3.4. Paketimi, transportimi dhe ruajtja e provave dixhitale

Provat dixhitale dhe kompjuterat e pajisjet elektronike, në të cilat ato ruhen, janë delikate dhe të ndjeshme ndaj temperaturës e lagështisë ekstreme, ndaj tronditjeve fizike, elektricitetit statik dhe fushave magnetike. Hetuesi duhet të marrë masat e nevojshme që të shmangë ndryshimin, dëmtimin apo shkatërrimin e të dhënave, gjatë dokumentimit, fotografimit, paketimit, transportimit dhe ruajtjes së provave dixhitale.

Të gjitha veprimet që lidhen me identifikimin, mbledhjen, pake-
timin, transportimin dhe ruajtjen e provave elektronike duhet të
jenë plotësisht të dokumentuara. Kur bëhet paketimi i provave
dixhitale elektronike për t'i transportuar, hetuesi duhet:

- të sigurohet se të gjitha provat elektronike mblidhen, doku-
mentohen, etiketohen, fotografohen, regjistrohesh në video
ose skicohen në mënyrën e duhur dhe inventarizohen para
se të paktohen. Të gjitha lidhjet dhe pajisjet lidhëse duhet
të etiketohen, në mënyrë që sistemi të konfiguruesh lehtë-
sisht më pas;
- të mbajë parasysh se provat dixhitale mund të përmbajnë
edhe prova të fshehura, mikrogjurmë ose prova biologjike
dhe të marrë masat e duhura për t'i ruajtur ato. Kopjimi i
provave elektronike (imaging) duhet të bëhet para se mbi to
të kryhen proceset e marrjes së provave të fshehura, mikro-
gjurmëve ose provat biologjike;
- të paketojë të gjitha provat elektronike në qese/zarfe letre,
kuti kartoni ose qese antistatike. Materialet plastike nuk
duhet të përdoren për ruajtjen e provave dixhitale, pasi plas-
tika mund të prodhojë elektricitet statik dhe të lejojë krijimin
e lagështirës dhe kondensimit, të cilat mund të dëmtojnë ose
të shkatërrojnë provat. Gjithashtu, hetuesi duhet të sigurohet
se të gjitha provat elektronike paktohen në mënyrë të tillë që
të parandalohen përthyerjet, gërvishtjet dhe shformimet;
- të etiketojë qartë dhe në mënyrën e duhur të gjithë ambalazhet
që përdoren për të pakotuar e ruajtur provat elektronike;
- të mos ndryshojë gjendjen (ndezur ose fikur) të telefonave
celularë, të lëvizshëm ose smart phone⁹¹-ve;
- të paketojë telefonat celularë ose smart phone-t me materiale
që bllokojnë sinjalin, si çanta izoluese “faraday”, material që
pengon frekuencat e radios ose letër alumini, për të paran-

---

91) Pajisje që përdoren për shumë qëllime, si: telefoni dhe postë elektronike
(p.sh: BlackBerry).

daluar dërgimin ose marrjen e mesazheve nga pajisja. Hetuesit duhet të mbajnë parasysh se, nëse pajisja nuk paketohet si duhet apo nëse hiqet nga paketimi izolues dhe është brenda fushës së sinjalit, ajo mund të marrë ose të dërgojë mesazhe;

- të marrë ushqyesit dhe përshtatësit për të gjitha pajisjet elektronike të sekuestruara.

Gjatë transportimit të provave dixhitale hetuesi duhet të:

- të mbajë provat dixhitale larg fushave magnetike, si ato të prodhuara nga transmetuesit e radios, magnetët e altoparlantëve dhe dritat e emergjencës të fiksuara me magnet. Rreziqe të tjera të mundshme që hetuesi duhet të ketë parasysh janë ngrohësit e sedileve dhe pajisje apo materiale të tjera që mund të prodhojnë elektricitet statik;
- të shmangë mbajtjen e provave dixhitale në makinë për periudha të gjata kohe, sepse të nxehtët, të ftohtët dhe lagështira mund të dëmtojnë ose të shkatërrojnë provat dixhitale;
- të kujdeset që kompjuterat dhe pajisjet dixhitale të paketohen dhe sigurohen gjatë transportimit, për të parandaluar dëmtimin nga tronditjet dhe dridhjet;
- të dokumentojë transportimin e provave dixhitale dhe të mos shkëpusë zinxhirin e ruajtjes së tyre.

Gjatë magazinimit të provave dixhitale, hetuesi duhet të:

- të sigurohet që provat inventarizohen, në përputhje me politikat e agjencisë;
- të sigurohet që provat ruhen në një mjedis të sigurt, me kushte të kontrolluara dhe që nuk preket nga temperatura apo lagështia ekstreme;
- të sigurohet se provat nuk ekspozohen ndaj fushave magnetike, lagështirës, pluhurit, dridhjeve ose ndonjë faktori që mund t'i dëmtojë ose shkatërrojë.

Shënim: Provat elektronike që mund të jenë të vlefshme, duke përfshirë datat, oraret dhe konfigurimet e sistemeve mund të humbasin, si pasojë e ruajtjes për kohë të gjatë apo nëse shkakohet bateria apo nuk funksionon më burimi i ushqimit që e ruan këtë informacion. Kur është e mundur hetuesi duhet të informojë personin e ngarkuar me ruajtjen e provave dhe ekspertin kriminalist se pajisjet elektronike janë me bateri dhe kërkojnë vëmendje të menjëhershme, në mënyrë që të ruhen të dhënat që ndodhen në to.

Nëse sekuestrohen disa kompjuterë si provë, ata, së bashku me kabllot dhe pajisjet e lidhura me to duhet të etiketohen në një mënyrë që të bëjë më të lehtë montimin e tyre, nëse lind nevoja. P.sh: kompjuteri i parë mund të emërtohet si kompjuteri “A” dhe të gjitha kabllot e tij mund të shënohen me gërmën “A” dhe me një numër unik; kompjuteri i dytë e kabllot e tij me “B”, e kështu me radhë.

4.4. Ekzaminimi kriminalistik

Ekzaminimi i kompjuterave dhe mjeteve të tjera elektronike të ruajtjes së informacionit duhet të bëhet vetëm nga persona me njohuri të thella të kriminalistikës kompjuterike. Megjithatë, hetuesit mund të ndihmojnë në procesin e ekzaminimit duke informuar specialistin kriminalistik në lidhje me llojin dhe natyrën e informacionit që po kërkojnë. Për këtë arsye, kur është e mundur, ata duhet t'i japin specialistit informacionin e mëposhtëm:

- një përmbledhje të çështjes;
- fjalëkalime të njohura të pajisjeve dixhitale të sekuestruara;
- raporte dhe dokumente paraprake;
- lista me fjalë kyçe;

- emrat e personave nën hetim dhe bashkëpunëtorëve të tyre, duke përfshirë nofkat;
- një pikën kontakti në grupin hetimor.

4.4.5. Ekzaminimi në dy etapa

Në shumicën e rasteve analiza kriminalistike e një pajisjeje elektronike zgjat shumë dhe nuk mund të kryhet në vend gjatë ekzekutimit fillestar të urdhrit të kqyrjes, prandaj specialistëve u duhet ta kryejnë analizën në një vend tjetër. Ky proces ka dy etapa: 1) kopjimin (imaging) e përmbajtjes së pajisjes së kujtesës dhe 2) analizimin, gjatë të cilit kopja e pajisjes kontrollohet për të dhënat që kërkohen.

Kopjimi (imaging) është procesi i krijimit të një kopjeje të përmbajtjes së pajisjes së kujtesës, duke kopjuar çdo bit dhe çdo byte të pajisjes origjinale, përfshirë të gjitha skedat, vendin bosh ndërmjet tyre, Master File Table dhe metadatat, në të njëjtën renditje që kanë në pajisjen origjinale. Rëndësia kryerjes së një kopjimi të mirë qëndron në faktin se kopja do të përdoret për të kryer të gjitha kqyrjet dhe ekzaminimet, për të shmangur rrezikun e dëmtimit ose ndryshimit të pajisjes origjinale. Për më shumë, në rastet kur duhet të ekzaminohen kompjuterat e një biznesi apo vendi pune, kopjimi krijon mundësinë që kompjuterat origjinalë të kthehen në vend shpejt dhe puna të mos ndërpritet.

Pas kopjimit fillon hapi i dytë i ekzaminimit kriminalistik: analizimi i pajisjes dhe identifikimi i të dhënave që mund të përdoren si provë. Specialistët kriminalistë mund të rekuperojnë edhe të dhëna që përdoruesi beson se i ka fshirë. Duke përdorur programe të ndryshme, p.sh: EnCase, ata mund të kërkojnë në hapësirën bosh të pajisjes, aty ku përfundojnë skedat “e fshira”, dhe, nëse mbi atë skedë nuk janë shkruar të dhëna të tjera, e rekuperojnë atë.

4.5. Provat dixhitale dhe krimet financiare e korrupsioni

Kqyrja e pajisjeve elektronike mund të urdhërohet nga prokurori, nëse kjo është e nevojshme për zbulimin e gjurmëve apo pasojave të tjera materiale të veprës penale⁹². Lloji i provave që mund të gjenden varet nga faktet e çështjes konkrete. Më poshtë jepet një listë jo shteruese e provave, të cilat mund të gjenden në pajisjet elektronike dhe mund të jenë me vlerë në rastet e krimit financiar dhe korrupsionit. Përveç provave të rifituara nga pajisja elektronike, hetuesi duhet të hetojë edhe lidhjen mes pajisjeve dhe personave të caktuar, si përdorues të tyre, përmes marrjes së gjurmëve të gishtave, ADN-së, etj. Në një rast të tillë analizat jo shkatërruese për këto gjurmë duhet të kryhen me kujdes para se pajisjet të dorëzohen për kqyrjen e brendshme kriminalistike. Të gjitha proceset shkatërruese që kanë të bëjnë me marrjen ose analizimin e provave të fshehura, biologjike e mikrogjurmëve dhe provave të tjera duhet të shtyhen derisa të merren provat dixhitale për kqyrje e analizim.

- mesazhe të postës elektronike:
  - komunikime që lidhen haptazi me veprën penale;
  - komunikime që përcaktojnë lidhjen/marrëdhënien me bashkëpunëtorë të mundshëm ose të dyshuar të tjerë;
  - komunikime që tregojnë lidhjet e personave të dyshuar ose familjarëve të tyre me institucione financiare, investime dhe blerje duke dhënë kështu pista për hetime të mëtejshme;
  - komunikime që tregojnë sjellje të tjera kriminale, sjellje imorale ose të dyshimta⁹³;

---

92) Neni 198 i KPP-së

93) Hetuesi nuk duhet ta konsiderojë të pavlerë këtë informacion. Këto mund të mos përdoren si prova në rastin konkret, por mund të përdoren gjatë marrjes së deklaramëve të të dyshuarit. Gjithashtu, këto informacione mund të shkaktojnë fillimin e procedimeve të tjera penale ose mund ta vendosin të dyshuarin nën presion dhe ta detyrojnë të bashkëpunojë ose të pranojë fajësinë ose të kërkojë gjykim të shkurtuar.

- dokumente dhe skeda:
  - projekte letrash, memosh, kontratash, etj, që kanë lidhje me veprën penale. Kjo është veçanërisht me vlera kur kopjet fizike të këtyre dokumenteve janë gjetur diku tjetër dhe është e rëndësishme që të bëhet lidhja e personit nën hetim me përgatitjen e këtyre dokumenteve;
  - drafte letrash, memosh, kontratash, etj, të cilat nuk janë haptazi të lidhura me veprën penale, por përcaktojnë marrëdhënien e personit nën hetim me bashkëpunëtorë të tjerë të mundshëm ose me prona, investime e blerje të caktuara;
  - lista kontratash dhe skeda adresash;
  - kalendarë dhe axhenda personale;
  - lista me emra përdoruesish dhe fjalëkalime për faqe interneti, institucione bankare dhe karta krediti, etj;
- të dhëna financiare:
  - të dhëna financiare nga programe si QuickBooks, Quick-
en, Microsoft, etj;
  - grafika, përmbledhje, tabela dhe baza të dhënash që japin hollësi për të kaluarën financiare apo blerjet e personit nën hetim;
  - deklarata apo dokumente të tjerë tatimorë;
  - të dhënat për kartat e kreditit;
- foto dhe video:
  - mund të përshkruajnë marrëdhënien e personit me bashkëpunëtorë ose të dyshuar të tjerë;
  - mund të përshkruajnë ose të konfirmojnë marrëdhënien e personit nën hetim me prona e asete të caktuara (fotografi në makinën së tij Ferrari);
  - mund të konfirmojnë ose të japin pista të reja në lidhje me shpenzime, si udhëtimet, bizhuteritë, etj;
  - mund të përshkruajnë sjellje të paligjshme, imorale ose të dyshimta;

- veprimtaria në internet:
    - faqe interneti të institucioneve bankare, agjentëve financiarë apo institucioneve të tjera financiare, të cilat mund të japin pista për llogari apo asete;
    - faqe të lidhura me udhëtime dhe shitje/ankande online, të cilat mund të japin pista në lidhje me udhëtime dhe blerje të kryera;
    - dhomat e çatit të internet, rrjetet sociale (Facebook, etj), të cilat mund të japin pista të mëtejshme ose prova;
    - faqe interneti pornografike ose për njohje/lidhje, të cilat mund të japin pista për sjellje të paligjshme, imorale dhe të dyshimta;
  - programe (Software):
    - programe për veprime bankare online;
    - programe për llogari/kontabilitet.
5. Teknikat e posaçme hetimore në jurisprudencën e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut

Sofistikimi në rritje i veprimtarive kriminale dhe kompleksiteti i krimit financiar, në veçanti, janë përballur vitet e fundit me një rritje të larmisë së mjeteve në dispozicion të shtetit për të penetruar edhe më shumë në jetët private të individëve. Përplasja mes nevojës për të luftuar me efikasitet krimin e mbrojtur sigurinë, nga njëra anë, me të drejtën e individit për një jetë private, nga ana tjetër, është i dukshëm. KEDNj-ja dhe vendimet e GjEDNj-së po kthehen ngadalë në një standard mbarëevropian në lidhje me përdorimin e teknikave të posaçme të hetimit. Mënyra si i trajton GjEDNj-ja këto teknika është krejtësisht pragmatiste. Ajo e pranon se këto mjete janë të domosdoshme, nëse pretendohet të luftohet si duhet krimi, në të gjitha format dhe larmitë e tij. Pra, Konventa dhe GjEDNj-ja nuk e përjashtojnë vëzhgimin e fshehtë, përgjimin e telefonave, operacionet e fshehta. Megjithatë, Konventa kërkon që shteti,

përpara se të përdorë këto strategji, të tregojë se ndërhyrja në privatësi dhe shkalla e kësaj ndërhyrjeje janë të nevojshme. Për më tepër, Konventa kërkon që strategjitë të shoqërohen nga garanci procedurale të mjaftueshme, për të garantuar që ato nuk do të përdoren në mënyrë arbitrare, të paparashikueshme dhe të pakontrolluar.

Dy të drejtat kryesore të mbrojtura nga Konventës që mund të shkelen nga përdorimi i teknikave të posaçme hetimore janë e drejta për jetë private dhe e drejta për gjykim të drejtë⁹⁴.

5.1. Përgjimi i fshehtë

Në çështjen *Klass v. Germany* (1979-80 2 EHRR 213 para 49), GjEDNj ka pranuar se vëzhgimi i fshehtë mund të çënojë rëndë liritë në një shoqëri demokratike. GjEDNj ka pranuar se teksa parandalimi i krimit është i nevojshëm për një shoqëri demokratike dhe se vëzhgimi i fshehtë është një vegël kyçe në sirtarin e veglave të policisë, nëse nuk normohet ai kthehet në *“një rrezik... që mund të rrezikojë ose madje të shkatërrojë demokracinë, në vend që ta mbrojë”*. Megjithëse GjEDNj e ka konsideruar të ligjshëm vëzhgimin e fshehtë, ajo i ka kërkuar rregullisht shtetit që të japë prova të qarta për domosdoshmërinë e kësaj strategjie, si dhe të hartojë procedura me masa parandaluese të përshtatshme e efikase kundër abuzimit.

5.1.1. Kur justifikohet vëzhgimi i fshehtë sipas nenit 8(2)?

GjEDNj ka shqyrtuar shumë çështje ku përfshihej përdorimi nga shtetet i një larmie strategjish vëzhgimi, si:

- Përgjimi i telefonit dhe korrespondencës;
- Matja/verifikimi i telefonatave (d.m.th verifikimi i numrave

94) Neni 6 “E drejta për gjykim të drejtë” dhe neni 8 “E drejta për jetë private”.

të telefonuar dhe që kanë telefonuar një telefon);

- Përgjimi i një pager-i;
- Përdorimi i mjeteve dëgjimore të fshehta;
- Vëzhgimi me video.

GjEDNjeriut ka thënë gjithmonë se të gjitha këto teknika ndërhyjnë me të drejtën për privatësi (neni 8) dhe për këto kërko-het justifikim sipas nenit 8 (2).

Gjykata ka trajtuar gjithashtu vëzhgimin në një rajon policie e mjedise pune, po ashtu si vëzhgimin në banesë. Me fjalë të tjera, Gjykata ka thënë se vëzhgimi i fshehtë i përdorur për të regjistruar biseda në një rajon policie apo mjedis pune është në kundërshtim me nenin 8(1), nëse i pandehuri kishte një pritsh-mëri të arsyeshme për privatësi nën ato rrethana.

Gjithashtu, Gjykata ka thënë se neni 8 zbatohet edhe kur një bisedë telefonike regjistrohet nga një anëtar i publikut por me këshillimin dhe asistencën e policisë.

Megjithatë Gjykata ka deklaruar se nëse një individ ecën në rrugë ai do të jetë patjetër i dukshëm ndaj anëtarëve të tjerë të publikut, dhe në këtë mënyrë nuk ka asnjë pritshmëri të arsyeshme për privatësi, qoftë i parë me sy të lirë apo i regjistruar, p.sh., nga një sistem survejimi me kamera.

5.1.2. Masa parandaluese në operacione vëzhgimi

Pasi përcaktohet se kemi të bëjmë me nenin 8 (pra, është shkelur privatësia) i bie barra shtetit që ta justifikojë vëzhgimin. Shteti duhet të tregojë se vëzhgimi ka qenë plotësisht në proporcion me një qëllim të ligjshëm, si p.sh. parandalimi i krimit.

Për më tepër, përveçse të tregojë se vëzhgimi ka qenë një masë në proporcion të drejtë, shteti duhet të tregojë edhe se ekzistojnë masa parandaluese për të mbrojtur kundër praktikave arbitrare, të padrejta dhe tepër ndërhyrëse. Këto masa janë krijuar në çështje të shqyrtuara gjatë shumë viteve, dhe duhet thënë se standardet e aplikueshme po bëhen më strikte me kalimin e kohës.

Rregulla me forcën e ligjit duhet të hartohen që të normojnë rrethanat në të cilat lejohet vëzhgimi ndërhyrës, si dhe duhet të përmbajnë masa të përshtatshme dhe efikase kundër abuzimit, gjë që do të garantonte që vëzhgimi të mos përdorej pa kujdesin e duhur (p.sh. kur mjetet e hapura të hetimit mund të jenë efikase).

Masat parandaluese duhet të përfshijnë ligje “të aksesueshme dhe preçize” që normojnë kompetencat e vëzhgimit, dhe duhet të jenë të qarta dhe të sakta në mënyrë të mjaftueshme.

Teksa këto rregulla nuk kanë përkufizime të plota, nuk mund ta lënë vendimin nëse do të kryhet vëzhgimi apo jo në duart e drejtuesve apo të gjykatave. Nëse lejohet një shkallë vendimarrjeje e tillë, ligji duhet të tregojë sferën e kësaj vendimarrjeje me qartësi të mjaftueshme.

Rregullat duhet të kenë fuqi detyruese, dhe duhet të jenë të aksesueshme për publikun.

Rregullat duhet të përcaktojnë kategoritë e njerëzve që mund të bëhen subjekt i vëzhgimit, shkeljet për të cilat justifikohet përdorimi i vëzhgimit të fshehtë, kohëzgjatja e lejuar dhe rrethanat në të cilat të gjitha regjistrimet ruhen nga shteti.

Rregullat duhet të tregojnë dhe qëllimin dhe mënyrën në të cilën, në praktikë, duhet kryer vëzhgimi. Gjithashtu duhet të ekzistojnë metoda të përshtatshme për përcaktimin e përgjegjësive

mbi autorizimin dhe përdorimin e vëzhgimit, si dhe shqyrtimin e mbikqyrjen e tij. Kjo mbikqyrje nuk duhet t'i besohet domosdoshmërisht një gjykatësi, paçka se kjo gjë parapëlqehet dhe ndonjëherë është jetike, por megjithatë duhet t'i jepet dikujt që është i pavarur aq sa duhet dhe i aftë të ushtrojë kontroll efikas dhe të vazhdueshëm.

Pasi të ketë pushuar përgjimi, mund të jetë e nevojshme të informohen subjektet e tij se janë përgjuar. Megjithatë kjo nuk është e detyrueshme aty ku ky informim është jo praktik dhe do të rrezikonte efikasitetin e operacionit.

5.1.3. Operacionet me mbulim

Megjithëse operacionet nën mbulim në disa raste mund të çojnë në shkelje të nenit 8 (për privatësinë), Gjykata ka qenë e prirur të vlerësojë ligjshmërinë e tyre dhe pranueshmërinë e provave të marra gjatë operacioneve të tilla, kryesisht sipas nenit 6 (për një gjyq të drejtë) të Konventës. Sipas GJEDNj provat e marra nga një agjent nën mbulim i cili dëgjon se një kriminel pranon kryerjen e një krimi nuk do të konsiderohen në kundërshtim me nenin 6, dhe si rrjedhojë do të jenë një provë e pranueshme, me kusht që:

- o provat e siguruar nga agjenti nën mbulim të konfirmohen nga prova të tjera rrethanore;
- o individi që e pranoi kryerjen e krimin përpara agjentit nën mbulim të mos ta ketë bërë këtë i shtrënguar në një farë mënyre, por ta ketë thënë lirisht.

5.2. Kurthi/provokimi

Ky është rasti kur një punonjës nën mbulim shkon më tej sesa thjesht të marrë prova për një krim (d.m.th kur dëgjon që dikush thotë se ka kryer një krim) dhe merr pjesë në kryerjen e

tij, p.sh. duke blerë drogë nga një i personi nën hetim apo duke ofruar ryshfet. Me fjalë të tjera, kurthi apo provokimi i referohet çdo përfshirjeje të operativëve të policisë, ose agjentëve të tjerë të shtetit, në ndonjë formë kurthi për të shtënë në dorë prova të kryerjes së një krimi, në ato raste kur subjektit i është dhënë më tepër sesa thjesht një mundësi për të kryer shkelje ligjore.

Një ndjekje penale nën këto rrethana mund të jenë në kundërshtim me nenin 6, megjithëse Gjykata nuk e ka konsideruar të pashmangshme këtë shkelje. Sigurisht, fakti që ka pasur një kurth, grackë në një operacion të fshehtë nuk do të thotë patjetër se provat e mbledhura do të quhen të padrejta dhe nuk do të merren parasysh. Kjo pasqyron idenë se këto gracka mund të jenë jetike kur hetohen disa lloje të caktuara krimesh, sidomos kur nuk ka viktimë për të denoncuar krimin (shumë tipike në rastet e krimit ekonomik e korrupsionit), ku mund të jetë e vetmja mënyrë për të mbledhur prova kundër një shkelësi të caktuar.

Kurthi mund të ngrihet si çështje dhe të përdoret nga mbrojtja aty ku ata nuk kanë vijë tjetër sulmi kundër çështjes së prokurorisë, ose ku prova e marrë, në vetvete, është aq e fortë sa të jetë vendimtare.

Gjykata ka thënë se e drejta e dikujt për një gjykim të drejtë mund të shkelet nga përdorimi i kurthit për shkak të dështimeve procedurale apo të tjera nga ana e palës hetuese.

Gjykata ka caktuar një numër faktorësh që duhen marrë në llogari nga pala hetuese në mënyrë që kurthi të mos konsiderohet shkelje e nenit 6. Më konkretisht gjykata ka krijuar këto teste:

- A e ka shkaktuar policia kryerjen e krimit, apo thjesht i ka dhënë të pandehurit mundësinë për ta kryer atë?

- A është ky një krim që do të ishte e vështirë ta zbuloje me mjete/mënyra të hapura?
- Policia duhet të veprojë në besim, d.m.th duhet të tregojnë se kanë pasur arsye për të personi nën hetim se i pandehuri është përfshirë në veprimtari kriminale.
- Operacioni duhet të mbikqyret/drejtohet në mënyrë të përshtatshme.

Gjykata i ka përpunuar më shumë disa prej testeve të mësipërme. Më konkretisht, kur përcaktohet nëse policia ka pasur apo jo arsye për të personi nën hetim nëse i pandehuri ka qenë i përfshirë në një veprimtari kriminale përpara se të përdorë strategjinë e kurthit (p.sh. policia ka patur informacion zbulimi të besueshëm), nuk është e nevojshme që dyshimi të ketë lidhje me atë individ në mënyrë specifike (të pandehurin). Nëse policia tregon se dyshimet kishin të bënin me një grup individësh, pjesë e të cilëve ishte dhe i pandehuri, Gjykata ka shumë mundësi ta pranojë që policia veprroi në besim dhe se kishte arsye për dyshim.

Kur përcaktohet nëse policia e ka shkaktuar kryerjen e krimit, apo thjesht i ka dhënë të pandehurit mundësinë për ta kryer krimin, nuk është e domosdoshme që agjenti i shtetit të veprojë në një mënyrë krejtësisht pasive. Pranohet një farë provokimi. Megjithatë, sa më e madhe të jetë shtytja apo nxitja, aq më shumë mundësi ka që Gjykata ta konsiderojë si shkelje të pa-pranueshme;

Kur përcaktohet nëse është e pranueshme prova e marrë nëpërmjet kurthit (d.m.th nuk shkel të drejtën për një gjykim të drejtë), gjykata ka thënë se duhen marrë parasysh edhe rrethanat/dobësitë e të pandehurit. Megjithatë, në përgjithësi, Gjykata ka treguar në disa raste si është më shumë e shqetësuar për kryerjen e hetimit (pra, nëse është autorizuar dhe mbikqyrtur, a

i ka kaluar kufijtë e provokimit të lejuar etj) sesa me gjendjen/ të kaluarën e të pandehurit;

Parimet e mësipërme, përfshirë nevojën për të pasur një bazë të mirë informacioni zbulimi për operacione nën mbulim, krijojnë kuadrin dhe qëndrimin e GJEDNj në lidhje me përdorimin e mjeteve speciale të hetimit gjatë hetimit të një krimi (përfshirë atë ekonomik).

5.3. Informatorët

Një informatori i kërkohet të përdorë marrëdhënien e tij me subjektin për të mbledhur informacion në mënyrë të fshehtë. Si rrjedhojë, ka mundësi që të ketë një shkelje të së drejtës për jetë private/personale që ka subjekti (neni 8) apo çka është më e rëndësishme mund të cënohet neni 6 gjatë gjykimit. Kjo vlen sidomos kur individëve që kthehen në informatorë u ofrohet imunitet nga ndjekja penale.

GJEDNj ka thënë se përdorimi i provës së një bashkëpunëtori të cilit i është ofruar imunitet ka mundësi që, në parim, “të ngrejë dyshime mbi drejtësinë e një gjykimi sipas nenit 6”. Pastaj nëse kjo çon deri në shkelje të konventës, varet nga marrja në konsideratë e të gjitha rrethanave. Gjykata do të konsiderojë të pranueshme provat e siguruara nga një informator (pra, jo në shkelje të nenit 6) nëse plotësohen këto kushte:

- Kjo lloj prove shqyrtohet rigorozisht nga gjykata vendase;
- Kjo lloj prove i nënshtrohet ekzaminimit efikas të palës kundërshtare, mbrojtjes;
- Kjo lloj prove nuk është e vetmja provë mbi të cilën mbështetet dënimi;

Shtojcë 8: Lista e krimeve të natyrës ekonomike, për të cilat lejohen përgjimi elektronik në ambiente private, dhe regjistrimi i thirrjeve telefonike hyrëse dhe dalëse.

Shtojcë 9: Lista e krimeve të natyrës ekonomike, për të cilat lejohet përgjimi fotografik ose video në ambiente publike dhe përdorimi i pajisjeve gjurmuese.

Shtojcë 10: Përmbledhje e jurisprudencës së GjEDNj-së.

HETIMI FINANCIAR

1. Hyrje

Disa nga provat më fajësuese dhe me bindëse në një çështje të krimit financiar ose korrupsionit janë provat që tregojnë se në “*xhepin*” e autorit/nëpunësit publik kanë hyrë të ardhura të padeklaruar ose të paligjshme. P.sh: provat që tregojnë se një nëpunës publik ka depozituar shuma të mëdha në llogari bankare, ka blerë artikuj të shtrenjtë duke paguar me para në dorë ose ka shpenzuar shumë më tepër para sesa ka fituar nëpërmjet burimeve të ligjshme të të ardhurave, mund të jenë plotësues të fortë të dëshmimeve apo provave të tjera që tregojnë se i pandehuri ka marrë ryshfet ose ka kryer ndonjë aktivitet tjetër të paligjshëm.

Në disa raste, hetuesi mund të jetë në gjendje të bëjë lidhjen e drejtpërdrejtë mes veprimeve financiare dhe një sjelljeje të caktuar kriminale. Megjithatë, edhe kur veprimet financiare nuk mund të lidhen në mënyrë të drejtpërdrejtë, pasuria e pashpjeguar mund të çojë në supozimin se paratë kanë ardhur nga një burim i paligjshëm. Gjithashtu, hetimi i pasurive të pashpjeguara mund të zbulojë prova që tregojnë se sjellja kriminale e të pandehurit ka një shtrirje më të madhe sesa besohet më parë. Në fund, hetuesi mund të përcaktojë se i pandehuri ka kryer edhe krime të tjera, përveç atij për të cilin po hetohet, si p.sh: ryshfete të tjera, krime në fushën e tatimeve apo deklarim të rremë të pasurisë.

Për më tepër, një hetim i plotë financiar ndaj të pandehurit mund të shërbejë si municion për pyetjen e tij të tërthortë, nëse ai vendos të japë deklarime në gjyq, ose mund të jetë një nga shkaqet që e detyrojnë të pandehurin të mos japë fare deklarime, duke e parashikuar se do të pyetet në detaje për gjendjen e tij financiare. Në rastin e dytë, mbrojtja e tij do të dëmtohet, pasi ai nuk do të jetë në gjendje të hedhë poshtë akuzat apo pretendimet kryesore të akuzës. Duke pasur parasysh këto përfitime të mundshme, kryerja e një shqyrtimi të hollësishëm të situatës financiare të të pandehurit duhet të konsiderohet si pjesë e rëndësishme e një hetimi të plotë.

2. Metoda direkte e të provuarit (zërat specifikë)

Vërtetimi i të ardhurave nëpërmjet zërave specifikë është mënyra më e thjeshtë për të provuar se i pandehuri ka marrë përfitime të paligjshme. Kjo metodë nënkupton mbledhjen e provave që lidhen drejtpërdrejt me krimin. P.sh: prova se i pandehuri ka depozituar para në bankë pikërisht në ditët kur dëshmitarët ia kanë paguar atij ryshfete, do të mbështeste fuqimisht dëshmitë e këtyre dëshmitarëve. Sigurisht që, për të forcuar lidhjen mes dy fakteve, nevojiten prova të tjera, p.sh: të vërtetohet se i pandehuri nuk ka një shpjegim tjetër të arsyeshëm për paratë e depozituara.

P.sh: një punonjës i bashkisë ka futur të dashurën e tij në borderonë e një kompanie private, e cila po kërkon të lidhë kontrata me bashkinë. Ajo merr 300 Euro/muaj "*rrogë*", edhe pse asnjëherë nuk shkon në punë. Nëse vërtetohet një marrëveshje e tillë, kjo do të ishte provë plotësuese për dëshmitë e dhëna nga dëshmitarë që thonë se nëpunësi publik ka marrë përfitime në këmbim të dhënies së kontratave. Të njëjtat prova mund të përdoren edhe në një çështje të veçantë penale, për të vërtetuar se nëpunësi publik nuk i ka deklaruar të gjitha të ardhurat e tij në formularin vjetor të deklarimit të pasurive.

Çdo herë që prokuroria ka një dëshmitar që është i gatshëm të deklarojë se i ka dhënë ryshfet një nëpunësi publik, për vete apo në emër të një personi tjetër, ky deklarim është edhe provë e “zërit të veçantë” dhe mbështet akuzën penale.

Megjithëse metodat indirekte të të provuarit, të cilat do të sqarohen më poshtë, mund të jenë shumë efektive, duhet të theksojmë se metoda direkte e të provuarit është gjithnjë metoda më e mirë, në rast se ekziston mundësia. P.sh: i pandehuri mund të mbajë të dhëna që dokumentojnë veprimet e tij financiare. Ai mund të mbajë shënim se sa ryshfet merr dhe nga kush ose mund të mbajë të dhëna të rregullta për blerjet që ka kryer. Të dhëna të tilla mund të mbahen në regjistra, në kalendarë/axhenda ditore, në blloqe shënimesh ose mund të ruhen në formë elektronike në kompjutera, në pajisje të jashtme të ruajtjes së informacionit, etj, të cilat mund të mbahen në zyrën ose shtëpinë e të pandehurit ose në një vend tjetër të sigurt. Këto lloj të dhënash janë ndihmë e madhe gjatë kryerjes së një analize sipas metodës indirekte të të provuarit. Hetuesi duhet të vlerësojë nëse ka argumente për të mbështetur lejimin e kontrollit të vendeve ku mund të gjenden të dhëna të tilla, të cilat do të plotësojnë provat e tjera që vërtetojnë veprimtarinë kriminale.

3. Metoda indirekte e të provuarit

Teoria tek e cila mbështetet metoda indirekte e të provuarit, është se një kriminel mund të bëjë vetëm tre gjëra me të ardhurat e gjeneruara nga krimi: t'i shpenzojë, t'i depozitojë ose t'i ruajë. Metodatat indirekte të të provuarit ndjekin veprimet financiare dhe llogarisin shumat e shpenzuara, të depozituara ose të ruajtura. Tre nga metodat më të zakonshme indirekte të të provuarit janë: a) analiza e vlerës neto, b) analiza e shpenzimeve dhe c) analiza e depozitave bankare.

3.1. Analiza e vlerës neto

Përdorimi i analizës së vlerës neto, si metodë të provuari, është i përshtatshëm kur i pandehuri po grumbullon pasuri dhe nuk ka të dhëna të mjaftueshme për të përcaktuar burimin e parave të përdorura për të blerë këto pasuri. Rritja e vlerës neto për një periudhë të caktuar kohe, minus të ardhurat e ligjshme që njihen dhe para të tjera të marra në mënyrë të ligjshme, janë baraz me të ardhura të paligjshme.

Sigurisht që metoda e vlerës neto mund të përdoret vetëm kur hetuesi ka mundësi të përcaktojë një pikë nisjeje dhe të tregojë demonstrojë akumulimin e pasurive. Kur nuk ekzistojnë të dhëna për të përcaktuar grumbullimin e pasurive të të pandehurit, kjo metodë nuk është shumë efektive.

Llogaritja e vlerës neto: Vlera neto është thjesht diferenca ndërmjet pasurive dhe detyrimeve të një personi. Formula është kjo: pasuritë - detyrimet vlera neto.

Pasuri quhet çdo gjë me vlerë që personi ka në zotërim (ose mbi të cilën ka një interes pronësie). Një pasuri mund të jetë “*likuide*”, që do të thotë para ose diçka që kthehet shumë kollaj në para, ose “*jo likuide*”, që do të thotë se nuk mund të konvertohet kollaj në para, p.sh: prona të paluajtshme. Detyrimet janë borxhe ose ato që personi u detyrohet të tjerëve.

Një koncept tjetër është pjesa në pronësi. Kjo është pjesa e personit në një pronë në bashkëpronësi ose vlera e pronës kur zbriten detyrimet e siguruar me anë të saj. P.sh: një person mund të jetë bashkëpronar i një prone që vlerësohet 20.000.000 lekë, për të cilën duhet të shlyhet një kredi prej 16.000.000 lekë. Vlera e objektit në bashkëpronësi pas shlyerjes së detyrimeve është 4.000.000 lekë, që do të thotë se pjesa e personit është 2.000.000 Euro.

Shembuj pasurish:

- para në dorë;
- bizhuteri;
- vepra arti;
- aksione, obligacione, investime të tjera;
- mobilje shtëpie;
- veshje;
- automjete;
- pasuri të paluajtshme (shtëpi/apartamente/tokë);
- përqindje interesi në një biznes;
- hua e pakthyer, dhënë personave të tjerë.

Shembuj detyrimesh:

- hua dhe kredi të pashlyera;
- pagesa të pashlyera të kartave të kreditit;
- borxhe të tjera.

Për të filluar një analizë të vlerës neto, hetuesi duhet të përcaktojë një moment fillestar nga koha para se të fillonte sjellja e dyshuar kriminale e të pandehurit. Në lidhje me këtë moment duhet të njihet ose të përcaktohet vlera neto e të pandehurit. Ky lloj përcaktimi bëhet nëpërmjet burimeve tradicionale të hetimit dhe të dhënave financiare, të cilat përfshijnë:

- informacione të dhëna nga subjekti dhe të dhënat e tij/saj personale;
- informatorë, dëshmitarë bashkëpunues;
- formularë të deklaramentit të pasurisë;
- deklaratat tatimore;
- të dhëna të pasurive të paluajtshme;
- të dhëna për blerje makinash;
- të dhëna të kartave të kreditit;

- aplikime për kredi për shtëpi apo kredi të tjera;
- të dhëna për padi dhe vendime gjykatë;
- të dhëna familjare, veçanërisht që lidhen me divorcin;
- të dhëna pagesash për agjentë financiarë;
- të dhëna bankare.

Nëse mund të përcaktohet momenti fillestar, hetues do të kryejë të njëjtën analizë për një moment tjetër kohor gjatë ose pas sjelljes kriminale të dyshuar (nëse bëhet fjalë për hetimin e një vepre në fushën e tatimeve, analiza do të kryhet për secilin vit tatumor nën hetim). Diferenca në vlerën neto ndërmjet momentit fillestar dhe momentit të mbarimit është hapi i parë i analizës.

Shembull:

Arben Hysi është drejtor i një drejtorie rajonale. Ai është emëruar në këtë funksion në shtator 2004, kur mbaroi studimet Master në financë. Hetuesit kanë marrë informacion nga disa informatorë se ai merr rryshfet për të kryer detyrën e tij. Duke qenë se hetuesit kanë në dispozicion deklaratat e pasurisë së tij që nga viti 2004, ata kryejnë një analizë të vlerës neto.

Në mars 2005, Hysi deklaroi pasuritë dhe detyrimet e mëposhtme:

Pasuri:

Para në bankë:
500.000 lekë

Automjet:
vlerësuar 250.000 lekë

Detyrime:

Kredi për studimet Master:
750.000 lekë

Karta e pashlyer e kreditit:
150.000 lekë

Në këtë shembull, vlera neto e Hysit në mars 2005 ka qenë si më poshtë:

Pasuri (750.000 lekë) – detyrime (900.000) = vlera neto (-150.000 lekë)

Më pas, hetuesi duhet të rindërtojë vlerën aktuale neto të të pandehurit. Bazuar në të dhënat e llogarive bankare dhe në bujime të tjera të të dhënave financiare (duke përfshirë deklarimet e pasurisë), hetuesi arrin të dokumentojë pasuritë e mëposhtme deri në mars 2008:

Pasuri:

Para në bankë: 650.000 lekë
 Aksione në një kompani:
 500.000 lekë
 Apartment: 9.000.000 lekë
 Makinë: 2.000.000 lekë
 Mobilje shtëpie: 750.000 lekë

Detyrime:

Kredi për studime Master: 600.000
 Kredi për shtëpi: 6.000.000 lekë
 Karta krediti: 200.000 lekë
 Kredi për makinë: 1.000.000 lekë

Të dhënat e Zyrës së Regjistrimit të Pasurive të Paluajtshme tregojnë se apartamenti është blerë në qershor 2008, përkundrejt çmimit prej 9.000.000 lekë, nga të cilat 1.500.000 janë dhënë parapagim me para në dorë, kurse 7.500.000 janë marrë kredi nga një bankë. Dokumentet e automjetit tregojnë se ai është blerë në janar 2008 me një çmim prej 2.000.000 lekë, nga të cilat 1.000.000 janë paguar me para në dorë, kurse 1.000.000 janë marrë kredi. Të dhënat bankare treguan se kartat e kreditit janë përdorur për të blerë mobilje dhe faturat e tyre janë paguar nga llogaria bankare.

Në këtë skenar paksa më të ndërlikuar, vlera neto e Hysit në dhjetor 2008 mund të llogaritet si më poshtë:

Pasuri: 650.000 + 500.000 + 9.000.000 + 2.000.000 + 750.000 = 12.900.000

Detyrime: 600.000 + 6.000.000 + 1.000.000 + 200.000 = 7.800.000

Pasuri – detyrime = vlera neto 5.100.000 lekë

Pra, në një periudhë 4 vjeçare, vlera neto e Hysit është rritur me

5.250.000 lekë (5.100.000 minus momentin fillestar -150.000). Hapi tjetër është të llogarisim të ardhurat dhe shpenzimet.

Nga deklaratat e pasurisë dhe burime të tjera, mësojmë se Hysi ka marrë pagë prej 80.000 lekë/muaj në vitet 2005 e 2006, 100.000 lekë/muaj në vitin 2007 dhe 110.000 lekë/muaj në vitin 2008. Ai ka deklaruar gjithashtu edhe pagesën si pedagog i jashtëm në një universitet privat, e cila ka qenë 150.000 lekë në vitin 2007 dhe 150.000 lekë në vitin 2008. Hysi nuk ka deklaruar të ardhura të tjera përveç këtyre, shuma e të cilave për 4 vjet është 4.740.000 lekë. Që tani arrijmë të shohim mospërputhjen ndërmjet shumës së të ardhurave dhe rritjes së vlerës neto, por akoma nuk kemi mbaruar. Tani na duhet që nga të ardhurat të zbresim shpenzimet.

Nga të dhënat e llogarive bankare, hetuesit janë në gjendje të kuptojnë një pjesë të mirë të shpenzimeve mujore që përsëriten. Nga janari 2005 deri në qershor 2008, Hysi ka jetuar në një apartament me qira, duke paguar 55.000 lekë/muaj. Faturat e ujit e dritave kanë qenë 10.000 pothuajse çdo muaj, kurse parkimi i makinës ka kushtuar 5.000/muaj. Duke filluar nga shkurti 2008, ai ka paguar 20.000 lekë/muaj për këstin e kredisë së makinës. Kjo do të thotë se, nga janari 2005 deri në qershor 2008, shpenzimet e tij bazë kanë qenë 70.000 lekë/muaj për një periudhë rreth 42 mujore, që do të thotë 2.940.000 lekë, plus 100.000 lekë pagesa për kredinë e makinës, pra 3.040.000 lekë në total.

Duke filluar nga korriku 2008 deri në dhjetor 2008, pasi bleu apartamentin, ai ka paguar këstet e kredisë 60.000/muaj, si dhe 10.000 lekë/muaj për ujë, drita, TV, internet me shpejtësi të lartë dhe telefon, 5.000 për parkim dhe 7.500 për mirëmbajtjen e apartamentit, pra një total prej 82.500 lekë/muaj. Pagesat mujore të kredisë së makinës prej 20.000 lekë/muaj vazhduan edhe

për ato 6 muaj. Pra, shpenzimet e tij për 6 muajt e fundit të vitit 2008 ishin 615.000 lekë. Duke i mbledhur dy shumat, totali u shpenzimeve për periudhën e hetuar është 3.655.000 lekë.

Sikurse vihet re, në shpenzimet bazë (që përsëriten) nuk janë përfshirë shpenzime të tjera, si ato për ushqim, veshje dhe argëtim. Të supozojmë se në një moment të caktuar Hysi i ka deklaruar një personi se shpenzon 5.000 – 7.500 lekë/javë për ushqim. Edhe nëse nuk gjendet një dëshmitar për këtë fakt, prokurori mund të përcaktojë se çfarë shpenzimi për ushqim kryen një person i nivelit të të pandehurit. Sikur të merret në konsideratë vlera më e ulët e këtij vlerësimi, këto shpenzime shkojnë afërsisht 250.000 lekë vit, pra 1.000.000 për 4 vjet. Shpenzimet totale të Hysit mund të vlerësohen afërsisht 4.655.000 për 4 vjet.

Kështu, prokuroria mund të tregojë se të ardhurat nga paga, në një total prej 4.740.000 lekë për 4 vjet mezi kanë arritur të mbulojnë shpenzimet e tij të jetesës për të njëjtën periudhë. Për më tepër, të ardhurat e deklaruara nuk e shpjegojnë rritjen e vlerës së tij neto prej 5.250.000 lekë.

Formula për të llogaritur/vlerësuar të ardhurat e paligjshme, duke përdorur analizën e vlerës neto, është si më poshtë:

Pasuri – detyrime = vlerë neto

Vlerë neto - vlerën neto të momentit fillestar = rritja (zvogëlimi) i vlerës neto

Rritja (zvogëlimi) i vlerës neto + shpenzimet e jetesës = të ardhura ose shpenzime

Të ardhura ose shpenzime – para nga burime të njohura = para nga burime të panjohura/ të paligjshme

Më poshtë jepet, si shembull, një tabelë që hetuesi mund të përgatisë duke përdorur formulën e sipërpërmendur për të llogaritur të ardhurat e paligjshme në shembullin e Hysit:

	Dhjetor 2004 (pika e nisjes)	Dhjetor 2008
<i>Pasuri (në lekë)</i>		
Para në dorë		
Bilancet e llogarive bankare	500.000	650.000
Automjete	250.000	2.000.000
Pasuri të paluajtshme		9.000.000
Bizhuteri		
Mobilje shtëpie		750.000
Aksione në kompani		500.000
Totali i pasurive	750.000	12.900.000
<i>Detyrime (në lekë)</i>		
Kredi për studime	750.000	600.000
Kredi për shtëpi		6.000.000
Kredi për makinë		1.000.000
Detyrime karte krediti	150.000	200.000
Totali i detyrimeve	900.000	7.800.000
Vlera neto	-150.000	5.100.000
Minus vlerën neto të momentit fillestar	-150.000	
Rritja e vlerës neto	5.250.000	
<i>Shto</i>		
Shpenzimet personale për jetesë*	3.435.000	
Pagesat e kredisë së makinës	220.000	
Shpenzime të tjera personale	1.000.000	
Totali	9.905.000	
<i>Minus</i>		
Pagat	4.440.000	
Të ardhura të tjera	300.000	
Totali i të ardhurave nga burime të njohura	4.740.000	
Totali i të ardhurave nga burime të panjohura/të paligjshme	5.165.000	

*Nëse llogaritjet do të bëheshin me bazë vjetor, kjo shumë do të ndahej në kolona të veçanta për çdo vit.

Kjo analizë e vlerës neto tregon se subjekti ynë ka 5.165.000 lekë të ardhura nga burime të panjohura. Kjo gjë mund të shpjegohet në dy mënyra, asnjëra prej të cilave nuk është pozitive për Hysin: 1) ai ka marrë të ardhura të ligjshme, si: para në dorë, dhurata, hua ose trashëgimi, të cilat nuk i ka deklaruar, që do të thotë se ka gënjyer në deklarimin e pasurisë ose 2) ai ka pasur një burim të paligjshëm të ardhurash.

Për të plotësuar analizën hetuesi duhet të mendojë që në fillim se çfarë shpjegime të mundshme apo pretendime mund të ngrejë i pandehuri, si dhe duhet të llogarisë shumat e parave të kursyera ose dhuratat e marra para momentit fillestar. Gjithashtu, ai mund të përpiqet të gjejë shpjegime për borxhe të marra apo dhurata, sidomos para se i pandehuri të ketë marrë vesh për hetimin financiar, në mënyrë që ky i fundit të zihet ngushtë dhe të mos jetë në gjendje të gjejë një shpjegim bindës për rritjen e vlerës së tij neto.

Megjithatë, edhe nëse i pandehuri pretendon se ka marrë ndonjë dhuratë/trashëgimi, atij do t'i duhet të identifikojë burimin e këtyre fondeve, p.sh: një mik apo një anëtar i familjes. Kjo mund të kërkojë një “zgjerim” të hetimit, në mënyrë që të hetohet edhe ky burim fondesh e të përcaktohet nëse ai i kishte paratë për të bërë një dhuratë të tillë. Hetuesi mund të vërë në pikëpyetje ekzistencën dhe formën e veprimit financiar të kryer, nëse nuk ka të prova që e mbështesin. P.sh: nëse Arben Hysi pretendon se ka trashëguar 50.000 dollarë amerikanë nga një xhaxha që ka vdekur në ShBA, disa prej pyetjeve që mund t'i bëhen atij ose anëtarëve të familjes së tij janë:

- Kur vdiq xhaxhai? Cilët dokumente zyrtarë e vërtetojnë vdekjen e tij?
- Cilët dokumente zyrtarë vërtetojnë pasurinë e tij? A kishte lënë ai testament? Po fëmijët e xhaxhait? Sa kanë trashëguar

ata? Po të afërm të tjerë të xhaxhait, prindërit e tij, motra ose vëllezër, a kanë trashëguar gjë? A ishte i pandehuri i vetmi që përfitoi nga bujaria e xhaxhait? Sa e besueshme është kjo?

- Si u transferuan paratë? Nëse u transferuan nëpërmjet bankave, ku janë të dhënat bankare? Nëse paratë u sollën fizikisht në Shqipëri, si u realizua kjo? A u plotësuan deklaratat doganore?

Në analizën e vlerës neto duhet të ndiqen edhe disa rregulla të tjerë. Pasuritë duhet të vlerësohen sipas kostos dhe nuk duhet të bëhen ndreqje për të përfshirë rritjen e vlerës apo zhvlerësimin e tyre. P.sh: nëse apartamenti i Hysit ka një vlerë tregu 10.000.000 lekë, llogaritë duhet të bëhen me çmimin e paguar për blerjen, pra 9.000.000 lekë, por, nëse ai do ta shiste apartamentin në vlerën e tregut, diferenca prej 1.000.000 lekë do të llogaritej si para të përftuara nga burime të njohura.

Nëse i pandehuri është i martuar ose bashkëjeton me dikë, sigurisht që duhet të llogariten e të mbahen parasysh edhe pasuritë, detyrimet dhe të ardhurat e bashkëshortes/partneres. Në disa raste pasuritë mund të jenë të përbashkëta e, në raste të tjera, secili bashkëshort mund të ketë pasuri të ndara. Nëse bashkëshortja nuk ka ndonjë pagë të madhe, pasuritë e regjistruara në emrin e saj mund të shtojnë mospërputhjen ndërmjet të ardhurave dhe rritjes së vlerës neto. Në të njëjtën mënyrë, pasuri të tjera mund të jenë regjistruar në emër të palëve të treta, që mund të jenë fëmijët, të afërm të tjerë ose miq. Para se pasuria që është në emër të dikujt tjetër të shtohet në bilancin e pasurive të të pandehurit, hetuesi duhet të ketë prova të forta se ai nuk është vërtet pronar, por po mbulon të pandehurin.

Vlen të përsërisim edhe një herë se problemi më i madh që do të ketë prokuroria është hedhja poshtë e të gjitha argumenteve që i pandehuri mund të japë për të shpjeguar rritjen e vlerës neto.

3.2. Metoda e shpenzimeve totale

Kjo metodë e cila njihet edhe si *“burimi dhe përdorimi i fondeve”* është një variacion i metodës së vlerës neto. Metoda e shpenzimeve totale është e dobishme kur është e qartë se i pandehuri bën një jetë përtej mundësive të tij, por nuk blen pasuri që janë të dukshme. Kjo metodë bazohet në një koncept të thjeshtë: meqë shpenzimet e të pandehurit, në një periudhë të caktuar kohe, tejkalojnë të ardhurat e tij nga puna ose burime të tjera të njohura, ai duhet të ketë edhe një burim të panjohur të ardhurash. Sigurisht, burimet e panjohura do të shpjegohen me të njëjtat prova që provojnë aktivitetin kriminal, për të cilin ai po hetohet.

Formula e kësaj metode është:

Shpenzimet – burimet e njohura të fondeve = fonde të panjohura/të paligjshme

Sikurse edhe në metodën e vlerës neto, hetuesi e nis punën duke llogaritur shpenzimet e kryera gjatë periudhës nën hetim, duke përfshirë, por pa u kufizuar tek:

- shpenzimet e jetesës: qira, pagesa kredish e huash, ujë, drita, shpenzime për makinën;
- shpenzimet e udhëtimit;
- blerjet e mëdha: pasuri të paluajtshme, makina, bizhuteri, vepra arti etj;
- pagesat për shkollim;
- dasmat, dhuratat, rimodelimin/rinovimin e shtëpisë;
- pagesat e kartave të kreditit;
- shpenzimet me para në dorë për argëtim, jetë sociale, lojra fati, etj;
- shtimi i parave në dorë;
- rritja e bilancit në llogaritë bankare;
- blerja e instrumenteve bankare (çeqe, çeqe të parapaguar).

Më pas, hetuesi duhet të përcaktojë momentin fillestar të një periudhe të caktuar për burimet e njohura të të ardhurave, për një periudhë të caktuar kohe. Këto do të përfshijnë:

- pagat dhe të ardhura të tjera personale;
- interesa, dividendë dhe të ardhura nga investimet;
- të ardhura nga qiratë;
- bilancet e llogarive bankare;
- paratë në dorë;
- të ardhurat nga shitja e pasurive;
- hua, paradhënie bankare;
- dhurata, trashëgimi;
- kthimi i huave nga të tjerët.

Shembull:

	2006	2007
<i>Shpenzimet (në lekë)</i>		
Shpenzime personale	840.000	915.000
Shpenzime të tjera personale	240.000	240.000
Pagesa për shkollim	120.000	120.000
Pagesa për karta krediti	650.000	1.100.000
Blerje makine (para në dorë)		1.000.000
Blerje apartamenti (para në dorë)		1.500.000
Pagesa për kredinë e makinës		220.000
Rritje e bilancit të llogarive bankare	500.000	250.000
Totali i shpenzimeve	2.350.000	5.345.000
<i>Minus burimet e njohura të të ardhurave (në lekë)</i>		
Pagë	1.350.000	1.470.000
Interesi i depozitave bankare	30.000	40.000
Ulje e bilancit të llogarive bankare		
Dhurata	50.000	50.000
Totali i burimeve të njohura	1.430.000	1.560.000
Të ardhura nga burime të panjohura	920.000	3.785.000

Në shembullin e mësipërm hetuesi ka mundur të evidentojë shpenzimet nga burime të të dhënave financiare, si: të dhëna bankare, të dhëna të kartës së kreditit, deklaratat e pasurisë, aplikimet për kredi, deklaratimet e dhëna gjatë hetimeve para-prake, etj.

Vini re se rezultatet e marra me metodën e shpenzimeve mund të ndryshojnë nga rezultatet e marra nga me metodën e vlerës neto, pasi disa veprime, të mund të mos konsiderohen si pasuri apo detyrime dhe të mos llogariten gjatë analizës së vlerës neto (p.sh: blerje me kartë kredit dhe pagesa të kartave të kreditit), mund të konsiderohen si shpenzime dhe të llogariten gjatë analizës së shpenzimeve. Megjithatë, të dyja metodat nxjerrin në pah të njëjtën gjë: se i pandehuri ka burime të pashpjeguara pasurie dhe të ardhurash.

3.3. Metoda e shpenzimeve me para në dorë

Një tjetër metodë financiare që mund të përdoret për të mbështetur akuzën është ajo e shpenzimeve me para në dorë. Kjo metodë mund të jetë veçanërisht e dobishme në çështje korrupsioni apo çështje të tjera që kanë të bëjnë më nëpunës publikë dhe fitime të paligjshme prej tyre.

Kjo lloj analize financiare ka të bëjë vetëm me përdorimin e parave në dorë nga i pandehuri: p.sh: blerje me para në dorë, depozitime parash në llogari bankare, tërheqje parash nga llogaritë bankare, tërheqja e rrogave, marrja e dhuratave ose huave me para në dorë etj.

Duke llogaritur të gjitha shpenzimet e kryera me para në dorë nga i pandehuri (depozitimi i parave në llogari bankare, blerje sendesh ose shërbimesh me para në dorë, pagesa e faturave me para në dorë etj) dhe duke zbritur prej tyre të gjitha burimet e

njohura të të ardhurave (paga, para të kursyera më parë, etj), hetuesi mund të përcaktojë sasinë e shpenzimeve me para në dorë të të pandehurit që tejkalojnë të ardhurat e tij të ligjshme. Diferenca ndërmjet këtyre të dyjave mund të përfaqësojë ryshfete të paguara me para në dorë ose të ardhura të tjera, të fituara në mënyrë të paligjshme nga sjellja kriminale e të pandehurit.

Sa më e madhe të jetë diferenca mes shpenzimeve dhe të ardhurave, aq më bindës është rezultati i kësaj analize dhe aq më e vështirë do të jetë për të pandehurin të sajojë shpjegime të besueshme për shpenzimet e tepërta me para në dorë. Kjo metodë, e cila fokusohet thjesht tek përdorimi i parave në dorë, është e thjeshtë dhe bindëse, veçanërisht në çështjet e korrupsionit të nëpunësve publikë, për shkak të vetë natyrës së këtij krimi dhe mënyrës së marrjes së ryshfetit.

3.4. Metoda e depozitave bankare

Edhe kjo metodë merr në shqyrtim burimet e njohura dhe të panjohura, por analizon veprimtaritë bankare të të pandehurit dhe jo thjesht pasuritë dhe shpenzimet e tij. Kjo metodë funksionon mirë edhe nëse kombinohet me analizën e shpenzimeve me para në dorë, pasi hetimi përqëndrohet në depozitim dhe parave, dhe në shpenzime të tjera me para në dorë nga i pandehuri në një periudhë kohore të caktuar.

Megjithatë, metoda e depozitave bankare mund të përdoret vetëm nëse i pandehuri ka llogari bankare dhe i përdor ato rregullisht. Kjo metodë analize është veçanërisht e dobishme kur i pandehuri ka një pagë të qëndrueshme, e cila depozitohet në llogarinë e tij bankare. Formula e kësaj metode është:

Totali i derdhjeve në të gjitha llogaritë bankare – transferta dhe riderdhje = derdhjet neto në të gjitha llogaritë

Derdhjet neto në të gjitha llogaritë – të ardhura nga burime të njohura = të ardhura nga burime të panjohura

Duhet të mbani parasysh se transfertat e shumave ndërmjet llogarive dhe paratë që tërhiqen dhe riderdhen në të njëjtën llogari ose në një llogari tjetër duhet të zbriten, pasi ato nuk përbëjnë të ardhura. Për këtë arsye, për të qenë të sigurt çdo depozitim që mund të jetë bërë me para të tërhequra më parë nga llogaritë bankare duhet të konsiderohet riderdhje, në rast se nuk vërtetohet ndryshe.

Metoda e depozitave bankare është më efektive nëse njihen edhe shpenzimet me para në dorë. Në këtë rast, shpenzimet me para në dorë që kanë vlerë më të madhe sesa tërheqjet e mëparshme të parave duhet t'i shtohen shumës totale të të ardhurave nga burime të panjohura. Me fjalë të tjera:

Totali i derdhjeve në të gjitha llogaritë bankare – derdhje pas tërheqjeve (me vlerë më të vogël ose të barabartë me tërheqjen) + shpenzime me para në dorë që tejkalojnë vlerën tërheqjeve = të ardhura nga burime të panjohura

Shembull:

Llogaria bankare e Ilir Kurtit tregon se gjatë vitit 2008, përveç derdhjes së pagës, ai ka bërë 4 derdhje parash prej 200.000 lekë secila në muajt mars, qershor, shtator dhe dhjetor. Në muajin korrik ai tërhoqi 100.000 lekë, kurse në gusht tërhoqi 600.000 lekë. Nga fundi i shtatorit, ai bleu një makinë, duke bërë një parapagim prej 1.000.000 lekë me para në dorë. Vlera e të ardhurave nga burime të njohura llogaritet si më poshtë:

800.000 lekë (totali i derdhjeve në të gjitha llogaritë bankare) – 100.000 lekë (derdhje pas tërheqjeve) + 400.000 lekë

(shpenzime me para në dorë që tejkalojnë vlerën tërheqjeve) = 1.100.000 lekë (të ardhura nga burime të panjohura)

Mbrojtja ndaj një analize sipas depozitave bankare do të ishte e ngjashme me atë ndaj analizave sipas metodave të tjera, pra që të ardhurat shtesë kanë rrjedhur nga dhurata, trashëgimi, kursime, hua, borxhe të shlyera, Hetuesi duhet t'u paraprijë këtyre strategjive të mbrojtjes dhe të përpiqet t'i eliminojë gjatë hetimit.

4. Mënyra të tjera të provuari që bazohen tek financat

4.1. Analizë e kufizuar e parave në dorë

Në shumë raste mund të mos jetë praktike ose e mundur të kryhet një analizë e plotë financiare. Të dhënat që ekzistojnë mund të jenë të pamjaftueshme ose afatet e hetimit mund të mos lejojnë kryerjen e veprimeve të nevojshme. Në këto raste, mund të kryhet një version i modifikuar ose i thjeshtëzuar i secilës prej metodave të mësipërme, i cili mund të japë prova të dobishme kundër të pandehurit. Rritja e papritur e shpenzimeve me para në dorë ose rrethana të pazakonta në mënyrën se si i pandehuri i përdor paratë mund të shërbejnë si prova në një çështje penale. P.sh: përse një individ që ka llogari bankare dhe e përdor atë rregullisht, papritur fillon të shpenzojë shuma të mëdha parash në dore, sidomos kur këto nuk korrespondojnë me tërheqje parash nga llogaritë? Provat se, gjatë periudhës nën hetim, i pandehuri ka përdorur para në dorë për të paguar llogaritë e tij, pavarësisht se ka pasur edhe një llogari bankare, të cilën më parë e ka përdorur rregullisht për këtë qëllim, vërteton se ai është përpjekur të fshehë paratë e fituara në mënyrë të paligjshme. Në mënyrë të ngjashme, nëse mund të tregohet se i pandehuri ka blerë çeqe të arkëtueshme me para në dorë dhe, më pas, i ka përdorur këto për të paguar shpenzimet (veshje, ujë e drita, kredi, etj), në vend që t'i depozitonte paratë në llo-

gari e të paguante nëpërmjet saj, mund të argumentohet se ai ka dashur të fshehtë të ardhurat e tij të paligjshme, duke zgjedhur metoda pagese që e bëjnë më të vështirë gjurmimin e parave.

4.2. Mospërdorimi i çeqeve ose kartave të kreditit

Shpesh mospërdorimi i çeqeve dhe kartave të kreditit gjatë periudhave nën hetim vërteton pretendimin se i pandehuri ka shpenzuar shuma parash në dorë, të cilat i ka fituar nga vep- rimet e tij të paligjshme. Në këtë mënyrë kur mund të tregohet se i pandehuri ka udhëtuar apo ka bërë pushime (nëpërmjet një pagese të izoluar hoteli/restoranti, paguar me kartë krediti ose çek personal në një vend tjetër), atëherë mund të deduktohet se, gjatë udhëtimit, ai ka shpenzuar para në dorë, meqenëse për të udhëtuar nevojiten para dhe përdorimi i kartës së kreditit dhe çeqeve ka qenë i vogël dhe nuk i justifikon shpenzimet e tjera që duhet të bëhen gjatë një udhëtimi të tillë.

Po kështu, kur llogaritë e të pandehurit dhe pagesat e kartës së kreditit nuk tregojnë pagesat e shpenzimeve të jetesës (ushqim, veshje, argëtim etj), mund të argumentohet se ai ka përdorur paratë e fituara nga ryshfetet për të paguar shpenzimet e jetesës që duhet të përballojë gjithkush që bën një jetë normale.

Gjithashtu, aty ku mund të tregohet ndryshime në shpenzime dhe mënyrën e pagesës së tyre mes periudhës gjatë të cilës ka ndodhur aktiviteti kriminal, dhe periudhave të tjera të jetës së të pandehurit, prokurori mund të argumentojë se, gjatë periudhës përkatëse, ka pasur një burim alternativ të ardhurash.

4.3. Analiza indirekte dhe e përfitimeve “*në natyrë*”

Një kriminel i kujdesshëm do përpiqet të mos zbulohet, duke i marrë paratë dhe përfitimet e tjera në mënyrë indirekte, nëpër-

mjet anëtarëve të familjes ose palëve të treta. E njëjta gjë mund të bëhet edhe nëpërmjet llogarive bankare të bizneseve ose kompanive, duke maskuar pagesat e paligjshme për të pandehurin si shpenzime biznesi. Prandaj, kur kërkojnë pasurinë ose të ardhurat e paligjshme hetuesit duhet të kenë parasysh që pagesat mund t'u jenë bërë bashkëshortëve, prindërve, motrave apo vëllezërve, fëmijëve, të dashurave dhe personave të tjerë, të caktuar nga i pandehuri. Në disa raste, një analizë e vlerës neto, e shpenzimeve ose e depozitave bankare mund të jetë e nevojshme edhe për një ose disa prej këtyre personave. Në raste të tjera, lidhja mund të jetë e dukshme.

Gjatë analizës së librave të llogarive, të dhënave ose llogarive bankare të një personi që ka lidhje me të pandehurin ose që dyshohet se është bashkëpunëtor i tij (individ apo kompani), hetuesi duhet të kërkojë për:

- çeqe/pagesa/transferta për të pandehurin, bashkëshorten, fëmijët, të dashurën ose persona a përfaqësues të tjerë të dyshuar si të lidhur me të pandehurin;
- çeqe për t'u arkëtuar, por që garantoohen nga i pandehuri, anëtarë të familjes së tij etj;
- çeqe/pagesa/transferta të kartave të kreditit që mbahen nga i pandehuri, anëtarët e familjes së tij, etj;
- çeqe/pagesa/transferta për shpenzime që mund të lidhen me të pandehurin, anëtarë të familjes së tij etj, p.sh: pagesa për kredi shtëpie, qira, ujë e drita, udhëtime, pushime, blerje makine, pagesa për shkollim etj;
- blerje çeqesh të parapaguar/të arkëtueshëm, të cilët janë përdorur për të paguar ndonjë nga përftimet e mësipërme të të pandehurit, anëtarëve të familjes së tij etj.

Përveç përftimeve në para, ekziston edhe mundësia e përftimeve indirekte ose *“në natyrë”*, p.sh: përdorimi i shtëpive të plazhit,

makinave, mjeteve lundruese private etj. Në këto raste, nuk bëhet fjalë për para që kalojnë nga një dorë në tjetrën dhe nuk ka dokumentim financiar që e lidh të pandehurin, në mënyrë të drejtpërdrejtë me këto veprime. Vërtetimi i tyre mund të bëhet vetëm me dëshmi, por mund të përforcohet nga pohimet e të pandehurit ose të personave që i kanë ofruar atij këtë përfitim. Vlera e këtyre përfitimeve duhet të shtohet në llogaritjen e të ardhurave.

4.4. Veprimet me kutitë e sigurisë

Kur zbulohet se i pandehuri ka një kuti sigurie në bankë, hetuesit duhet të shqyrtojnë veprimet e kryera me të gjatë dhe jashtë periudhës që hetohet. Nëse të dhënat tregojnë se janë kryer veprime të shpeshta gjatë periudhës nën hetim, kjo përbën një bazë të fuqishme për të argumentuar se i pandehuri i ka fshehur aty ryshfetet e marra dhe i ka tërhequr sipas nevojës. Gjithashtu, nëse datat e përdorimit të kutisë përkrijnë me blerje ose shpenzime të mëdha me para në dorë, prokurori mund të argumentojë përfitimet e veprimtarisë së paligjshme u fshehën në kutinë e sigurisë dhe u përdorën për të paguar blerjet ose shpenzimet. Moskryerja e veprimeve me kutinë jashtë periudhës nën hetim mbështet të njëjtin argumentim; duke qenë se nuk po kryente aktivitet të paligjshëm, atij nuk i nevojitej kutia e sigurisë. Gjithashtu, moskryerja e veprimeve me kutinë para periudhës nën hetim mund të përdoret për të rrëzuar argumentin e tij se kishte para të kursyera, të cilat shpjegojnë shpenzimet e tij gjatë periudhës nën hetim.

5. Kryerja e hetimit financiar për skemat korruptive

Gjatë kryerjes së veprimeve hetimore, që kanë si synim të zbulojnë prova financiare të marrjes së parave apo përfitimeve të tjera korruptive, hetuesit mund të ndjekin pistat e mëposhtme:

- Të marrin borderotë e pagës së të pandehurit dhe të përcaktojnë nëse paga i është dhënë me para në dorë apo është depozituar në llogari bankare. Kjo e ndihmon hetuesin të përcaktojë bankën kryesore të të pandehurit. Përveç pagës, hetuesit duhet të marrin informacion për të ardhura të tjera të të pandehurit, p.sh: nëpërmjet marrjes së deklarimeve tatimore të të ardhurave personale. Nëse është e mundur, ky informacion duhet të merret për 2- 3 vjet para kryerjes së veprës penale, për t'i përdorur për kryerjen e krahasimeve dhe përcaktimin e një momenti fillestar të ardhurash. Nëse i pandehuri ka pasur të ardhura në një vend tjetër, duhet vlerësuar mundësia për të marrë kopje të deklarave të të ardhurave që ai ka dorëzuar atje.
- Të kërkojë ose sekuestrojë të gjitha të dhënat e veprimeve financiare të të pandehurit dhe lidhjet e tij me të gjitha bankat/institucionet e njohura financiare. Këtyre kërkesave duhet t'u bashkëlidhet një formular standard, i cili liston informacionin që kërkohet në lidhje me të pandehurin, bashkëshorten e tij dhe çdo person tjetër, veprimtaria financiare e të cilit mund të ndërlidhet me atë të të pandehurit: të dhëna të llogarive rrjedhëse, të kursimit dhe depozitave bankare, mandatet e arkëtimit, skedat e nënshkrimeve të autorizuara, pasqyrat financiare dhe korrespondencat, mandatet e depozitimeve, sendet e depozituara, çeqe të anuluar, transfertat elektronike, mandate të tërheqjeve, dosjet e kredive (duke përfshirë deklaratat financiare, raporte kreditimi, aplikime për kredi), kutitë e sigurisë, të dhëna investimesh, dokumente që lidhen me kartat e kreditit etj. Mandatet e arkëtimit në veçanti mund të tregojnë llojet e kartëmonehave të përdorura nga i pandehuri kur është bërë depozitimi i parave. Kopjet e çeqeve të anuluar⁹⁵ të të pandehurit mund të na japin pista për institucione të tjera financiare,

95) Është e mundur që kopjet origjinale të çeqeve të merren edhe nga të dhënat personale të të pandehurit.

sipërmarrje biznesi, agjenci udhëtimi, agjentë financiarë, kompani kartash krediti, të dashurash, dyqane e restorante të frekuentuara nga i pandehuri, si edhe për fonde të konvertuara në para në dorë. Nëse një institucion financiar nuk mban listë të të gjithë individëve që kanë blerë çeqe të arkëtueshme, çeqe të parapaguar ose çeqe udhëtari, arkivat e tyre duhet të kontrollohen në mënyrë manuale.

Shembull: Në një çështje korrupsioni, një kontroll manual për çeqe të arkëtueshme, të shitura nga banka e të pandehurit, tregoi se ai kishte blerë çeqe të arkëtueshme me vlerë qindra mijëra lekë. Meqënëse banka nuk i mbante të dhënat mbi mënyrën se si ishin blerë çeqet, u krye një kontroll manual i të gjithë zërave të depozituar në ditët e blerjes së çeqeve, në mënyrë që të përjashtohet mundësia që i pandehuri të kishte përdorur ndonjë instrument tjetër financiar për të blerë çeqet. Meqënëse u përcaktua se ai nuk kishte përdorur instrumente të tilla për të blerë çeqe të arkëtueshme, prezumimi i dukshëm (sikurse u argumentua para gjykatës) ishte se i pandehuri kishte përdorur para në dorë, të fituara nga ryshfetet e marra për të blerë çeqet e arkëtueshme.

- Të marrin deklaratimet e pronarëve të bizneseve, dyqaneve dhe restoranteve që shfaqen në çeqet e anuluar, për të përcaktuar shumat e shpenzimeve të kryera nga i pandehuri me para në dorë ose forma të tjera. Hetuesit duhet të marrin deklaratimet e personave që janë paguar me çeqe, për të përcaktuar marrëdhënien e tyre me të pandehurin dhe për të parandaluar dëshmi të trilluara se ata janë burimet e të ardhurave të të pandehurit (çeqe të arkëtuara për të pandehurin, dhurata me para në dorë ose hua etj).
- Të kërkojnë ose sekuestrojnë të dhënat që lidhen me regjistrimin e pasurive të paluajtshme, për të përcaktuar nëse i pandehuri ka në zotërim ose ka zotëruar ndonjë pronë. Nga këto të dhëna, mund të përcaktohet edhe nëse i pandehuri

ka ose ka pasur ndonjë kredi shtëpie⁹⁶ ose hua të pashlyer. Në vijim marrja e dosjes së kredisë nga institucioni përkatës (përfshirë deklaratat financiare që ai ka plotësuar me aplikimin) do të ndihmojë për të përcaktuar një moment fillestar të analizës financiare të të pandehurit dhe për të zhvilluar pista që zbulojnë informacione të tjera financiare.

- Të kërkojnë ose sekuestrojnë të dhënat e kartave të kreditit, të cilat evidentojnë pagesat e bëra me to, si dhe mënyrën e pagesës së faturave të kartës (me para në dorë apo transfertë bankare).
- Të marrin pasaportën e të pandehurit (ku reflektohen të dhënat e hyrjeve dhe daljeve nga vendi) dhe deklaratimet e parave në dorë dhe instrumenteve të tjerë në doganë.
- Nëse i pandehuri është anëtar i ndonjë organizate apo kryen ndonjë aktivitet dytësor, hetuesit duhet të marrin prova që dokumentojnë këtë marrëdhënie, në mënyrë që të parandalohen dhe/ose hidhen poshtë pretendimet se ai ka marrë para në dorë nga organizata ose aktiviteti, si rimbursim për shpenzime personale, dhe i ka përdorur gjatë periudhës nën hetim.
- Të marrin deklaratat e pasurisë dhe interesave private të të pandehurit. Këto dokumente përcaktojnë pozicionin financiar të të pandehurit dhe kufizojnë dëshirën e tij për të treguar burime false të të ardhurave. Hetuesit duhet të marrin të dhëna në lidhje me trashëgimi dhe përfitime të tjera të ligjshme (pagim detyrimesh që rrjedhin nga kontrata e sigurimit apo shpërblimi i dëmit, vendime të ndryshme gjyqësore etj).
- Të vlerësojnë mundësinë e një hetimi proaktiv. Edhe nëse i pandehuri e di se është nën hetim, ai mund të mos dijë që persona të caktuar janë duke bashkëpunuar kundër tij. Këta persona mund të jenë në gjendje që, me dëshirën e tyre,

---

96) Të dhënat për kreditë bankare mund të merren edhe nga Banka e Shqipërisë, e cila mban Regjistrin e Kredive.

të regjistrujnë bisedat me të pandehurin. Nga këto biseda mund të dalin edhe informacione financiare që e fajësojnë të pandehurin. Edhe pse këto situata janë të rralla, i pandehuri mund të përpiqet të kontaktojë një ish-bashkëpunëtor të tij në kryerjen e veprës (i cili është kthyer në bashkëpunëtor të akuzës, pa e ditur i pandehuri) dhe të përpiqet të sigurojë heshtjen e tij. Dëshmitari që bashkëpunon me drejtësinë mund të diskutojë me të pandehurin për pagesat e rryshfeteve, duke përdorur skenare të ndryshme: *“Avokati më ka thënë se mund të më thërrasin në polici dhe jam i shqetësuar se mos kanë zbuluar që të kam dhënë para”, “Ti nuk i ke derdhur në bankë paratë që të dhashë, apo jo?”* ose *“çfarë duhet të them për paratë që të kam dhënë, nëse prokurori më garanton që nuk do akuzohem?”*

- Të marrin deklaratimet e të pandehurit në fillim të hetimit, nëse hetimi është bërë publik. Kjo mund të sjellë pohime nga ana e tij, në lidhje me mungesën e parave në dorë të kursyera dhe informacione të tjera financiare, apo pohime të rreme që mund të zhvlerësohen më vonë, duke rënduar pozitën e tij.
- Të marrin deklaratimet e personit që përgatit dokumentet financiarë të të pandehurit, nëse ka të tillë (kontabilistët, këshilltarët financiarë etj). Këta persona mund të japin informacion në lidhje me institucione financiare, partnerë biznesi të të pandehurit, si dhe shënime me shkrim apo memo të dhëna nga i pandehuri.
- Të marrin të dhënat telefonike për periudhën nën hetim. Analiza e këtyre të dhënave mund të tregojë marrëdhënien e tij me subjekte të tjera, me sipërmarrje biznesi, me banka (ku ai mund të ketë depozituar përfitimet e paligjshme) dhe ndoshta agjenci udhëtimi, agjenci imobiliare dhe institucione të tjera financiare, me të cilat ai ka marrëdhënie biznesi.
- Të marrin të dhëna në lidhje me të gjithë automjetet e regjistruar në emër të të pandehurit ose të anëtarëve të familjes së tij. Këto të dhëna janë të dobishme për të përcaktuar

makinat që zotërohen nga i pandehuri dhe familjarët e tij, si dhe kompanitë/individët që ua kanë shitur ato. Më pas, nga shitësi mund të merret informacion në lidhje me mënyrën e pagesës për makinën e blerë (p.sh: para në dorë).

- Të kërkojnë ose sekuestrojnë shënimet e punës, ditarët, blloqet e takimeve, kalendarët e tavolinave, axhendat personale që mbahen nga i pandehuri ose nga bashkëpunëtorët e tij. Nëse i pandehuri, gjatë ose rreth kohës së ngjarjes kriminale, ka hedhur rregullisht të dhëna në to, ato mund të përdoren si prova të takimeve të të pandehurit me bashkëpunëtorët, numrave të përdorur të telefonit, planeve të pushimeve, udhëtimeve, shpenzimeve që mund të jenë bërë (restorante, etj) dhe emrave të partnerëve të biznesit.
- Kur paguesi i ryshfetit është dëshmitar i akuzës (avokati që ka paguar gjyqtarin, biznesmeni që ka paguar nëpunësin publik etj), duhet të bëhen përpjekje për të siguruar çdo provë që rrjedh nga ky person dhe mbështet dëshminë e tij, p.sh: ditari i mbajtur nga një biznesmen, i cili ka shënuar çdo ryshfet të paguar nëpunësve publikë.
- Të marrin deklaratimet e të gjithë dëshmitarëve të mundshëm financiarë. Hetuesit duhet të parashikojnë dëshmitarët e mundshëm të mbrojtjes, të cilët mund të identifikohen si burime të ardhurash për të pandehurin (miq, partnerë biznesi, etj, që mund të thonë se i kanë dhuruar ose huazuar para). Prokurori duhet të përpiqet që ta kufizojë dëshminë e tyre sa më shumë që të jetë e mundur, duke marrë deklaratimet e tyre në fillim të hetimit (para se të kenë mundësinë të triullojnë një histori që favorizon të pandehurin) dhe duke siguruar informacione të dobishme në lidhje me të pandehurin. Gjithashtu, një i pandehur që e di se financat e tij janë marrë në shqyrtim të hollësishëm, mund të ndjehet i detyruar të “fabrikojë” prova. Kështu, thirrja e partnerëve të biznesit si dëshmitarët mund të sjellë edhe deklaratimet e tyre se i pandehuri u ka kërkuar të japin dëshmi të rreme.

- Të kryejnë kontrolle në internet. Hetuesit duhet të kontrollojnë faqe si FaceBook, Twitter etj, për ndonjë informacion të publikuar nga i pandehuri ose familjarë të tij. Informacione të tilla mund të jenë ato që tregojnë miqtë, kolegët apo partnerët e biznesit, foto/informacione për pasuri, pushime dhe shpenzime të tjera ose deklarata ë të pandehurit për stilin e tij të jetesës, aktivitetet jashtë punës apo fakte të tjera që kanë të bëjnë me çështjen.

PASTRIMI I PARAVE DHE KONFISKIMI I PASURISË

1. Pastrimi i parave⁹⁷

Në përgjithësi pastrimi i parave i referohet një veprimi ose një serie veprimesh të cilët ndërmerren për të fshehur burimin e mjeteve financiare të paligjshme që personi dëshiron t'i shpenzojë ose t'i investojë. E thënë ndryshe, pastrimi i parave është procesi që i bën *“paratë e pista”* të duken të pastra.

Për krimet financiare dhe korrupsionin pastrimi i parave është një nënprodukt i thjeshtë i veprimtarisë kriminale, sepse, së pari, kriminelin i ka marrë produktet e krimit dhe, së dyti, zakonisht, dëshiron të bëjë diçka me to. Tek e fundit, mbajtja e parave në një kuti këpucësh në shtëpi nuk është produktive, madje është e rrezikshme. Shpesh, përpjekjet për t'i shpenzuar paratë do të shkelin dispozitat e legjislacionit kundër pastrimit të parave. Pastrimi i parave mund të marrë një formë të thjeshtë, p.sh: një person blen një makinë, pronë të paluajtshme apo send tjetër me paratë e fituara nga krimi dhe e regjistron në emër të dikujt tjetër. Nga ana tjetër, pastrimi i parave mund të jetë edhe komponent i sofistikuar i një veprimtarie të madhe kriminale, që i mundëson grupeve të krimit të organizuar ndërkombëtar të kontrollojnë dhe legjitimojnë produkte që vijnë nga një gamë e gjerë veprimtarish kriminale, që nga trafikimi i drogës dhe armëve deri tek terrorizmi e trafikimi i qenieve njerëzore.

Pastruesit e parave janë të llojeve të ndryshme. Njëri lloj janë kriminelët, të cilët thjesht po përpiqen të fshehin ose të shpen-

97) KP-ja përdor termin “pastrim i produkteve të veprës penale”.

zojnë paratë e fituara nga veprimtaria e tyre kriminale. Një lloj tjetër janë individët, të cilët ndihmojnë kriminelët në fshehjen ose shpenzimin e produkteve. Këta bashkëpunëtorë mund të mos jenë të përfshirë në krimin bazë, por, për arsye që zakonisht kanë lidhje me lakminë, janë të gatshëm të ndihmojnë kriminelin, duke u përfshirë në transaksione personale dhe financiare për të mbuluar paratë dhe, për pasojë, edhe veprimtarinë e paligjshme. Persona të tillë mund të jenë edhe profesionistë të ndryshëm, si: bankierë, avokatë, ekspertë kontabël, biznesmenë dhe konsulentë financiarë.

Në thelb ka dy qasje ndaj hetimit të pastrimit të parave. Mënyra e parë është të hetohet krimi bazë, dhe pastaj të bëhen përpjekje për të gjurmuar paratë. Mënyra tjetër është të lokalizohen paratë dhe të bëhen përpjekje për t'i gjurmuar ose për t'i lidhur me një krim bazë. Secila metodë ka vlerën e saj. Në çdo rast, mbledhja e informacionit financiar është një çelës i rëndësishëm i suksesit.

Hetuesi duhet të vlerësojë mundësinë për ta shtrirë hetimin edhe tek pastrimi i parave çdo herë që hetohen krime financiare ose korrupsioni. Sigurisht, provat e mbledhura në të tilla hetime përcaktojnë jo vetëm shkallën e përfitimit nga veprimtaria e paligjshme, por shpesh edhe qëllimin kriminal të të pandehurit, i cili duket në përpjekjen e tij për të mbuluar përfitimet e tij dhe/ose burimin e të ardhurave. Edhe nëse, në përfundim, ndaj të pandehurit nuk ngrihet akuzë për pastrim parash, prokurori është më i sigurt në marrjen e një vendimi fajësie për krimin bazë, nëse ka arritur shkallën e përfitimeve të të pandehurit nga veprimtaria e tij.

Një përfitim tjetër mjaft domethënës i hetimit për pastrim parash është identifikimi i pasurive që mund të jenë objekt i konfiskimit. Meqënëse përfitimi financiar shërben si motiv për shumicën e krimeve, për kriminelin nuk ka asgjë tjetër më të dhimbshme, ndonjëherë as burgimi, se të shohë se si i merren pasuritë.

2. Elementët e pastrimit të produkteve të veprës penale

Vepra penale e pastrimit të produkteve të veprës penale parashikohet nga neni 287 i KP:

“1. Pastrimi i produkteve të veprës penale i kryer nëpërmjet:

- a) këmbimit ose transferimit të pasurisë, që dihet se është produkt i veprës penale, për fshehjen ose zhdukjen e origjinës së paligjshme të pasurisë ose dhënien e ndihmës për të shmangur pasojat juridike, që lidhen me kryerjen e veprës penale;
- b) fshehjes ose mbulimit të natyrës, burimit, vendndodhjes, vendosjes, zhvendosjes së pronësisë ose të të drejtave të tjera, që lidhen me pasurinë që është produkt i veprës penale;
- c) kryerjes së veprimeve financiare dhe transaksioneve të copëzuara për shmangien nga raportimi, sipas ligjit për pastrimin e parave;
- d) këshillimit, nxitjes ose thirrjes publike për kryerjen e secilës prej veprave të përcaktuara më sipër;
- dh) përdorimi dhe investimi në veprimtari ekonomike ose financiare i parave ose objekteve që janë produkte të veprës penale dënohen me burgim nga tre deri në dhjetë vjet dhe me gjobë nga 500 mijë lekë deri në 5 milionë lekë.

2. Kur kjo veprë kryhet gjatë ushtrimit të një veprimtarie profesionale, në bashkëpunim ose më shumë se një herë, dënohet me burgim nga pesë deri në pesëmbëdhjetë vjet dhe me gjobë nga 800 mijë lekë deri në 8 milionë lekë, ndërsa kur ka sjellë pasoja të rënda, dënohet me burgim jo më pak se pesëmbëdhjetë vjet dhe me gjobë nga 3 milionë lekë deri në 10 milionë lekë”.

Sic shihet, KP parashikon disa figura të kësaj vepre penale.

2.1. Elementët e pastrimit të parave sipas neni 287/1/a

Që të konkludohet se është shkelur neni 287/1/a i KPP-së duhet të provohen njëkohësisht të gjithë elementët e mëposhtëm:

- **ka pasur këmbim ose transferim pasurish:** ligji nuk duket se kufizon mënyrën, në të cilën pasuritë këmbehen ose transferohen. Sigurisht që çdo lloj transaksioni financiar, si: depozita bankare, blerja e një çeku të arkëtueshëm, këmbimi i një çeku me një tjetër monedhë ose blerja e mallrave janë në përputhje me këtë përkufizim. Gjithashtu, edhe një transaksion jo financiar, si: lëvizja apo dorëzimi i parave nga një person tek një tjetër janë në përputhje me përkufizimin.
- **pasuritë ishin produkte të veprës penale:** Sipas KP-së, pastrimi i produkteve të veprës penale nuk kufizohet në transaksionet në para, por mund të përfshijë edhe transferimin ose shkëmbimin e çdo pasurie që është produkt i një vepre penale, p.sh: transferimi i sendeve të fituara përmes mashtrimit e përmbush këtë element⁹⁸. Përveç kësaj, nuk ka ndonjë kufizim në lidhje me llojin e krimit bazë që duhet të provohet për të qëndruar edhe vepra penale e pastrimit të parave. Ndryshe nga legjislacionet e shumë vendeve të tjerë, të cilët kërkojnë që produktet të vijnë nga disa vepra penale të caktuara, në Shqipëri çdo vepër penale që rezulton në fitime të paligjshme mund të përbëjë bazën e një hetimi për pastrim parash. Në lidhje me faktin se pasuritë janë produkt i veprimtarisë kriminale, mund të jetë e nevojshme që kjo të provohet ndërmjet provave indirekte. Nuk është e mjaftueshme që prokurori thjesht të tregojë se i pandehuri nuk ka pasur burime të ligjshme të ardhurash ose pasurie, të cilat shpjegojnë transaksionet e tij financiare, por ai duhet të provojë lidhjen mes krimit dhe pasurive.

98) Duhet bërë dallimi me veprën penale të përvetësimit e parave ose mallrave të vjedhura, neni 287/b i KP-së.

- ***i pandehuri ishte në dijeni se pasuria ishte produkt i veprës penale:*** Ky mund të jetë një nga elementët më të vështirë për t'u përcaktuar. Sigurisht, kur i pandehuri ka qenë drejtpërsëdrejti i përfshirë në veprimtari kriminale që mund të provohet, atëherë dijenia e tij në lidhje me origjinën e fondeve është e dukshme. Por, bashkëpunëtorët që ndihmojnë kriminelët për të përdorur ose shpenzuar pasuritë e tyre shpesh pretendojnë se nuk e dinin se pasuria ishte produkt i veprës penale. Në rrethana të tilla, prokuroria duhet të mbështetet në prova indirekte. P.sh: provat se një biznesmen ka marrë nga një person tjetër sasi të mëdha parash në dorë në rrethana të dyshimta, ose personi që i ka dhënë paratë njihej si i përfshirë në veprimtari kriminale ose i ka marrë paratë nëpërmjet një sërë transaksionesh të komplikuarra, të cilat nuk kanë kuptim për biznesin e tij, mund të mbështesin konkluzionin se i pandehuri e dinte se paratë ishin produkt i ndonjë lloji veprimtarie të paligjshme. Është tashmë një standard i krijuar i jurisprudencës që disa elemente të anës objektive të veprës penale mjaftojnë për të bindur gjyqtarin për anën subjektive të të pandehurit. Prokurori nuk duhet të dorëzohet gjatë hetimit të pastrimit të parave vetëm se provat për dijeninë e të pandehurit nuk janë direkte.
- i pandehuri e ka kryer pastrimin e produkteve penale ***me dashje;***
- këmbimi ose transferimi është bërë ***me qëllim që të fshihet ose zhdukej origjina e pasurisë,*** ose për të ndihmuar që të shmangeshin pasojat juridike të lidhura me kryerjen e krimit. Fakti që subjekti është përpjekur të fshehtë ose të zhdukë pasuritë ose të ndihmojë dikë tjetër që ta bëjë këtë mund të përcaktohet nëpërmjet provave direkte ose indirekte. Provat direkte përfshijnë raste kur subjekti kryen transaksione duke përdorur emra të rremë ose dokumente të falsifikuara (p.sh: fatura) ose kur hap llogari bankare për

kompani guackë. Përdorimi i pronarëve të ndërvënë, të cilët lejojnë që emrat e tyre të përdoren si zëvendësuar apo për të krijuar dukjen e pronësisë është një shembull tjetër. Sigurisht që disa prej elementëve mbivendosen dhe prova se subjekti ishte në dijeni të natyrës kriminale të produktit do të mbështeste edhe mendimin se transaksione të caktuara financiare janë kryer me qëllimin për të fshehur. Prova të tjera që mbështesin konkluzionin se janë fshehur produkte të veprës penale përfshijnë: 1) takime ose shkëmbime financiare në vende sekrete ose të largëta; 2) mënyrën e pazakontë në të cilën pasuria është paketuar, dërguar ose ruajtur, si p.sh: fshehja e parave në mallra tregtarë ose mbështjellja e parave sikur janë dhuratë; 3) përfshirja në transaksione biznesi shumë të pazakonta, siç janë shtresa të shumëfishta dhe të komplikuar transaksionesh; 4) përzierja e fondeve të ligjshme me ato të paligjshme në të njëjtat llogari bankare, sidomos kur është shumë e dukshme se fondet e paligjshme nuk kanë ardhur nga veprimtaritë e biznesit; 5) falsifikimi ose gënjeshtria të thëna palëve të treta për natyrën e transaksioneve ose për origjinën e fondeve; 6) këmbimi i monedhave, d.m.th. kartmonedha të vogla në kartmonedha më të mëdha ose Lekë në Euro. Të gjitha këto veprimtari dhe të tjera mund të mbështesin përfundimin se i pandehuri kishte si qëllim mbulimin.

2.2. Elementet e pastrimit të parave sipas nenit 287/1/b dhe 287/1/c

Neni 287/1/b ndalon mbulimin ose fshehjen e natyrës, burimit, vendndodhjes, pozicionit, kalimin e të drejtës së pronësisë ose të të drejtave të tjera që lidhen me pasurinë, kurse neni 287/1/c ndalon strukturimin⁹⁹ e transaksioneve për të shmangur përm-

99) Strukturimi i referohet zërthimit të transaksioneve më të mëdha në transaksione më të vogla, në mënyrë që të mos lindin dyshime ose që banka të mos

bushjen e detyrimit për të raportuar. Duket sikur, nëse provat drejtojnë tek secila nga këto dispozita, vepra është më e lehtë për t'u provuar sesa sipas nenit 287/1/a.

3. Tre faza të pastrimit të parave

Procesi i pastrimit të parave përshkruhet si i përbërë nga tre faza: vendosja, shtresëzimi dhe integrimi.

Vendosja: Në fazën e vendosjes, lloji i pasurisë (përgjithësisht para) ndryshohet ose konvertohet, p.sh: në ndonjë formë tjetër paraje ose pasurie ose përfshin lëvizjen fizike të parasë. Kriminelët përdorin metoda të ndryshme për të kryer vendosjen. Njëra metodë ka të bëjë me një sërë skemash që synojnë vendosjen e parave të paligjshme në sistemin bankar ose financiar. Kjo mund të arrihet duke hapur llogari bankare, shpesh në emër të bashkëpunëtorëve ose palëve të treta, dhe duke depozituar shuma të vogla parash në këto llogari nëpërmjet një sërë transakSIONESH të strukturuar. Qëllimi është që shumatat e depozituara të jenë nën sasinë që sjell detyrimin e raportimit të transakSIONE me para në dorë për bankat. Një metodë tjetër ka të bëjë me shfrytëzimin e bashkëpunimit të pronarit të një biznesi ose shoqërie që punon me sasi të mëdha parash në dorë. Paratë i jepen në dorë pronarit/administratorit, i cili i depoziton sikur të ishin pjesë e të ardhurave të shoqërisë. Pastaj, fondet i kthehen përsëri kriminelit, ndoshta duke paguar shpenzime ose fatura të sajua për shërbime që gjoja janë ofruar prej tij. I njëjti rezultat mund të arrihet nëse kriminelit ose familja e tij kanë në pronësi ose blejnë një biznes, si p.sh: një restorant, dhe përziejnë fondet e paligjshme me të ardhura të ligjshme dhe i depozitojnë në bankë. Në këtë mënyrë, mund të jetë e vështirë për një

---

jetë e detyruar të raportojë pranë FIU-t. Personat që bëjnë strukturim, p.sh: duke shkuar në shumë degë të ndryshme të së njëjtës bankë për të depozituar ose për të tërhequr para, zakonisht njihen si "smurf".

hetues të dallojë paratë që janë fituar në mënyrë të ligjshme nga ato që po pastrohen. Gjithashtu, bizneset guacka dhe vitrinat e dyqaneve pa aktivitet përdoren për të krijuar dukjen e një biznesi që gjeneron para, në mënyrë që të maskohen depozitimet e mëvonshme në banka.

Vendosja mund të realizohet edhe nëpërmjet blerjes së drejt-përdrejtë me para në dorë të mallrave që, më pas, mund të kthehen sërish në para, p.sh: flori, diamante ose bizhuteri. Fondet e paligjshme mund të pastrohen edhe nëpërmjet blerjes së pasurive në emër të palëve të ndërvëna. Duke përdorur ata, kriminelit heq nga vetja çdo lidhje ligjore me pronën. Kriminelët zakonisht përdorin anëtarët e familjes ose miq apo bashkëpunëtorë të besuar si pronarë të ndërvënë të pasurisë.

Një tjetër formë e vendosjes ka të bëjë me transportimin fizik të parave jashtë vendit (kontrabandimi). Paratë mund të fshihen tek njerëzit që udhëtojnë përtej kufijve me automjete, anije ose në dërgesat tregtare të mallrave. Ndonjëherë, për sasi më të vogla parash, përdoren edhe shërbimet postare apo të korrierëve ndërkombëtarë. Shpesh herë kontrabanduesi ka nevojë të këmbëjë kartëmonedha me prerje të vogla në kartmonedha me prerje më të mëdha, në mënyrë që të zvogëlohet pesha dhe vëllimi i parave. Për këtë qëllim mund të përdoren shërbimet e këmbimit.

Shtresëzimi: Në fazën e shtresëzimit pastruesit e parave përpiqen që të fshehin gjurmët e tyre, nëpërmjet shtresave të shumta të transaksioneve, kompanive të biznesit, dyqaneve pa aktivitet dhe mekanizmave të tjetër të fshehjes. Shtresëzimi mund të përfshijë edhe vende të tjera, në të cilët rregullat e bankave për ruajtjen e sekretit e bëjnë më të vështirë ndjekjen e parave. Faza e shtresëzimit ka si synim të ngatërrojë hetuesit duke krijuar një linjë dokumentimi të produkteve të paligjshme, që i

lëviz fondet përmes një sërë llogarish bankare dhe/ose transaksionesh. Shtresëzimi mund të përfshijë edhe transaksione false, si transferimin elektronik të parave nga një llogari në një tjetër, duke e maskuar si veprim biznesi. Faturimi fals në tregti, krijimi i dokumenteve false të huave në transaksionet bankare ose krijimi i mandateve të pagesave, që kanë si qëllim të tregojnë se fondet janë rezultat i një transaksioni të ligjshëm biznesi, janë të gjitha skema të zakonshme shtresëzimi.

Shembull:

Një grup kriminal shqiptar është i përfshirë në mashtrime me karta krediti në ShBA. Mashtrimi gjeneron shuma të mëdha parash në dorë që anëtarët e grupit duan t'i sjellin në Shqipëri. Grupi krijon dy kompani tregtare në ShBA dhe Shqipëri dhe kompania amerikane bën sikur importon mallra shqiptare në ShBA. Në fakt, importohen mallra, por faturat fryhen në shkallë shumë të madhe (ose ndoshta nuk importohet asgjë, por përgatiten dokumente fiktive të transportit të mallit). Kompania amerikane i depoziton paratë e gjeneruara në mënyrë të paligjshme në llogari bankare si të ardhura nga shitjet, dhe i paguan “*faturat*” kompanisë shqiptare përmes transfertave bankare elektronike.

Integrimi: Faza e tretë, integrimi, përfshin përdorimin e fondeve që janë vendosur ose shtresëzuar, duke bërë që të duket se fondet kanë ardhur nga një burim i ligjshëm. P.sh: në një rast kur pastruesi i parave ka futur para të paligjshme në një biznes që ka në pronësi, fondet i kthehen po atij në formën e rrogës së tij apo rrogës së anëtarëve të familjes ose si “*hua*” nga biznesi. Madje, ai mund edhe të paguajë taksa për ato para. Pastruesi mund të zgjedhë t'i investojë fondet në pasuri të paluajtshme, pasuri luksi ose sipërmarrje të tjera biznesi. Integrimi ofron një shpjegim legjitim për burimin e fondeve pas shtresëzimit.

4. Hetimi i pastrimit të parave

Hetimi i pastrimit të parave arrihet përmes teknikave të hetimit financiar, të cilat janë diskutuar më parë. Shtyrja për një hetim të tillë mund të jetë njohuria ose dyshimi se i pandehuri është përfshirë në veprimtari kriminale, të cilat do të kenë gjeneruar të ardhura domethënëse. Sfida është që të gjesh se çfarë u ka ndodhur fondeve. Mund të ndodhë që një person të bëhet subjekt në sajë të akumulimit të pasurive që nuk janë në përputhje me punën ose të ardhurat e tij të deklaruar. Shpesh, bashkëpunimi i personave të brendshëm është thelbësor për të zbërthyer skemën e pastrimit të parave. Duhet të hetohen të gjitha transaksionet financiare të pastrimit të parave, që nga vendosja deri tek integrimi. Hetimi mund të fillojë në çdo fazë, por pastaj duhet të ndiqet vazhda e parave, duke ecur para ose duke ecur mbrapsht ose duke ecur në të dyja drejtimet. Zbërthimi i transaksioneve financiare, sidomos i atyre që janë komplekse, mund të jetë shumë i vështirë e i ngadaltë, por, nëse do keni durim, shpërblimi për punën tuaj ka për të qenë shumë i madh.

5. Konfiskimi i pasurive

“Konfiskimi i pasurive është imazhi i kundërt i një bombe nukleare; i lë njerëzit në këmbë, por u merr të gjitha pasuritë¹⁰⁰.”

Konfiskimi i pasurive është procesi ligjor, nëpërmjet të cilit shteti u merr personave pronat, të cilat janë produkt i veprimtarive të paligjshme ose janë përdorur si mjete në kryerjen e krimit. Koncepti është i thjeshtë: një kriminel nuk duhet të lejohet të mbajë frytet e krimit që ka kryer ose sendet që ka përdorur për ta kryer krimin. Përveçse është një armë tjetër në arsenalin e prokurorit për të ndëshkuar të pandehurin, konfiskimi i pasurive mund të jetë fitimprurës për shtetin. Pasuritë dhe paratë e konfiskuara

100) John Mattinger, hetues i IRS-së dhe autor.

mund t'u shkojnë agjencive që luftojnë krimin, duke u dhënë atyre burimet e nevojshme për kryerjen e funksioneve.

5.1. Konfiskimi penal kundrejt atij civil

Prokurori duhet të mendojë për mundësinë e konfiskimit të pasurive në çdo hetim të krimit financiar. Konfiskimi mund të kryhet penalisht, gjatë procedimit penal kryesor, ose me anë të një procedure civile. Cilat janë avantazhet dhe disavantazhet e secilës? Po rendisim disa më poshtë.

Kur ndërmerret konfiskimi penal, kjo masë konsiderohet si *“dënim”* ndaj autorit. Për këtë arsye, ndaj të pandehurit duhet të ngrihet akuzë penale dhe duhet që ai të dënohet për veprën e kryer, në mënyrë që të mund të urdhërohet edhe konfiskimi. Kjo kërkon vërtetimin *“përtej çdo dyshimi”* të fajësisë së të pandehurit¹⁰¹. Konfiskimi civil është një veprim që ndërmerret ndaj pronës e jo ndaj të pandehurit. Pra, nuk ka rëndësi nëse i pandehuri shpallet fajtor për veprën penale. Kjo është veçanërisht e dobishme kur i pandehuri është ende në kërkim ose ka vdekur. Nëse pronat janë gjeneruar nga veprimtari të paligjshme të caktuara, atëherë ato janë të konfiskueshme. Gjithashtu, barra e provës është shumë e ndryshme. Në fakt, sapo shteti kërkon konfiskimin civil të aseteve dhe vërteton një standard minimal të dyshimit (bazuar në indicie) për përfshirjen e të pandehurit në aktivitetin kriminal, si dhe një mospërputhje ndërmjet të ardhurave të tij të njohura të ligjshme dhe pasurive të tij, barra e provës i kalon të pandehurit/pronarit të pasurive që të vërtetojë se ato janë vënë me mjete të ligjshme.

Gjithashtu, një konfiskim civil mund të kryhet para ose në vend të ndjekjes penale. Kjo mund të përbëjë avantazh kur shtetit i duhet më shumë kohë për të hetuar çështjen penale ose nuk ka

101) Neni 4 i KPP-së

siguri për sa i përket suksesit të çështjes penale, dhe ekziston shqetësimi se pasuritë mund të fshihen ose të zhduken.

Në një çështje penale, i pandehuri ka të drejtë të mos vetëfajësohet dhe nuk mund të detyrohet të dëshmojë. Në një çështje civile, personi kundër të cilit kërkohet të bëhet konfiskimi i pasurisë nuk ka ndonjë mbrojtje nga vetëfajësimi. Ai mund të thirrret të dëshmojë. Nëse nuk paraqitet ose nëse refuzon të paraqitet apo nëse refuzon t'ju përgjigjet pyetjeve mbi pasurisë, kjo do të merret parasysh nga gjykata në dhënien e vendimit dhe, sigurisht, nuk do të ishte në interes të tij. Këto lloj procedurash e vendosin personin e dyshuar në një situatë të rrezikshme, pasi ai ose duhet të dëshmojë që të mbrojë interesat e tij pasurore dhe ta vendosë veten në kushte kur duhet t'u përgjigjet pyetjeve dhe, ndoshta, të vetëfajësohet, ose duhet të mos flasë ose të mos marrë pjesë në procedim dhe të shohë se si i merret pasuria.

Ajo çka është më e rëndësishme është që gjatë një procedure konfiskimi civil barrën e provës nuk e ka totalisht prokurori, por, në momentin që ky i fundit arrin të provojë dyshimet për përfshirje të të paditurit në disa krime të caktuara dhe faktin se ai ka pasuri apo standard jetese të pajustificuar, atëherë barra e provës i kalon të paditurit për t'i provuar gjykatës që pasuritë e tij rrjedhin nga një origjinë e ligjshme; në të kundërt ato do të konfiskohen. Nga ana tjetër, konfiskimi penal ka disa avantazhe kundrejt konfiskimit civil. Për konfiskimin penal prokurorit nuk i duhet të vërtetojë se pasuria është produkt i një veprimtarie specifike kriminale. Produktet e çdo krimi janë të konfiskueshme penalisht, kurse konfiskimi civil lejohet vetëm nëse produktet kanë ardhur nga vepra të caktuara penale.

Kur urdhërohet konfiskimi penal, nëse pasuritë e fituara në mënyrë të paligjshme, të cilat janë identifikuar nga prokurori, janë transferuar ose nuk mund të lokalizohen, shteti mund të

sekuestrojë pasuri të tjera, deri në vlerën e pasurive të konfiskueshme. Në konfiskimin civil, nëse produktet janë zhdukur ose nuk mund të lokalizohen, shteti nuk merr dot asgjë.

Shtojca 11: Ligji Nr. 9917, datë 19.5.2008 “për parandalimin e pastrimit të parave dhe financimit të terrorizmit”

Shtojca 12: Legjislacioni për konfiskimin penal

Shtojca 13: Legjislacioni për konfiskimin civil

Shtojca 14: Partnerët ndërkombëtarë në luftën kundër pastrimit të parave

BANKAT DHE TRANSAKSIONET BANKARE

1. Hyrje

Të dhënat bankare mund të jenë burimet më të rëndësishme të informacionit financiar për një hetues. Megjithëse shumë shqiptarë nuk kanë pasur llogari bankare në të kaluarën, ato po përdoren përherë e më tepër, sidomos me zbatimin e rregullave të reja, sipas së cilave pagat duhet të depozitohen në llogari bankare. Të dhënat bankare mund të përdoren për të vërtetuar të ardhura të padeklaruara dhe të paligjshme, si dhe për të ndjekur lëvizjen e parave nga burimi i parave deri në destinacionin përfundimtar. Të dhënat bankare mund të japin pista për burimet e fondeve, shpenzimet, asete të fshehura dhe transaksione personale.

2. Marrja e të dhënave bankare

Në bazë të ligjeve për sekretin bankar, të dhënat bankare janë konfidenciale dhe nuk janë në dispozicion të publikut. Megjithatë, prokurori mund të ketë akses të plotë në të dhënat bankare përmes një kërkesë ose sekuestrimit të tyre. Prokurori mund edhe t'i kërkojë FIU-t marrjen e të dhënave për llogari bankare dhe identifikimin e të gjitha bankave, në të cilat subjekti ka llogari. Kërkesa drejtuar FIU-t është më efiçente sesa dërgimi i kërkesave të gjitha bankave të nivelit të dytë. Prokurori duhet të përfshijë në kërkesë emrat dhe informacione të tjera identifikuese për të gjithë anëtarët e familjes së të dyshuarit, si dhe çdo kompani ose biznes në pronësi të të dyshuarit ose në të cilin i dyshuari ka pjesë. Mënyra të tjera për të përcaktuar

ekzistencën e llogarive bankare që i përkasin subjektit përfshijnë: 1) marrjen e deklarimeve të subjektit ose të familjes së tij (nëse hetimi nuk është sekret), gjatë të cilës ata mund të pyeten drejtpërdrejt mbi llogaritë bankare; 2) marrja e deklarimeve të dëshmitarëve, bashkëpunëtorëve të drejtësisë, informatorëve në lidhje me bankën, me të cilën punon i dyshuari; 3) pyetja e institucioneve ose shoqërive, me të cilat subjekti ka pasur biznes; 4) kryerja e kontrolleve në shtëpinë ose vendin e punës së subjektit.

Kërkesa për të dhëna bankare duhet të përfshijë një listë të veçantë të të dhënave që duhet të japë institucioni financiar. Kërkesa duhet të bëhet për një periudhë të caktuar kohore dhe të kërkojë të jenë të dhënat për të gjitha llogaritë e hapura dhe të mbyllura. Kërkesa duhet të kërkojë paraqitjen e të gjitha të dhënave për llogaritë që kanë qenë në emër të subjektit të hetimit, si dhe për llogaritë që kontrollohen prej tij apo në të cilat ai ka interes të njohur financiar¹⁰². Nëse ndonjë prej dokumenteve drejton drejt provave të mundshme për çështjen, prokurorit do t'i duhet një vendim sekuestrimi¹⁰³.

Marrja e të dhënave nga bankat e huaja është më e vështirë. Prokurorët duhet të veprojnë nëpërmjet një letër-porositë drejtuar autoriteteve të huaja gjyqësore. Mundësia tjetër që ata kanë është t'i kërkojnë FIU-t që t'i drejtohet FIU-t përkatës me një kërkesë për marrjen e të dhënave bankare të subjektit. Këto lloj kërkesash shpesh nuk marrin përgjigje, megjithëse shumica e FIU-ve janë anëtarë të Grupit Egmont dhe kanë rënë dakort të bashkëpunojnë me njëra-tjetrën.

Metodat jo formale të marrjes së të dhënave bankare nuk duhet të anashkalojnë. Shumë agjenci amerikane të zbatimit të ligjit janë

---

102) Shtojca 14.

103) Neni 210 i KPP-së

duke vepruar në rajon dhe mund të japin informacion të vlefshëm. Për informacione kontakti me këto agjenci dhe agjentët e tyre kontaktoni zyren e OPDAT-it në Ambasadën e ShBA-së.

Bankat mund të kërkojnë që të paguhet tarifë për kohën e shpenzuar për kërkimin dhe nxjerrjen e të dhënave, si dhe për printimin/fotokopjimin e tyre. Kur të dhënat janë voluminoze tarifa mund të jetë shumë e lartë. Megjithatë, disa hetime nuk kërkojnë që të bëhet një analizë e hollësishme e të gjitha të dhënave. Për këtë arsye duhet të vlerësoni me kujdes se çfarë kërkoni, duke pasur parasysh kohën dhe shpenzimet për të marrë të dhënat, si dhe përfitimin që prisni t'ju sjellin për hetimin tuaj.

3. Rregullat bankare

Si FIU, ashtu edhe Banka e Shqipërisë kanë autoritet rregullator mbi bankat. FIU mund të vendosë gjopa nëse bankat nuk raportojnë aktivitetin e dyshimtë ose, në ndonjë mënyrë tjetër, veprojnë në kundërshtim me ligjet dhe rregulloret kundër pastrimit të parave. P.sh: bankat duhet të ruajnë të dhënat e identifikimit të klientit për një numër të caktuar vitesh pas kryerjes së transaksionit. Periudha e ruajtjes së të dhënave është shumë e rëndësishme për hetuesin, pasi duhet kohë për t'i marrë ato dhe për t'i analizuar, me qëllim përcaktimin e burimit dhe përdorimit të fondeve dhe ndjekjen e rrugës së parave të një transaksioni të vetëm. Gjithashtu, shpesh të dhënat e marra pas kërkesave fillestare tregojnë ekzistencën e llogarive të tjera në banka të tjera vendase apo të huaja. Këto informacione duhet të pasohen me kërkesa drejtuar bankave të tjera, letër-porosi dhe/ose kërkesa drejtuar FIU-t, sipas rastit. Prandaj, hetuesit mund t'i nevojiten javë e muaj për të mbledhur të gjitha të dhënat financiare që nevojiten për të pasur një pamje të plotë financiare të shpenzimeve të bëra nga subjekti. Gjithashtu, në përpjekje për të përcaktuar modelet e veprimtarisë, të cilat mund të mos

jenë të dukshme nga një transaksion i vetëm apo nga një vit aktivitet bankar, mund të duhet të shqyrtoni të dhëna bankare për transaksione të kryera në një kuadër kohor disa vjeçar.

4. Informacioni që disponohet nga të dhënat bankare

4.1. Llogaritë e depozitave: llogaritë e kursimit, të çeqeve dhe rrjedhëse

Llogaritë e depozitave bankare përfshijnë llogaritë e kursimit, të çeqeve dhe ato rrjedhëse, në të cilat klientët depozitojnë dhe tërheqin ose shpenzojnë fondet e tyre. Më poshtë është një përmbledhje e të dhënave bankare që hetuesi mund të marrë për llogaritë e depozitave dhe duhet të kërkohet si për llogaritë e hapura, ashtu edhe për ato të mbyllura:

- aplikimet për hapje llogarie;
- nënshkrimet e autorizuara;
- pasqyra bankare;
- mandatet e depozitimit/artikujt e depozituar;
- çeqe të anuluar (pjesa e parme dhe e pasme);
- të dhënat e transfertave elektronike;
- memo krediti dhe debiti;
- formularë të deklarimit të të ardhurave;
- marrëveshje partneriteti, veprime të kompanive.

4.2. Aplikimi për llogari (Hapja e një llogarie)

Bazuar në standardet ndërkombëtare të vendosura nga Komiteti i Bazelit për Mbikqyrjen Bankare dhe Task Forcën Financiare dhe të pranuar nga shumica e vendeve, institucionet financiare duhet të identifikojnë saktë pronarin e çdo llogarie. Në mënyrë që të plotësohen këto kërkesa, institucionet financiare kërkojnë që klienti (individ, shoqëri tregtare, etj) të plotësojë një formu-

lar kur hap një llogari. Formulari duhet të tregojë se kush është pronari i llogarisë dhe mund të kërkojë që ai të japë adresën, profesionin, punëdhënësin, datën dhe vendin e lindjes dhe numrin personal të identifikimit.

Kur një shoqëri tregtare hap llogari bankare, vendimet e organeve drejtuese dhe marrëveshjet e partneritetit mund të jenë pjesë e informacionit shtesë që kërkohet nga banka, nëse është rasti. Kompanitë mund të detyrohen t'i japin bankës një listë të punonjësve që kanë të drejtë ta përfaqësojnë në transaksionet financiare.

Aplikimet për hapjen e llogarive mund të jenë të rëndësishme, pasi u japin informacion personal për subjektin, si dhe datën kur është hapur llogaria. Nëse persona të tjerë janë të autorizuar të përdorin llogarinë, atëherë ata mund të kthehen në të dyshuar ose bashkëpunëtorë. Nëse llogaria është hapur me emra të rremë, kjo mund të tregojë se janë bërë përpjekje për të fshehur fonde, por mund të jetë edhe vepër penale më vete. Aplikimi për llogari mund të tregojë edhe emra të rëndësishëm apo të bëjë lidhje me shoqëri tregtare.

4.3. Nënshkrimi i autorizuar

Institucionet financiare kërkojnë që klienti të firmosë një skedë firme, kur hap një llogari. Ky dokument duhet të përmbajë nënshkrimin e mbajtësit të llogarisë, por edhe të çdo personi tjetër që është i autorizuar të përdorë llogarinë. Skeda e firmës identifikon se kush ka autoritet dhe kontroll mbi llogarinë, prej sa kohësh është hapur llogaria, si dhe mund të japë pista të vlefshme drejt dëshmitarëve të tjerë ose drejt bashkëpunëtorëve të panjohur. Gjithashtu, skeda nënshkruhet edhe nga punonjësi i bankës që hapi llogarinë, i cili mund të ketë informacion shtesë, të paregjistruar në formular për mbajtësin. Meqënëse skeda

përmban nënshkrimin e mbajtësit të llogarisë, ajo mund të shërbejë si kampion për shkrimin e tij. Gjithashtu, nëse llogaria është nën emra fallco, firmosja e skedës me emër fallco mund të përbëjë vepër penale më vete¹⁰⁴. jetë një tjetër shkelje penale që mund ta ndiqni sipas nenit 287/a të KPP.

4.4. Pasqyrat bankare (Të dhënat për transaksionet)

Pasqyrat bankare japin një përmbledhje të transaksioneve të kryera brenda një llogarie. Në to tregohen të gjitha hollësitë e veprimeve financiare që prekin llogarinë gjatë periudhës në fjalë.

Prokurori duhet të përpiqet të marrë të gjitha pasqyrat bankare për periudhën që ka lidhje me hetimin. Disa nga veprimtaritë kriminale kanë filluar me kohë para se të zbulohen; për këtë arsye pasqyrat bankare duhet të merren për një periudhë kohe para zbulimit të veprimtarisë kriminale. Përmes analizës së këtyre pasqyrave, prokurori do jetë në gjendje të rindërtojë transaksionet financiare që kanë ndodhur gjatë periudhës së veprimtarisë kriminale. Pasqyrat bankare duhet të analizohen për të gjetur veprimtari të dyshimtë ose të pazakontë. Disa shembuj të veprimtarisë së dyshimtë apo të pazakontë përfshijnë:

- vlera të larta të pazakonta në llogari në krahasim me burimet e njohura të të ardhurave;
- depozita të pazakonta të mëdha, depozita në numra të rrumbullakosur, depozita me para në dorë ose depozita në shuma të përsëritura që nuk kanë lidhje me burime të ligjshme të të ardhurave;
- koha e depozitimeve. Kjo është veçanërisht e rëndësishme kur dihen datat se kur janë bërë pagesat e paligjshme;
- çeqe ose transfertat elektronike në shuma të pazakonta të mëdha (në krahasim me praktikën e njohura të personit nën hetim);

104) Neni 287/a i KP-së

- mungesë ose pak veprimtari në llogari. Kjo mund të tregojë transaksione në para ose ekzistencën e llogarive të panjohura bankare.

Se çfarë është e pazakontë apo e dyshimtë duhet të përcaktohet nga faktet e çdo rasti dhe subjekti nën hetim. Duhet të kërkoni për modele sjelljeje elementë dhe veprimtari që i korrespondojnë krimit nën hetim dhe transaksione që nuk përputhen me veprimtaritë e ligjshme të biznesit ose me praktikatat e zakonshme të kontabilitetit.

Shembull: Bankat janë të detyruara të raportojnë në DPPP të gjithë depozitimet e parave fizike me vlerë mbi 1.5 milion lekë. Për këtë arsye disa depozitime të njëpasnjëshme me vlerë më pak se 1.5 milion lekë, por shumata e të cilave kalon vlerën e raportimit të bëra brenda të njëjtës ditë në institucione të ndryshme financiare ose në momente të ndryshme të së njëjtës ditë (ose në ditë të ndryshme) në të njëjtën bankë, janë të dyshimta dhe mund të përbëjnë transaksione të strukturuar për të shmangur detyrimin për raportim, në kundërshtim me ligjet penale kundër pastrimit të parave. Kjo lloj veprimtarie mund të zbulohet duke marrë të dhënat bankare, duke analizuar transaksionet dhe duke bërë llogaritë sipas shumave dhe datave.

4.5. Mandatat e depozitimit/Artikujt e depozituar

Një pasqyrë bankare është thjesht një përmbledhje e transaksioneve të kryera në një llogari. Në mënyrë që të gjeni hollësitë për transaksionet duhet të merrni edhe dokumentet burimore përveç pasqyrës bankare. Një depozitim i dyshimtë i pasqyruar në një deklaratë bankare nuk na jep hollësi të mjaftueshme për transaksionin financiar. Nëse një depozitim duket se është i dyshimtë ju do të doni të ekzaminoni mandatin korrespondues.

Kur e shqyrtoni mandatin e depozitimit mund të jeni të interesuar të përcaktoni burimin e parave ose të çeqeve që janë depozituar. Për derdhje dhe tërheqje parash banka përgatit mandate derdhjeje dhe tërheqjeje për para. Këto mandate duhet të merren nga hetuesi penal për të mbështetur depozitimet në para të reflektuara në një depozitimet dhe në tërheqjet e parave. Pasqyrat bankare dhe mandatet e depozitimit janë vetëm një pjesë e të dhënave bankare që duhet të kërkoni. Duke marrë dhe duke analizuar artikujt e depozituar mund të gjeni pista dhe prova të tjera.

4.6. Tërheqjet

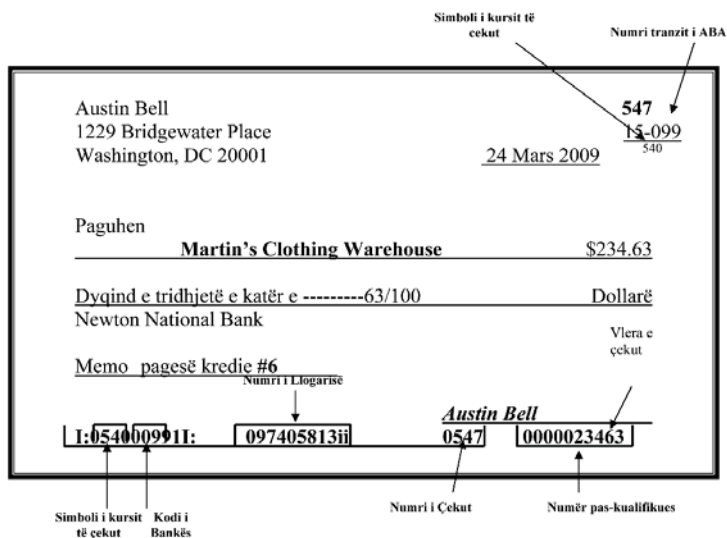
Shumica e tërheqjeve nga bankat bëhen me çek, mandate tërheqjeje, bankomate (ATM), transfertat nga një llogari në tjetrën ose transfertat elektronike.

Çeqet: Megjithëse çeket nuk përdoren rëndom nga qytetarët shqiptarë ato përdoren nga bizneset dhe janë të zakonshme në vende të tjera, veçanërisht në ShBA. Për këtë arsye mund të jetë e dobishme që të kihen njohuritë bazë të çeqeve dhe llogarive të çeqeve. Çeqet janë një autorizim ose udhëzim nga mbajtësi i një llogarie në një bankë për bankën që t'i paguhet shuma e paraqitur në çek personit që është marrësi. Duke dhënë një çek, mbajtësi i llogarisë konfirmon se ka fonde të mjaftueshme në llogarinë e tij për të mbuluar shumën e përshkruar në çek. Mbajtësi i llogarisë ose personi i autorizuar firmos çekun për të konfirmuar udhëzimet e tij. Marrësi i çekut ose e depoziton çekun në llogarinë e tij bankare ose merr paratë të thata, ose në bankën e tij ose në një institucion tjetër financiar që pranon çek. Në varësi të marrëdhënies që personi që do të arkëtojë çekun ka me institucionin financiar, banka mund ose mund të mos arkëtojë menjëherë çekun deri sa të “konfirmohet” d.m.th. deri sa të marrë konfirmimin nga banka e lëshuesit të çekut se

në llogarinë e tij ka fonde të mjaftueshme për të paguar shumën që përshkruhet në çek.

Çeqet vendosin një lidhje financiare që nuk mund të hidhet poshtë nga mohimet verbale. Çeqet mund të identifikojnë llogari bankare, karta krediti, blerjen ose vendndodhjen e aseteve të rëndësishme dhe transaksione huaje që kanë ndikim direkt tek hetimet.

Figura 1

Sikurse tregohet në shembull informacioni në anën e parme të çekut përfshin bankën e origjinës, datën dhe shumën e çekut, emrin e marrësit (enti të cilit i paguhet çeku) dhe firmën. Zakonisht firma është e njërit prej personave të autorizuar të renditur në skedën e firmave, por kini kujdes pasi firmat mund të mos korrespondojnë.

Të dyja anët e çekut përmbajnë informacion që mund të ketë të ketë vlerë për hetimin penal.

Në anën e parme të një çeku paraqitet edhe informacioni i mëposhtëm:

Numri i Tranzitit të Shoqatës së Bankierëve Amerikanë (ABA) dhe Kodi i Rezervës Federale - Numri në cepin e sipërm djathtas në një çek që duket sikur është fraksion jep disa informacione. Pjesa numerike përmban numrin tranzit të ABA; emërtuesi është simboli i kursit të bankës së origjinës. Numri tranzit i ABA-s është një kod me dy pjesë që i është caktuar bankave dhe institucioneve të kursimeve nga ABA. Pjesa e parë tregon një numër dy ose tre shifror që korrespondon me qytetin, shtetin apo territorin ku ndodhet banka e origjinës. Pjesa e dytë e numrit të tranzitit të ABA-s identifikon vetë bankën.

Informacioni në rreshtin e fundit të çekut përfshin :

- Numrin e kursit të çekut – Ky numër tregon bankën e informacionit të origjinës, si numri i bankës paguese dhe simbolin e kursit të çekut.
- Numri i llogarisë - seria e radhës e numrave është numri i llogarisë që klienti ka në bankë.
- Numri i çekut- numri i radhës që është i printuar paraprakisht në rreshtin e fundit është numri i çekut që i korrespondon numrit të çekut në cepin e djathtë të çekut.
- Numrat pas kualifikues - Numrat e fundit në serinë e numrave në rreshtin e poshtëm në cepin e djathtë tregojnë shumën monetare të përpunuar nga banka për çekun.

Figura 2

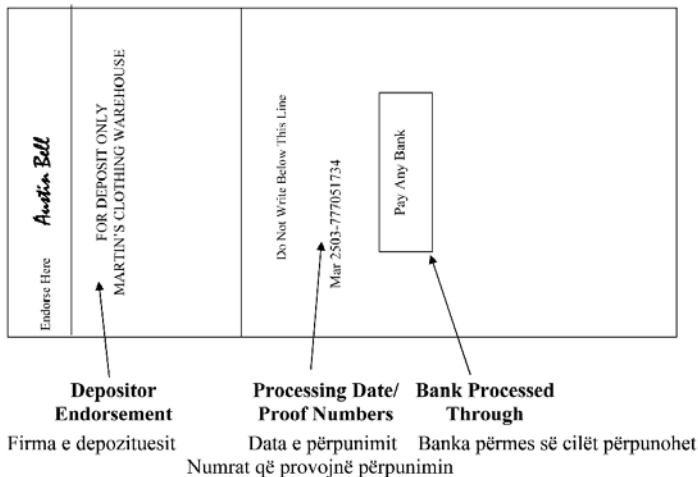

Figura 2 është një shembull i pjesës së pasme të çekut. Kur kërkonti një kopje të çekut duhet të kërkonti kopje të të dyja anëve (e parme dhe e pasme), pasi edhe ana e pasme e një çeku përmban informacion të vlefshëm.

Pjesa e negociuar e çekut tregon se kush e firmosi çekun. Nëse çeku iu lëshua një individ duhet të përmbajë firmën e atij personi, nëse iu lëshua një biznesi ka mundësi që të përmbajnë një vulë. Aty mund të përfshihet gjithashtu një numër reference të llogarisë nëse çeku depozitohet në një bankë tjetër. Pjesa e pasme e çekut përmban gjithashtu disa numra provë nga të gjitha bankat që e kanë përpunuar çekun. Në këtë rast duket se çeku është firmosur nga Martin's Clothing Warehouse dhe është depozituar në një llogari bankare në ose rreth datës 25 mars 2009.

Kur një person që paguhet merr një çek ai ose ajo mund ta depozitojë ose ta arkëtojë. Çeqet që arkëtohen kanë vulën "arkëtuar" ose kodet e arkëtimit të cilat ose janë koduar ose janë vulosur në

anën e parme të vetë çekut. Këto kode mund t’ju çojnë të telleri që e ka arkëtuar çekun, dhe që për këtë arsye duhet të intervistohet për të mësuar më tepër për atë transaksion. Vula e tellerit ose kodet për arkëtimin mund të jenë edhe një lidhje ndërmjet tellerit specifik dhe subjektit. Në shembullin e mëparshëm, nëse çeku për Martin’s Clothing Warehouse do të ishte arkëtuar, ju do të përpiqeshit të përcaktonit se përse një “pagesë huaje” ishte arkëtuar dhe kush e kishte arkëtuar atë. Hetimi mund të zbulojë se çeku ishte arkëtuar nga subjekti Austin Bell dhe se Martin’s Clothing Warehouse është një biznes që Bell përdor për të pas-truar produktet që përfton nga trafikimi i paligjshëm i drogës.

Transfertat elektronike: Transferta elektronike është lëvizja elektronike e parave nga një llogari bankare tek tjetra. Shumica e bankave kërkojnë ndonjë lloj dokumenti, si Urdhër - Transfertë Elektronike, për të dokumentuar lëvizjen e parave nga llogaria e një klienti në destinacionin ku paratë transferohen elektronikisht. Këto dokumente mund të firmosen ose verifikohen nga klienti. Disa banka regjistrojnë telefonatat e marra nga klientët kur iniciojnë transfertat elektronike nga llogaritë e tyre. Kur paratë lëvizin nga një transfertë elektronike dhe kur nuk dihen as burimi i fondeve dhe as data e transfertës, është shumë e vështirë që të merret ndonjë informacion verifikues. Më poshtë ka një listë të përgjithshme të dhënash që kanë të bëjnë me transfertat elektronike:

- dokumente të Federal Wire, Swift ose të tjera që reflektojnë transferimin e fondeve tek, nga ose në emër të (subjektit);
- Udhëzimet e klientit për transfertat elektronike;
- Dokumente që reflektojnë burimin e fondeve për paratë që transferohen nga llogaria;
- Dokumente që reflektojnë paratë që vinë përmes transfertës elektronike.

Bankomatët (Automated Teller Machines - ATM)/

Kartat e debiti: Tërheqjet nga bankomatët janë tërheqje në para që bëhen duke përdorur një kartë plastike për tërheqje. Zakonisht këto lloj tërheqjesh janë të kufizuara në një shumë të caktuar në ditë, sipas rregullave të secilës bankë. Tërheqjet nga bankomatët përfshihen në pasqyrat bankare dhe mund të reflektojnë vendndodhjen e bankomatit nga janë tërhequr paratë. Vendndodhja e bankomatit mund të jetë e rëndësishme nëse po gjurmoni vendndodhjen e të personi nën hetimit. Zakonisht për arsye sigurie nëpër bankomatë ka një ose disa kamera prandaj nga banka mund të merrni foto të personit/personave që kryejnë transaksione nëpërmjet bankomatit.

Përdorimi i kartave të debitit rezulton në memo debije që përfshihen në pasqyrat bankare. Në shumicën e rasteve, transaksionet me karta debiti reflektohen në pasqyrën bankare dhe për to tregohet data dhe shuma si dhe shitësi i artikullit të blerë. Dokumentacion në lidhje me një blerje të kryer me kartë debiti mund të merrni në vendin ku është bërë blerja.

5. Analizimi i të dhënave bankare

5.7. Analiza e depozitave

Depozitimet mund të sistemohen për të parë tendencat e veprimtarisë financiare përmes një teknike hetimore që njihet si analiza e depozitave. Kjo analizë ju lejon të identifikoni të dhëna që ju mungojnë të cilat nuk ju janë dhënë nga banka sikurse dhe identifikojnë pista për intervista shtesë. Analiza juaj mund të tregojë llogari bankare të tjera për të cilat do të duhet të merrni të dhëna bankare shtesë.

Për të kryer një analizë depozite, rendisni depozitimet e bëra në një mënyrë të organizuar duke u bazuar në të dhënat financiare.

Microsoft Excel ose një program tjetër kompjuterik me tabela përdoret për analizën e depozitave. Analiza e depozitave lejon që të bëhen edhe modifikime në mënyrë që të përfshihet edhe informacion që ju e konsideroni me vlerë dhe figura 3 është një shembull i kësaj analize duke përdorur depozitimet e bëra nga i personi nën hetimi ynë Z. Ermal Hysi.

Figura 3

Analizë depozitash –Ermal Hysi						
Data	Depozitimi total	Dep.me para në dorë	Depozitë me çek ose elektronike	Numri i çekut transf.	Burimi i depozites/Memo per çekun/elektronike	Shenime/Komente / Pista
1/4	164.500,97	100.000	64.500,97	3234	Porsche Albania/ java që mbaron më 1.4.2009	Identifiko Porsche Albania dhe dhe qëllimin e këtij depozitimi (pagë?)
2/4	675.000	450.000	225.000	101	Genti Rama	Identifiko Ramën dhe qëllimin e këtij depozitimi
15/44	164.500,97		64.500,97	3275	Porsche Albania/ java që mbaron më 15.4.2009	I njëjtë me depozitim e parë; me shumë mundësi pagë
16/4			100.000	711	Century 21 Real Estate/ rimbursim	Identifiko Century 21 dhe qëllimin e këtij depozitimi
Total Prill	1.004.100,94	550.000	454.100,94			

Në këtë shembull, Hysi ka depozituar shumën prej 550.000 Lekë me para në dorë gjatë muajit prill. Duke prezumuar se ai punon për Porsche Albania, ju doni të konfirmoni de dy çeqet e depozituar janë paga. Kjo analizë depozitimesh ka zbuluar dy pista të rëndësishme. E para është identifikimi i Genti Ramës dhe qëllimin e çekut Nr. 101 në shumën e 225.000 lekë që ai i

ka lëshuar Hysit. E dyta është që të kontaktoni Century 21 Real Estate për të marrë vesh se përse ata kanë lëshuar një çek me vlerë 100.000 lekë si rimbursim për Hysin. Kjo pistë mund të tregojë se Hysi ka anuluar blerjen e një pasurie të paluajtshme ose se pagesa mund të jetë rimbursim për pagesë më të madhe se ajo e duhura për blerjen e një pasurie të paluajtshme. Kjo mund të jetë një pistë shumë e rëndësishme për të identifikuar një aset që mund të konfiskohet. Nëse Hysi e ka bërë pagesën për Century 21 në para të thata për të blerë një pronë në emër të dikujt tjetër, edhe kjo do të ishte një pistë e rëndësishme për të përcaktuar emrin e atij personi që përdoret nga Belli sikurse dhe për të identifikuar shpenzime të tjera në para të thata që ka bërë Hysi.

Kur është e mundur, analiza e depozitave duhet të bëhet në tabela kompjuterike. Kur hidhen të dhënat e depozitimeve në një tabelë, ju shumë kollaj mund të shihni datat, shumat dhe burimet e depozitimeve.

5.8. Analiza e tërheqjeve ose e çeqeve

Të dhënat për çeket ose transfertat elektronike mund të sistemohen në mënyrë që të shikohet tendencat e veprimtarisë financiare përmes një teknike që njihet si analiza e çeqeve nëpër tabelë. Ka këtë emër pasi informacionet e çeqeve vendosen nëpër rreshtat dhe kolonat e tabelave. Për të kryer një analizë çeqesh nëpërmjet tabelave, rendisni çeket e të personi nën hetimit sipas personave që iu janë dhënë këto çeqe. Figura 4-9 është një shembull i kësaj analize duke përdorur çeket e marra prej subjektit tonë Austin Bell.

Figura 4

Analize e pagesave me cek/ transfertave elektronike			
Datë	KESH	Date	Apartamentet Torre Drin
23/1	10.100,79	3/1	95.000
21/2	12.100,32	2/2	95.000
21/3	9.200,56	1/03	95.000
25/4	8.700,87		
21/5	5.900,12	2/5	95.000
27/6	6.300,45	2/6	95.000
22/7	7.900,73	1/7	95.000
20/8	9.800,92	3/8	95.000
23/9	9.200,83	2/9	95.000
21/10	6.400,55	1/10	95.000
24/11	5.800,52		
28/12	8.700,62	2/12	95.000

Në shembullin e analizës së çeqeve nëpërmjet tabelës keni renditur të gjitha çeqet ose transfertat elektronike të Hysit për KESH-in gjatë një viti kalendarik. Nga kjo listë mund të përcaktoni se Hysi ka paguar çdo muaj faturën e energjisë elektrike. Pastaj renditët të gjitha çeqet e transfertat elektronike për Apartamentet Torre Drin ku Hysi ka një apartament me qira. Sikurse patë, çeqet për pagesën e qirave për muajt prill dhe nëntor mungojnë. Duhet të intervistoni menaxherin e Apartamenteve Torre Drin për të marrë vesh se si e ka paguar qiranë Hysi për ata muaj. Mungesa e një çeku mund të tregojë se është bërë pagesë në para të thata dhe kjo mund të çojë drejt burimeve të mundshme të paligjshme të panjohura deri tani.

5.9. Analiza e shumë llogarive

Një tjetër lloj analize është ajo e shumë llogarive. Në këtë lloj analize, hetuesi kombinon transaksionet e të gjitha llogarive të

personit nën hetimit në një tabelë. Duke i kombinuar të gjitha llogaritë në një dokument hetuesi ka mundësinë të shikojë gjithë gamën e veprimtarisë financiare të të personi nën hetimit. Kjo analizë është shumë e rëndësishme nëse i personi nën hetimi lëviz para nga një llogari te tjetra. Kjo analizë do i lejojë hetuesit të ndjekë paratë përmes shumë llogarive.

Kur përgatitet një analizë e tillë, hetuesi duhet të përfshijë të gjitha llogaritë që kontrollon ose që ka nën autoritetin e tij i personi nën hetimi. Kjo mund të përfshijë llogari të hapura në emrin e biznesit ose në emrin e përfaqësueseve. Gjithashtu mund të jetë e dobishme që të përfshihen llogaritë e bashkëpunëtorëve në mënyrë që të analizohen lëvizjet e fondeve ndërmjet të personi nën hetimit dhe personave të tjerë të përfshirë në krim.

Figura 5

Banka	Nr. i Llogarisë	I paguar Pagues	Date	Kredit	Debit
Banka 1	...123	Para në dorë	4/8/2009	500.000,00	
Banka 1	...123	Ermal Hysi	5/8/2009		00.000,00
Banka 2	...456	Genti Rama	5/8/2009	500.000,00	
Bank a2	...456	Arben Kurti	6/8/2009		500.000,00

Shembulli i mësipërm tregon një analizë llogarish të transaksioneve në dy llogari bankare. Nga kjo analizë zbuluat se Genti Rama ka depozituar 500.000 lekë në llogarinë e tij në Bankën 1. Pastaj ai lëshoi një çek prej 500.000 lekë për Ermal Hysin. Ermal Hysi e depozitoi çekun në llogarinë e tij në Bankën 2. Të nesërmen, Ermal Hysi i lëshoi një çek prej 500.000 lekë Arben Kurtit.

Kjo analizë është prova se paratë e depozituara nga Genti Rama kanë gjasa të jenë të njëjtat para që ka marrë Arben Kurti. Gjithashtu ajo lidh të tre këta persona me njëri - tjetrin përmes transaksioneve të tyre financiare.

6. Çertifikatat e depozitave

Teknikisht, një Çertifikatë Depozite është një instrument financiar premtues për të cilin banka është huamarrëse. Është një llogari për të cilën banka bie dakord që t'i paguajë klientit një shumë të caktuar interesi ose fitimi dhe klienti bie dakord që t'i lërë fondet në depozitë deri në datën e maturimit. Të dhënat që disponohen nga institucionet financiare në lidhje me certifikatat e depozitave përfshijnë:

- Kopje të certifikatave;
- Artikuj të përdorur për të depozituar në llogarinë e Çertifikatës së Depozitës;
- Të dhëna që kanë të bëjnë me interesin (ose fitimin) që është fituar, tërhequr ose ri-investuar;
- Formularët e qeverisë për deklarimin e të ardhurave.

7. Llogaritë e investimeve ose letrave me vlerë

Shumë institucione financiare u ofrojnë klientëve të tyre llogari investimesh. Klienti depoziton fondet në llogari të cilat investohen në letra me vlerë/tituj nga institucioni financiar ose sipas udhëzimeve të klientit. Të dhënat për këto lloje llogarish si për ato që janë të hapura edhe për të mbyllurat përfshijnë:

- Blerjen e letrave me vlerë;
- Negocimin e letrave me vlerë;
- Mbajtja në kasafortë e të dhënave dhe regjistrave;
- Mandate për marrjen apo dorëzimin e letrave me vlerë;
- Interes vjetor ose pasqyra të dividendëve të paguara.

8. Llogari kredish ose kredish për shtëpi

Edhe të dhënat e kredive apo të kredive për shtëpi mund t'ju japin hollësi për mënyrën se si shpenzohen paratë nga dikush. Më poshtë ka një listë të të dhënave që disponojnë institucionet financiare si për llogaritë e hapura ashtu edhe për llogaritë e mbyllura të kredive për shtëpi.

- Aplikimi për kredi;
- Fleta e regjistrimit të kredisë;
- Kopje e dokumentit të disbursimit të kredisë;
- Kopje e dokumentit të shlyerjes së kredisë;
- Dosja e korrespondencës për kredinë;
- Marrëveshjet për kolateralin;
- Raportet e kreditit;
- Pasqyra që verifikojnë të ardhurat dhe shpenzimet duke përfshirë deklaratat tatimore, pasqyrat e vlerës neto, pasqyrat e të ardhurave dhe pasqyrat bankare;
- Instrumente që reflektojnë detyrimin për të paguar;
- Kredi për pasuri të paluajtshme etj. për kredi bankare;
- Pasqyra të interesi vjetor të paguar (ose të ardhura);
- Deklarata të amortizimit të kredisë.

Zakonisht një aplikim për kredi kërkon që aplikuesi të plotësojë një deklaratë financiare. Aplikimi për kredi përfshin informacion personal si p.sh. emrin e aplikantit, adresën, numrin e identitetit, asetet që ka, detyrimet dhe burimet e sasinë e të ardhurave. Paketa e aplikimit për kredi mund të përfshijë kopje të deklaratave tatimore ose të dokumenteve të tjera për fitimet e aplikantit. Aplikimet për kredi shpesh herë përmbajnë një formulim që aplikanti është në dijeni se duke firmosur dokumentin e aplikimit përbën krim të japë të dhëna false kur aplikon për një kredi.

Programi i shlyerjes së kredisë dhe dosjet e korrespondencës mund të përdoren prej jush për të zbuluar:

- Metodën e shlyerjes - Shuma të mëdha, e përshpejtuar, pagesa të pazakonta. Shlyerja e kredisë bëhet nëpërmjet fondeve në llogaritë bankare, urdhër-pagesave ose me para të thata që nuk dihen nga hetuesi financiar. Kopje të pagesave të bëra për shlyerjen e kredisë mund të na japin pista për këto pagesa;
- Disponimi përfundimtar i produkteve të kredisë - mund të ndodhë brenda bankës apo diku tjetër. Të dyja rastet janë të gjurmueshme përmes sistemit bankar të ruajtjes së të dhënave. Subjekti mund të devijojë produktet e kredisë dhe t'i përdorë ato për të paguar për shpenzime të tjera si p.sh pagesa bërë bashkëpunëtorëve ose blerja e aseteve të fshehura;
- Kolaterali i kredisë - garancia për kredinë, nëse ka një të tillë, mund të jetë një aset i panjohur;
- Paradhënia - produktet e kredisë mund të jenë përdorur për të financuar një aset por gjithsesi, paradhënia mund ta ketë ardhur prej fondeve të paligjishme;
- Çeqe krediti dhe memo të brendshme - Hetimet e bëra nga departamenti i kreditit gjatë përpjekjes për të përcaktuar riskun e bankës në lidhje me një kredi mund t'ju çojnë në asete të tjera, kredi apo llogari të tjera bankare, etj.

9. Llogaritë bankare të kartave të kreditit

Shumë banka u ofrojnë karta krediti klientëve të tyre. Llogaritë e kartave të kreditit duhet të trajtohen si llogaritë e çeqeve. Dallimi kryesor ndërmjet një llogarie të kartës së kreditit dhe një llogarie depozite është se llogaritë e kartave të kreditit nuk kanë para të depozituara. Detyrimet regjistrohen kundrejt llogarisë dhe pagesa për shlyerjen e tyre bëhet në një ditë të mëvonshme. Bankat i ruajnë të dhënat mbi detyrimet dhe pagesat për llogaritë e kartave të kreditit. Mund të gjeni pista për blerjen e bizhu-

terive, makinave, gëzofëve, etj. përmes këtyre të dhënave. Më poshtë është një listë të dhënash që mund të merrni në lidhje me një llogari bankare karte krediti të hapur a të mbyllur:

- Aplikimi për kartë krediti në emër të (subjektit);
- Pasqyrat mujore;
- Dokumentet e detyrimeve;
- Dokumentet e përdorura për të bërë pagesa në llogari.

Llogaritë bankarë të kartave të kreditit duhet të analizohen në të njëjtën mënyrë si llogaritë bankare të çeqeve. Të dhënat duhet të hidhen në tabelë. Elementët të cilët duhet të kërkoni kur analizoni të dhënat e kartave të kreditit përfshijnë:

- Artikujt e blerë;
- Vendin ku është bërë blerja;
- Burimin e pagesave në llogari;

Më shumë informacion specifik për blerjet me karta krediti mund të merrni nga shitësi. P.sh. gjatë një hetimi mund të zbuloni se subjekti i hetimit tuaj ka një kartë krediti të lëshuar nga First National Bank. Keni marrë pasqyrat e kartës së kreditit nga banka. Ato tregojnë një detyrim të datës 25 nëntor 2005 për një vlerë prej 500.000 lekë ndaj Austrian Airlines. Ju shkuat tek Austrian Airlines, intervistuat një përfaqësues dhe morët dokumentet e nevojshme. Detyrimi ishte për tre bileta avioni për udhëtim në datën 3 dhjetor 2005 nga Tirana në Vjenë dhe kthim në datë 4 dhjetor 2005. Si rezultat i analizimit të këtij detyrimi financiar në llogarinë e kartës së kreditit mësuat se subjekti ka udhëtuar, me kë ka udhëtuar, datat kur ka udhëtuar dhe shumën e shpenzuar për këtë udhëtim. Kur këto informacione lidhen me informacionet e tjera hetimore, informacioni financiar mund të bëhet shumë i rëndësishëm për hetimin.

Llogaritë e kartave të kreditit mund të analizohen sikurse llogaritë e kursimeve dhe të çeqeve duke përdorur analizën e depozitave, analizën e çeqeve nëpërmjet tabelave dhe analizën e shumë llogarive.

10. Të dhëna të tjera

10.1. Transaksionet që nuk kryhen përmes llogarisë

Transaksionet që nuk kryhen nëpërmjet llogarisë janë transaksione që kryhen në një institucion financiar por jo gjithnjë kalojnë përmes një llogarie. Shembuj të këtyre transaksioneve përfshijnë blerjen apo negocimin e çeqeve të arkëtueshme, urdhër-pagesat, çequet e udhëtarit, kartat smart, transaksione në para si shkëmbimi i kartmonedhave në prerje të vogla me prerje më të mëdha. Për qëllime hetimore, edhe vendosja e artikujve/sendeve në kasetat e sigurisë konsiderohet si transaksion që nuk kryhet përmes llogarisë. Këto lloj transaksionesh mund të kenë dokumentacion të kufizuar.

10.2. Çequet e arkëtueshme, çequet e certifikuar, çeqe udhëtari dhe urdhër - pagesat

Këto dokumente financiare njihen si instrumente monetare dhe kërkojnë trajtim të posaçëm pasi kanë të bëjnë me departamente të ndryshme të bankës. Çequet e arkëtueshme që njihen edhe si çeqe bankare janë çeqe që lëshohen nga një punonjës i autorizuar i bankës. Ai i kërkon klientit që të caktojë se cili është personi që blen çekun dhe personin që paguhet në mënyrë që të plotësohen ato rreshta në çek. Një çek i certifikuar është një çek ku banka garanton se ka fonde të mjaftueshme në depozitë për atë çek. Një urdhër-pagesë është një instrument i negociueshëm që shërben si zëvendësues i çekut. Urdhër - pagesa lëshohet për një pagesë për një shumë të caktuar dhe klienti

plotëson emrin e blerësit dhe të personit që paguhet. Punonjësi i bankës plotëson vetëm shumën e pagesës. Një çek udhëtari është një instrument ndërkombëtar. Ai blihet në vlera të ndryshme si 20 USD, 50 USD, 100 USD dhe ka vlerë vetëm kundrejt firmës së mbajtësit.

Rikuperimi i çeqeve të arkëtueshme, urdhër-pagesave dhe çeqeve të udhëtarit nga një institucion financiar është shumë më i vështirë nëse fondet e përdorura për transaksionin nuk janë tërhequr nga një llogari bankare. Në shumicën e rasteve kjo kërkon që të bëhet një kontroll manual i të gjitha çeqeve të lëshuara, proces ky që kërkon një punë shumë të madhe. Nëse keni mundësi të jepni hollësi për çekun, banka do të ketë mundësi të kërkojë më shpejt dhe me më saktësi. Informacioni që duhet të kërkonte në lidhje me çeket përfshin numrin e çekut, datën e lëshimit, shumën si dhe personin që paguhet.

10.3. Kartat me vlerë të ruajtur

Kartat me vlerë të ruajtur (ndonjëherë të quajtura si karta të parapaguara) janë një alternativë e parave të thata që po përhapet përherë e më shumë. Termi “kartë me vlerë të ruajtur” mund të mbulojë një sërë përdorimesh dhe teknologjish. Disa karta kanë çipe, disa kanë shirit magnetik dhe disa karta të tjera (p.sh. karta të parapaguara të shërbimit telefonik) kanë vetëm një numër aksesi ose një fjalëkalim të printuar në to (vetë karta nuk mund të ketë akses tek paratë apo të transferojë para). Kartat me vlerë të ruajtur mund të karakterizohen se punojnë me sisteme “të hapura” ose “të mbyllura”. Kartat e sistemeve të hapura mund të përdoren për t’u lidhur me rrjete globale të bankomatëve ose të debitimit. Këto programe kartash të sistemeve të hapura nuk kanë nevojë që të kryhen verifikime ballë për ballë për identitetin e mbajtësit të kartës. Fondet mund të parapagohen nga një person ndërsa dikush tjetër në një vend

tjetër ka akses tek paratë nëpërmjet bankomatëve. Kartat me vlerë të ruajtur të sistemeve të hapura mund të rimbushen duke lejuar mbajtësin e kartës që të rrisë vlerën. Kartat e sistemeve të mbyllura janë të kufizuara pasi ose mund të përdoren për të blerë të mallra e shërbime nga tregtari që e ka lëshuar kartën ose nga një grup i caktuar tregtarësh ose ofrues shërbimesh që marrin pjesë në rrjet dhe janë të kufizuara ose gjeografikisht ose në ndonjë mënyrë tjetër. Shembuj të kartave të sistemeve të mbyllur përfshijnë kartat e dhuratave të shitësve me pakicë, kartat e qendrave tregtare etj. Këto karta mund të jenë të kufizuara në vlerën që ka të shënuar karta ose mund të lejojnë mbajtësin e kartës që të rrisë vlerën.

Kartat smart mund t'ju hapin probleme pasi institucioni financiar mund të mos kërkojë që të hapet llogari. Karakteristika e kartës smart është se të lejon që të kesh anonimitetin e përdorimit të parave të thata pa pasur vëllimin dhe peshën e parave të thata. Ato janë më të vështira që të identifikohen dhe të gjurmohen.

Gjatë hetimit tuaj duhet të keni kujdes në lidhje me përdorimin e kartave smart. Nëse gjendet një kartë smart nga një sistem i hapur, ajo duhet të çohet te institucioni financiar nga është blerë në mënyrë që të merrni të dhënat e transaksioneve të kryera me kartën. Nëse gjeni një kartë smart të një sistemi të mbyllur (p.sh. një kartë dhurate) duhet të kontaktoni shitësin që përshkruhet në të për të mësuar transaksionet e kryera me kartën.

10.4. Transaksionet në para

Është e vështirë që të bëhet dokumentimi i lëvizjeve të parave të përfshira në një shkëmbim parash. Transaksionet e shkëmbimit të parave - për - para si p.sh kur subjekti shkëmben kartëmonedhat me prerje 20 USD me kartëmonedha me prerje 100

USD zakonisht nuk lënë “gjurmë” dokumentesh brenda sistemit bankar me përjashtim të atyre rasteve kur shuma në fjalë kërkon që institucioni financiar të plotësojë deklarata të caktuara. Për shumicën e shkëmbimeve të parave me para, burimi më i mirë i informacionit janë ato çka mbajnë mend punonjësit e bankës. Gjithsesi, regjistrat e parave ose raportet për paratë mund të japin pista drejt transaksioneve vetëm në para.

Në disa vende institucionet financiare ruajnë një regjistër të instrumenteve monetare për blerjet e këtyre instrumenteve kur kanë vlerën nga 3 mijë deri në 10 mijë USD. Regjistri shërben si një fillim i mirë për identifikimin e transaksioneve të këtij lloji dhe përfshin datën, shumën e parave dhe emrin e personit që kryen transaksionin. Gjithashtu edhe intervistimi i punonjësve të bankës për të saktësuar datën dhe shumën e transaksionit mund të jetë suksesshëm. Nëse subjekti shkon në të njëjtën bankë dhe tek i njëjti punonjës apo teller për të kryer transaksionet e tij/saj, këta punonjës mund të jenë në gjendje të ndihmojnë për të ngushtuar punën për kërkimin për rikuperimin e çeqeve bankare të lëshuar. Gjithashtu ata mund të jenë në gjendje të identifikojnë emrat e përfaqësuesve të subjektit që ai i ka përdorur për të blerë instrumente monetare.

10.5. Kasetat e sigurisë

Disa institucione financiare u japin me qira klientëve të tyre mjedise në zona të sigurta të bankës. Të dhënat për kasetat e sigurisë që mund të jenë me vlerë për hetimin përfshijnë:

Marrëveshjen e qirasë
Të dhënat për hyrjet

Marrëveshja e qirasë për kasetën e sigurisë tregon datën se kur kaseta u dha për herë të parë me qira dhe identitetin e qirama-

rrësit, por bankat nuk e zbulojnë se çfarë përmban kutia. Regjistri i hyrjeve që mbahet nga banka tregon në çfarë date dhe në çfarë ore kanë pasur akses te kasetat si dhe identitetin e vizitorit. Ky informacion mund të jetë shumë i rëndësishëm për hetimin tuaj. P.sh. të dhënat për hyrjen tek një kasetë sigurie mund të mbështesin dëshmitë për marrje të parave të paligjshme ose të produkteve të veprimtarive të paligjshme. Kasetat e sigurisë mund të zbulohen edhe gjatë kontrollit të shtëpisë ose biznesit të një të personi nën hetimi. Hetuesit duhet të kërkojnë marrëveshje qiraje dhe çelësa që hapin kutitë e sigurisë. Duhet të pyesni për ekzistencën e kasetave të sigurisë gjatë intervistimit të dëshmitarëve të cilët mund ta dinë ose kanë arsye ta dinë ekzistencën e kutive të sigurisë.

11. Përmbledhje

Të dhënat bankare mund të jenë të vështira për t'u marrë dhe për këtë mund të nevojiten edhe para. Gjithashtu nevojitet kohë që të merren dhe të analizohen. Pavarësisht vështirësive për të marrë të dhënat bankare, ato mund të jenë provat më të rëndësishme në një hetim të suksesshëm.

Transaksionet bankare krijojnë një “vazhdë” dokumentesh. Marrja dhe analizimi i të dhënave bankare janë hapa të rëndësishëm të një hetimi financiar. Së pari duhet të përcaktoni se si mund t'i merrni të dhënat bankare. Pasi t'i merrni të dhënat, duhet të kryhen analizat e depozitave, të çeqeve dhe të llogarisë/llogarive për të analizuar transaksionet në llogari. Në varësi të qëllimit të hetimit, analiza mund të zbulojë të ardhura të padeklaruara, të ardhura të paligjshme, financim të terrorizmit, pastrim parash, asete të fshehura, bashkëpunëtorë në krim dhe dëshmitarë.

Shtojca 15: Lista e informacione që u kërkojnë bankave

PËRGJEGJËSIA PENALE E PERSONAVE JURIDIKË

Personat juridikë, ashtu si personat fizikë, mund të kryejnë krime. Megjithëse, fillimisht, ky koncept mund të duket i çuditshëm, nëse thelloheni pak, ai bëhet më i kuptueshëm. Ligji “Për përgjegjësinë penale të personave juridikë” përcakton si dhe kur duhet të përgjigjet personi juridik për kryerjen e një krimi. Njësoj si me të gjithë ligjet që krijojnë përgjegjësi penale, ky ligj duhet të zbatohet së bashku me KP-në dhe KPP-në. Për qëllimet e këtij manuali, person juridik mund të jetë një tregtar, shoqëri tregtare e çfarëdo forme, shoqëri e thjeshtë apo, në rastin e shoqërive ndërkombëtare, një korporatë. Koncepti i rëndësishëm këtu është se, pavarësisht formës, nëse një person juridik ka përgjegjësi penale kur kryen një krim.

Ku, pra, kryen krim një shoqëri tregtare? Ose, më mirë, në ç’raste përgjigjet penalisht shoqëria tregtare për kryerjen e një krimi? Përgjigjja është në ligj, i cili jep tre mundësi:

- për veprime në emër të shoqërisë tregtare, të kryer nga një përfaqësues (përfaqësues ligjor ose me prokurë ose me autorizim);
- për veprime në emër të personit juridik, të kryer nga një person që është nën autoritetin e përfaqësuesit ligjor;
- për veprime të personave të tjerë, për shkak të mungesës së kontrollit nga personi që administron dhe përfaqëson personin juridik.

Në të tre rastet, përfaqësuesi ligjor mund të jetë një person që punon për shoqërinë, bordi drejtues i shoqërisë, një komitet që

vepron në emër të shoqërisë (p.sh: një komitet buxheti) ose çdo organ përfaqësues që vepron në emër të shoqërisë.

Ligji përcakton gjithashtu llojet e dënimeve që mund të jepen ndaj personit juridik që deklarohet “*fajtor*” për një krim, të cilët janë:

- dënimet kryesore, të cilët nuk mund të zbatohen ndaj njësisive të qeverisjes vendore, personave juridikë publikë, partive politike ose sindikatave:
  - gjobë;
  - mbarimi i personit juridik;
- dënimet plotësuese, të cilët mund të jepen bashkë me dënimin kryesor:
  - mbyllja e një apo më shumë veprimtarive të personit juridik;
  - vendosja e personit juridik në administrim të kontrolluar;
  - ndalimi i marrjes pjesë në procedurat e prokurimit të fondeve publike.

Ligji u referohet gjithashtu rregullave të KP-së mbi konfiskimin e mjeteve të kryerjes së veprës penale dhe produkteve të veprës penale, si dhe specifikon në detaje rrethanat kur mund të merret përdoret secili nga dënimet kundër personave juridikë dhe rrethanat lehtësuese (shoqëria ka eliminuar tërësisht faktorët dëmtues apo mangësitë në organizim, ka dorëzuar vullnetarisht pasuritë që duhen konfiskuar, etj) e rënduese (përsëritja e veprës penale, etj).

Një shembull i përgjegjesisë penale të personave juridikë është hetimi dhe gjykimi i bankës AmSouth në ShBA. Kjo bankë kishte hartuar një rregullore të brendshme në lidhje me raportimin e aktivitetit të dyshimtë në FinCen¹⁰⁵, e cila ishte në kundërsht-

---

105) Financial Crimes Enforcement Network (FinCen) është homologu i Drejtorisë së Përgjithshme të Parandalimit të Pastrimit të Parave.

tim me dispozitat ligjore në fuqi që bënin të detyrueshëm këtë lloj raportimi dhe përcaktonin procedurën përkatëse. AmSouth shqetësohej se, nëse raportonte aktivitet të dyshimtë ku mund të ishin përfshirë punonjësit e saj, raportet mund të bëheshin publike dhe të përdroreshin në gjykatë si provë se banka kishte pranuar përgjegjësinë e saj civile ndaj klientëve. Duke qenë se krejt sistemi i krijuar në këtë bankë ishte në kundërshtim me ligjin, nuk mund të individualizohej një person apo grup personash për t'u përgjigjur për veprën penale. Në një rast të tillë, prokurorit do t'i duhej të akuzonte të gjithë punonjësit e bankës, duke qenë se të gjithë ishin duke shkelur ligjin, nëpërmjet zbatimit të rregullores së kundraligjshme. Akuza u ngrit kundër bankës, si person juridik dhe çështja përfundoi me konfiskimin e 40 milion dollarëve në favor të shtetit. Bankës iu lejua vazhdimi i aktivitetit dhe iu dha një vit kohë për të zbatuar një sërë masash organizative. Nëse i merrte këto masa, çështja penale do të pushohej, por paratë e konfiskuara do t'i mbeteshin përsëri qeverisë amerikane.

Shtojca 16: Mënyra e organizimit të bizneseve

PREZANTIMI I ÇËSHTJES NË GJYQ

1. Hyrje

Në vendet që kanë një sistem gjyqësor kontradiktor të fortë, prezantimi i çështjes në gjyq quhet edhe “art”, sepse aftësitë dhe talenti prokurorëve dhe avokatëve shpesh arrin të ndikojë edhe në rezultatin e çështjes. Kjo është e vërtetë, pasi ata që vendosin për faktet janë qenie njerëzore dhe mund të ndikohen nga personaliteti i prokurorëve/avokatëve, aftësia e tyre bindëse, aftësia për të paraqitur versionin e tyre të fakteve në mënyrë logjike e të kuptueshme, si dhe forca e argumenteve.

Në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, vendi me sistemin kundërshtar më të konsoliduar, studimi i jurive ka treguar se anëtarët e tyre i marrin vendimet mbi bazën e një sërë faktorësh, ndër të cilët janë: 1) besueshmëria e personit që jep informacionin (“dërguesi”); 2) aftësia e dëgjuesit (“marrësi”) dhe 3) teknikat efikase të dhënies së mesazhit.

1.1. Besueshmëria e dërguesit

Gjatë gjyqit, dërguesit e informacionit janë përfaqësuesit e palëve (prokurori dhe mbrojtësi), dëshmitarët dhe ekspertët. Besueshmëria përcaktohet nga tre faktorë: 1) integriteti, 2) ekspertiza dhe 3) dinamizmi. Integriteti përcaktohet nga perceptimi se dëshmitari ose mbrojtësi është i pandikuar, i qëndrueshëm dhe i sinqertë. Për prokurorin, integritet do të thotë që ai të veprojë gjithmonë në mënyrë të drejtpërdrejtë, etike dhe të ndershme. Prokurori asnjëherë nuk duhet të përpiqet të fshehë apo

të shtrembërojë faktet dhe duhet të jetë gjithmonë i besueshëm dhe i vërtetë me trupin gjykues dhe me palën kundërshtare.

Ekspertiza u referohet njohurive që dërguesi zotëron në lidhje me faktet dhe problemet e çështjes. Në rastin e prokurorit dhe mbrojtësit, ekspertiza tregohet duke qenë i përgatitur dhe në gjendje për të prezantuar çështjen dhe trajtuar problemet faktike e ligjore rrjedhshëm dhe me logjikë. Për dëshmitarët, ekspertiza vërtetohet duke treguar se dëshmitari ka qenë në gjendje të shohë, dëgjojë dhe kujtojë ngjarjet, për të cilat po dëshmon. Në rastin e ekspertit, ajo përcaktohet nga arsimi, trajnim dhe përvoja e tij, si dhe plotësia e analizës së tij.

Dinamizmi i referohet aftësisë së dërguesit për të komunikuar. Dërguesit e këndshëm dhe që përçojnë energji, vetëbesim dhe entuziazëm janë më të lehtë për t'u besuar sesa të tjerë që nuk i kanë këto cilësi. Të gjithë elementët e komunikimit efikas: përmbytja verbale (fjalët që thuhet) dhe mënyra e përcjelljes (qëndrimi, lëvizjet e duarve, gjestet, kontakti me sy, shpejtësia e të folurit, theksimi i fjalëve, intonacioni, etj) luajnë një rol të rëndësishëm në mënyrën se si merret dhe përpunohet mesazhi.

1.2. Aftësitë e marrësit

Marrësit (trupi gjykues) kanë aftësi të ndryshme për të përpunuar informacionin dhe për të mbajtur mend atë që shohin dhe dëgjojnë. Tek pjesa më e madhe e njerëzve, kohëzgjatja e përqendrimit është e shkurtër; mesatarisht, një person mund të qëndrojë i përqëndruar vetëm rreth 15-20 minuta pa ndërprerje, përpara se përqendrimi të fillojë të bjerë. Pas kalimit të kësaj kohe, disa njerëz e zhvendosin plotësisht vëmendjen, kurse të tjerë dëgjojnë me intervale. Për më tepër, ka njerëz që mësojnë më lehtë nëpërmjet perceptimeve pamore sesa atyre dëgjimore, që do të thotë se ata e përthithin më mirë informa-

cionin nga ato që lexojnë ose shikojnë sesa nga ato që dëgjojnë. Gjithashtu, njerëzit priren ta përpunojnë informacionin mbi bazën e mendimit personal mbi mënyrën se si funksionon bota, që do të thotë mbi bazën e përvojave të tyre jetësore, bindjeve personale dhe preferencave.

1.3. Dhënia e mesazhit në mënyrë efektive

Njohja e dëgjuesve dhe përshtatja ndaj tyre është përbërësi kyç i një prezantimi të suksesshëm të çështjes. Për prokurorët, kjo nënkupton njohjen e gjyqtarëve dhe qëndrimeve të tyre, bazuar në përvojat e mëparshme personale ose të kolegëve me këta gjyqtarë. Gjithashtu, mesazhi duhet të formulohet në mënyrë të tillë që të mund të përthithet lehtë. Shumë njerëz fillojnë të harrojnë brenda pak orëve pjesën më të madhe të asaj që ju është thënë dhe ky përfundim vlen për ata që e kanë dëgjuar atë që u është thënë. Pas disa ditëve, në kujtesën e tyre mbetet shumë pak informacion. Duke qenë se një pjesë e çështjeve duan javë ose muaj që të përfundojnë dhe ka shumë ndërprerje ndërmjet prezantimeve të pjesëve të ndryshme të çështjes, harresa e marrësve mund të kthehet në një problem vërtet të madh. Megjithatë, prokurori mund të përdorë strategji për të rritur aftësitë e gjyqtarëve për të mbajtur mend, nëpërmjet përdorimit të fjalëve dhe shprehjeve kyçe, temave, mjeteve pamore ndihmëse dhe, sigurisht, nëpërmjet përsëritjes.

Fjalët dhe shprehjet kyçe shërbejnë si pajisje për ta ndihmuar dëgjuesin të ruajë një sasi të caktuar informacioni. Temat janë fjalë apo shprehje të shkurtra që mbahen mend dhe që përmbledhin thelbin e çështjes. Një pjesë e rëndësishme e përgatitjes për gjyq është përzgjedhja e temave që bazohen tek emocionet, të lehta për t'u mbajtur mend, në përputhje me provat e mbledhura dhe që përshtaten me qëndrimet e mëparshme të trupit gjykues. Këto tema dhe fjalë kyçe mund të përdoren

gjatë të gjithë procesit gjyqësor për t'u kujtuar gjyqtarëve se çfarë po kërkon të vërtetosh apo ke vërtetuar. Për shembull, në një çështje kundër ish-punonjësi të një shoqërie, i cili ka hyrë në mënyrë të paautorizuar në sistemin kompjuterik të saj, fjalët apo shprehjet kyçe mund të jenë: *“pirat kompjuterash”, “ish-punonjësi i zemëruar”, “hakmarrje” e “hakmarrës”,* kurse tema mund të jetë: *“kjo çështje ka të bëjë me hakmarrjen”* ose *“kjo çështje ka të bëjë me lakminë”*.

Mjetet pamore ndihmëse, si p.sh: tabelat, ekspozimi i objekteve, prezantimet në PowerPoint, fotografitë, etj, mund ta përmirësojnë ndjeshëm kujtesën e dëgjuesit. Së pari, këto mjete krijojnë larmi gjatë prezantimit dhe larmia e bën dëgjuesin të jetë më i vëmendshëm dhe, madje, e argëton atë. Së dyti, mjetet pamore janë një metodë dytësore e përthithjes së informacionit, pasi është provuar se personat që dëgjojnë një mesazh dhe, njëkohësisht, e shohin atë me figura ose mjete të tjera pamore mbajnë mend shumë më tepër se sa personat që vetëm e dëgjojnë mesazhin.

Gjithashtu, ndikimi që ka informacioni verbal tek dëgjuesi mund të rritet ndjeshëm nga përdorimi i fjalëve të duhura dhe mënyrës së të shprehurit. Dëshmitarët dhe përfaqësuesit e palëve duhet të mësojnë të përdorin një gjuhë të fuqishme, e cila i ndihmon të përmirësojnë aftësitë e tyre bindëse, si dhe të minimizojnë stilet e të folurit që i bëjnë më pak të besueshëm. Fjalë të tilla si: *“më duket”, “mendoj”* ose *“duket sikur”* duhen shmangur dhe duhen zëvendësuar me fjalë apo shprehje që përçojnë bindje personale, si p.sh: *“jam i sigurt”, “jam i bindur”, “unë besoj se”*.

Përsëritja është një mjet i fuqishëm që ndihmon në mbajtjen mend të informacionit. Përsëritja e një mesazhi, si p.sh: tema ose fjalët, si në parashtrimin hyrës, ashtu edhe në diskutimin

përfundimtar, mund të përmirësojë mjaft aftësitë e dëgjuesve për të ruajtur informacionin. Megjithatë, duhet pasur kujdes që shprehje të caktuara të mos përdoren tej mase, në mënyrë që prezantimi të mos bëhet i lodhshëm ose i mërztishëm.

Në përmbledhje, mund të themi se, megjithëse përfaqësimi i çështjes në gjyq është art më vete dhe, si në çdo formë tjetër të artit, disa njerëz janë më të talentuar se të tjerët, ka një sërë aftësish që edhe prokurorët e mbrojtësit e patalentuar mund t'i mësojnë, duke rritur mundësitë e tyre për të prezantuar çështje të suksesshme.

1.4. Planifikimi i gjyqit

Edhe pse çështja mund të mos dërgohet në gjyq apo të zhvillohet gjykim i shkurtuar, prokurori duhet të mendojë për gjyqin që në fillim të hetimit. Kjo do të thotë që ai duhet të sigurojë dëshmitë e dëshmitarëve kyç, si atyre në favor të akuzës, ashtu edhe atyre në favor të të pandehurit, si dhe duhet të përdorë të gjitha teknikat e mundshme të hetimit që do të përmirësojnë edhe ecurinë e gjyqit, jo thjesht atë të hetimit.

Mendimi i parë është të gjitha përgatitjet për gjyqin duhet të synojnë që prezantimi i çështjes të jetë i kuptueshëm për trupin gjykues. Në disa sisteme ligjore, prokurorët besojnë se janë të detyruar t'i paraqesin gjithçka gjykatës, sepse vetë trupi gjykues vendos se çfarë është e rëndësishme dhe çfarë jo. Kjo është krejt e kundërta e prezantimit të çështjes në gjyq! Është përgjegjësia e prokurorit të përcaktojë se cilat prej provave i shërbejnë çështjes dhe jo e trupit gjykues. Të bësh të kundërtën, pra t'i lësh gjykatës të përcaktojë se çfarë është e rëndësishme, i dërgon asaj mesazhin se prokurori nuk e njeh çështjen ose ajo nuk i intereson ose të dyja bashkë. Për rrjedhojë, si fillim, prokurori duhet të formulojë një teori të rastit, pra një teori të akuzës penale.

“Teoria e rastit” është një histori e qartë dhe e thjeshtë, e bazuar mbi atë që ka ndodhur në të vërtetë, sipas prokurorit. Për të arritur tek teoria e rastit, prokurori duhet të ketë mbërritur në përfundime në lidhje me atë që ka ndodhur në të vërtetë. Nëse ai nuk e di se ç’ka ndodhur, as dëshmitarët dhe provat nuk e kanë bindur për ç’ka ndodhur, ai nuk mund të jetë një përfaqësues efikas dhe, ndoshta, nuk duhet ta ndjekë më këtë çështje. Por, duke hamendësuar se ai di (ose beson fuqimisht) se disa fakte janë të vërteta, ai duhet ta formulojë teorinë e rastit rreth këtyre fakteve. Teoria e rastit duhet, pra, të jetë në përputhje me faktet e pakundërshtuara dhe me versionin apo interpretimin e prokurorit mbi faktet e kundërshtuara. Ajo, gjithashtu, duhet të ketë kuptim në botën reale.

Teoria e rastit mund të jetë fare e thjeshtë, në një çështje plagosjeje:

“Në filan datë, X-i, i dëmtuari nga vepra penale, u sulmua nga i pandehuri Y. Megjithëse X-i dhe Y-ja kishin pasur një debat, X-i nuk kishte sulmuar dhe nuk kishte bërë asgjë për të justifikuar dhunën fizike nga ana e të pandehurit Y. I pandehuri Y kishte pirë dhe kishte ofenduar edhe persona të tjerë atë natë”;

apo në një çështje që lidhet më një skemë piramidale:

“Ndërmjet muajit janar 2005 dhe korrik 2007, të pandehurit mashtruan qindra investitorë, duke deklaruar se po investonin në një shoqëri të sapokrijuar telefonie. Ata gënjyen investitorët, duke i siguruar se do të kishin një fitim vjetor prej 20% për investimin e tyre, ndërkohë që nuk kishin arsye të mjaftueshme për të besuar se shoqëria do të ishte në gjendje të sillte fitime të tilla. Më tej, ata shpenzuan pjesën më të madhe të parave të investitorëve për vete dhe jo për biznesin; ata, gjithashtu, krijuan iluzionin e fitimit, duke i paguar “interes” investitorëve të vjetër, me anë të parave që merrnin nga investitorët e rinj”.

Më pas, krijoni temat dhe emërtimet, që janë fjalë e shprehje që mund t'i përdorni për të përmbledhur çështjen tuaj. Temat duhet të prekin emocionalisht, të krijojnë imazhe të lehta për t'u mbajtur mend, si dhe të përcaktojnë qartë pozicionin e prokurorit. Për shembull, në rastin e plagosjes:

“Kjo është një çështje që ka të bëjë me humbjen e vetëkontrollit”,

ose, në rastin e skemës piramidale:

“Kjo është një çështje që ka të bëjë me gënjeshttrat dhe mashtrimin” ose “Kjo është një çështje që ka të bëjë me lakminë dhe gënjeshttrat” ose “Kjo është një skemë piramidale klasike”.

Më pas, krijoni një histori bindëse. Historitë e mira janë ato që përfshijnë anën njerëzore dhe i bëjnë gjërat dramatike. Ato kanë një fabul, personazhe dhe emocion. Zakonisht, është elementi njerëzor ai që i tërheq më shumë dëgjuesit. Cilët ishin viktimat? Cilët ishin të pandehurit? Cili ishte motivi? Nëse mund të përfshini këta elementë në formulimin e variantit tuaj të fakteve, gjyqi do të jetë shumë më interesante.

Prezantimi në gjyq përfshin shumë më tepër sesa tregimin e fakteve: këto fakte duhet të organizohen dhe të prezantohen si pjesë e një historie të paharrueshme. Aftësia për të treguar histori është baza e asaj që ndodh gjatë gjyqit, përfshirë parashtrimet hyrëse, pyetjen e drejtpërdrejtë të dëshmitarëve dhe diskutimet përfundimtare. Prokurorët e mbrojtësit më të mirë janë, pa dyshim, shumë të aftë për të treguar histori.

2. Parashtrimi hyrës

Parashtrimi hyrës është mundësia e parë që ka prokurori për t'i treguar trupit gjykues se me çfarë ka të bëjë çështja që po gjyko-

het. Si e tillë, ai është një pjesë mjaft e rëndësishme e gjyqimit dhe duhet planifikuar, hartuar dhe prezantuar me kujdes. Studime të ndryshme, të kryera në vende që i gjykojnë çështjet me juri, kanë treguar se anëtarët e jurisë shpesh marrin vendime që përputhen me përshtypjen fillestare për çështjen, të cilën ata e kanë krijuar gjatë dëgjimit të parashtrimit hyrës. Kjo përputhet me parimin psikologjik të “parësisë”, sipas të cilit përshtypjet e para shpesh shndërrohen në përshtypje që zgjasin. Të njëjtët faktorë psikologjikë do të ndikojnë edhe tek trupi gjykues që do të vendosë për fajësinë ose pafajësinë.

Nëse prokurori nuk arrin të bëjë një parashtrim të fortë hyrës, ai humbet një mundësi për të krijuar avantazh. E thënë ndryshe, prokurori që thjesht lexon kërkesën për gjykim nuk është e thënë ta humbasë gjyqin, por ai i ngjan një shoferi të Formula 1, që, pasi ka fituar vendin e parë në nisje, e fillon garën ngadalë, duke humbur avantazhin e krijuar. Për këtë arsye, prokurori duhet ta fillojë çështjen mbi themele të forta, me një parashtrim hyrës që përcakton qartë temat apo teoritë e çështjes.

2.1. Elementët e parashtrimit hyrës

Një parashtrim hyrës i mirë ka gjithmonë të njëjtët përbërës. Ai prezantohet me forcë, përmend faktet e çështjes në mënyrë të thjeshtë dhe organizohet në mënyrë të tillë që të jetë lehtësisht i kuptueshëm për gjykatën. Parashtrimi hyrës duhet të ndjekë, të paktën, rregullat e mëposhtme:

2.1.1. Shpjegoni teorinë tuaj të rastit. Çdo çështje penale ka dy versione: atë të prokurorit dhe atë të të pandehurit. Teoria juaj e rastit është versioni juaj i të vërtetës, i cili bazohet mbi faktet e pakundërshtuara dhe interpretimin tuaj për faktet e kundërshtuara. Teoria duhet të jetë logjike, në përputhje me kërkesat ligjore për elementët e krimit që synoni të provoni dhe

e lehtë për t'u kuptuar. Teoria duhet të qëndrojë sipas logjikës normale të gjërave, por edhe duhet të përshtatet me mënyrën se si trupi gjykues e percepton botën reale.

2.1.2. Përcaktoni temën tuaj. Çdo çështje mund të përmblihet në një a më shumë (por jo më shumë se tre ose katër) tema, të cilat shprehin pozicionin e prokurorit në mënyrë të kuptueshme dhe të lehtë për t'u mbajtur mend. Herë-herë tema mund të jetë një fjalë, herë- herë një fjali e lehtë për t'u mbajtur mend. Tema është diçka që mund të deklarohet që në fillim të gjyqit, në parashtrimin hyrës, dhe të përsëritet në fund të tij, në diskutimin përfundimtar.

Shembuj temash:

- Në një çështje mashtrimi: *“Kjo çështje ka të bëjë me lakminë”* ose *“Kjo çështje ka të bëjë me gënjeshtren, mashtrimin dhe vjedhjen”*.
- Në një çështje vjedhjeje duke shpërdoruar detyrën: *“Kjo çështje ka të bëjë me shpërdorimin e besimit”*.
- Në një çështje korrupsioni: *“Kjo çështje ka të bëjë me arrogancën”* ose *“Kjo çështje ka të bëjë me shpërdorimin e pushtetit (ose kompetencave)”*.
- Në një çështje plagosjeje: *“Kjo çështje ka të bëjë me një sulm brutal e të paprovokuar mbi një grua të pafajshme.”*

2.1.3. Filloni fuqishëm. Tema dhe teoria e rastit duhet të prezantohen sa më shpejt të jetë e mundur, brenda dy-tre minutave të para të parashtrimit hyrës. Ky është momenti kur trupi gjykues është edhe më i vëmendshëm, prandaj duhet të shfrytëzohet në maksimum.

2.1.4. Shprehni faktet në mënyrë të qartë. Gabimi më i zakonshëm që bëjnë përfaqësuesit e palëve gjatë parashtrimit

hyrës është se harrojnë të përmendin faktet ose nuk arrijnë t'i deklarojnë ato në mënyrë të qartë dhe koherente. Përkundrazi, shpesh ata flasin për faktet sikur dëgjuesi ta njohë tashmë çështjen. Prokurori nuk duhet ta marrë të mirëqenë se trupi gjykues e ka lexuar dosjen ose, nëse e ka lexuar, ka kuptuar diçka më shumë se thjesht akuzat bazë. Një parashtrim i mirë hyrës duhet të theksojë faktet që do të provoni gjatë gjykimit dhe që, siç do të argumentoni më pas, përbëjnë bazën për një vendim fajësie. Çështja duhet të shpjegohet në mënyrë logjike, që do të thotë se ngjarjet duhen renditur në rend kronologjik. Një mënyrë e mirë për t'u praktikuar është që historinë t'ia tregosh dikujt tjetër, p.sh: një të riu, në mënyrë të thjeshtë. Nëse mund t'ia bësh çështjen të kuptueshme një 14 vjeçari, ajo ka për të qenë e kuptueshme edhe për trupin gjykues.

2.1.5. Bëjeni çështjen interesante. Një parashtrim i mirë hyrës tregon një histori tërheqëse dhe historia tërheqëse ka disa përbërës. Së pari, historia duhet të ketë në qendër të saj personat dhe jo çështjet e ndërlikuara ligjore apo detajet e vështira për t'u kuptuar. P.sh: mund të flisni për anën njerëzore të viktimës ose dëshmitarit, të tregoni diçka për jetën e tyre: çfarë pune bëjnë, çfarë mendimesh kanë, sigurisht, nëse ka lidhje me çështjen dhe është diçka që mund të vërtetohet.

“Të nderuar anëtarë të trupit gjykues! Provat e mbledhura në këtë çështje do të tregojnë se i pandehuri Ilir Kurti po planifikonte hakmarrjen. Ai dhe viktima Arben Hysi kishin tre muaj që përplaseshin. Në prill të vitit të kaluar, Z. Hysi, ndërtues i palodhur dhe baba i dy vajzave të vogla, pati një debat me të pandehurin në një kafene dhe i pandehuri, i cili vinte erë alkool dhe mezi qëndronte në këmbë, u pengua dhe rrëzoi gotën e Z. Hysi. Nuk u qëlluan me grushta, por shkëmbyen fjalë dhe pronari i lokalit e nxorri jashtë të pandehurin. Ndërkohë që po largohej, ai vazhdonte të shante dhe të kërcëronte Z. Hysi. Kjo është historia

që na sjell më 11 korrik, dita në të cilën ndodhi krimi. Rreth orës 19:00, Z. Hysi ndaloi tek Bar “Relax” në zonën e ish-blokut në Tiranë. Papritur, ai u përball me të pandehurin, i cili vinte era alkool. I pandehuri filloi ta fyente Z. Hysi, i cili u përpoq të mos ta vinte re. Por më në fund, i vënë në siklet, Z. Hysi u kthye për të kuptuar se çfarë donte i pandehuri. Në këtë moment, ky e goditi në kokë me një shishe birre. Goditja ishte krejtësisht e paprovokuar. Z. Hysi pati një çarje të madhe tek zona e ballit, për të cilën u deshën 30 qepje. Ai humbi shumë gjak, qëndroi 10 ditë në regjim shtrati dhe shenja në ballë nuk ka për t’u larguar...”

2.1.6. Jini të qartë, bindës dhe pozitivë. Për të qenë bindës, parashtrimi hyrës duhet të jetë i qartë. Kjo do të thotë se struktura e fjalive duhet të jetë e thjeshtë dhe e drejtpërdrejtë dhe duhet të përzgjidhen fjalë të thjeshta. Parashtrimi duhet të jetë i organizuar në mënyrë progresive dhe logjike, si dhe të përmendë faktet dhe jo thjesht përfundimet.

2.1.7. Bëhuni efikasë. Siç është theksuar më sipër, pjesa më e madhe e njerëzve fillojnë të humbasin përqendrimin pas 15-20 minutash, por, edhe gjatë kësaj kohe, mendja shpërqëndrohet herë pas here. Kërkimet, gjithashtu, tregojnë se kujtesa shuhet shpejt dhe, brenda një kohe të shkurtër, njerëzit harrojnë shumicën e atyre që kanë dëgjuar. Një faktor kyç në përmirësimin e kujtesës është përsëritja. Ajo ndihmohet, gjithashtu, nga stimulimi pamor. Pra, duke mbajtur parasysh këto gjëra, një parashtrim i mirë hyrës duhet të jetë sa më i shkurtër të jetë e mundur dhe, në çdo rast, jo më i gjatë se 30 minuta. Temat kryesore, faktet dhe detajet e rëndësishme duhet të përsëriten disa herë gjatë parashtrimit. Sigurisht, në çështje të ndërlikuara, mund të jetë e pamundur të tregohen të gjitha faktet e rëndësishme brenda 30 minutave, por prokurori duhet të ketë parasysh se, sa më gjatë të flasë, aq më pak efektive bëhet parashtrimi i tij hyrës.

Një parashtrim hyrës jo efikas është ai që mjaftohet me leximin e kërkesës për gjykim.

2.1.8. Shqyrtoni mundësinë për të ekspozuar provat materiale apo përdorur mjete pamore ndihmëse. Ekspozimi i provave materiale mund t'i qartësojë trupit gjykues fakte të rëndësishme, mund të tërheqin vëmendjen e tij për një kohë më të gjatë, si dhe mund të rrisin aftësinë e tij për të mbajtur mend. Provat materiale mund të ekspozohen për të theksuar pikat kyçe të parashtrimit, si shembujt në një leksion, ose të nxjerrin në pah kronologjinë e ngjarjeve, nëse kjo ka rëndësi për çështjen. Përveç kësaj, mund të përgatiten edhe prezantime në PowerPoint, për të vënë në dukje provat materiale ose dokumentet, në të cilët mbështetet çështja penale. Nëse përgatiten siç duhet dhe përputhen me provat e marra në gjykim, të njëjtat prezantime mund të përdoren edhe gjatë diskutimit përfundimtar. Sigurisht, prokurori duhet të kuptojë nëse anëtarët e trupit gjykues janë të gatshëm të lejojnë përdorimin e këtyre ekspozimeve, megjithatë nuk ka asgjë të keqe të kërlesh leje për përdorimin e tyre, si dhe të jesh i përgatitur për t'i përdorur. Nëse gjykatat do të fillojnë të pranojnë mjete të tilla prezantimi në gjyq, ndoshta ato do të bëhen praktikë standarde për të gjithë prokurorët.

2.1.9. Mos argumentoni dhe mos shprehni mendime personale. Argumentet nuk kanë vend gjatë parashtrimit hyrës, por duhet të ruhen për diskutimin përfundimtar. Për ta bërë dallimin, duhet mbajtur mend se parashtrimi hyrës përmend faktet, kurse diskutimi përfundimtar, përveçse thekson provat, mund edhe të japë përfundime, deduktime, të diskutojë besueshmërinë e dëshmitarëve, logjikën normale të gjërave dhe çështje të tjera, përveç vetë provave. Një rregull që mund të përdorni në hartimin e parashtrimit hyrës është të pyesni veten: “A kam një dëshmitar për të mbështetur faktet që po rendis në

parashtrimin hyrës?” Nëse po, atëherë duhet t’i rendisni këto fakte.

Në shembujt e mëposhtëm, varianti i parë është faktik, ndërsa i dyti argumentues:

I: *Ai po ecte me rreth 50 km/orë në një zonë ku shpejtësia më e madhe e lejuar është 30 km/orë.*

II: *Ai po i jepte makinës si i çmendur.*

I: *Ai doli jashtë rrugës në një segment të drejtë të saj dhe koha ishte e pastër, pa shi.*

II: *Ai doli nga rruga për shkak të pakujdesisë.*

I: *Ajo do të dëshmojë se si i mori armën nga dora një burri që peshon mbi 140 kg.*

II: *Dëshmia e saj për mënyrën se si ajo mori armën nuk është as bindëse, as e besueshme.*

2.1.10. Mos e ekzagjeroni çështjen. Asgjë nuk e dëmton më shumë prokurorin sesa zmadhimi i fakteve. Besueshmëria është cilësia më e rëndësishme që keni, si palë në gjyq, dhe zmadhimet do t’ju ulin në sytë e gjyqtarëve jo vetëm në këtë çështje, por edhe në çështje të tjera të ardhshme që mund të gjykohen nga të njëjtët gjyqtarë. Për më tepër, gjatë diskutimit përfundimtar, pala kundërshtarë do të vërë në dukje çdo deklaram që keni bërë, por nuk keni arritur ta provoni. Kur jeni në mëdyshje, gjëja më e mirë që mund të bëni është të zvogëloni faktet. Trupi gjykues nuk do t’ju fajësojë nëse keni zvogëluar çështjen tuaj; përkundrazi, do të mendojë se çështja ishte edhe më e mirë nga sa u prezantua fillimisht.

2.2. Këshilla të tjera strategjike dhe provuese

2.2.1. Sa i zgjeruar duhet të jetë parashtrimi hyrës?

Çdo parashtrim hyrës duhet të theksojë mjaftueshëm provat e akuzës, por ai mund të jetë i plotë në mënyra të ndryshme. P.sh: shqyrtimi i detajuar i të gjitha provave nuk është një strategji që vlen për çdo çështje. Mënyra më e mirë për ta prezantuar çështjen do të varet kryesisht nga deklaratimet e dëshmitarëve, nga fakti nëse keni një dëshmitar kyç apo disa dëshmitarë që vërtetojnë dëshmitë e njëri-tjetrit. Në rastet kur çështja bazohet tek një dëshmitar kryesor, ju duhet të bëni një parashtrim hyrës të plotë e të detajuar, i cili do të përsërisë thëniet e dëshmitarit. Në momentin që dëshmitari do të flasë, ai do të përsërisë ato që trupi gjykues i ka dëgjuar. Kjo do të rrisë besueshmërinë e dëshmitarit, por edhe atë të prokurorit.

Në rastet kur çështja ka disa dëshmitarë, të cilët vërtetojnë fjalët e njëri-tjetrit ose tregojnë pjesë të ndryshme të historisë, nuk është mirë të përsërisni në detaje atë që do të thotë secili prej tyre. Në këto rrethana, është më mirë të tregoni atë që ka ndodhur, dhe thjesht të përmendi se keni disa dëshmitarë që do të mbështesin deklaratimet tuaja ose mund të veçoni dëshminë e një apo dy prej tyre, deklaratimet e të cilëve janë më të rëndësishme.

Disa dëshmitarë janë të pranishëm gjatë një grabitjeje

“Më datë 25 prill 2009, rreth orës 19:00, në bar “Relax”, i cili ndodhet në rrugën “Ismail Qemali, në zonën e ish-bllokut, ndodheshin pronari i barit, një kamarierë dhe disa klientë. Çdo gjë ishte normale, kur, papritur, dy burra të armatosur me automatikë shpërthyen derën e lokalit dhe thanë se kishin ardhur për të grabitur. Ata u thanë klientëve të vendosnin mbi banak paratë dhe portofolët. Njëri prej grabitësve doli nga prapa banakut, mblodhi paratë dhe portofolat dhe i vendosi në një qese rrobe. Grabitësi i dytë qëndroi pranë derës dhe mbante armën

në dorë. Pasi mblodhi portofolat e klientëve, grabitësi i parë urdhëroi kamarieren të hapte kasën e parave. Ajo bëri siç i thënë dhe ai i futi edhe ato para në çantë dhe të dy grabitësit u larguan. E gjithë kjo zgjati ndoshta 1 minutë. Dëshmitarët e përshkruan grabitësin e parë si një person të gjatë, rreth 183-185 cm, që peshonte ndërmjet 85 -90 kg. Ai kishte flokë të zinj me kaçurrela. Grabitësi i dytë ishte më i shkurtër, rreth 170-172 cm. Dëshmitarët thanë se pesha e tij ishte diku tek 66-68 kg...”

Dëshmitari i vetëm i grabitjes ishte banakieri

“Më datë 25 prill 2009, Ilir Kurti shkoi në punë tek Bar “Relax”, ku punonte si banakier. Në orën 16:00, lokali ishte bosh. Ai u ul tek një stol që ishte mjaft larg nga hyrja. Nga ky pozicion, ai mund të shihte pjesën e banakut, derën, dritaren përballë rrugës, ndërkohë që po priste për valën e klientëve pas mbarimit të orarit zyrtar. Papritur, rreth orës 16:15, ndërkohë që lokali ishte ende bosh, Z. Kurti pa një burrë, të armatosur me automatik, që shpërtheu derën dhe i drejtoi armën. Personi ishte rreth 25 vjeç, 1.80 m i gjatë dhe peshonte rreth 80 kg. Kishte veshur xhinse, një këmishë gri dhe këpucë kafe. Flokët i kishte ngjyrë gështenjë dhe të prerë shkurt. Ky person iu afrua Z. Kurti dhe i vendosi tytën e armës në kokë...”

2.2.2. Si dhe kur të paraqisni vetë pikat e dobëta të çështjes? Ky është një vendim i vështirë për prokurorin, sepse i kërkon atij të përcaktojë dobësitë e çështjes dhe të parashikojë nëse mbrojtësi i njeh ato dhe nëse synon t'i përdorë në gjyq. Nëse pikat e dobëta të çështjes janë të dukshme dhe të njohura për kundërshtarin, është më mirë ta japësh vetë këtë informacion, që do të thotë t'ia zbulosh vetë trupit gjykues, por pa e theksuar dhe duke e paraqitur në një këndvështrim që nuk e dëmton çështjen dhe duke e shkrirë natyrshëm me historinë. Nëse është e mundur, strategjia më e mirë është ta kthesh një pikë e dobët në një avantazh, duke e shndërruar në diçka pozi-

tive. Për shembull, nëse një viktimë e vjedhjes kishte identifikuar gabimisht dikë tjetër si autorin e ngjarjes, por më pas e kishte kuptuar gabimin. Prokurori mund ta shndërrojë këtë gabim në një zhvillim pozitiv.

“Provat do të tregojnë se, menjëherë pas vjedhjes, policia i tregoi znj. Kurti disa fotografi dhe ajo zgjodhi një të tjetër prej tyre, pasi mendoi se ky person i ngjante më shumë atij që e kishte vjedhur. Megjithatë, kur personi u soll në Komisaratin e Policisë dhe znj. Kurti e pa personalisht, ajo e kuptoi menjëherë se ai nuk ishte grabitësi. Falë ndershmërisë së znj. Kurti dhe dëshirës së saj që të kapej personi i duhur, ky person u lirua menjëherë. Pesë ditë më pas, policia kontaktoi me viktimën dhe i kërkoi të shkonte edhe një herë në Komisaratin, ku i treguan të pandehurin. Menjëherë dhe pa asnjë dyshim, ajo e njohu të pandehurin si personin që e kishte sulmuar atë...”

Kur mbrojtja të përpiqet të sulmojë dëshmitaren për gabimin, prokurori mund ta anashkalojë gabimin e saj fillestar dhe të theksojë se ai demonstron besueshmërinë dhe ndershmërinë e saj.

2.3. Struktura e parashtrimit hyrës

Parashtrimi duhet të ketë një strukturë, sepse ajo ju detyron të përgatitni, organizoni dhe paraqitni një fjalë që do të ruajë linjën logjike dhe ecurinë e qartë të provave, duke ia bërë më të lehtë trupit gjykues t’ju ndjekë dhe të mbajë mend. Kjo strukturë duhet të modifikohet në përshtatje me faktet e veçanta të çdo rasti, personalitetin dhe stilin tuaj, si dhe atë të kundërshtarit tuaj. Po ashtu si edhe çdo fazë tjetër e gjykimit, parashtrimi hyrës duhet të organizohet, planifikohet dhe paraqitet me kujdes. Zakonisht, prezantimi pa përgatitje paraprake sjell dështim të plotë. Një model strukture mund të jetë:

- Hyrja.
- Tema ose teoria e çështjes.
- Çfarë ka ndodhur?
- Prezantimi i palëve.
- Dëmet/dëmtimet.
- Përgjigjuni/rrëzoni argumentet e palës mbrojtëse apo çështje të faktit.
- Elementët ose çështjet ligjore.
- Përfundimet.

Hyrja: Gjatë hyrjes, prezantoni edhe një herë veten tuaj përpara trupit gjykues. Shumë prokurorë apo mbrojtës sot e shmangin rutinën standarde të prezantimit dhe hyjnë menjëherë tek faktet e çështjes, por nuk duhet ta merrni të mirëqenë se gjykata apo palët e tjera ju njohin.

“Të nderuar anëtarë të trupit gjykues, unë quhem Ermal Gjoni dhe kam nderin dhe përgjegjësinë të përfaqësoj akuzën kundër të pandehurit Ilir Kurti, i cili akuzohet për plagosjen e rëndë me dashje të Arben Hysit, vepër penale kjo e parashikuar nga neni 88 i Kodit Penal të Republikës së Shqipërisë”.

Tema ose teoria: Siç është thënë më sipër, tema ose teoria e çështjes duhet të jetë një përmbledhje prej një apo dy fjalish e të gjithë çështjes:

“Kjo çështje ka të bëjë me një sulm të paprovokuar ndaj një personi të paarmatosur dhe të pambrojtur”.

Çfarë ka ndodhur?: Duhet të jepni një përshkrim të pandërrerë të ngjarjeve që kanë ndodhur, me një forcë dhe ritëm që ju lejon ta rikrijoni ngjarjen dhe ta bëni të duket e gjallë. Në disa vepra penale, vendi ku ka ndodhur ngjarja është i rëndësishëm. Në këto raste, duhet ta përshkruani me kujdes vendngjarjen, në

mënyrë që gjyqtarët të mund ta përfytyrojnë atë. Kini parasysh se çelësi i përshkrimit të vendngjarjeve është të krijoni imazhe më anë të fjalëve, të tilla që, nëse mbyllni sytë dhe dëgjoni përshkrimin, të jeni në gjendje të krijoni një foto mendore të vendit. Për më tepër, në rastet kur data, koha e saktë e ngjarjes apo kushtet e motit janë të rëndësishme, përshkruajini edhe ato me detaje.

Prezantimi i palëve: Një pjesë e fjalës hyrëse duhet të prezantojë dëshmitarin apo dëshmitarët kryesorë dhe të dëmtuarit. Mbani mend se besueshmëria e dëshmitarëve kryesorë përcaktohet jo vetëm nga ajo që ata thonë dhe si e thonë, por edhe nga fakti se cilët janë. Si gjithmonë, sigurohuni që, çfarëdo të thoni për secilin prej dëshmitarëve, të mbështetet nga dëshmitë dhe provat në gjykatë.

“Janë disa persona, emrat e të cilëve do të përmenden shpesh në këtë gjykim dhe do të doja t’ju tregoja diçka për ta. Së pari, është i dëmtuari, Z. Hysi, i cili është ndërtues. Përpara datës 11 korrik 2009, Z. Hysi gëzonte shëndet të plotë. Ai kishte punuar për vite me radhë për të siguruar jetesën për gruan dhe tre fëmijët e tij...”

Dëmet/dëmtimet: Prokurori duhet të theksojë anën njerëzore të çështjes. Në shumicën e çështjeve penale, ekziston një person që dëmtohet nga veprimet e të pandehurit dhe prokurori nuk duhet të ngurrojë të flasë për këtë. Në rastet kur nuk ka një të dëmtuar konkret ose i dëmtuari është shteti, prokurori duhet t’i përmendë trupit gjykues pasurimin e padrejtë të të pandehurit.

Përgjigja/rrëzimi i argumenteve të mbrojtjes: Mund të përfshini një paragraf, në të cilin t’u parapirni argumenteve të mundshme të mbrojtjes dhe t’i rrëzoni ato, por mbani para-

sysh se kjo mund të jetë me rrezik. Nuk mund të përmendni drejtpërdrejt provat që prisni të sjellë mbrojtja, duke qenë se barrën e provës nuk e ka i pandehuri dhe atij nuk i kërkohet të sjellë ndonjë provë. Megjithatë, mund t'u referoheni provave tuaja dhe të shprehni indirekt, por me forcë se ato tregojnë se nuk ekziston asnjë aspekt në favor të mbrojtjes në çështjen në shqyrtim.

“Provat do të tregojnë se i dëmtuari nuk ishte i armatosur në asnjë moment dhe, për më tepër, ai nuk bëri asgjë për të provokuar sulmin e të pandehurit”.

Elementët ligjorë: Të gjithë krimet kanë elementë që duhet të vërtetohen për të treguar se është kryer një veprë penale. Prokurori duhet t'i diskutojë këto elementë dhe të shpjegojë se si do të vërtetohen ato.

“Që i pandehuri të deklarohet fajtor në bazë të nenit 88 të Kodit Penal, prokurori duhet të provojë se i pandehuri i ka shkaktuar plagosje të rëndë të dëmtuarit, Z. Hysi dhe se veprimet e të pandehurit janë kryer me dashje. Ne do të provojmë se dëmtimet që i janë shkaktuar Z. Hysi kanë qenë të rënda, për faktin se atij i është shkaktuar një dëmtim i përhershëm në fytyrë nga shishja e thyer e birrës. Ne do të provojmë gjithashtu se veprimet u kryen me dashje, pasi i pandehuri e kuptonte veprimin që po kryente dhe pasojat e tij, në momentin që e qëlloi të dëmtuarin në fytyrë me shishen e birrës”.

Përfundimi: Prokurori duhet ta përmbyllë parashtrimin hyrës duke thënë thjesht dhe drejtpërdrejt se faktet e çështjes do të mbështesin variantin e tij, si dhe të kërkojë deklarimin e tij fajtor dhe dënimin.

“Pasi të dëgjoni të gjitha provat, jam i bindur se do ta shpallni të pandehurin fajtor për plagisjen e rëndë me dashje të Z. Hysi, në bazë të nenit 88 të Kodit Penal”.

3. Pyetja e drejtpërdrejtë

Pyetja e drejtpërdrejtë në pyetje është ajo fazë e gjykimit, gjatë të cilës njëra palë merr në pyetje një dëshmitar, të cilin e ka thirrur apo e ka kërkuar vetë të dëshmojë. Zakonisht, ai që ka kërkuar thirrjen e dëshmitarit beson se ai do të japë dëshmi të favorshme, që do të thotë dëshmi që çon përpara teorinë e tij të rastit. Për prokuroret, marrja e drejtpërdrejtë në pyetje përbën thelbin e çështjes, nga i cili varen të gjitha fazat e tjera të gjykimit. Aftësia juaj për të bërë deklaratat mbi faktet gjatë parashtrimit hyrës dhe për t'i argumentuar provat gjatë diskutimit përfundimtar varet në një masë të madhe nga dëshmia që jepet gjatë pyetjes së drejtpërdrejtë.

3.4. Synimet kryesore të pyetjes së drejtpërdrejtë

Synimi kryesor i pyetjes së drejtpërdrejtë është paraqitja para gjykatës e fakteve të rëndësishme në një mënyrë të kuptueshme. Për rrjedhojë, pyetjet duhet të jenë të qarta dhe të sakta, për të marrë përgjigje që janë, po ashtu, të qarta dhe me një kuptim. Pyetja e drejtpërdrejtë ju ofron mundësinë:

- **të prezantoni faktet e pakundërshtuara:** Në shumicën e gjykimeve, ekzistojnë fakte të rëndësishëm, të cilët nuk kundërshtohen apo diskutohen nga palët. Megjithatë, fakte të tilla nuk mund të merren në konsideratë nga trupi gjykues dhe nuk do të bëhen pjesë e dosjes gjyqësore, nëse ato nuk vihen në dukje përmes deklarimeve të dëshmitarëve. Shpesh faktet e pakundërshtuara janë të nevojshëm për të provuar vërtetësinë e një elementi të rastit, kështu që moskonfirmimi

i tyre gjatë pyetjes së drejtpërdrejtë të dëshmitarëve mund të dëmtojë çështjen.

- **të prezantoni faktet e kundërshtuara:** Faktet më të rëndësishme në një gjykim janë ato që kundërshtohen nga palët. Marrja e drejtpërdrejtë në pyetje është mundësi për të parashtruar versionin tuaj të fakteve të kundërshtuara në mënyrën më të favorshme për ju. Me fjalë të tjera, nuk duhet vetëm t'i tregoni këto fakte, por t'i tregoni ato në mënyrë bindëse. Arti i vërtetë i pyetjes së drejtpërdrejtë qëndron në krijimin e bindjes së është e vërtetë pikërisht ajo që i pandehuri deklaron si të pavërtetë.
- **të hidhni themelet për paraqitjen e provave të tjera:** Dokumentet, fotografitë, shkrime, sende dhe forma të tjera të provave materiale shpesh janë thelbësore për rastin tuaj. Me disa përjashtime, është e nevojshme që pyetja e drejtpërdrejtë e dëshmitarit të hedhë bazat e pranimit të këtyre provave nga gjykata. Ky rregull zbatohet pavarësisht nëse prova kundërshtohet ose jo nga i pandehuri.
- **të kundërshtoni ose rrëzoni variantin e të pandehurit:** I pandehuri ose dëshmitarët e tij do të ofrojnë versionin e tyre të ngjarjeve, të cilin mund ta hidhni poshtë që në pyetjen e drejtpërdrejtë të dëshmitarit tuaj.
- **të mbani vëmendjen e gjykatës:** Pavarësisht se cili është qëllimi konkret i marrjes në pyetje, ajo duhet të zhvillohet në mënyrë të tillë që të mbajë të përqëndruar vëmendjen e trupit gjykues. Në varësi të paraqitjes së dëshmitarit, dëshmia mund të jetë tërheqëse dhe interesante ose e zakonshme dhe e mërzitshme. Meqënëse pyetja e drejtpërdrejtë nuk ka atë dramaticitet apo tension që ka pyetja e tërthortë, duhet të keni shumë kujdes në përgatitjen e saj, në mënyrë që të maksimizoni efektin.

3.5. Çështje ligjore

KPP-ja rregullon llojet e dëshmimeve që mund të merren në gjyq. Të gjithë personat, me përjashtim të atyre që, për shkak të të metave mendore ose fizike, nuk janë në gjendje të dëshmojnë, mund të paraqiten si dëshmitarë në gjyq. Megjithatë, bashkëshorti dhe persona të tjerë të afërm të të pandehurit kanë të drejtë të zgjedhin të dëshmojnë ose jo, me përjashtim të rasteve kur ata vetë kanë bërë kallëzim ose janë të dëmtuar nga vepra penale¹⁰⁶. Gjithashtu, disa profesionistë të lirë, përfshirë klerikët, avokatët, mjekët, etj, nuk mund të detyrohen të dëshmojnë për faktet e mësuara gjatë ushtrimit të profesionit¹⁰⁷, ndërkohë që nëpunësit shtetërorë janë të detyruar të mos dëshmojnë për fakte që janë sekrete shtetëror, përveçse nëse dëshmia e tyre është thelbësore për zgjidhjen e çështjes dhe është marrë miratimi përkatës¹⁰⁸.

3.6. Disa rregulla të marrjes së drejtpërdrejtë në pyetje

Vërteto besueshmërinë e dëshmitarit tënd: Besueshmëria e dëshmitarit që jep fakte të kundërshtuara është gjithmonë problem. Për rrjedhojë, gjatë çdo pyetjeje të drejtpërdrejtë, prokurori duhet të përpiqet të vërtetojë besueshmërinë e dëshmitarit të tij, përveçse të kërkojë fakte të rëndësishme për çështjen. Kjo është veçanërisht e rëndësishme kur dëshmitari është edhe i dëmtuari nga vepra penale.

Për këtë arsye, shpesh pyetjet e drejtpërdrejta fillojnë me pak informacion për dëshmitarin, p.sh: ai pyetet se nga është, ku jeton aktualisht, çfarë pune bën, etj. Qëllimi i këtyre pyetjeve është të tregohet ana njerëzore e dëshmitarit, në mënyrë që gjy-

106) Neni 158 i KPP-së

107) Neni 159 i KPP-së

108) Neni 160 i KPP-së

qtarët ta ndiejnë të afërt ose, të paktën, ta pranojnë si person të besueshëm. Pa dyshim, nuk duhet tepruar me këto pyetje paraprake, meqënëse ato zakonisht nuk kanë lidhje me çështjen, por gjykatat zakonisht i lejojnë disa të tilla. Gjithashtu, duhet të mos pyetet dëshmitari për atë lloj informacioni personal që mund të dëmtojë besueshmërinë e tij.

Pyetje: Çfarë pune bën?

Përgjigje: Jam i papunë.

Pyetje: Sa kohë keni pa punë?

Përgjigje: Gjashtë vjet.

Pyetjet e mësipërme nuk i shërbejnë asnjë qëllimi dhe duhet të ishin shmangur ose, ndoshta, dëshmitari duhet të ishte pyetur.

Bëni pyetje të hapura dhe jo drejtuese: Rregulli kryesor i pyetjes së drejtpërdrejtë është që pala pyet nuk duhet të bëjë pyetje që përmbajnë apo sugjerojnë përgjigjen. Pyetjet duhet të jenë të hapura, që do të thotë përgjigja nuk duhet të jetë e qartë nga mënyra se si bëhet pyetja. Pyetjet e hapura shpesh fillojnë me një përemër pyetës, si “*kush*”, “*çfarë*”, “*kur*”, “*ku*” dhe “*si*”. Pyetjet drejtuese, nga ana tjetër, synojnë një përgjigje të caktuar dhe shpesh fillojnë me shprehje si: “*A nuk është e vërtetë se...*” ose “*A do të binit dakord me mua se...*” ose përfundojnë me shprehje si “*...apo jo?*” ose “*...saktë?*”

Arsyeja e ndalimit të pyetjeve drejtuese në pyetjen e drejtpërdrejtë është se dëshmia duhet të vijë dhe të duket se vjen nga goja e dëshmitarit dhe jo nga personi që pyet dhe i kërkon dëshmitarit të bjerë dakord me të.

Pyetje drejtuese: Ju e ngritët kokën pasi dëgjuat përplasjen apo jo?

Pyetje e hapur: Kur e ngritët kokën?

Pyetje drejtuese: Ju e patë të pandehurin për më shumë se një minutë, saktë?

Pyetje e hapur: Për sa kohë patët mundësi ta shikonit të pandehurin?

Sigurisht që ka përjashtime nga rregulli i mospërdorimit të pyetjeve drejtuese gjatë pyetjes së drejtpërdrejtë. Prokurori mund ta drejtojë dëshmitarin gjatë pyetjeve paraprake ose atyre që çojnë drejt pyetjes kryesore. Pyetjet drejtuese mund të lejo- hen gjithashtu për çështjet që nuk janë kundërshtuar ose për ta drejtuar vëmendjen e dëshmitarit drejt një kohe ose vendi të caktuar ose për të kaluar tek një temë tjetër. Gjithashtu, gjykata mund të jetë më tolerante kur dëshmitari është shumë i ri ose i vjetër ose kur duket i pavendosur, konfuz ose i frikësuar. Së fundi, disa gjyqtarë mund të jenë më tolerantë se të tjerët në lejjimin e pyetjeve drejtuese ose avokati mbrojtës mund të mos jetë i vëmendshëm ndaj tyre dhe mund të mos i kundërshtojë. Megjithatë, prokurori duhet ta bëjë praktikë pune bërjen e py- etjeve të duhura, pavarësisht nga niveli profesional i kundërsh- tarit.

Shmangni tregimet: “Tregime” u referohet përgjigjeve të dëshmitarit që zgjaten përtej një fakti apo çështjeje të caktuar. Prokurori duhet të bëjë pyetje të hapura, të cilat nuk e nënkup- tojnë përgjigjen (p.sh: pyetje që fillojnë me “*kush*”, “*çfarë*”, “*si*”, “*ku*”, “*kur*” dhe “*si*”), por ai duhet, gjithashtu, të shmangë pyetjet që janë shumë të gjera apo që nuk përmbajnë kufizime faktike ose kohore. Me fjalë të tjera, një pyetje jo specifike e lejon dësh- mitarin të japë shpjegime të zgjatura, gjatë të cilave ai mund të flasë për çështje të parëndësishme ose të japë gjykime per- sonale. Nëse dëshmitari lejohet të flasë pa fund, krijohet përsh- typja se prokurori ka humbur kontrollin mbi të, gjë që, në fund të fundit, është e vërtetë. Ashtu si një kalorës ruan kontrollin mbi kalin të tij nëpërmjet një tërheqjes së butë, por të vendosur

të frerëve, ashtu edhe një prokuror i mirë ruan kontrollin mbi dëshmitarin gjatë pyetjes së drejtpërdrejtë.

Përgjithësisht, pyetja duhet të strukturohet me pyetje-përgjigje, gjatë të cilave faktet e rëndësishme kërkohen në segmente të vogla.

Pyetje e hapur që sjell një tregim:

Pyetja: Çfarë ndodhi pasi i pandehuri mbërriti në shtëpinë tuaj?

Përgjigja: Ai hyri dhe më shtyu. Pastaj, ime shoqe bërtiti dhe doli me vrap nga dhoma. I thashë se s'kishte kurrfarë të drejte të më prekte dhe ai u përpoq të më godiste. Qeni filloi të lehte. Unë po përpiqesha të merrja në telefon policinë, por u kujtova se celularin e kisha lënë në dhomën tjetër. Prandaj, e kapa prej krahu dhe ramë të dy në tokë...

Pyetje drejtuese:

Pyetja: Pasi dëgjuat të trokitura në derë, çfarë bëtë?

Përgjigja: Hapa derën.

Pyetja: Dhe kush ishte aty?

Përgjigja: I pandehuri.

Pyetja: Çfarë bëri ai kur ju hapët derën?

Përgjigja: Ai hyri drejt e në shtëpi.

Pyetja: Po më pas ç'ndodhi?

Përgjigja: Ai menjëherë më shtyu.

Pyetja: Çfarë bëtë pasi ju shtyu?

Përgjigja: E kapa nga krahu.

Pyetja: Po pastaj ç'ndodhi?

Përgjigja: Ramë të dy në tokë...

Në shembullin e dytë, prokurori mban kontrollin e ritmit dhe kohëzgjatjes së dëshmisë. Detajet kërkohen në segmente të vogla kronologjike dhe janë të lehta për t'u ndjekur.

Nga ana tjetër, tregimet mund të kenë efekt të mirë kur dëshmitari është duke treguar një moment dramatik dhe, po të ndërhyje për ta pyetur për detaje, thjesht do të ndërprisje dramaticitetin. Në këtë situatë, mund të jetë më mirë t'i lejosh dëshmitarit pak më tepër hapësirë për të treguar, pa e ndërprerë me pyetje për detaje të imta. Mund të pyesni për detajet në pyetjet vijuese, duke i kërkuar dëshmitarit ta përsërisë historinë, por në segmente të shkurtra. Lejimi i tregimeve nga ana e dëshmitarit do të varet nga fakti nëse mendoni se ai mund të qëndrojë brenda temës.

Shmangni opinionet personale dhe dëshmitë indirekte: Dëshmitari mund të dëshmojë vetëm për çështje për të cilat ka dijeni personalisht, që do të thotë për informacion që e ka marrë si rezultat i atyre që ka parë dhe dëgjuar vetë, me përjashtim të rasteve kur burimi tjetër i informacionit mund të tregohet dhe të verifikohet¹⁰⁹. Faktet e dëgjuara nga persona të tjerë konsiderohen të papranueshme, nëse ky person nuk është thirrur gjithashtu si dëshmitar, pasi ato nuk mund t'i nënshtrohen pyetjes së tërthortë.

Gjithashtu, dëshmitarët nuk lejohen të japin mendime personale ose të shprehin bindjet e tyre, por vetëm të dëshmojnë për faktet¹¹⁰. Megjithatë, dëshmitarit mund t'i lejohet të nxjerrë përfundime mbi bazën e vëzhgimeve të tij, për çështje si: shpejtësia, largësia, volumi, koha, pesha, temperatura dhe kushtet e motit. Po kështu, dëshmitarët mund të karakterizojnë sjelljen e dikujt si “*i inatosur*”, “*i dehur*”, “*i dashur*” apo karakteristika të tjera që mund të dallohen prej çdo personi me intelekt mesatar.

109) Neni 153 i KPP-së

110) Neni 154 i KPP-së

3.7. Mjetet dhe teknikat e pyetjes së drejtpërdrejtë

Freskimi i kujtesës: Megjithëse pritet që dëshmitarët të dëshmojnë me fjalët e tyre, bazuar në kujtimet e tyre mbi ngjarjen, pranohen edhe rastet kur dëshmitarët nuk arrijnë të kujtojnë gjithçka. Kur dëshmitari nuk mund të kujtojë ngjarje apo fakte të caktuara, ai mund të lejohet të rifreskojë kujtesën¹¹¹. Nuk është e qartë nëse KPP-ja i lejon dëshmitarit të freskojë kujtesën vetëm nëpërmjet dokumenteve që janë hartuar fizikisht prej tij apo edhe nëpërmjet dokumenteve që fizikisht janë hartuar nga persona të tjerë, p.sh: nga oficeri i policisë gjyqësore apo prokurori, por përmbajnë deklaratimet e dëshmitarit¹¹². Autorët e këtij manuali mendojnë se fryma e dispozitës të çon në konkluzionin se të dy llojet e dokumenteve duhet të lejohen për të ndihmuar kujtesën e dëshmitarit, por, për sa kohë praktika gjyqësore nuk është e konsoliduar, prokurori duhet t'i kushtojë edhe më shumë rëndësi përgatitjes së dëshmitarit.

Për të freskuar kujtesën e dëshmitarit me një dokument të hartuar prej tij, prokurori duhet të kuptojë nëse dëshmitari ka kujtuar gjithçka që lidhet me ndonjë çështje apo ngjarje. Më pas, ai e pyet dëshmitarin nëse kujtesa e tij mund të freskohet me ndonjë dokument të caktuar. Pas kësaj, dëshmitarit i tregohet dokumenti, i kërkohet ta shohë atë dhe pyetet nëse kujtesa e tij është freskuar tashmë. Pasi të marrë një përgjigje pozitive, prokurori përsërit pyetjen fillestare.

Pyetja: Në çfarë ore dolët nga zyra atë ditë?

Përgjigja: Nuk e mbaj mend saktë, diku nga pasditja.

Pyetja: A do t'ju ndihmonte të kujtonit saktë deklarimi që keni bërë në polici rreth një javë pas ngjarjes?

Përgjigja: Po.

111) Neni 361/4 i KPP-së

112) Proçes-verbalët e marrjes së deklaratimeve.

Pyetja: I nderuar z. gjyqtar, a mund t'i afrohem dëshmitarit? Më lejoni t'ju tregoj deklarin tuaj të datës 6 janar 2007. Dëshiroj t'i referohem faqes 2, paragrafit 4. Lexojeni vetë dhe më thoni kur të keni mbaruar.

Përgjigjja: Në rregull.

Pyetja: A ju ndihmoi të kujtoheshit?

Përgjigjja: Po, më ndihmoi.

Pyetja: Në çfarë ore dolët nga zyra atë ditë?

Përgjigjja: Rreth orës 16:30.

Prokurori duhet të mbajë parasysh se dokumenti që përdoret për të freskuar kujtesën e dëshmitarit nuk është provë materiale dhe nuk do të pranohet si e tillë. Prova e vetme është përgjigjja që jep dëshmitari.

Kujtesë e regjistruar: Në disa raste, deklarimi i mëparshëm i dëshmitarit mund t'i serviret trupit gjykues si kujtesë e regjistruar. Që kjo të jetë e mundur, duhet të plotësohen njëkohësisht elementët e mëposhtëm:

- në momentin në fjalë, dëshmitari nuk e kujton fare ngjarjen;
- dëshmitari ka bërë deklarin për ngjarjen në kohën kur e kishte kujtesën të kthjellët;
- dëshmitari pranon se deklarimin e ka bërë në një moment kur kujtesa ka qenë e kthjellët;
- kujtesa e tij nuk freskohet edhe pasi lexon deklarimin e mëparshëm.

Kur vërtetohet këta elementë, dëshmitari ose prokurori mund të lejohen të lexojnë deklarinet e mëparshme, të cilat regjistrohen në proces-verbalin e seancës. Vetë proces-verbali i marrjes së deklarinëve nuk paraqitet dhe pranohet si provë.

- Pyetja: Në çfarë ore dolët nga zyra atë ditë?
- Përgjigjja: Nuk e mbaj mend saktë, diku nga pasditja.
- Pyetja: E mbani mend që keni bërë një deklaram në polici rreth datës 6 janar?
- Përgjigjja: Po.
- Pyetja: Nëse do të shikonit deklaramin që keni bërë në polici pas ngjarjes, do t’ju ndihmonte të freskonit kujtesën?
- Përgjigjja: Nuk jam i sigurt, ndoshta.
- Pyetja: I nderuar Z. Gjyqtar, a mund t’i afrohem dëshmitarit? Më lejoni t’ju tregoj deklaramin e datës 6 janar 2007. Dëshiroj t’i referohem faqes 2, paragrafit 4. Lexojeni vetë dhe më thoni kur të keni mbaruar.
- Përgjigjja: Në rregull.
- Pyetja: A ju ndihmoi të kujtoheshit se në ç’orë keni dalë nga zyra atë ditë?
- Përgjigjja: Të them të drejtën, jo.
- Pyetja: A e mbani mend që keni bërë këtë deklaram në polici?
- Përgjigjja: Po, më kujtohet.
- Pyetja: Sa ditë kishin kaluar nga ngjarja kur e bëtë këtë deklaram?
- Përgjigjja: Ishte dita e nesërme.
- Pyetja: Dhe në kohën që bëtë deklaramin, sa mirë e mbanit mend atë që kishte ndodhur një ditë më parë?
- Përgjigjja: E mbaja mend shumë mirë.
- Pyetja: A ishte i vërtetë dhe i saktë deklarami i datës 6 janar, mbi bazën e asaj që dinit në atë moment?
- Përgjigjja: Po, po.
- Pyetja: Atëherë më lejoni t’i referohem sërish deklaramit tuaj. Më datë 6 janar 2007, a keni deklaram si më poshtë, në faqen 2, paragrafi 4: “Atë ditë, unë dola nga puna në orën 16:30”¹¹³.

113) Vini re se disa prej pyetjeve janë drejtuese, por, duke qenë se ato e drejtojnë

Përgjigja: Po, e kam thënë.

Përdorimi i tabelave, diagrameve, fotografive dhe rindërtimi i ngjarjes: Përdorimi i tabelave, diagrameve, fotografive apo rindërtimi i ngjarjeve gjatë pyetjes së drejtpërdrejtë janë teknika të mira për ta bërë dëshminë edhe më të qartë. Tabelat dhe diagramet janë veçanërisht të vlefshme kur dëshmitari përshkruan vende, p.sh: vendin e ngjarjes, ose objekte e koncepte fizike, p.sh: si funksionon një sistem telefonik apo si është i ndërtuar një biznes. Avantazhi tjetër është se, pasi dëshmitari ka verifikuar saktësinë e diagramit apo tabelës gjatë dëshmisë së tij, prokurori mund t'i referohet asaj gjatë diskutimit përfundimtar, për t'i kujtuar trupit gjykues detaje të rëndësishme.

Tabela apo diagrami është gjithashtu një mjet i rëndësishëm për të përsëritur dëshmi të caktuara. Siç e diskutuam edhe në seksionet e mëparshme, përsëritja rrit ndjeshëm aftësinë e personave për të mbajtur mend.

Të supozojmë se dëshmitarja sapo ka përshkruar se si u sulmua nga i pandehuri në rrugë. Asaj mund t'i bëhen një sërë pyetjesh që përsërisin faktet kryesore:

Pyetja: Pra, znj. Kurti, ju thatë se fillimisht e patë të pandehurin kur u afrua pranë jush tek cepi i Bar “Relax”. Më lejoni t’ju tregoj një diagramë. A mund të afroheni tek diagrami dhe të tregoni ekzaktësisht se ku ishit kur e patë për herë të parë?

Përgjigja: (dëshmitarja tregon në diagramë) Isha tamam këtu.

Pyetja: Dhe ku ishte i pandehuri në këtë moment?

Përgjigja: (duke treguar) Ai ishte në këtë vendin këtu.

Pyetja: Dhe ku shkuat që këtu?

---

dëshmitarin drejt një ngjarjeje apo dokumenti të caktuar, përgjithësisht janë të lejuara.

Përgjigjja: Eca deri tek cepi i rrugës këtu (tregon).

Pyetja: çfarë bëri i pandehuri?

Përgjigjja: Ai kaloi rrugën këtu (tregon)...

Diagrami ose fotografitë i ofrojnë trupit gjykues një pamje të qartë vizive të ngjarjeve, ndërkohë që ato zbulohen nga dëshmitarët, dhe e bëjnë dëshminë më interesante. Gjithashtu, duke pyetur për detaje të vogla të diagramit apo tabelave, prokurori duket sikur bën pyetje të reja, por, në të vërtetë, po kërkon një informacion, për të cilin dëshmitari ka folur para se të shfaqej diagrami. Përsëritja është një faktor kyç i të mbajturit mend.

Si pyetje më vete ose në kombinim me tabelat, diagramet apo fotografitë, prokurori mund t'i kërkojë dëshmitarit të tregojë pozicionin e pjesëmarrësve në një ngjarje apo të rindërtojë elementë të asaj që ka ndodhur.

Pyetja: Në rregull, ju thatë se, pasi i pandehuri u afrua nga prapa jush, ju mbërtheu nga qafa.

Përgjigjja: Po.

Pyetja: (për trupin gjykues) A mund të demonstrojë dëshmitarja se si e kanë kapur?

Kryetari: Në rregull.

Pyetja: A mund të afroheni këtu dhe të më tregoni se si ju kapi i pandehuri? Ju bëni të pandehurin dhe unë po vihem në vendin tuaj.

Përgjigjja: (dëshmitarja vendos krahun rreth qafës së prokurorit) Ja, kështu më kapi.

3.8. Planifikimi i pyetjes së drejtpërdrejtë dhe përgatitja e dëshmitarit

Pyetja e drejtpërdrejtë shkon mirë kur prokurori dhe dëshmitari *“janë në të njëjtën gjatësi vale”*. Ndodh si në një vallëzim, ku

prokurori drejton vallëzimin dhe dëshmitari e ndjek nga pas. Për shkak se pyetja nuk është një formë e natyrshme bisede, ajo kërkon përgatitje të kujdesshme nga prokurori. Si në vallëzim, nëse personi që duhet të ndjekë hapat e tjetrit përpiqet të marrë drejtimin apo shkon në drejtimin e vet, kjo krijon mungesë harmonie dhe konfuzion (për të mos përmendur shkeljen e këmbëve!).

Si mund të shmangët kjo? Si fillim, prokurori duhet ta dijë saktësisht se ku do të arrijë, që do të thotë se ai duhet ta dijë se çfarë informacioni kërkon të marrë nga dëshmitari. Për të mbërritur në destinacion, prokurori duhet të përgatisë një *“udhërrëfyes”*, që është një skicë e temave dhe informacionit që pret të marrë nga dëshmitari. Prokurori, veçanërisht prokurori i ri në detyrë, mund edhe t'i shkruajë pyetjet përpara seancës. Duke i shkruar pyetjet dhe duke parashikuar përgjigjet e mundshme, prokurori mund të krijojë një renditje kronologjike dhe logjike të pyetjeve. Pyetjet e shkruara e ndihmojnë prokurorin edhe për t'u siguruar që pyetjet e tij janë të thjeshta e të drejtpërdrejta, nuk janë komplekse e të ngatërruara, si dhe nëse lidhen më atë që kërkohet të vërtetohet. Sigurisht që prokurori nuk mund ta përgatisë këtë listë pyetjesh nëse dëshmitarit nuk i është marrë deklarimi gjatë hetimit dhe informacioni nuk është formalizuar në procesverbal të marrjes së deklarimeve.

Pasi ka hartuar pyetjet, rekomandohet që prokurori të kryejë një apo më shumë takime për të përgatitur dhe praktikuar me dëshmitarin¹¹⁴. Takimi i fundit duhet të zhvillohet sa më afër ditës së

---

114) Kjo është një praktikë që ka filluar të zbatohet, por ka edhe prokurorë që mendojnë se nuk duhet të takohen me dëshmitarët para gjyqit, për të shmangur pretendimet e avokatëve mbrojtës se prokurori kanë qenë të anshëm dhe se dëshmitari është instruktuar se çfarë të thotë. Këto mendime nuk gjejnë mbështetje në ligj, pasi, së pari, prokurori nuk ka detyrim për paanshëmi, por për respektimin e dispozitave procedurale. Së dyti, secila palë i thërret dëshmitarët për të sjellë një informacion që është në favor të çështjes së tyre dhe ka një interes legjitim në njohjen e asaj që do të thonë ata. Së treti, prokurori dhe avokati mbrojtës duhet t'u nënshtrohen në njëjtave rregulla edhe në lidhje me takimet me dëshmitarët.

dhënies së dëshmisë. Praktika i lejon prokurorit të identifikojë pyetjet e paqarta dhe e ndihmon dëshmitarin të kuptojë se çfarë informacioni kërkon të marrë prokurori, nëpërmjet një pyetjeje të caktuar apo një mënyrë të shprehuri. Për më tepër, seanca e praktikës mund të identifikojë fusha ku kujtesa e dëshmitarit ka filluar të zbehet dhe i jep atij mundësinë të rishikojë deklaratimet e bëra, dokumente ose të dhëna të tjera që i freskojnë kujtesën. Pas praktikës, prokurori mund të rishikojë listën e pyetjeve, për të ndryshuar rendin e tyre ose për t'i bërë ato më të qarta.

Prokurori nuk duhet t'i tregojë dëshmitarit shënimet e tij apo fletën ku ka shkruar pyetjet. Së pari, ky është një dokument thjesht udhëzues për prokurorin dhe, së dyti, nuk duhet të krijohet përshtypja se dëshmitarit i është dhënë një skenar. Gjithashtu, prokurori nuk duhet të lexojë fjalë për fjalë nga udhërrëfyesi apo të ndjekë patjetër renditjen e planifikuar të pyetjeve. Madje, ai nuk duhet të shqetësohet nëse dëshmia del në një renditje tjetër. Lista e pyetjeve është thjesht udhëzuese, por pyetja e dëshmitarit duhet t'i ngjajë sa më shumë një bisede normale e të natyrshme. Shumë shpesh, përgjigjia që jep dëshmitari në gjykatë ndryshon nga ajo që ka dhënë gjatë përgatitjes paraprake dhe mund të çojë në një sërë pyetjesh apo qartësimesh të tjera që s'ishin planifikuar.

Si pjesë e përgatitjes të dëshmitarit për gjykim, prokurori duhet të parashikojë pyetjet që mund t'i bëhen atij nga mbrojtësi dhe t'i shqyrtojë ato me dëshmitarin. Kjo nuk duhet të shihet si diçka e gabuar, por si diçka që i ndihmon dëshmitarët të ulin nivelin e nervozizmit që shoqëron paraqitjen në gjykatë. Nervozizmi mund të sjellë harresën e fakteve të rëndësishme, kështu që duhet të ndërmerren të gjitha veprimet e mundshme për ta pakësuar atë. Sa më i përgatitur të jetë dëshmitari për të përballuar pyetjen, aq më pak stresuese do të jetë situata për të.

Dëshmitarëve mund t'u jepen disa udhëzime e strategji për t'iu përgjigjur pyetjeve. Disa prej tyre mund të jenë:

- Tregoni gjithmonë të vërtetën (kjo mund të merret e mirëqenë, por shumë njerëz përpiqen të japin përgjigjet që mendojnë se priten prej tyre, edhe nëse ato nuk janë plotësisht të vërteta apo të sakta);
- Mos u përpiqni t'i përgjigjeni një pyetjeje, përgjigjen e së cilës nuk e dini. Nëse nuk dini të përgjigjeni, thjesht deklarojeni këtë;
- Nëse nuk e kuptoni pyetjen, kërkoni personit që ju pyet ta përsërisë apo ta riformulojë atë;
- Mos e ndërprisni personin që ju pyet. Dëgjoni të gjithë pyetjen para se të filloni të përgjigjeni. Më mirë akoma, prisni disa sekonda pasi është bërë pyetja, duke fituar kohë për t'u menduar;
- Përgjigjuni pyetjes që ju bëhet. Mos jepni informacione të tjera;
- Mos debatoni me personin që ju pyet. Kjo thjesht ju bën të dukeni keq.

Në fund, pasi ka kryer gjithë këto planifikime e përgatitje, prokurori mund të mos ketë fare nevojë t'i "udhërrëfyesit" të tij gjatë pyetjes së dëshmitarit. Megjithatë, ai mund t'i përdorë shënimet e tij për të verifikuar shpejt e shpejt nëse i trajtoi të gjitha çështjet kryesore me dëshmitarin, përpara se t'i lërë radhën pyetjes së tërthortë.

3.9. Përballimi i çështjeve të dobësisë dhe besueshmërisë

Besueshmëria e dëshmitarit tuaj është gjithmonë problem, kështu që duhet xjerrë në pah ana e tij njerëzore sa më shumë të jetë e mundur, nëpërmjet pyetjeve që tregojnë se ai është person i zakonshëm dhe që i bindet ligjit. Megjithatë, disa dëshmitarë

nuk i kanë këto cilësi, sado që të përpiqeni. Dëshmitari mund të jetë i droguar ose i dënuar për vjedhje. Ai mund të ketë bërë deklaramë të mëparshme që kundërshtojnë dëshminë aktuale. Ai mund të jetë duke bashkëpunuar për të lehtësuar pozitëne tije. Çfarë duhet të bëjë prokurori për këtë?

Ndoshta, mënyra më e mirë për të trajtuar problemet e besueshmërisë është të “përballesh” me informacionin negativ gjatë pyetjes së drejtpërdrejtë të dëshmitarit (pasi të njëjtat çështje mund të jenë përmendur edhe gjatë parashtrimit hyrës). Duke i trajtuar këto çështje që në fillim, prokurori shmang efektin negativ që do të kishte nxjerra e këtyre të dhënave gjatë pyetjes së tërthortë nga pala kundërshtare. Kjo tregon gjithashtu se prokurori nuk po e “zbukuron” çështjen dhe nuk ka frikë të përballet me aspektet negative të saj. Nga ana tjetër, prokurori nuk duhet ta fillojë pyetjen e drejtpërdrejtë të dëshmitarit me aspektet negative të jetës së tije. Nëse dëshmitari bën një paraqitje të kënaqshme, prokurori duhet ta shtyjë prezantimin e “anëve të këqija” për në fund të pyetjes së dëshmitarit, pasi ai ka vendosur një lloj raporti me gjykatën. Në fund të fundit, prokurori nuk dëshiron ta shkatërrojë besueshmërinë e dëshmitarit para se ai të fillojë të flasë.

Në mënyrë të ngjashme, supozoni se dëshmitari ka dhënë deklaramë të ndryshme përpara dëshmisë. Kjo çështje duhet të trajtohet gjatë marrjes së drejtpërdrejtë në pyetje, në mënyrë që të shpjegohet me argumentet e prokurorit dhe jo ato të mbrojtjes.

Pyetja: Z. Kurti, ju thatë se patë tre persona në makinë.

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Ka pasur ndonjë moment kur keni menduar ndryshe?

Përgjigjja: Po, fillimisht kam thënë se ishin dy persona.

Pyetja: Kur e keni thënë këtë?

- Përgjigjja: Ia thashë punonjësit të policisë që mori deklarin tim.
- Pyetja: Çfarë ndodhi që ndryshuat deklarin tuaj?
- Përgjigjja: Këtë gjë e kam menduar gjatë dhe kuptova se kisha bërë një gabim. Ishin tre veta në makinë.
- Pyetja: A i thatë dikujt se kishit bërë gabim, para se të vinit këtu sot?
- Përgjigjja: Po. Jua thashë juve dhe punonjësit të policisë, kur u takuam bashkë për të diskutuar për çështjen.

Duke e vënë në dukje vetë këtë papërputhshmëri, prokurori ia ka zbehur rëndësinë çdo lloj pyetjeje të tërthortë që mund të bëhet mbi këtë çështje.

4. Pyetja e tërthortë

Pyetja e tërthortë është mundësia që ka përfaqësuesi i një pale për të pyetur dëshmitarët e palës kundërshtare, pasi ata i janë nënshtruar pyetjes së drejtpërdrejtë. Për prokurorët, ky është rasti për të vënë në dyshim vërtetësinë e asaj që thotë dëshmitari i mbrojtjes. Nëse nuk je i përgatitur për pyetjen e tërthortë, ajo mund të paraqitet e vështirë ose shkatërrimtare. Nga ana tjetër, pyetja e tërthortë mund të jetë dramatike dhe emocionuese. Në disa kuptime, pyetja e tërthortë përkufizon sistemin gjyqësor kontradiktor, pasi ajo është sfida përfundimtare e prokurorit/avokatit në një proces gjyqësor. Nëse pyetja e drejtpërdrejtë është mundësia më e mirë e prokurorit për të fituar gjyqin, pyetja e tërthortë është mundësia më e mirë për ta humbur atë.

Televizioni dhe filmat paraqesin procese gjyqësore, në të cilët një prokuror apo avokat i aftë merr dëshmitarin në pyetje të tërthortë dhe “*ekspozon*” gënjeshttrat e tij dhe, madje, arrin t’i marrë një rrëfim. Kjo ndodh rrallë në jetën e vërtetë. Ajo që ndodh zakonisht është që intervistuesi i zotë mund të “fitojë

pikë” për palën apo çështjen e tij, duke hedhur dyshime mbi disa aspekte të dëshmisë ose duke e bërë dëshmitarin të ndryshojë apo tërheqë mbrapsht disa përgjigje të mëparshme. Nga ana tjetër, intervistuesi i tërthortë mund ta përdorë dëshmitarin në favor të tij, duke bërë që dëshmitari të theksojë apo konfirmojë faktet që janë të favorshme për teorinë e tij.

Kështu, gjëja e parë është të vendosësh nëse do të kryesh pyetjen e tërthortë apo jo. Kjo do të varet nga gjykimi nëse pyetja e tërthortë mund t’i shtojë pikë palës suaj apo mund të dëmtojë palën kundërshtare.

4.1. A duhet të kryeni pyetjen e tërthortë?

Vendimi për të kryer ose jo pyetjen e tërthortë nuk do të jetë vendimi i drejtë nëse nuk keni të qartë se çfarë do të arrini nëpërmjet saj. Çelësi, si gjithmonë, është një përgatitje e gjithanshme përpara gjyqit. Ju duhet të parashikoni se cila mund të jetë teoria e rastit e kundërshtarit tuaj, si dhe të keni një ide paraprake për atë që do të dëshmojë çdo dëshmitar. Si rrjedhim, duhet të vendosni për qëllimet që do të përmbushni gjatë pyetjes së tërthortë, ta planifikoni dhe ta organizoni paraprakisht atë. Nuk është e nevojshme të pyesni çdo dëshmitar të palës kundërshtare. Sqaroni çështjet e mëposhtme sa herë mbrojtja pyet dëshmitarët e vet, para se të vendosni të bëni pyetjen e tërthortë të tij:

- A e ka dëmtuar dëshmitari teorinë tuaj të rastit?
- A është i rëndësishëm dëshmitari?
- A ishte e besueshme dëshmia e tij?
- A tregoi dëshmitari më pak se ç’pritej gjatë pyetjes së drejtpërdrejtë?
- Cilat janë pritshmëritë tuaja realiste nga pyetja e tërthortë?
- Çfarë rreziqesh duhet të merrni përsipër?

- A ka dëshmitari informacion që mund të mbështesë variantin tuaj të fakteve?

Shumë shpesh, dëshmitari i mbrojtjes thotë shumë pak gjëra që dëmtojnë akuzën. Në këtë rast, mund të jetë e panevojshme dhe, madje, me rrezik të panevojshëm t'i bëni qoftë edhe një pyetje të tërthortë. E thënë ndryshe, duhet të kryeni një analizë shumë të shpejtë të “rreziqeve/përfitimeve” për të vendosur nëse ia vlen të kryeni pyetjen e tërthortë. Nëse çështja juaj është e fortë dhe ju, në mënyrë të arsyeshme, shpresoni të fitoni, mos rrezikoni me pyetjen e tërthortë. Nëse faktet i keni të dobëta dhe prisni të humbisni, atëherë mund të merrni në konsideratë mundësinë për të kryer një pyetje të tërthortë që është me rrezik.

Një analizë krejt ndryshe bëhet kur i pandehuri kërkon të japë deklaramë në gjyq. Me përjashtim të rastit kur ai ka dhënë shumë pak deklaramë që dëmtojnë teorinë e prokurorit, përgjigjja ndaj pyetjes “*A duhet të bëni pyetjen e tërthortë të të pandehurit?*” është gjithmonë “*Po*”¹¹⁵. Në fund të fundit, kur ia pandehuri pranon të flasë, dëshmia e tij është përgjithësisht kyçi i të gjithë mbrojtjes. Ai zakonisht mohon fajësinë dhe ofron fakte për të mbështetur pafajësinë e pretenduar. E thënë thjesht, nëse trupi gjykues e beson të pandehurin, ai fiton, prandaj duhet të shkatërroni besueshmërinë e tij. Këtë mund ta bëni nëpërmjet pyetjes së tërthortë ose teknikave të tjera të shpjeguara më poshtë.

4.2. Teknikat e pyetjes së tërthortë

Bëni pyetje drejtuese: Gjatë pyetjes së tërthortë, qëllimi juaj është të largoni vëmendjen nga dëshmia e drejtpërdrejtë e dëshmitarit dhe ta përqëndroni atë tek çështje që e bëjnë dësh-

115) Ligji nuk e trajton të pandehurin si dëshmitar, për efekt të deklaramëve që ai jep dhe të drejtave e detyrimeve, por teknikat e pyetjes nuk ka arsye të jenë të ndryshme.

minë e tij më pak të besueshme ose çështje të tjera që mendoni se ju ndihmojnë. Kjo lloj pyetjeje është e kundërt me pyetjen e drejtpërdrejtë. Gjatë saj, historinë duhet ta tregoni ju dhe jo dëshmitari. Për ta bërë këtë, ju duhet të jeni gjithmonë në kontroll të dëshmisë dhe të dëshmitarit. Përgjithësisht, kjo arrihet duke bërë pyetje drejtuese.

Pyetjet drejtuese ju lejojnë të kontrolloni dëshmitarin dhe ta përballni atë me deklaramë që ju pretendoni se janë të vërteta. Shembulli i mësipërm i pyetjes së tërthortë përmban një sërë pyetjesh drejtuese. Sigurisht që pyetjet duhet të bëhen në mirëbesim dhe bazuar mbi faktet që dihet apo besohet se janë të vërteta. Për shembull: nëse nuk keni arsye për të besuar se i pandehuri kishte qenë duke pirë me dëshmitarin, bërja e pyetjeve drejtuese në lidhje me këtë do të ishte çorientuese dhe e pavend (nëse me të vërtetë donit të mësonit nëse i pandehuri kishte qenë apo jo duke pirë me dëshmitarin, mund t'i bënit pyetje të hapura për këtë, por kjo nuk këshillohet, nëse nuk e dini përgjigjen).

KPP-ja ndalon pyetjet që ndikojnë keq në paanësinë e dëshmitarit ose që synojnë në sugjerimin e përgjigjeve¹¹⁶. Disa prokurorë dhe gjyqtarë e interpretojnë këtë rregull sikur ndalon edhe bërjen e pyetjeve drejtuese, sepse pyetjet drejtuese sugjerojnë edhe përgjigjen e dëshiruar. Megjithatë, disa prokurorë e interpretojnë këtë rregull në mënyrë të ngushtuar dhe argumentojnë se sugjeruese janë vetëm pyetjet që nuk mbështeten tek faktet ose tek e vërteta. Pra, kur prokurori ka një bazë faktike për të bërë pyetjet, ato duhet të lejohen.

Le të supozojmë se gruaja e të pandehurit, e cila është thirrur si dëshmitare për t'i siguruar atij një alibi, sapo ka dëshmuar se ata ndodheshin bashkë në shtëpi në orën 20:00 të natës kur ndodhi krimi. Prokurori disponon prova – nga deklaramet e

116) Neni 361/3 i KPP-së

një fqinje të të pandehurit – se në shtëpinë e të pandehurit nuk ndodhej njeri atë natë, deri pas orës 22:00.

Pyetja: Znj. Bardhi, ju sapo dëshmuat se bashkëshorti juaj ishte me ju në shtëpi në orën 20:00.

Përgjigjja: Po, është e saktë.

Pyetja: A nuk është e vërtetë se ju nuk ishit në shtëpi në orën 20:00?

Përgjigjja: Jo.

Pyetja: A nuk është e vërtetë se ju jeni kthyer në shtëpi pas orës 22:00 atë natë?

Përgjigjja: Jo.

Pyetjet e mësipërme janë drejtuese, por a janë ato edhe sugjeruese? Mund të thuhet se nuk janë, pasi nuk sugjerojnë një përgjigje çfarëdo që prokurori dëshiron të marrë, por një përgjigje që ai beson, për shkak të provave të tjera, se është përgjigjja e saktë. Për më tepër, dëshmitarja i mohoi të gjitha thëniet e prokurorit, pra nuk u detyrua nga sugjerimet e tij. Këto pyetje janë deri diku argumentuese – ndoshta, jo shumë të frytshme – por nuk janë sugjeruese.

Megjithatë, edhe një prokuror që druhet se mos shkel rregullin që ndalon pyetjet sugjeruese, mund të fitojë pikë gjatë pyetjes së tërthortë, duke përdorur pyetje të hapura.

Pyetja: Znj. Bardhi, ju fillimisht dëshmuat se bashkëshorti juaj ishte në shtëpi me ju në orën 20:00.

Përgjigjja: Po, e saktë.

Pyetja: Në çfarë ore u kthyet në shtëpi atë natë?

Përgjigjja: Nuk më kujtohet tamam.

Pyetja: A ishit në shtëpi në orën 20:00?

Përgjigjja: Po, isha.

Pyetja: Ishit në shtëpi në orën 20:30?

Përgjigjja: Po, sigurisht.

Pyetja: A ishit në shtëpi në orën 21:00?

Përgjigjja: Po, sapo jua thashë.

Pyetja: Znj. Bardhi, a ka ndonjë lloj mundësie që ju të keni në shkuar në shtëpi pas orës 22:00?

Qoftë nëpërmjet pyetjeve haptazi drejtuese, qoftë nëpërmjet kësaj metode indirekte, qëllimi është t'i theksohet trupit gjykues se prokurori ka prova që hedhin poshtë dëshminë e dhënë. Për më tepër, gjatë pyetjes së tërthortë, arrihet më tepër sukses duke përdorur nënkuptimin dhe insinuatën sesa me akuza të drejtpërdrejta. Nuk është e nevojshme, madje, shpesh është e dëmshme t'i bësh dëshmitarit pyetjen përfundimtare. Gjatë diskutimit përfundimtar, ju do të keni mundësinë të vini në dukje marrëdhënien ndërmjet fakteve, të karakterizoni dhe të nxirrni konkluzione, duke u bazuar tek akumulimi i detajeve. Mos prisni që dëshmitari i palës tjetër ta bëjë këtë për ju.

Bëni pyetje të shkurtra: Pyetjet e tërthorta duhet të jenë të shkurtra si në kryerjen e saj, ashtu dhe në konceptim. Nëse një pyetje është më e gjatë se tre fjalë, ajo nuk është e shkurtër në kryerje. Përpiquni ta shkurtoni. Nëse një pyetje përmban më shumë se një fakt të vetëm, ajo nuk është e shkurtër në koncept. Ndajeni. Sa më i madh të jetë objekti i pyetjes, aq më shumë mundësi i jepni dëshmitarit për të mos rënë dakord. Për këtë arsye, preferohet që të ndahen fushat e pyetjes në pjesë më të vogla përbërëse.

Thekso deklaratimet e fakteve: Nëse lejohen nga gjykata, pyetjet e tërthorta më të mira nuk janë fare pyetje. Në fakt, ato janë deklarime faktesh që ju ia drejtoni dëshmitarit në formë pyetësori. Ju e dini që më parë përgjigjen, por thjesht doni që ajo të dalë nga goja e dëshmitarit. Në këtë stil të pyeturi, ju duhet ta formuloni pyetjen e tërthortë në mënyrë që ajo të ndjekë një

skemë që përfshihet në një rën nga këto tre kategori: a) ju e dini që më parë përgjigjen, b) jeni në gjendje të dokumentoni ose provoni përgjigjen me mënyrë tjetër dhe c) çdo përgjigje ju bën punë. Një shembull i pyetjeve të kategorisë së fundit është kur dëshmitari detyrohet të pranojë se ka dhënë më parë një deklaram që nuk përputhet me dëshminë e tij aktuale: *“Po gënjenit atëherë apo po gënjeni tani?”*

Shmangni leximin e pyetjeve: Zakonisht, është e gabuar të lexosh nga një listë të parapërgatitur. Leximi e privon pyetjen nga spontaniteti që kërkohet të tregohet, si dhe nuk ju lejon të kontrolloni dëshmitarin nëpërmjet kontaktit me sy. Nëse lexoni, dëshmitari do ta ketë më të vështirë t’ju ndjekë dhe ju do të keni më pak mundësi për të vëzhguar reagimin ndaj pyetjes apo tonin e përgjigjes. Leximi mund t’ju shpërqendrojë edhe juve, pasi mund të mos dëgjoni përgjigjet që jepen apo mund të mos arrini të shmangeni nga skenari. Megjithatë, mbajtja e një skice ju ndihmon të kujtoheni për ato gjëra që doni të theksoni gjatë pyetjes së tërthortë dhe të siguroheni se nuk po lini jashtë diçka të rëndësishme.

Dëgjojeni dëshmitarin dhe këmbëngulni të merrni një përgjigje: Kontrolli mbi dëshmitarin e palës tjetër do të thotë, së pari, të bëni pyetjet e duhura dhe, së dyti, të merrni përgjigjet e duhura. Kjo kërkon që ta dëgjoni dëshmitarin. Shpesh mund të korrigjoni një përgjigje duke ndryshuar formulimin e pyetjes.

Pyetja: A nuk është e vërtetë se të gjitha makinat e tjera ndaluan për të kaluar ambulanca?

Përgjigja: Nga ta kuptonin se duhej të ndalonin? Ambulanca nuk kishte sirenë.

Pyetja: Nuk iu përgjigjët pyetjes sime. Të gjitha makinat e tjera ndaluan apo jo?

Përgjigja: Po.

Mos bëni pyetje “peshkuese”: Pyetje të tilla bëhen atëherë kur shpreson se mund të nxjerrësh ndonjë gjë. E kemi thënë edhe më sipër, por e vlen ta përsërisim se nuk duhet të bëni pyetje, përgjigjet e të cilave nuk i dini. Po kështu, mos i kërkonti dëshmitarit të shpjegojë arsyen e veprimeve të tij, në qoftë se nuk jeni i sigurt se ai nuk ka një shpjegim të arsyeshëm. Në vend të kësaj, ju mund ta jepni vetë arsyen gjatë diskutimit përfundimtar.

Shmangni karakterizimet dhe konkluzionet: Një mënyrë tjetër për të humbur kontrollin gjatë pyetjes së tërthortë është të kërkonti që dëshmitari të bjerë dakord me një karakterizim apo konkluzion tuajin.

Pyetja: Ishte shumë errësirë për të parë apo jo?
Përgjigjja: Unë shihja mirë fare.

Në vend që ta bënit këtë, duhet ta kishit pyetur dëshmitarin për faktet që ju çuan tek përfundimi se ishte shumë errësirë për të parë: dielli kishte perënduar, ishte natë pa hënë, nuk kishte llampa ndriçimi në rrugë, nuk vinte dritë nga shtëpitë, etj. Karakterizimet mund të ruheshin për diskutimin përfundimtar.

Shmangni sjelljen frikësuese: Ju keni të drejtë të kërkonti informacion gjatë pyetjes së tërthortë dhe të këmbëngulni për të marrë përgjigjet, por nuk ju lejohet të përkuleni mbi dëshmitarin, t'i bërtisni, të bëni gjepte kërcënuese ose të përdorni mënyra të tjera për ta frikësuar, bezdisur ose ngacmuar dëshmitarin.

Shmangni karakterizimet e padrejta: E drejta për të drejtuar dëshmitarin nuk përfshin të drejtën për ta çorientuar atë. Ju nuk duhet të përpiqeni ta keqinterpretoni dëshminë apo t'i bëni atij pyetje me kurth. Nëse një dëshmitar thotë se jashtë

ishte errësirë jashtë, vazhdimi me pyetjen “Pra, e pranoni se ishte aq errësirë sa nuk mund të shihej asgjë?” do të ishte keq-interpretim i dëshmisë

Hamendësimi i fakteve: Prokurori duhet të lejohet të pyesë për faktet që nuk janë provuar ende me prova të tjera. Nëse pala tjetër kundërshton, trupi gjykues duhet ta pranojë kundërshtimin vetëm kur pyetja e përdor faktin e paprovuar si një premisë dhe jo si një çështje të veçantë, duke i mohuar kështu dëshmitarit mundësinë për të mohuar vërtetësinë e tij. Për shembull, supozojmë se një person që po ecte në trotuar ka parë një vjedhje. Gjatë pyetjes së drejtpërdrejtë, ai ka deklaruar se autori mbante një kapuç, por nuk përmendi faktin se ai vetë kishte pirë në mëngjes. Si rrjedhojë, kur vjen radha e pyetjes së tërthortë, nuk është marrë asnjë provë që tregon se dëshmitari kishte pirë përpara se të shihte krimin. Prokurori ka të drejtën të bëjë pyetje si: “*A kishit pirë atë mëngjes?*” edhe pa e ditur nëse ky fakt është i vërtetë, por ai nuk mund ta përdorë këtë hamendësim si bazë për të bërë pyetje të tjera: “*Meqë kishit pirë atë mëngjes, ju ishit pak i turbulluar?*”

Pyetjet e përbëra: Pyetjet e përbëra përmbajnë më shumë sesa një pyetje: “A nuk është e vërtetë se kamioni e uli shpejtësinë në kryqëzim, por ju e ngritët kokën vetëm kur dëgjuat përplasjen?” Nuk këshillohet të bëhen pyetje të tilla, pasi çdo përgjigje do të jetë me dy kuptime.

4.3. Organizimi i pyetjes së tërthortë

Mos u shqetësoni nëse filloni fuqishëm: Do të ishte mirë që ta fillonit pyetjen e tërthortë me një pyetje të fuqishme që mbahet mend, e cila ju ndihmon të çoni përpara teorinë dhe temën tuaj. Fatkeqësisht, kjo nuk është e mundur gjithmonë. Nëse nuk keni mundësi të filloni me një pyetje të tillë, mund

të vazhdoni ngadalë duke bërë pyetje indirekte për të dalë tek faktet e rëndësishëm.

Organizohuni sipas temave: Qëllimi i pyetjes së tërthortë nuk është të tregoni përsëri historinë që ka treguar dëshmitari gjatë pyetjes së drejtpërdrejtë, por të krijoni një numër të vogël çështjesh shtesë ose çështjesh që hedhin poshtë deklaratimet e tij. Ndryshoni rendin e pyetjeve duke kaluar nga një temë në tjetrën. Një pyetje e suksesshme bazohet tek pyetjet indirekte, tek aftësia për të përcaktuar fakte pa i lënë dëshmitarit të kuptojë qëllimin tuaj apo pa e treguar faktin derisa ta keni provuar atë. Kalimi nga një temë në tjetrën e bën më të vështirë për dëshmitarin të kuptojë qëllimin e një linje pyetjesh. Kjo teknikë duhet të zbatohet me kujdes, sepse kalimi i vazhdueshëm nga një çështje në tjetrën është jo efikas, pasi mund të krijojë konfuzion.

Mos përsërisni pyetjet e drejtpërdrejta. Ky mund të jetë parimi që shkelet më shpesh gjatë pyetjeve të tërthorta. Bërja e pyetjeve të drejtpërdrejta mund të ketë vlerë vetëm në situata ku thëniet e dëshmitarit duken si të mësuara përmendësh ose ku pjesë të caktuara të pyetjes së drejtpërdrejtë mbështesin teorinë tuaj për çështjen.

Përfundoni fuqishëm: Ruani për në fund një pyetje të caktuar ose seri pyetjesh, të cilat e dini se do t'ju nxjerrin atje ku dëshironi. Është gjithmonë një gjë e mirë të dukesh sikur nuk ke më pyetje, pasi je krejtësisht i kënaqur me informacionin që ke marrë. Nga ana tjetër, nëse dëshmitari ju ka dhënë një goditje të fuqishme që s'e prisnit, gjeni diçka tjetër për të pyetur, edhe nëse nuk do të arrini ta "hidhni kundërshtarit në tokë". Mos e ndërprisni pyetjen në një moment të keq.

Shembull i një pyetje të tërthortë:

I pandehuri akuzohet për marrëdhënie seksuale me dhunë me një vajzë. Gjatë pyetjes së drejtpërdrejtë, ai nuk e pranoi akuzën, por u mbrojti duke pretenduar se gjithçka është bërë me pëlqimin e të dyja palëve. Pyetja e tërthortë do të tregojë se ai ka qenë i ndërgjegjshëm se ka kryer një krim, bazuar në veprimet që ka kryer pas incidentit.

Pyetja: Z. Kurti, më datë 16 dhjetor 2008 ju vazhdonit të punonit për shoqërinë “TransAlbania”, saktë?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Kjo ditë ka qenë e martë, apo jo?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Ju banonit në rrugën “Papa Gjon Pali”, Nr. 142, ap. 101, apo jo?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Keni qenë me Anilën gjatë mbrëmjes së datës 16 dhjetor 2008 deri rreth orës 23:00, apo jo?

Përgjigjja: Po, e vërtetë.

Pyetja: Pastaj u larguat?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Nuk u kthyet në shtëpinë tuaj atë natë, apo jo?

Përgjigjja: Jo.

Pyetja: As ditën tjetër nuk shkuat në punë, apo jo?

Përgjigjja: Jo.

Pyetja: Por s’ishit i sëmurë, apo jo?

Përgjigjja: Jo.

Pyetja: As në shtëpi nuk shkuat, apo jo?

Përgjigjja: Jo.

Pyetja: Nuk i thatë asnjë njeriu në punë se ku ishit, apo jo?

Përgjigjja: Jo.

Pyetja: As miqve apo familjarëve nuk iu thatë se ku ishit, apo jo?

Përgjigjja: Jo.

Pyetja: Në fakt ju qëndruat tek shtëpia e një shoku, apo jo?

Përgjigja: Po.

Pyetja: Aty qëndruat tre ditë, apo jo?

Përgjigja: Po.

Pyetja: Dhe gjatë këtyre tre ditëve nuk shkuat në punë, apo jo?

Përgjigja: Jo.

Pyetja: Nuk u kthyet fare në shtëpi, apo jo?

Përgjigja: Jo.

Pyetja: Dhe personi i vetëm që ju pa tek shtëpia e shokut ishte shoku juaj, saktë?

Përgjigja: Po.

4.4. Diskreditimi i dëshmitarit

Diskreditimi i dëshmitarit është një teknikë e pyetjes së tërthortë që godet besueshmërinë e dëshmitarit apo dëshmisë së tij. Me fjalë të tjera, është një sulm ndaj besueshmërisë së tij. Qëllimi i diskreditimit është të tregoni se dëshmitarit nuk mund t'i besohet. Ka disa mënyra për ta bërë këtë dhe shkaqet kryesore për ta diskredituar dëshmitarin janë: a) anshmëria, interesi ose motivi për të gënjyer; b) fakte kontradiktore ose të pabesueshme dhe c) karakteri.

Anshmëria, interesi ose motivi: Kur një dëshmitar i mbrojtjes jep dëshmi (që ju besoni se është e rreme), zakonisht ka një motiv që e shtyn ta bëjë këtë dhe, nëse ju keni informacion, pyetjet tuaja të tërthorta duhet ta nxjerrin në pah këtë motiv. Për shembull: i pandehuri në një procedim për plagosje është pronar i një kompanie transporti dhe ka thirrur si dëshmitar njërin prej punonjësve të tij që ishte i pranishëm gjatë ngjarjes. Një linjë e pyetjes së tërthortë të këtij dëshmitari mund të ishte si më poshtë:

Pyetja: Z. Kurti, kur ju pyeti avokati, ju dëshmuat se ishte viktima që e sulmoi i pari të pandehurin?

Përgjigjja: Po, e vërtetë.

Pyetja: I pandehuri ju ka marrë në punë apo jo?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Dhe keni 17 vjet që punoni për të?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Dhe keni krijuar edhe një marrëdhënie të afërt me të?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Bashkë me familjen, ju jeni ftuar në shtëpinë e tij shumë herë për raste të ndryshme?

Përgjigjja: Disa herë. Jo shumë.

Pyetja: Por e konsideroni veten të afërt me të pandehurin?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Dhe jeni i kënaqur nga puna për të?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Dhe ju ka trajtuar mirë apo jo?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Dhe shpresoni të punoni për të edhe pasi kjo çështje të mbyllet?

Përgjigjja: Po.

Këtu mund të ndaloni, pasi e keni nxjerrë thelbin e pyetjes së tërthortë. Nuk ka nevojë që ju të përfundoni me një pyetje të fundit të tipit: *“A nuk është e vërtetë që po gënjeni për shkak të miqësisë dhe besnikërisë ndaj shefit tuaj dhe sepse doni të mbani vendin e punës?”*

Faktet kontradiktore ose të pabesueshme: Pyetja e tërthortë mund të nxjerrë në pah se disa fakte, për të cilat dëshmitari ka dëshmuar, janë ndryshe nga sa pretendohen. Për shembull, ju mund të provoni se disa pjesë të dëshmisë janë të rreme apo të pasakta, duke treguar se ekzistojnë prova për të kundërtën. Sigurisht që, për t'i bërë këto pyetje, duhet të keni besim të plotë në njohuritë tuaja.

Pyetja: Z. Kurti, a kishit pirë alkool atë natë?
Përgjigjja: Ndoshta një birra.
Pyetja: A s'është e vërtetë që kishit pirë pesë apo gjashtë birra?
Përgjigjja: Jo.

Në varësi të faktit se sa lidhje ka me çështjen numri i birrave që ka pirë dëshmitari, gjykata mund t'ju lejojë të sillni dëshmi të tjera për të vepruar se ajo që ai deklaroi nuk është e vërtetë ose mund të vazhdoni linjën e pyetjeve për të treguar se dëshmia është e pavërtetë.

Pyetja: Z. Kurti, ju qëndruat në lokal për rreth 4 orë?
Përgjigjja: Përafërsisht.
Pyetja: Dhe pitë vetëm një birra?
Përgjigjja: E saktë.
Pyetja: Dhe nuk pitë asnjë pije tjetër alkoolike?
Përgjigjja: Jo.
Pyetja: Në fund të mbrëmjes, kishit pak vështirësi në të ecur, apo jo?
Përgjigjja: Nuk besoj.
Pyetja: A nuk i kërkuat shokut t'ju shoqëronte deri tek apartamenti juaj?
Përgjigjja: Po, edhe pastaj?
Pyetja: A nuk i kërkuat t'ju shoqëronte pasi kishit vështirësi të qëndronit në këmbë?
Përgjigjja: Nuk më kujtohet kjo gjë.

Karakterit: Besueshmëria e dëshmitarit mund të dëmtohet duke treguar se ai është dënuar më parë për vepra penale apo ka kryer veprime që lidhen me vërtetësinë e karakterit të tij.

Pyetja: Z. Kurti, a keni qenë dënuar më parë për ndonjë krim?

Përgjigjja: Po.
Pyetja: Jeni dënuar për korrupsion aktiv në vitin 2004?
Përgjigjja: Po.
Pyetja: Z. Kurti, keni punuar më parë në ushtri?
Përgjigjja: Po.
Pyetja: A është e vërtetë se jeni liruar nga ushtria në vitin 2000 për vjedhjen e disa pajisjeve?
Përgjigjja: Po.

4.5. Kundërshtimi i dëshmisë

Kundërshtimi i dëshmisë, pra, përballja e dëshmitarit me një deklaram të mëparshëm, të ndryshëm nga dëshmia në gjykatë, është forma më e plotë e diskreditimit të dëshmitarit. KPP-ja u lejon palëve të kundërshtojnë, tërësisht ose pjesërisht, përmbajtjen e dëshmisë, nëpërmjet thënieve të bëra më parë nga dëshmitari para prokurorit ose policisë gjyqësore, por vetëm pasi dëshmitari ka deponuar mbi faktet dhe rrethanat që kundërshtohen¹¹⁷. Prokurori është gjithmonë në dijeni të deklarimeve të mëparshme, përderisa ato ndodhen në fashikullin e hetimit.

Edhe për shkak të praktikës gjyqësore, ka mendime të ndryshme ndërmjet prokurorëve në lidhje me parashikimin e mësipërm ligjor. Disa prokurorë mendojnë se ai e lejon prokurorin të përballlet me dëshmitarin, me anë të deklaramit të tij të mëparshëm, ndërsa ai ndodhet ende në sallën e gjyqit, kurse të tjerë mendojnë se prokurori mund ta sjellë deklaramin e mëparshëm në vëmendjen e trupit gjykues vetëm pasi dëshmitari të jetë larguar. Në të vërtetë, ligji nuk e ndalon shprehimisht përballjen gjatë kohës që dëshmitari është ende në sallën e gjyqit. Për më tepër, ka më shumë kuptim të lejohet një përballje e drejtpërdrejtë, pasi është e mundur që dëshmitari të ketë një shpjegim lidhur me papajtueshmërinë e deklaramive. Nëse dëshmitari

117) Neni 362/1 i KPP-së

ka dalë nga salla, atij i mohohet mundësia për të shpjeguar arsyen se përse dëshmia e tij nuk përputhet me deklarin e mëparshëm.

Nëse trupi gjykues lejon kundërshtimin e dëshmisë, teknika standarde është: 1) konfirmo, 2) kredito/jepi vlerë dhe 3) përballu.

Konfirmo: Për të theksuar ndryshimet në deklarinet e tij, hapi i parë është të konfirmoni edhe një herë atë që dëshmitari deklaroi para gjykatës. Për shembull, në rastin e plagosjes, dëshmitari deklaroi se ishte i dëmtuari ai që e kishte filluar grindjen, duke gjuajtur i pari. Pra, hapi i parë është thjesht të konfirmoni këtë dëshmi (vini re që ky është përjashtim nga rregulli i përgjithshëm, sipas të cilit dëshmia nuk përsëritet gjatë pyetjes së tërthortë):

Pyetja: Z. Kurti, pak minuta më parë ju thatë se ishte i dëmtuari Agim që gjuajti i pari.

Përgjigjja: Po.

Pyetja: A jeni i sigurt për këtë?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: E patë ju vetë atë të gjuante me grusht?

Përgjigjja: Po.

Kredito/ jepi vlerë: Hapi tjetër është të kreditosh, që do të thotë t'i japësh vlerë deklarin të bërë gjatë hetimit. Kjo duhet të bëhet nëpërmjet një sërë pyetjesh, që synojnë të shprehin besimin tuaj se deklarimi i mëparshëm është i vërtetë dhe i saktë.

Pyetja: Z. Kurti, e mbani mend se ditën pas incidentit shkuat në polici dhe u takuat me oficerin e policisë Bardhi?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Dhe ai ju kërkoi të jepnit një deklarin për ato që kishin ndodhur?

Përgjigjja: Po.
Pyetja: Dhe ju e dinit se kishte rëndësi për hetimin që deklarimi juaj të ishte i vërtetë dhe i saktë?
Përgjigjja: Po.
Pyetja: Në fakt, u betuat se do të thoshit të vërtetën, apo jo?
Përgjigjja: Po.
Pyetja: Pra, e dinit se po të bënit deklaram të rremë, mund të akuzoheshit për dëshmi të rreme?
Përgjigjja: Po.
Pyetja: Dhe ju e kishit të freskët në kujtesë ngjarjen, apo jo?
Përgjigjja: Po.
Pyetja: Dhe iu përgjigjët me vërtetësi pyetjeve, apo jo?
Përgjigjja: Kështu besoj.

Përballu: Më pas, dëshmitari përballlet me pjesën përkatëse të deklaramit të mëparshëm:

Pyetja: Z. Kurti, a ju kujtohet se, gjatë marrjes së deklarimeve tuaja, oficeri Bardhi ju pyeti: “A e patë se kush gjuajti i pari?” dhe ju u përgjigjët: “Jo, nuk isha aty pranë. Unë po rrija tek qoshja dhe po flisja me kolegun tim, prandaj nuk e pashë se si filloi grindja”. E mbani mend këtë pyetje dhe përgjigjen tuaj?
Përgjigjja: Në fakt, jo.
Pyetja: Doni ta lexoni edhe një herë deklarimin tuaj?
Përgjigjja: Jo, nëse thotë se kështu kam thënë, kështu kam thënë.

Në rast se nuk ju lejohet të përballni dëshmitarin drejtpërdrejt me deklarimin e tij të mëparshëm që nuk përputhet me atë aktual, mund të arrini të njëjtin rezultat duke u fokusuar plotësisht në theksimin e dëshmisë së tij në gjykatë, duke krijuar

kështu mundësinë t'i përmendni mospërputhjet më vonë për trupin gjykues.

Pyetja: Z. Kurti, pak minuta më parë ju thatë se ishte i dëmtuari Agim që qëlloi i pari?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Dhe jeni plotësisht i sigurt për këtë?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: A e patë vërtet të gjuante me grusht?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Z. Kurti, a s'është e vërtetë se ju nuk e patë se kush gjuajti i pari?

Përgjigjja: Jo.

Pyetja: A nuk ishit ju tek qoshja, duke folur me njërin prej kolegëve tuaj, kur filloi grindja?

Përgjigjja: Isha afër qoshes, por mund të shihja çdo gjë.

Pyetja: A s'është e vërtetë se nuk e patë si filloi grindja, pasi po flisnit me kolegun?

Përgjigjja: Jo.

Kështu, më pas ju jeni në gjendje t'i prezantoni gjykatës mospërputhjen e thënieve.

4.6. Marrja e tërthortë në pyetje, si “armë sulmi”

Pyetja e tërthortë mund të përfaqësojë një mundësi për të përmirësuar teorinë tuaj të çështjes, duke kërkuar dëshmi të favorshme. Pothuajse çdo dëshmitar i palës kundërshtare është një burim potencial i informacionit të favorshëm. Megjithatë, kjo duhet bërë vetëm kur e dini se dëshmitari e ka këtë informacion – zakonisht, e dini këtë gjë nga deklarime të mëparshme – ose kur bërja e këtyre pyetjeve ka pak rrezik. Përgjithësisht, pyetja e tërthortë nuk duhet të përdoret për të mbledhur informacion të ri. Shumë rrallë duhet të pyesni një dëshmitar të

mbrojtjes vetëm sepse doni të dini përgjigjen. Në fakt, pyetja e tërthortë duhet të përdoret për të vërtetuar ose theksuar faktet që keni zbuluar më parë.

Shembull:

Në çështjen tuaj, një gruaje i është vjedhur çanta në rrugë. Viktima ka identifikuar të pandehurin dhe pretendon se ai vinte erë alkool kur i vodhi çantën. I pandehuri pretendon se ka një alibi dhe ka thirrur shokun e tij, i cili deklaroi se i pandehuri ka qenë me të gjatë gjithë mbrëmjes.

Pyetja: Z. Bardhi, i thatë trupit gjykues se keni qenë me të pandehurin atë mbrëmje.

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Ju dhe i pandehuri e kaluat kohën në lokal, apo jo?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Dhe pitë të dy bashkë?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Pitë të dy nga disa birra, apo jo?

Përgjigjja: Po, birra.

Pyetja: Dhe i pandehuri piu dy apo tre birra, saktë?

Përgjigjja: Nuk më kujtohet.

Pyetja: Por piu më shumë se një?

Përgjigjja: Kështu mendoj.

Megjithëse mund të mos u jepet mundësia për ta ndryshuar deklarin e tij se i pandehuri ishte me dëshmitarin atë natë, tashmë keni përcaktuar ose konfirmuar se i pandehuri kishte pirë atë natë.

4.7. Pyetja e tërthortë e të pandehurit

Prokurori duhet të ketë një ide të qartë të linjës së mbrojtjes përpara se të fillojë gjykimi dhe, në çdo rast, përpara se i pandehuri të vendosë të japë deklaratime. Si rrjedhim, nuk ka asnjë justifikim për të mos përgatitur pyetje të tërthortë. Njësoj si me dëshmitarit, pyetja e tërthortë e të pandehurit mund të përdoret për të forcuar teorinë e çështjes së prokurorit, duke e bërë të pandehurin konfirmojë sa më shumë fakte të jetë e mundur, ose për të kundërshtuar deklaratimet e tij ose të dyja¹¹⁸. Megjithatë, përpara se të vendosni të shkatërroni besueshmërinë e të pandehurit, sigurohuni që fillimisht ta keni pyetur për ato çështje që dëshironi t'ju konfirmojë.

Ndër metodat tradicionale të diskreditimit (anshmëria, faktet kontradiktore, karakteri), më e dobishmja mund të jetë të tregoni se thëniet e të pandehurit janë krejtësisht absurde apo të pamundura. Për ta bërë këtë, duhet të analizoni atë që ka thënë i pandehuri (apo t'i paraprini asaj që do të thotë) dhe, duke përdorur rregullat bazë të logjikës, të pyesni veten: *“Nëse është e vërtetë kjo që thotë i pandehuri, atëherë çfarë tjetër duhet të jetë e vërtetë, sipas logjikës së tij?”*. Gjejini këto fije që ju çojnë në rezultate absurde ose të pavërteta.

Shembull:

Një mjek akuzohet për korrupsion pasiv dhe prokuroria ka mbledhur prova që tregojnë se ai kishte mbledhur mbi 800.000 Euro para dhe prona, përgjatë një periudhe 8 vjeçare (2001-2008). Gjatë kësaj kohe, paga e tij ishte rreth 30.000 Euro në

---

118) Duket sikur neni 362 i KPP-së, i interpretuar literalisht dhe në lidhje me nenet 36, 166, 167 dhe 167/a të KPP-së, nuk lejon kundërshtimin e thënieve të të pandehurit, duke qënë i kufizuar vetëm tek dëshmia e dëshmitarit. Megjithatë, fryma e këtyre dispozitave dhe e KPP-së, në përgjithësi, na çojnë drejt një interpretimi të zgjeruar, duke përfshirë edhe rastin e thënieve të të pandehurit.

vit. Mjeku dëshmon në gjykatë se ai ka mbledhur një pjesë të mirë të kursimeve nga të ardhurat që i kanë dërguar dy fëmijët e tij të rritur, të cilët jetojnë në ShBA. Ai pretendon se secili prej tyre i ka dërguar rreth 100.000 dollarë.

Pyetja: Doktor, djali juaj i madh, Agimi, emigroi në ShBA. në vitin 2004, saktë?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Me qëllim për të vazhduar shkollën?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Dhe ai ndoqi studimet në Universitetin e Merilendit nga viti 2004 deri në 2006, saktë?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Dhe u diplomua në maj të vitit 2006 për inxhinieri?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Dhe ju i keni paguar shpenzimet për shkollën dhe jetesën ndërkohë, apo jo?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Kostoja e shkollimit të tij për këto dy vjet ishte mbi 75.000 dollarë, apo jo?

Përgjigjja: Kështu them.

Pyetja: Keni marrë ndonjë kredi për të paguar shpenzimet e shkollimit të tij?

Përgjigjja: Jo.

Pyetja: Ai nuk punonte ndërkohë që ishte në shkollë, apo jo?

Përgjigjja: Jo.

Pyetja: Filloi të punonte vetëm pasi mori diplomën, apo jo?

Përgjigjja: Po.

Pyetja: Kur e filloi punën?

Përgjigjja: Në verën e vitit 2006.

Pyetja: Në atë kohë ai filloi punë në kompania Techom në

- Boston, saktë?
- Përgjigjja: Kështu besoj.
- Pyetja: Paga e tij në vitet 2006 dhe 2007 ishte afërsisht 45.000 dollarë në vit, apo jo?
- Përgjigjja: Nuk e di tamam.
- Pyetja: A e dini se sa shkonin shpenzimet e tij ndërkohë që jetonte në Boston?
- Përgjigjja: Nuk e di.
- Pyetja: Dhe ju dëshmuat pak më parë, kur ju pyeti avokati mbrojtës, se djali ju ka dërguar rreth 100.000 dollarë që nga viti 2004?
- Përgjigjja: Po.

Absurditeti i përgjigjeve është i dukshëm ose do të bëhet i dukshëm kur të sillni provat e tjera. Ju mund të sillni prova për të treguar sa ishin të ardhurat e djalit dhe të tregoni se, që të jetë e vërtetë linja e mbrojtjes, ai do të duhej t'i dërgonte të atit të gjitha fitimet e tij për ato dy vjet që ka punuar, pa mbajtur asnjë para për vetë për shpenzime jetese: qiranë, ushqimin, etj. Pra, të birit i është dashur të vdesë uria në Boston, vetëm e vetëm që t'i dërgojë para prindërve të tij të pasur. Mund të vazhdoni të nxirrni në pah absurditetin e këtij pretendimi nëpërmjet pyetjeve për mënyrën se si dërgoheshin paratë, mungesën e dokumentacionit për transfertat bankare, mungesën e deklarimeve të parave në dorë në doganë, etj, dhe, më pas, të vazhdoni me të njëjtat pyetje për të bijën.

Nëse pyetja e tërthortë është e frytshme, jo vetëm fitoni çështjen, por edhe kaloni kohën më argëtuese të punës suaj.

5. Diskutimi përfundimtar

Diskutimi përfundimtar është pika kulmore e gjyqit, nga pikëpamja kronologjike dhe psikologjike. Ai është mundësia e fun-

dit për të komunikuar me trupin gjykues në lidhje me faktet e çështjes dhe për t'i bindur ata se i pandehuri është fajtor. Pra, është e rëndësishme që të prezantoni, në mënyrë logjike dhe bindëse, teorinë tuaj për çështjen, faktet që e mbështesin atë dhe dispozitat penale përkatëse.

Njësoj si edhe me pjesët e tjera të gjyqit, argumentet duhet të jenë të organizuar dhe të planifikuar paraprakisht. Ata duhet të hartohen në mënyrë që të mbështesin parashtrimin hyrës dhe të gjithë çështjen që keni prezantuar. Nëse keni punuar me kujdes, gjatë parashtrimit hyrës keni krijuar një kuadër të asaj që do të shikojë dhe dëgjojë trupi gjykues gjatë gjyqit. Dëshmitarët, dokumentet dhe provat materiale e kanë plotësuar atë kuadër dhe kanë theksuar imazhin e krijuar. Në diskutimin përfundimtar, ju e fiksoni imazhin, duke theksuar detajet më thelbësore, duke i lidhur ato me thëniet e dëshmitarëve dhe duke shpjeguar lidhjet e rëndësishme mes tyre. Të tre aspektet e gjykimit – parashtrimi hyrës, pyetja e dëshmitarëve dhe diskutimi përfundimtar – duhet të kombinohen për të dhënë një konceptim të vetëm të ngjarjes. Për ta përmbledhur, diskutimi përfundimtar duhet të tregojë të gjithë historinë e çështjes.

Përdorni temën dhe teorinë tuaj të çështjes: Teoria e çështjes është jashtëzakonisht e rëndësishme. Kjo do të thotë se ju duhet t'i tregoni gjykatës se përse duhet dhënë një vendim fajësie. Nuk mjafton thjesht të rendisni faktet. Përkundrazi, diskutimi duhet të bashkojë informacionin e dhënë nga dëshmitarët e ndryshëm dhe provat e tjera, në një mënyrë të tillë që të drejtojnë vetëm në një rezultat. Për të pasur sukses, teoria e paraqitur në diskutimin përfundimtar duhet të jetë logjike, e besueshme dhe e mjaftueshme nga ana ligjore.

a) Teoria e çështjes dhe, për rrjedhojë, edhe diskutimi përfundimtar duhet të jetë logjik, që do të thotë se faktet përbërëse

duhet të çojnë në përfundimin e dëshiruar. Shpesh është e dobishme të arsyetosh mbrapsht, duke u nisur nga rezultati përfundimtar dhe duke dhënë, më pas, faktet mbështetëse. Megjithatë, logjika duhet të jetë e vetmja pikë e fillimit për diskutimin përfundimtar.

b) Edhe teoria më logjike në botë nuk të bën ta fitosh çështjen nëse trupi gjykues nuk e beson atë. Që një teori të jetë e shëndoshë, duhet të bazohet në fakte që ka mundësi të pranohen. Nuk ka asnjë mënyrë për të garantuar se gjyqtarit do t'i pranojnë konkluzionet tuaja përfundimtare; madje, qëllimi i gjykimit është që gjyqtarët të vendosin se cila teori është më e besueshme. Provat më të besueshme janë, zakonisht, pohimet e palës kundërshtare, si dhe provat e pakundërshtuara që keni paraqitur. Për sa i takon provave të kundërshtuara, është më mirë të mbështeteni tek vlera logjike e tyre dhe, sigurisht, tek besueshmëria e dëshmitarëve.

- Pohimet: Informacioni më i besueshëm që mund të përfshini në diskutimin përfundimtar është ai që ofrohet nga pala tjetër. Sigurisht, pala kundërshtare nuk do të bëjë pohime që e dëmtojnë, me përjashtim të rasteve kur e vërtetë nuk mund të shmanget. Për rrjedhojë, është mjaft efektive të ngresh argumente kundër një pale duke përdorur fjalët dhe dokumentet e saj. Këto pohime nuk duhet të jenë patjetër pohime apo të jenë marrë në formën e deklarimeve nga vetë pala. Një diskutim i fortë përfundimtar mund të përdorë thëniet e dëshmitarit të palës kundërshtare, provat shkresore, tabelat ose grafikët, objektet materiale, si dhe komentet e bëra nga avokati mbrojtës gjatë parashtrimit hyrës.
- Faktet e pakundërshtuara: Faktet e pakundërshtuara përbëhen nga dëshmi, prova shkresore dhe prova të tjera që keni ofruar ju dhe që pala tjetër nuk i ka kundërshtuar. Vendimi i

kundërshtarit për të mos sjellë prova në kundërshtim të tyre, rrit ndjeshëm vlerën e këtyre fakteve të pakundërshtuara.

- Logjika dhe përvoja: Pohimet dhe faktet e pakundërshtuara janë me vlerë pikërisht sepse pala tjetër e ka të pamundur t'i kundërshtojë. Megjithatë, në çdo gjykim do të ketë një grup faktesh dhe çështjesh që janë në diskutim. Kur diskutohen çështje apo ngjarje kyçe, një diskutim i mirë përfundimtar përdor fillimisht logjikën. Siç ndodh me dy histori apo tregime, gjyqtari do të jetë i prirur të zgjedhë atë që përputhet me përvojën e tij personale. Pra, kur strukturoni diskutimin, duhet të mbani parasysh lidhjen ndërmjet teorisë suaj të çështjes dhe mendimit të gjykatësit mbi atë që është e vërtetë apo jo.
- Besueshmëria: Metoda përfundimtare për t'u bërë të besueshëm është të mbështeteni tek besueshmëria e dëshmitarëve. Besueshmëria e dëshmitarëve është e rëndësishme, por ajo është ndoshta metoda më e dobët për të provuar variantin tuaj të fakteve të kundërshtuara. Ka dy probleme me argumentet e besueshmërisë. Së pari, ato bazohen gati krejtësisht tek përshtypjet subjektive. Ndërkohë që prokurori mund ta shohë një dëshmitar si shumë më të besueshëm se një tjetër, nuk ka mënyrë për t'u siguruar se gjyqtarët do ta perceptojnë atë në të njëjtën mënyrë. Së dyti, argumentet e besueshmërisë i kërkojnë gjyqtarëve të mendojnë keq për një person, të dalin në përfundimin se ai ka fshehur diçka, ka shtuar faktet apo edhe ka gënjer. Me këtë nuk duam të themi se prokurori duhet t'i shmangë argumentet e besueshmërisë, por vetëm se këta argumente duhet të mbështeten edhe me pohime, prova të pakundërshtuara apo arsyetim logjik.

c) Mjaftueshmëria ligjore: Guri i themelit të një çështjeje të fortë janë argumentet e mjaftueshëm ligjorë. Në konkluzionet përfundimtare, ju duhet të trajtoni si ligjin, ashtu edhe faktet.

Argumentoni versionin tuaj të çështjes: Një diskutim i mirë bashkon temat, teoritë e rastit, provat dhe ligjin dhe i shkrin në një shumatore bindëse. Diskutimi i mirë është logjikë dhe emocion së bashku. Ju nuk duhet të argumentoni gjatë parashtrimit hyrës, por, nëse doni të fitoni çështjen, patjetër duhet të argumentoni gjatë diskutimit përfundimtar. Çfarë e dallon diskutimin përfundimtar nga një prezantim i thjeshtë i fakteve?

a) Konkluzionet: Gjatë diskutimit përfundimtar, përfaqësuesit e palëve janë të lirë të nxjerrin konkluzione të bazuara mbi prova dhe të këmbëngulin që ato të pranohen. Konkluzioni është rezultat, pasojë apo rrjedhojë e provave të një çështjeje. Nuk mjafton që thjesht të nxirrni konkluzionet, por duhet edhe të shpjegoni se përse konkluzionet e dëshiruara janë ato të saktat.

b) Deduktimet: Ndërkohë që diskutimi përfundimtar mund dhe duhet të përmbajë konkluzione të gjera, ai mund të përmbajë edhe ato lloj konkluzioneesh të ngushta që njihen ndryshe si deduktime. Një deduktim është një përfundim i nxjerrë nga ekzistenca e një fakti të njohur. Me fjalë të tjera, fakti i deduktuar nuk ka nevojë të vërtetohet, për aq kohë sa është pasojë logjike e një fakti të përcaktuar, por ai do të pranohet vetëm nëse është i mbështetur mirë në logjikën e përgjithshme. Për këtë arsye, shpesh është e nevojshme të shpjegohet baza e deduktimeve, përveç atyre që janë fare të qarta. Për shembull, kushdo mund të deduktojë moshën e një fëmije duke ditur se në ç'klasë shkon.

c) Detajet dhe provat indirekte: Diskutimi përfundimtar është mundësia e vetme e prokurorit për të shpjeguar rëndësinë dhe

pasojat e provave indirekte. Një pjesë e mirë e artit të pyetjeve të drejtpërdrejta dhe të tërthorta është mbledhja e tërësisë së detajeve që çojnë në një konkluzion apo rezultat të caktuar. Pikërisht në diskutimin përfundimtar, prokurori i bashkon këto detaje, në mënyrë që ato të japin rezultatin e dëshiruar. Për shembull, në gjykimin e një vjedhjeje banese mund të mos ketë pasur dëshmitarë okularë, të cilët do të jepnin prova të drejtpërdrejta kundër të pandehurit, por mund të ketë pasur një sërë dëshmitarësh të tjerë, të cilët kanë dhënë prova indirekte të detajuara. Ndoshta një dëshmitar e ka parë të pandehurin të ikë me vrap nga vendngjarja, një tjetër ka gjetur një këpucë tek pragu i shtëpisë së grabitur, një dëshmitar i tretë mund ta ketë dëgjuar të pandehurin të ankohet se ka nevojë për një radio të re, kurse i dëmtuari nga vepra dëshmon se i është vjedhur edhe një radio e shtrenjtë. Së fundi, gjatë pyetjes së të pandehurit, atij mund t'i kërkohet të provojë këpucën, për të parë nëse i bën. Asnjë prej këtyre deklarimeve nuk përbën provë të drejtpërdrejtë për fajësinë e të pandehurit, veçanërisht kur ato merren individualisht nëpërmjet dëshmive të katër apo pesë personave të ndryshëm. Megjithatë, këto deklarime mund të organizohen në një tregim të fuqishëm, i cili mund të sjellë edhe dënimin e të pandehurit. Për më tepër, provat indirekte bëhen edhe më bindëse kur lidhjet ndërmjet tyre shpjegohen gjatë diskutimit përfundimtar.

“... askush nuk pa të pandehurën të kryente vjedhjen, por detajet rrethanore të çojnë vetëm në një drejtim. Atë e kanë parë të vraponte, jo të ecte, por të vraponte nga vendngjarja, menjëherë pasi shtëpia u grabit. Vetëm kjo nuk e bën atë fajtorë, por na tregon të gjithëve se ajo kishte një arsye për t'u larguar me vrap nga ajo shtëpi. Tani shqyrtoni të gjitha provat e tjera. Ajo e donte kaq shumë një radio të re, sa që u është ankuar shoqeve të saj, dhe pikërisht një radio fringo e re është objekti më me vlerë që është marrë nga shtëpia e vjedhur. Duket gjithashtu sikur

autorit i është kapur këpuca tek pragu u derës dhe e ka lënë atë pas. Këpuca është grash dhe i rri mjaft mirë të pandehurës. Pra, të gjitha gjërat kanë lidhje: shtëpia u vodh, e pandehura u largua me vrap, ajo donte një radio, gjatë vjedhjes është marrë një radio, autorit i rënë këpuca, e cila i bën të pandehurës. Ndoshta vetëm njëri prej këtyre fakteve mund të ishte rastësi, por, të gjitha bashkë, ato e bëjnë dikë fajtor...”

Prokurorët e kuptojnë se provat indirekte janë provuese dhe të besueshme. Për këtë arsye, është mirë që shpjegimi i vlerës dhe besueshmërisë së provave indirekte të behet gjatë diskutimit përfundimtar.

d) Analogjitë dhe citimet: Analogjia shpjegon sjelljet e palëve duke iu referuar sjelljeve të përditshme njerëzore. Thëniet e një dëshmitari mund të përforcohen ose dobësohen, duke i krahasuar me një përvojë apo veprimtari të njohur gjerësisht. Megjithatë, ndonëse analogjitë mund të jenë të fuqishme dhe me efekt, ekziston gjithmonë rreziku që ato të përmbysen dhe të shfrytëzohen nga pala tjetër. Duhet bërë kujdes për t’u siguruar që analogjitë e përdorura nuk kanë boshllëqe. Citimi është referencë letrare apo e një lloji tjetër që i shton forcë bindëse një argumenti. Citimet mund të vijnë si nga vepra klasike të letërsisë (Shekspiri) apo Bibla, por edhe filma, këngë të njohura, përralla apo reklama.

e) Besueshmëria dhe motivi: Prokurori mund të komentojë dhe të krahasojë motivet dhe besueshmërinë e dëshmitarëve. Shumë gjykime, ndoshta shumica e tyre, përmbajnë versione konkurruese të ngjarjeve, nga të cilat gjyqtarët duhet të zgjedhin njërin, për t’i dhënë zgjidhje çështjes me një vendim. Diskutimi përfundimtar është momenti i vetëm, gjatë të cilit prokurori mund të përballet drejtpërdrejte me karakterin e dëshmitarëve dhe të shpjegojë se përse disa prej tyre duhen besuar dhe të

tjerë duhen zhvlerësuar. Mund të ketë ndodhur që dëshmitari i palës kundërshtare është diskredituar ose dëshmia e tij është kundërshtuar, si rezultat i një deklarimi të mëparshëm të ndryshëm. Edhe pse ndryshimet mes deklarimeve flasin vetë, gjatë diskutimit përfundimtar mund të theksohet me saktësi se si kjo ka rrëzuar besueshmërinë e dëshmitarit. Së fundi, motivi mund të nxirret nga fakte të provuara ose deduktime logjike. Prokurori mund t'i tregojë trupit gjykues se përse një dëshmitar shton faktet, fsheh informacion, bën lojë fjalësh ose gënjen. Arsyet që jepen nuk duhet patjetër të bazohen mbi pohime direkte, për shkak se ato janë rrjedhojë logjike e dëshmisë së dhënë.

f) Argumentoni për një logjikë normale: Ndoshta testi i fundit për çdo diskutim përfundimtar është besueshmëria tij. Edhe nëse diskutimi u referohet fakteve të njohura, jep arsye për çdo veprim, mbështetet nga dëshmitarë të besueshëm dhe është i mbushur me detaje bindëse, prapëseprapë mund të mos pranohet, nëse nuk ka kuptim për gjyqtarin. Nuk fitoni dot me një diskutim të pabesueshëm, prandaj është shumë e rëndësishme të flisni edhe për logjikën normale të gjërave. Shpjegoni se përse teoria juaj është realiste, duke përdorur shembuj dhe analogji nga jeta e përditshme. Argumentet e logjikës normale mund të përdoren edhe për të nënvlerësuar ose vënë në lojë variantin e kundërshtarëve.

g) Qëndrimi: Komentet ndaj qëndrimit të dëshmitarëve janë argumente të drejta. Zakonisht, këto komente janë negative, pasi është më e lehtë të karakterizosh sjellje jo të pëlqyeshme. Komentet negative mund të kenë efekt, nëse bazohen bindshëm në fakte të dukshme. Për shembull: është normale të komentohet refuzimi i një dëshmitari për të dhënë një përgjigje të thjeshtë ose për të bërë një pohim. Po kështu, prokurori mund të përmendë se dëshmitari largoi shikimin ose ishte nervoz, sikur të ishte duke fshehur diçka. Në të njëjtën mënyrë mund të ko-

mentohet për dëshmitarë që ngërdheshen, humbasin qetësinë, vrenjten ose shprehin padurim. Kini kujdes, pasi komentet mbi qëndrimin e dëshmitarit bazohen thjesht në perceptime dhe nuk ka siguri se edhe gjyqtari ka perceptuar të njëjtën gjë. Këto lloj komentesh duhet të përdoren kur sjellja e dëshmitarit ka qenë e hapur dhe e qartë.

h) Hedhja poshtë: Një tipar tjetër dallues i diskutimit përfundimtar është hedhja poshtë e qëndrimeve të palës kundërshtare. Parashtrimi hyrës dhe pyetja e dëshmitarëve mund të rendisin dhe nxjerrin fakte që janë në kundërshtim me variantin e palës tjetër, por, në diskutimin përfundimtar, mund t'i hidhni poshtë drejtpërdrejt, duke nxjerrë në pah gabimet, mospërputhjet, mungesën e besueshmërisë dhe kundërshtitë.

i) Zbatimi i ligjit: Diskutimi përfundimtar i jep prokurorit një mundësi për të shprehur se si zbatohet ligji në rastin konkret. Diskutimet ligjore janë shumë të kufizuara gjatë parashtrimit hyrës, lejohen gjatë pyetjes së dëshmitarëve, por i vënë kapak diskutimit përfundimtar.

j) Apeli ndaj moralit: Diskutimi përfundimtar u lejon palëve të shtjellojnë edhe aspektin moral të çështjes.

5.1. Struktura e diskutimit përfundimtar

Struktura e diskutimit përfundimtar duhet të jetë e tillë që sjellë sa më shumë forcë bindëse. Shtylla qëndrore e diskutimit përfundimtar duhet të jetë dhënia e arsyeve logjike, morale, ligjore dhe emocionale për një vendim në favorin tuaj.

Organizimi sipas temave: Nuk ka asgjë më të rëndësishme për një diskutim përfundimtar sesa organizimi i tij sipas temave. Forma të tjera të organizimit (renditja kronogjike, listat e dësh-

mitarëve), që duken si më të natyrshme, në pamje të parë, nuk i paraqesin provat në formën e tyre më bindëse. Organizimi sipas temave, nga ana tjetër, u lejon palëve të përcaktojnë mënyrën më të mirë për të trajtuar problemet e çështjes. Organizimi sipas temave mund të përdorë një ose më shumë prej strategjive të mëposhtme:

- **Problemet:** Një prej formave më të thjeshta dhe më efektive të organizimit është ta ndash çështjen në një sërë problemesh të veçanta faktike apo ligjore.
- **Elementët:** Një formë e dytë e organizimit sipas temave rrotullohet rreth elementëve dhe pretendimeve. Çdo pretendim ose mbrojtje ligjore përbëhet prej disa elementëve të veçantë. Një prokuror mund t'i shtjellojë konkluzionet përfundimtare, duke trajtuar provat që mbështesin secilin prej elementëve të krimit.

Organizimi kronologjik: Renditja kronologjike e fakteve luan një rol të rëndësishëm, por ajo mund të mos jetë qasja më e mirë për strukturën e përgjithshme të diskutimit përfundimtar. Vështirësia e renditjes kronologjike qëndron në faktin se nuk ka shumë mundësi që ngjarjet të kenë ndodhur sipas një renditjeje shumë bindëse. Nuk ka dyshim se kronologjia është një mjet thelbësor organizues, pasi do të vijë rasti kur ndodhitë kyçe duhet të vihen në rend kronologjik. Madje, është e vërtetë se renditja e saktë e ngjarjeve mund të jetë elementi qëndror i një çështjeje. Megjithatë, kronologjia dështon kur përdoret si mjete kryesor organizues, pasi e gjithë historia e çështjes nuk mund të paraqitet në një renditje të vetme.

Renditja e dëshmitarëve: Renditja e dëshmitarëve dhe përmbledhja e thënieve të tyre nuk është metodë e mirë për të mbyllur gjyqin, madje është e mërzitshme. Në disa raste, mund

të jetë e rëndësishme t'i kujtohet trupit gjykues një dëshmi e caktuar, por kjo duhet bërë në kontekstin e ndërthurjes së dëshmisë me shpjegimin e përgjithshëm të ngjarjeve.

Rasti pozitiv në fillim: Shumica e diskutimeve përfundimtare përbëhen nga dy pjesë të veçanta: zhvillimi i rastit pozitiv dhe rrëzimi i pretendimeve të mbrojtjes. Si rregull i përgjithshëm, duhet të ndërtoni fillimisht versionin tuaj për çështjen tuaj dhe, më pas, të hidhni poshtë atë të kundërshtarit. Prokurorët duhet t'i rezistojnë tundimit që të fillojnë duke kritikuar versionin e palës mbrojtëse. Pavarësisht sesa e dobët apo qesharake është mbrojtja, është më mirë të fillohet me pikat më të forta të çështjes suaj. Gjithsesi, prokurori ka barrën e provës dhe nuk mund të fitojë pa vërtetuar të gjithë elementët e akuzës. Pra, nuk fitohet gjë duke rrëzuar mbrojtjen, nëse nuk kë vërtetuar dot versionin tënd. Për më tepër, një prokuror, i cili hidhet menjëherë në sulm, mund të duket sikur nuk ka shumë besimi tek argumentet e tij. Ndoshta gjyqtarët nuk do të arrijnë menjëherë në këtë përfundim, por mbrojtësit tamam kësaj pike do t'i mëshojnë: *“Nëse çështja e prokurorit është kaq e fortë, pse e filloi ai duke sulmuar mbrojtjen? Mos vallë janë të shqetësuar?”*

Bashkoni provat indirekte dhe akumuloni detajet: Diskutimi përfundimtar është koha e duhur për të mbledhur detajet. Megjithëse elementë të veçantë mund të kenë ndodhur në kohë të ndryshme dhe të jenë thënë nga disa dëshmitarë, ato duhet të bashkohen për të theksuar të njëjtën çështje gjatë diskutimit përfundimtar.

Pleksni besueshmërinë e dëshmitarit: Siç u tha më sipër, renditja e dëshmitarëve nuk është një teknikë e mirë, por besueshmëria e tyre është një temë që duhet të trajtohet. Teknika që duhet të përdorni është të pleksni thëniet e dëshmitarit dhe

besueshmërinë e tij në pëlhurën e historisë. Në shumë raste, mjafton që dëshmitarët të përmenden vetëm aty kur bëhen të rëndësishëm për teorinë e çështjes.

5.2. çështje të tjera në lidhje me diskutimin përfundimtar

Filloni fuqishëm: Minutat e para të diskutimit përfundimtar duhet të komunikojnë tre gjëra: 1) temën tuaj, 2) përse trupi gjykues duhet të vendosë për fajësinë e të pandehurit dhe 3) entuziazmin tuaj për çështjen. Po ashtu si edhe në rastin e parashtrimit hyrës, përshtypjet e para janë përshtypje që mbeten. Për më tepër, nëse argumentet tuaja të para janë bindëse, trupi gjykues do të vazhdojë t'ju ndjekë.

Jini efikas: Njësoj si tek parashtrimi hyrës, trupi gjykues ka një kohëzgjatje të kufizuar të përqëndrimit. Duhet të përqendrohni tek tema, provat kryesore dhe ligji, por duhet të mënjaroni detajet e imta. Me përjashtim të rasteve kur çështja është tepër e komplikuar, duhet të përgatisni diskutime përfundimtare që zgjasin 30 minuta ose më pak.

Ndaluni tek pikat e forta të çështjes: Diskutimet e mira janë optimiste dhe përqëndrohen tek provat që tregojnë qartë avantazhin tuaj. Nëse harxhoni pjesën më të madhe të diskutimit për t'u mbrojtur nga argumentet e palës tjetër, atëherë i keni dërguar një mesazh negativ gjyqtarëve.

Përmendni pikat e dobëta: Ndërsa diskutimi duhet të bazohet tek pikat e forta të çështjes, kjo nuk do të thotë se duhet të shmangni plotësisht pikat e dobëta të saj. Përballja me pikat e dobëta dobëson argumentet që do të përdorë kundërshtari juaj, kur të vijë radha e tij për diskutimin përfundimtar, si dhe tregon se jeni i sigurtë kundrejt trupi gjykues. Përveç kësaj, shpesh mund t'u jepni një trajtë asnjëse ose pozitive pikave tuaja të

dobëta, siç u tregua më sipër me rastin e dëshmitarit që kishte identifikuar gabimisht dikë tjetër.

Përfundoni me pyetjen e tërthortë: Diskutimi përfundimtar është koha për të përfunduar pyetjen e tërthortë. Kujtoni edhe një herë pyetjet që nuk duhet të bëhen gjatë pyetjes së tërthortë: kurrë mos i kërkoni dëshmitarit të shpjegohet, kurrë mos i kërkoni dëshmitarit të plotësojë një boshllëk, kurrë mos i kërkoni dëshmitarit të bjerë dakord me një karakterizim apo përfundim. Këto pyetje dhe të tjera të ngjashme rrezikojnë që t'ju bëjnë të humbisen kontrollin e dëshmitarit. Përgjithësisht, të gjithë janë të mendimit se është më mirë të mos e bësh pyetjen përfundimtare, por ta shprehësh atë si argument gjatë diskutimit përfundimtar. Pra, nëse pyetja e tërthortë ka qenë e mirë dhe efikase, keni mundësi që, gjatë diskutimit përfundimtar, të përmendni pikërisht konkluzionet e heshtura që janë nxjerrë më parë.

Bëni pyetje retorike: Duke bërë pyetje që sfidojnë mbrojtësin të shpjegojë pikat e dobëta të çështjes së tij, mund ta kaloni atë në pozicion mbrojtës dhe të bëni që ta ndryshojë diskutimin përfundimtar ose, të paktën, ta bëni të përqendrohet tek aspektet negative të mbrojtjes që ka përgatitur. Në çdo rast, duhet të bëni kujdes të mos bëni pyetje retorike, të cilave mund t'u jepet një përgjigje bindëse dhe logjike.

Përdorni ekspozimin e provave dhe mjetet pamore ndihmëse: Njësoj si tek parashtrimi, një teknikë e suksesshme është përdorimi, në masën më të madhe të mundshme, të mjeteve pamore ndihmëse. Në momentet e duhura, duhet të ekspozohen provat kryesore, të përdoren tabelat apo diagramet që përmbledhin dëshminë apo dokumentet. Përveçse janë një instrument i fuqishëm për kujtesën dhe krijimin e bindjes, përdorimi i tyre në momentin e përshtatshëm tërheq edhe një herë vëmendjet e shpërqëndruara të trupit gjykues.

5.3. Përmbajtja dhe organizimi

Përmbajtja e diskutimit përfundimtar përcaktohet nga faktet dhe problemet e çështjes konkrete. Megjithatë është e mundur të rendisësh disa elementë që duhen patur parasysh në çdo konkluzion përfundimtar. Përbërësit e diskutimit përfundimtar mund të jenë:

1. Hyrja.
2. Identifikimi i problemeve.
3. Çfarë ka ndodhur në të vërtetë dhe provat.
4. Hedhja poshtë e variantit të mbrojtjes.
5. Baza ligjore për përcaktimin e fajësisë.
6. Përfundimi.

Hyrja: Diskutimi përfundimtar mund të fillohet thjesht me disa fjalë falenderimi për trupin gjykues, për kohën dhe vëmendjen e tyre ose mund të hyhet drejt e në temë:

“Të nderuar anëtarë të trupit gjykues, ky gjykim ka zgjatur me vërtetë shumë dhe dëshiroj t’ju falenderoj për vëmendjen që keni treguar. Siç e thashë në fillim të gjykimit, gjatë parashtrimit hyrës, kjo çështje ka të bëjë me xhelozinë dhe zemërimin, ka të bëjë me një burrë, i cili nuk mundi ta përmbante zemërimin e tij, pasi dyshonte se e shoqja shoqërohej me një burrë tjetër...”

Identifikimi i problemeve: Diku nga fillimi i diskutimit përfundimtar, duhet t’i identifikoni trupit gjykues problemet e çështjes. Shpesh mund të ndodhë që problemet e evidentuara në fillim të gjykimit mund të jenë zhdukur ose të jenë pranuar nga mbrojtja, prandaj është gjithmonë e dobishme që ta kufizoni diskutimin tek ato probleme që mbeten ende për t’u zgjidhur.

“... Dëshiroj t’ju vë në dijeni se, mbi bazën e provave të paraqitura, si dhe duke marrë parasysh atë që tha i pandehuri gjatë deklarimeve të tij, vetëm një çështje mbetet për t’u shqyrtuar dhe kjo është fakti nëse i pandehuri u provokua nga veprimet e padrejta të të dëmtuarit...”

çfarë ka ndodhur në të vërtetë dhe provat: Kjo pjesë nuk duhet të jetë thjesht një renditje e fakteve apo përsëritje kronologjike e deklarimeve të secilit dëshmitar. Në fakt, kjo është mundësia që keni për të treguar një histori bindëse. Një histori bindëse tregon atë që ka ndodhur, në mënyrë të thjeshtë dhe të kuptueshme, përfshin elementin njerëzor apo dramën dhe përputhet me logjikën normale. Prokurori mund të shpjegojë edhe arsyet e veprimeve të palëve, siç janë dëshmuar nga ata vetë, nga dëshmitarët apo siç mund të deduktohen nga provat e tjera apo logjika normale. Mund të ndaleni edhe tek besueshmëria apo mungesa e saj për dëshmitarë të caktuar, si edhe tek mundësia apo pamundësia që ngjarjet të kenë ndodhur siç janë përshkruar. Në fund të fundit, duhet të bindni trupin gjykues se varianti juaj i ngjarjeve është ai i vërteti.

Hedhja poshtë e variantit të mbrojtjes: Pasi të keni dhënë një version të fortë të interpretimit tuaj të fakteve, mund të trajtoni shkurtimisht problemet që parashikoni se do të ngrejë pala mbrojtëse.

Baza ligjore për vendimin e fajësisë: Në këtë fazë, trajtohen elementët e ligjit dhe nxirren përfundimet që duhet të garantojnë marrjen një vendim fajësie, si dhe shpjegohet se si është vërtetuar secili prej elementëve të veprës.

Përfundimi: Mbyllja duhet të përfundojë rrjedhshëm dhe saktë diskutimin. Ajo duhet t’i bëjë thirrje ndjenjës së barazisë

dhe drejtësisë së trupit gjykues dhe duhet të jetë një lutje për zbatimin e ligjit dhe vetëm të ligjit.

“... të nderuar anëtarë të trupit gjykues, kur i pandehuri e sulmoi Z. Kurti, ai nuk mendoi për pasojat. Ai nuk mendoi për dhimbjen që do t'i shkaktonte të dëmtuarit dhe, sigurisht, nuk mendoi as se mund të përfundonte në gjykatë, ku jemi sot. Unë ju them se drejtësia kërkon një vendim që thotë se i pandehuri është fajtor për veprën penale të plagosjes së rëndë me dashje dhe ju kërkoj që ta merrni këtë vendim fajësie”.

5.4. Teknikat e komunikimit të mesazhit

Përgjithësisht, diskutimi përfundimtar mendohet si momenti më i mirë i prokurorit. Është koha kur e gjithë aftësia – ose, më mirë, i gjithë arti – i bindjes duhet të shpaloset në emër të çështjes së tij. Edhe pse një komunikim elegant nuk e shpëton një çështje të dobët, një prezantim i fuqishëm ka aftësinë për të theksuar pikat e forta të çështjes.

Mos lexoni apo mësoni përmendësh: Është e gabuar të shkruash dhe të lexosh diskutimin përfundimtar. Një diskutim i mësuar përmendësh ka mundësi të jetë i pandjerë dhe mbart me vete rrezikun ekstrem që do të harroni vazhdimin apo do të lini pa thënë një pjesë thelbësore të diskutimit tuaj. Diskutimi më i mirë është ai që komunikohet duke pasur një skemë. Përdorimi i skemës ju lejon ta planifikoni diskutimin, ta komunikoni atë në mënyrë spontane dhe t'i përshtateni argumenteve të palës kundërshtare. Mos hezitoni të përdorni shënime gjatë diskutimit përfundimtar. Nuk ka asgjë të keqe të flisni pa shënime, nëse jeni në gjendje ta bëni këtë, por është shumë më mirë t'i referoheni një apo dy faqeve shënime në bllokun tuaj sesa të lini pa përmendur një argument vendimtar. Edhe nëse jeni në gjendje të flisni pa shënime, është më mirë të përdorni

metodën e përgatitjes me skicë sesa të shkruani dhe të mësoni përmendësh një fjalim.

Lëvizjet: Një farë lëvizje e trupit dhe duarve do ta gjallërojë diskutimin tuaj përfundimtar dhe do të shtojë përqëndrimin e trupit gjykues. Gjestet mund të përdoren për të theksuar pika të rëndësishme apo për të vënë në pah ndryshimin ndërmjet argumenteve tuaj dhe atyre të kundërshtarit. Lëvizjet trupore mund të përdoren gjithashtu për të theksuar apo kaluar në një temë tjetër. Ndalesat apo një-dy hapa i tregojnë trupit gjykues se jeni gati për të ndryshuar temë. Megjithatë, duhet të shmangni ecejaket kuturu dhe gjestet pa qëllim. Lëvizjet e vazhdueshme jo vetëm që janë shpërqëndruese, por edhe nuk ju lejojnë t'i përdorni ato për një qëllim të caktuar.

Ritmi verbal: Shpejtësia, toni, intonacioni dhe volumi i zërit tuaj mund të jenë mjete bindëse të rëndësishme. Ndryshimet e tyre mund të përdoren për të sinjalizuar kalimin nga njëra temë në tjetrën dhe për të mbajtur të mëbrthyer vëmendjen e gjyqtarëve. Është e rëndësishme të mos flisni as shumë shpejt, as shumë ngadalë. Ritmi i të folurit tuaj mund të përdoret për të transmetuar perceptime të kohës, largësisë dhe intensitetit. Nëse një ngjarje e përshkruani shpejt, do të krijohet ideja që ka ndodhur shumë shpejt. Nëse e përshkruani ngadalë, kuadri kohor do të duket më i gjatë. Në të njëjtën mënyrë, e folura e shpejtë zmadhon intensitetin dhe zvogëlon largësinë. E folura e ngadalë zvogëlon intensitetin dhe rrit largësinë.

Emocioni: Ka disa shkolla mendimi për përdorimin e emocionit gjatë diskutimit përfundimtar. Shumë juristë besojnë se emocionit ka pak vend gjatë gjyqit, ndërsa të tjerë besojnë se emocionit mund të komunikojë me po aq efikasitet sa dhe logjika apo arsyeja. Megjithatë, të gjithë bien dakord se emocionet e shtirura japin efektin e kundërt. Qasja më e mirë ndaj emocionit

është ta ruash për momentin kur diskuton dimensionin moral të çështjes. Ka momente që kërkojnë një shfaqje të hapur ndjenjash dhe një prezantim pa ndjenja mund të shihet si mungesë besimi tek çështja.

5.5. Etika dhe argumentet e palejueshme

Deklarata të bindjeve personale: Është e pavend dhe jo etike që një prokuror të shprehë njohuri personale për faktet që diskutohen apo të deklarojë një mendim personal në lidhje me drejtësinë e çështjes, besueshmërinë e dëshmitarit apo fajësinë e të pandehurit. Qëllimi i këtij rregulli është i dyfishtë. Së pari, ai shmang diskutimin për besueshmërinë e prokurorit. Një çështje vendoset mbi bazën e ligjit dhe provave, jo mbi bazën e afërsisë apo besimit të gjyqtarit tek prokurori. Së dyti, deklarata e bindjeve personale tregon që prokurori disponon informacion që nuk rrjedh nga provat dhe, për rrjedhojë, e fton gjyqtarin të marrë vendim për çështjen mbi bazën e provave që nuk janë marrë në gjykim.

Thirrja për paragjykim apo intolerancë: Është jo etike të përpiqeni të bindni gjykatën nëpërmjet thirrjeve për paragjykim mbi bazën e racës, fesë, etnisë, gjinisë apo faktorëve të tjerë.

Shtrembërimi i provave: Ndërkohë që lejohet të nxirrni deduksione apo konkluzione, është e pavend që, në mënyrë të qëllimshme, të shrembëroni apo keqinterpretoni provat gjatë diskutimit përfundimtar. Nëse e teproni në këtë drejtim, pala tjetër do të kundërshtojë dhe gjyqtari, pa dyshim, do ta pranojë kundërshtimin e saj.

Citimi i keq i ligjit: Prokurori mund ta përdorë diskutimin përfundimtar për të shpjeguar dispozitat ligjore që zbatohen, si

dhe për t'i lidhur ato me faktet e çështjes. Megjithatë, në asnjë mënyrë nuk duhet të citoni keq ligjin apo të përdorni interpretime të tij që janë në kundërshtim me frymën e ligjit.

Keqpërdorimi i provave: Kur provat janë pranuar vetëm për një qëllim të caktuar, është e pavend të përpiqesh t'i përdorësh ato për ndonjë qëllim tjetër.

Thirrje ndaj interesit personal të gjykatësit: Prokurori nuk duhet të përdorë kurrë një argument që bashkon interesat e ndonjërit prej gjyqtarëve me rezultatin e çështjes. Nëse një anëtar i trupit gjykues ka pasur një interes personal, prokurori duhet të kishte kërkuar përjashtimin e tij.

SHTOJCA 1

Udhëzuesi i OKB-së për Rolin e Prokurorit

12. Prokurorët, në përputhje me ligjin, i kryejnë detyrat e tyre në mënyrë të drejtë, konsekuente, dhe shpejt si dhe respektojnë dhe mbrojnë dinjitetin njerëzor e të drejtat e njeriut duke dhënë kontributin e tyre në garantimin e një procesi të drejtë dhe funksionimin e duhur të sistemit të drejtësisë penale.

13. Në kryerjen e detyrave të tij prokurorët do të:

a) Përmbushin funksionet e tyre në mënyrë të paanshme dhe do të shmangin të gjitha diskriminimet politike, sociale, fetare, racore, kulturore, gjinore apo ndonjë lloj tjetër diskriminimi;

b) Mbrojnë interesin publik, veprojnë me objektivitet, marrin në konsideratë pozicionin e të dyshuarit dhe të viktimës dhe t'i kushtojë vëmendje të gjitha rrethanave të rëndësishme pavarësisht nëse ato janë në favor apo disfavor të të dyshuarit;

c) Mbajnë çështjet që ata posedojnë në konfidencialitet, më përjashtim të rasteve kur nevojitet e kundërta në mënyrë që të kryejnë detyrën apo për nevoja të drejtësisë;

d) Marrin në konsideratë shqetësimet e viktimave kur preket interesi i tyre personal dhe të garantojnë se viktimat informohen për të drejtat e tyre në përputhje me Deklaratën e Parimeve Bazë të Drejtësisë për Viktimat e Krimit dhe Shpërdorimit të Detyrës.

14. Prokurorët nuk iniciojnë ose vazhdojnë ndjekjen penale ose bëjnë çdo përpjekje për të ndaluar procedimin kur një hetim i paanshëm tregon se akuza nuk është e bazuar.

15. Prokurorët i kushtojnë vëmendjen e duhur ndjekjes penale të krimeve të kryera nga nëpunësit publikë, sidomos të

korrupsionit, shpërdorimit të detyrës, shkeljeve të rënda të të drejtave të njeriut dhe të krimeve të tjera të njohura nga e drejta ndërkombëtare dhe kur parashikohet nga ligji ose kur është në përputhje me praktikën vendore të hetimit të këtyre krimeve.

Kur prokurorët vihen në zotërim të provave kundër të dyshuarve, të cilat ata e dinë ose besojnë mbi baza të arsyeshme se janë marrë nëpërmjet metodave të paligjshme që përbëjnë shkelje të rëndë të të drejtave të njeriut të të dyshuarit, sidomos në rastet e torturave, trajtimit apo ndëshkimit çnjerëzor ose degradues, apo në rast shkeljesh të tjera të të drejtave të njeriut, ata do të refuzojnë të përdorin këto prova kundër çdokujt përveç atyre që i përdorën ato metoda ose do të njoftojnë gjykatën në lidhje me këtë dhe do të marrin të gjitha masat e nevojshme për të garantuar se metoda të tilla do të dalin para drejtësisë.

SHTOJCA 2

Standardet e përgjegjësive profesionale dhe deklarata e detyrave dhe të drejtave themelore të prokurorëve, miratuar nga Shoqata Ndërkombëtare e Prokurorëve

1. Sjellja profesionale

Prokurorët:

- do të ruajnë gjithmonë nderin dhe dinjitetin e profesionit të tyre;
- do të sillen gjithmonë me profesionalizëm, në përputhje me ligjin dhe me rregullat e etikën e profesionit të tyre;
- do të ushtrojnë gjithmonë standardet më të larta të integritetit dhe kujdesit;
- do të jenë të mirë-informuar në lidhje me zhvillimet ligjore përkatëse;
- do të përpiqen që të jenë dhe që të shihen si konsekuentë, të pavarur dhe të paanshëm;
- do të mbrojnë të drejtën e një të akuzuari për gjykim të paanshëm dhe veçanërisht për të garantuar se provat në favor të të akuzuarit paraqiten në përputhje me ligjin ose me kërkesat e një gjykimi të paanshëm;
- do t'i shërbejnë dhe do ta mbrojnë gjithnjë interesin e publikut;
- do të respektojnë, mbrojnë dhe përkrahin konceptin e dinjitetit njerëzor dhe të të drejtave të njeriut.

2. Pavarësia

2.1 Përdorimi i lirisë së veprimit të prokurorit, kur lejohet në një jurisdiksion të caktuar duhet të ushtrohet në mënyrë të pavarur dhe jashtë ndikimit politik.

2.2 Nëse autoritete jashtë prokurorisë kanë të drejtë t'u japin prokurorëve udhëzime të përgjithshme ose specifike, ato udhëzime duhet të jenë:

- transparente;
- në përputhje me autoritetin e ligjshëm;
- subjekt i udhëzimeve për të ruajtur realitetin dhe perceptimin e pavarësisë së prokurorisë

2.3 Çdo e drejtë e autoriteteve jashtë prokurorisë për të urdhëruar fillimin e procedimit ose ndalimin e procedimeve të filluara ligjërisht duhet të ushtrohet në të njëjtën mënyrë.

3. Paanshmëria

Prokurorët do të kryejnë detyrat e tyre të lirë nga frika, favorizimi ose paragjykimi.

Prokurorët në veçanti do të:

- përmbushin funksionet e tyre në mënyrë të paanshme;
- mbeten të pandikuar nga interesa individuale apo anësore dhe nga presioni i ushtruar nga publiku apo nga media dhe do të mbajnë parasysh vetëm interesin publik;
- veprojnë në mënyrë objektive;
- mbajnë parasysh të gjitha rrethanat përkatëse pavarësisht nëse përbëjnë avantazh apo disavantazh për të dyshuarin;
- në përputhje me legjislacionin vendas ose me kriteret e një gjyqi të paanshëm do të përpiqen të garantojnë kryerjen e të gjitha shqyrtimeve të nevojshme dhe të arsyeshme dhe bëjnë të ditur të rezultateve pavarësisht nëse ato tregojnë se i dyshuari është fajtor ose jo.
- të kërkojnë gjithnjë të vërtetën dhe të asistojnë gjykatën për të arritur tek e vërteta dhe për të vendosur me drejtësi.

4. Roli në procedimin penal

4.1 Prokurorët do të kryejnë detyrat e tyre në mënyrë të paanshme, konsekuente, dhe shpejt.

4.2 Prokurorët do të kenë një rol aktiv në procedimin penal si më poshtë:

a) kur autorizohen nga ligji ose nga praktika për të marrë pjesë në hetimin e një krimi ose për të ushtruar autoritetin e tyre ndaj policisë ose hetuesve të tjerë, ata do ta bëjnë këtë në mënyrë objektive, të paanshme dhe profesionale;

b) kur drejtojnë hetimin e një krimi ata duhet të garantojnë se shërbimet e hetimit respektojnë normat ligjore si dhe të drejtat themelore të njeriut;

c) kur japin këshilla ata do të kujdesen që të mbeten të paanshëm dhe objektivë;

d) ata do të fillojnë procedimin penal vetëm kur një çështje është e bazuar më së miri mbi prova që në mënyrë të arsyeshme mendohet se janë të besueshme dhe të pranueshme dhe nuk do të vazhdojnë ndjekjen penale në mungesë të provave të tilla;

e) gjatë gjithë procedimit çështja do të ndiqet në mënyrë të drejtë por edhe të vendosur dhe duke mos tejkaluar atë çka tregohet nga provat;

f) kur sipas legjislacionit dhe praktikës vendore ato ushtrojnë një funksion mbikqyrës në lidhje me zbatimin e vendimeve të gjykatës ose kur kryejnë funksione të tjera që nuk janë funksione të prokurorit, ata do të veprojnë gjithnjë në interes të publikut.

4.3 Prokurorët gjithashtu:

- do të ruajnë konfidencialitetin profesional;
- në përputhje me legjislacionin vendas dhe me kërkesat për një gjyq të paanshëm, do të marrin në konsideratë këndvështrimet, interesat legjitime dhe shqetësimet e mundshme të viktimave dhe të dëshmitarëve kur preken ose kur mund të preken interesat e tyre personale dhe do të përpiqen të garantojnë se viktimat dhe dëshmitarët informohen për të drejtat e tyre;

- do të përpiqen që të garantojnë se palët e dëmtuara informohen për të drejtën për të apeluar pranë një autoriteti/gjykate të një shkalle më të lartë, kur kjo është e mundur;
- do të mbrojnë të drejtat e të akuzuarit në bashkëpunim me gjykatën dhe me organet e tjera përkatëse;
- do t'i bëjnë të ditur të akuzuarit, para gjykimit, informacionet përkatëse të dobishme për të, sa më parë që të jetë e mundur brenda arsyes, në përputhje me ligjin ose kërkesat për një gjykim të paanshëm;
- do të shqyrtojnë provat e propozuara për të verifikuar nëse janë marrë në përputhje me dispozitat ligjore apo kushtetuese;
- do të refuzojnë të përdorin prova për të cilat besohet se janë marrë duke përdorur metoda të paligjshme të cilat përbëjnë shkelje të rëndë të drejtave të njeriut dhe veçanërisht ato metoda që përbëjnë torturë ose trajtim çnjerëzor;
- do të përpiqen të garantojnë marrjen e masave të duhura ndaj atyre që janë përgjegjës për përdorimin e këtyre metodave;
- në përputhje me legjislacionin vendas dhe kërkesat për një gjykim të paanshëm do t'i japin konsideratën e duhur mos fillimit të ndjekjes penale, ndërprerjes së procedimit me ose pa kusht ose devijimit të çështjeve penale, veçanërisht të atyre që kanë të bëjnë me të pandehur të rinj, nga sistemi i drejtësisë duke ruajtur respektin e plotë për të drejtat e të dyshuarve dhe të viktimave, atëherë kur ky veprim është i përshtatshëm.

5. Bashkëpunimi

Në mënyrë që të garantohet paanshmëria dhe efektiviteti i ndjekjeve ligjore, prokurorët:

- do të bashkëpunojnë me policinë, gjykatat, juristët, avokatët mbrojtës, avokatët mbrojtës që caktohen kryesisht dhe agjenci të tjera qeveritare në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar;

- do të ofrojnë asistencë për shërbimet e prokurorisë dhe për kolegët e jurisdiksioneve të tjera në përputhje me ligjin dhe me frymën e bashkëpunimit reciprok.

6. Fuqizimi

Në mënyrë që të garantohet se prokurorët janë në gjendje të përmbushin përgjegjësitë e tyre profesionale në mënyrë të pavarur dhe në përputhje me këto standarde, prokurorët do të mbrohen kundrejt veprimeve arbitrare të qeverive. Në përgjithësi ata duhet të kenë të drejtën:

- të kryejnë funksionet e tyre profesionale pa u frikësuar, penguar, ngacmuar, ndikuar në mënyrë të papërshtatshme dhe pa u ekspozuar në mënyrë të pajustificueshme ndaj përgjegjësive ligjore civile ose penale;
- të vihen se bashku me familjet e tyre në mbrojtje fizike nga autoritetet kur siguria e tyre personale kërcënohet si rezultat i përmbushjes së funksioneve të tyre si prokurorë;
- të kenë kushte të arsyeshme pune dhe pagesë të përshtatshme në proporcion me rolin thelbësor që kryhet prej tyre dhe të mos u ulen pagat ose përfitimet e tjera në mënyrë arbitrare; të kenë mandat të arsyeshëm dhe të rregulluar, të kenë pension dhe moshë për daljen në pension sipas kushteve të punësimit ose të zgjedhjes në raste të veçanta;
- të rekrutohen dhe ngrihen në detyrë në bazë të faktorëve objektivë dhe veçanërisht në bazë të kualifikimeve profesionale, aftësisë, integritetit, performancës dhe përvojës duke ndjekur procedura të drejta dhe të paanshme;
- e seancave të shqyrtimit të shpejta dhe të paanshme, bazuar në ligje dhe rregullore, kur janë të nevojshme masa disiplinore si pasoje e ankesave që akuzojnë se janë kryer veprime të cilat përbëjnë shkelje të standardeve profesionale;
- të vlerësohen objektivisht si dhe të merren vendime objektive në këto seanca shqyrtuese në lidhje me shkelje disiplinore;

- të formojnë dhe të anëtarësohen në shoqata profesionale ose organizata të tjera për të përfaqësuar interesat e tyre, për të nxitur formimin e tyre profesional dhe për të mbrojtur statusin e tyre;
- dhe për të mos zbatuar urdhra të paligjshëm ose urdhra që janë në kundërshtim me standardet apo etikën profesionale.

SHTOJCA 3

Kodi i Etikës Profesionale të prokurorëve

Ne, Prokurorët e Republikës së Shqipërisë:
duke çmuar rëndësinë e rolit të Prokurorisë në sistemin e drejtësisë penale;
të ndërgjegjshëm për përgjegjësitë tona ligjore dhe morale para shoqërisë;
në mbledhjen e parë të Asamblesë së Përgjithshme të Prokurorëve, miratuar rregullat dhe parimet themelore të etikës profesionale, të cilat, duke u bërë pjesë e ndërgjegjjes sonë profesionale do të na udhëheqin dhe mbrojnë gjatë përmbushjes së përgjegjësisë tona.

PJESA E PARË

Neni 1

Parime themelore

Prokurorët, gjatë ushtrimit të detyrave të tyre:

1. do të respektojnë dinjitetin e profesionit të tyre, duke punuar me profesionalizëm, ndershmëri, drejtësi dhe përkushtim;
2. do të jenë objektivë, të pavarur e të paanshëm dhe do të evitojnë çdo papajtueshmëri me profesionin e tyre;
3. do të dëshmojnë respekt të ndërsjelltë mes kolegësh dhe tolerancë për opinionet e ndryshme;
4. do të dëshmojnë frymë mirëkuptimi dhe bashkëpunimi me të gjithë institucionet shtetërore dhe organizmat shoqërore që kontribuojnë në përmbushjen e interesave të shoqërisë;
5. do të mbajnë në vëmendje se, po veprojnë në emër të shoqërisë dhe interesit publik;

6. do të respektojnë, mbrojnë dhe përkrahin konceptet universale të dinjitetit njerëzor dhe të drejtave të njeriut, duke evituar çdo formë diskriminimi, në veçanti atë politik, etnik, shoqëror, kulturor, fetar dhe gjinor.

Neni 2

Profesionalizmi

Prokurorët:

1. do të zhvillojnë aftësitë e tyre profesionale, duke u azhurnuar me të gjitha informacionet e reja që prekin kuadrin e veprimtarisë së tyre;
2. do të ushtrojnë kompetencat e tyre mbi bazën e fakteve të mbledhura në rrugë ligjore, dhe do të respektojnë parimet e së drejtës penale për një proces të rregullt;
3. në zbatim të parimit të centralizimit (neni 148(2) i Kushtetutës), do të respektojnë e zbatojnë urdhrat dhe udhëzimet që u ngarkohen. Në çdo rast do të veprojnë duke respektuar ligjet dhe ndërgjegjen e tyre;
4. do të ruajnë sekretin profesional dhe çdo të dhënë që dëmton procesin e hetimeve, që çënon dinjitetin dhe jetën private të personit, që çënon të drejtat e të miturit dhe moralin publik;
5. do të kujdesen – për sa është në kompetencë të tyre - që subjektet e procedimit penal të informohen me korrektesë për të drejtat dhe rolin e tyre në këtë proces;
6. do të marrin në konsideratë pikëpamjet, interesat ligjore, privatësinë, si dhe shqetësimet e tjera të individëve me të cilët krijojnë kontakte në cilësinë e prokurorit;
7. nuk do të lejojnë që interesat personale, familjare, apo shoqërore t'i influencojnë gjatë ushtrimit të detyrave të tyre. Ata do të japin dorëheqje për çështjet që lidhen me intresat e tyre vetjake, familjare, shoqërore ose për arsye të tjera njëanshmërie të parashikuara me ligj.

Neni 3

Paanshmëria dhe pavarësia

Prokurorët, gjatë ushtrimit të detyrave:

1. do të respektojnë dinjitetin e çdo personi, me ndershmëri, duke evituar influencat e paligjshme si edhe paragjykimet racore, fetare, gjinore, etnike, përkatësitë fetare, politike, ekonomike, apo të çdo natyre tjetër;
2. do të kapërcejnë paragjykimet kulturore që mund të ndikojnë në kuptimin dhe vlerësimin e fakteve, si dhe në interpretimin, apo zbatimin e ligjeve;
3. nuk do kërkojnë a pranojnë për vete, apo familjarët e tyre dhurata, ose avantazhe të tjera nga individë, të cilët janë nën hetim a ndjekje penale, ose nga persona që zgjojnë dyshime se, mund të influencojnë pavarësinë, apo paanshmërinë e tyre profesionale;
4. nuk do të lejojnë që emri dhe reputacioni i tyre të përdoret nga persona të tjerë për qëllime përfitimesh të padrejta;
5. nuk do të zhvillojnë veprimtari ekonomike dhe nuk do të anëtarësohen në organizata shoqërore, të cilat krijojnë dyshimin se kompromentojnë figurën e prokurorit, apo janë të papajtueshme me funksionin e prokurorit;
6. nuk do të kryejnë veprime që i takojnë ushtrimit të profesionit të avokatit, me përjashtim të rasteve të mbrojtjes së të drejtave vetjake apo të familjarëve të tyre të karakterit juridiko-civil;
7. do të garantojnë funksionimin pa zvarritje të sistemit të drejtësisë penale, në përputhje me interesat e së drejtës.

Neni 4

Ndershmëria dhe drejtësia

Prokurorët:

1. do të jenë të ndërgjegjshëm për detyrimet e tyre etike dhe profesionale;

2. nuk do të përdorin profesionin e tyre për të siguruar avantazhe dhe privilegje të padrejta;
3. nuk do të influencojnë në mënyrë të pandershme vendimet për promovimin, emërimin, apo transferimin e tyre dhe nuk do të lejojnë shkelje të ngjashme;
4. do të jenë të disponueshëm dhe tolerantë me publikun;
5. do të dëshmojnë respekt për rolin e organeve të tjera të gjyqësorit;
6. do të dëshmojnë kulturë etike (duke njohur gabimet e tyre, duke kërkuar ndjesë për veprimet jo-etike apo duke mos abuzuar me disinformimet a gabimet e kolegëve të tyre);
7. do të administrojnë në mirëbesim informacionin që disponojnë, duke respektuar legjislacionin në fuqi. Ata, për asnjë arsye nuk do të përdorin këtë informacion për përfitime vetjake, apo interesa të personave të tjerë;
8. jashtë kuadrit profesional do të dëshmojnë sjellje korrekte, që nuk ve në dyshim ndershmërinë e tyre profesionale.

PJESA E DYTË

Neni 5

Marrëdhëniet institucionale

Në marrëdhënie me institucionet e tjera, prokurorët:

1. do të bashkëpunojnë me objektivitet dhe profesionalizëm;
2. do të evitojnë sjelljet që sjellin zvarritje të procedimeve, keqadministrim të drejtësisë, dhunim të dinjitetit të gjyqësorit, apo që bien në kundërshtim me garancitë për objektivitet, paanshmëri dhe pavarësi të gjyqësorit;
3. do të kërkojnë që të respektohet pavarësia e tyre në ushtrimin e funksioneve, garantuar nga Kushtetuta dhe ligjet;
4. do të bashkëpunojnë me autoritetet ndërkombëtare, duke respektuar të drejtat e njeriut, dokumentet ndërkombëtarë të miratuara dhe legjislacionin vendas.

Neni 6

Marrëdhëniet me kolegët

Në marrëdhënie mes kolegësh, prokurorët;

1. do të dëshmojnë kulturë etike, duke mos diskretituar, apo fyer njëri-tjetrin për arsye të pozicionit, origjinës, statusit shoqëror, a ekonomik, racës, gjinisë, moshës, apo për arsye të tjera;
2. nuk do të flasin, përdorin xheste apo veprojnë në mënyra të tilla që prekin dinjitetin dhe personalitetin e të tjerëve.

Neni 7

Marrëdhëniet me të dëmtuarit dhe dëshmitarët

Në marrëdhënie me të dëmtuarit dhe dëshmitarët, prokurorët:

1. do të ruajnë konfidencën dhe nuk do të bëjnë të ditur asnjë informacion që mund të rrezikojë sigurinë e tyre;
2. do të marrin masat e nevojshme ligjore për të siguruar dëshmitarët dhe familjet e tyre;
3. do të kujdesen që të dëmtuarit të mos pësojnë dëmtime të mëtejshme dhe të trajtohen me dinjitet;
4. nuk do të kërkojnë që dëshmitarët të bëjnë dëshmi vetë-inkriminuese, dhe as nuk do t'u ofrojnë atyre shpërblime për dëshmitë;
5. do t'u sigurojnë asistencë ligjore dhe sociale dëshmitarëve, në rastet e parashikuara me ligj.

Neni 8

Marrëdhëniet me të akuzuarit

Në marrëdhënie me të akuzuarin, prokurorët;

1. do të respektojnë parimin e prezumimit të pafajësisë;
2. do të kujdesen, që të drejtat e të akuzuarit në procesin penal të respektohen;

3. nuk do t'u fshehin autoriteteve gjyqësore ekzistencën e provave në favor të të akuzuarit;
4. nuk do të detyrojnë të akuzuarin të inkriminojë veten, apo të pranojë fajësinë dhe as nuk do të lejojnë që ai të bëhet objekt i dhunës, presioneve, apo torturës.

Neni 9

Marrëdhëniet me median

Në marrëdhënie me median, prokurorët:

1. do të japin njoftime lidhur me aktivitetin e tyre, për sa ligji u lejon, vetëm kur një gjë e tillë shihet e arsyeshme për të saktësuar, a përgënjeshtuar një informacion. Gjatë deklarimeve, intervistave, apo shfaqjes në publik prokurorët duhet të mbajnë parasysh që opinionin e tyre përftohet nga publiku si opinion i prokurorisë.
2. do të respektojnë interesat shoqërore, duke mos rënë pre e presioneve mediatike;
3. nuk do të bëjnë të ditura informacione që përbëjnë sekret profesional apo që rrezikojnë suksesin e procedimeve penale.

PJESA E TRETË

Neni 10

Komisioni i Etikës

1. Mosrespektimi i parashikimeve të këtij Kodi përbën shkelje etike.
2. Komisioni i Etikës ka kompetencë ekskluzive për të proceduar për shkeljet etike.
3. Me vendimet e tij Komisioni i Etikës mund të bëjë vërejtje, mund të gjobisë anëtarët e Shoqatës, mund të kërkojë përjashtimin nga Shoqata si dhe mund t'ia paraqesë çështjen autoritetit përkatës, kur vlerëson se shkelja përbën objekt për procedim disiplinorë.

Parashikime të fundit

1. Vendimet e Komisionit Etik mund të ankimohen në Asamblenë e Përgjithshme të Shoqatës. Ky fakt nuk përbën pengesë që Prokurori i Përgjithshëm të fillojë procedime disiplinore për çështjet e parashtruara nga Komisioni i Etikës.
2. Subjekte të këtij Kodi, përveç prokurorëve në detyrë janë edhe kandidatët për Prokurorë.

SHTOJCA 4

Proçes-verbal “Për marrjen e deklarimeve nga personi që ka dijani për rrethanat e veprës penale”

REPUBLIKA E SHQIPËRISË PROKURORIA E RRETHIT GJYQËSOR TIRANË

PROÇES-VERBAL

Në _____, më _____, ora _____, unë _____, oficer i Policisë Gjyqësore, në bazë të neneve 297, 155 - 160 e vijues të Kodit të Procedurës Penale, mbaj këtë proces-verbal për marrjen e të dhënave që tregojnë rrethanat e veprës penale nga shtetasi _____, i biri i _____, lindur më _____, në _____, me kombësi _____, me shtetësi _____, me arsim _____, me profesion _____, me gjendje civile _____, me gjendje gjyqësore _____, banues në qarkun _____, qyteti/fshati _____, lagjja _____, rruga _____, Nr. _____, me numër telefoni _____, celular _____, mbajtës i dokumentit identifikues _____.

Pasi iu shpjeguan nenet 155 deri 160 të Kodit të Procedurës Penale, të cilët bëjnë fjalë për rregullat e dëshmisë, dhe iu kërkua që të tregojë gjithçka di për rrethanat e veprës penale dhe personin, të cilit i atribuohet vepra, si dhe pasi u paralajmërua se, nëse bën deklaram të rremë para oficerit të policisë gjyqësore, duke dhënë shpjegime që di se janë tërësisht ose pjesërisht të rreme apo fsheh fakte ose prova, ka përgjegjësi penale sipas nenit 305/b të Kodit Penal dhe mund të dënohet me burgim deri në 6 (gjashtë) muaj,

me vullnetin e tij të lirë, ai deklaroi:

(tregohen rrethanat e faktit, çfarë ka parë dhe dëgjuar, burimet nga ka ardhur në dijeni për veprën penale, gjeneralitetet dhe adresën e personit, të cilit i atribuohet vepra penale, të personit të dëmtuar dhe atyre që janë në gjendje të sqarojnë rrethanat e faktit)

SHTOJCA 5

Lista e organizatave që ofrojnë shërbime ndihmëse për viktimat

Tiranë:

Shoqata “Refleksione”
(këshillim dhe strehim)
Rruga e Elbasanit,
Pallatet “Fratari”, Tërshana 2,
kati 1-rë, shk. 2
Kutia postare 2412/1
Tel/fax: (04) 2340433/4
E-mail: refleksione@icc-al.org

Qendra e Këshillimit për Gra dhe
Vajza (këshillim social)
Adresa: Rruga “Sami Frashëri”,
Pall. 9, Shk. 5, Kutia postare:
2416/1
Tel: (04) 2233408
E-mail: qkgv@albnet.net

Qendra për Nisma Ligjore Qytetare
(këshillim ligjor)
Adresa: Rruga “Vaso Pasha”, Pall.
12, Shk.1, Ap. 1
Tel/fax: (04) 2241914
E-mail: avokatore@albmail.com;
aurboz@yahoo.com

Qendra e Aleancës Gjinore
për Zhvillim
Cel: 0682059301

Grupi Shqiptar për të
Drejtat e Njeriut
E-mail: Info@ahrg.org

Qendra Shqiptare për
të Drejtat e Fëmijëve
E-mail: crca@adanet.com.al

Komiteti Shqiptar i Helsinkit
E-mail: v.mecaj@ahc.org.al

Qendra Shqiptare për
të Drejtat e Njeriut
E-mail: kozara@albmail.com

Strehëza për Gra dhe Vajza
(sheltering)
Tel: (04) 2261885

Strehëza (shtetërore) Linzë

Qendra e Aleancës Gjinore për

Elbasan

Forumi i Gruas
Adresa: Lagjja “5 maji”,
Rruga “Fetah Ekmeciu”,
pallati 450/1
Tel/fax: (054) 255509/240051

Strehëza “Vizion tjetër”
Tel/fax: (054) 259657

E-mail: forumigrusebasan@yahoo.
com

Durrës

Qendra Sociale për Gra dhe Vajza
(këshillim social dhe ligjor)
Adresa: Lagjja Nr. 2,
pallati prapa gjykatës
Tel/fax: (052) 234600
E-mail: shoqatagrave@yahoo.com

Shkodër

Gruaja tek gruaja (këshillim social)
Adresa: Rruga “Marin Barleti”,
përballë kinema “Millenium”
Tel: 0692079112, (022) 241154
E-mail: gtg@adanet.com.al

“The door” (këshillim social)
Adresa: Lagjja “Naim Gjylbegu”
Tel: (022) 243729
E-mail: thedoor@infothedor.com

Qendra e Gruas “Hapat e Lehtë”
Adresa: Rruga “Branko Kadia”,
Lagjja “Tre Heronjtë”, Nr. 57
Tel: (022) 244022
E-mail: qendragruashk@yahoo.com

Kukës

Qendra e Këshillimeve dhe
Shërbimeve Sociale Kukës
(këshillim social dhe ligjor)
Adresa: Lagjja Nr. 2, prapa hotel
“Gjallica”
Tel: (024) 223621/0692244911
E-mail: cckukes@yahoo.com

Berat

Qendra e grave “Kristal”
Adresa: Pallati i Kulturës
“Margarita Tutulani”, kati 1-rë
Tel: (032) 231004
E-mail: qkgv@yahoo.com

Kuçovë

Ndihmë Sociale Gruas
Kryefamiljare
(Këshillim social dhe ligjor)
Adresa: Lagjja “Llukan Prifti”
Tel: 0692296445
E-mail: tekfansgk@yahoo.com

Korçë

Gruaja Korçare
Adresa: Bulevardi Reublika,
Nr. 3, ap. 1
Tel: (082) 243563
E-mail: korcawoman@yahoo.com

Pogradec

Shoqata “Unë gruaja”
Rruga “Reshit Çollaku”,
Tel: (083) 222140, Fax: (083)
225104
E-mail: unegruaja@yahoo.com

Vlorë

Qendra “Vatra” (strehëz)
Tel/Fax: (033) 224078/(033)
235533
qvatra@icc-al.org

SHTOJCA 6

Marrëveshje e bashkëpunimit me IK-në

Miratohet “Tepër sekret”

_____

(Gradë, emër, mbiemër, nënshkrim)

_____, më _____

Në _____, më _____, unë _____, me detyrë specialist për hetimin e krimeve në Sektorin/Sekcionin e _____, pranë Drejtorisë/Komisariatit të Policisë _____, vlerësoj se është në interes të rendit e sigurisë publike përfshirja e informatorit në bashkëpunim të fshehtë, të besueshëm dhe vijues me strukturat për hetimin e krimeve, me qëllim dhënien e informacionit për veprimtari kriminale e të kundërligjshme dhe nënshkruaj me të marrëveshjen si më poshtë:

Marrëveshje bashkëpunimi

Detyrimet e specialistit për hetimin e krimeve:

1. Specialisti për hetimin e krimeve duhet ta udhëzojë informatorin të japë informacion vetëm për nevoja të rendit e sigurisë publike dhe për veprimtari të kundërligjshme.
2. Specialisti për hetimin e krimeve, gjatë bashkëpunimit, duhet të krijojë siguri dhe besim tek informatori për ruajtjen e të dhënave/informacioneve që do të merren prej tij.
3. Specialisti për hetimin e krimeve nuk duhet t'i premtojë informatorit favore që bien ndesh me ligjin dhe me kriteret e shpërblimit.

4. Specialisti për hetimin e krimeve nuk duhet ta detyrojë informatorin të depërtojë në grupe kriminale ku ai e ka te pamundur.

Detyrimet e informatorit:

1. Informatori do të informoje vetëm për nevoja të rendit e sigurisë publike dhe për veprimtari të kundërligjshme.
2. Informatori, gjatë bashkëpunimit me strukturat për hetimin e krimeve, duhet të ruajë fshehtësinë.
3. Informatori duhet të informojë sa më shpejt specialistin për hetimin e krimeve për krimet që mund ta kryejnë persona të tjerë.
4. Informatori nuk duhet të nxisë kryerjen e krimeve nga persona të tjerë.
5. Informatori nuk duhet të kryejë krime, sepse ai është i barabartë para ligjit.

Specialisti për hetimin e krimeve

(Gradë, emër, mbiemër, nënshkrim)

Informatori

(Kodi, nënshkrimi)

SHTOJCA 7

Lista e krimeve të natyrës ekonomike, për të cilat lejohet futja e dëshmitarëve në programin e mbrojtjes

1. Neni 143/a, paragrafi 2: “Skemat mashtruese dhe piramidale me pasoja serioze”
2. Neni 143/b, paragrafi 2: “Mashtrimi kompjuterik në bashkëpunim, më shumë se një herë, me pasoja të rënda”
3. Neni 183, paragrafi 2: “Falsifikimi i monedhave në bashkëpunim, më shumë se një herë, me pasoja të rënda”
4. Neni 230/c: “Dhënia e informacioneve nga persona që ushtrojnë funksione publike ose në ushtrim të detyrës a profesionit”
5. Neni 230/ç: “Kryerja e shërbimeve dhe veprimeve me persona të shpallur”
6. Neni 230/d: “Grumbullimi i fondeve për financimin e terrorizmit”
7. Neni 260: “Korrupsioni pasiv i funksionarëve të lartë shtetërorë ose i të zgjedhurve vendorë”
8. Neni 287, paragrafi 2: “Pastrimi i produkteve të veprës penale në bashkëpunim, më shumë se një herë, me pasoja të rënda”
9. Neni 293/a, paragrafi 2: “Përgjimi i paligjshëm i të dhënave kompjuterike nga ose brenda sistemeve kompjuterike të ushtrisë, sigurisë kombëtare, të rendit publik, të mbrojtjes civile apo në çdo sistem tjetër kompjuterik me rëndësi publike”
10. Neni 293/c, paragrafi 3: “Ndërhyrja në sistemet kompjuterike të ushtrisë, sigurisë kombëtare, të rendit publik, të mbrojtjes civile apo në çdo sistem tjetër kompjuterik me rëndësi publike”

SHTOJCA 8

Lista e krimeve të natyrës ekonomike, për të cilat lejohet përgjimi elektronik në ambiente private dhe regjistrimi i thirrjeve telefonike hyrëse dhe dalëse

1. Neni 135: “Vjedhja e kryer duke shpërdoruar detyrën”
2. Neni 143/a: “Skemat mashtruese dhe piramidale”
3. Neni 143/b: “Mashtrimi kompjuterik në bashkëpunim”
4. Neni 146: “Mashtrimi në kredi”
5. Neni 171: “Kontrabanda me mallra të ndaluar”
6. Neni 172: “Kontrabanda me mallra që paguhet akcizë”
7. Neni 175: “Kontrabanda nga punonjës që lidhen me vep-
rimtarinë doganore”
8. Neni 176: “Kontrabanda e vlerave kulturore”
9. Neni 181/a: “Moskryerja e detyrave nga organet tati-
more”
10. Neni 183: “Falsifikimi i monedhave”
11. Neni 184, paragrafi 2: “Falsifikimi i letrave me vlerë”
12. Neni 185: “Prodhimi i mjeteve për falsifikim”
13. Neni 186, paragrafi 3: “Falsifikimi i dokumenteve nga
nëpunësi që ka për detyrë të lëshojë dokumentin”
14. Neni 186/a, paragrafi 2: “Falsifikimi kompjuterik”
15. Neni 192/b, paragrafi 2: “Hyrja e paautorizuar kompj-
uterike”
16. Neni 195: “Fshehja e pasurisë pas falimentimit”
17. Neni 230/c: “Dhënia e informacionit nga persona që ush-
trojnë funksione publike ose detyrime profesionale”
18. Neni 230/ç: Kryerja e shërbimeve dhe veprimeve me per-
sona të shpallur”
19. Neni 230/d: “Grumbullimi i fondeve për financimin e
terrorizmit”
20. Neni 248: “Shpërdorimi i detyrës”

21. Neni 259: “Korrupsioni pasiv i personave që ushtrojnë funksione publike”
22. Neni 260: “Korrupsioni pasiv i funksionarëve të lartë shtetërorë ose i të zgjedhurve vendorë”
23. Neni 287: “Pastrimi i produkteve të veprës penale”
24. Neni 293/a: “Përgjimi i paligjshëm i të dhënave kompjuterike”
25. Neni 293/b, paragrafi 2: “Ndërhyrja në të dhënat kompjuterike”
26. Neni 293/c: “Ndërhyrja në sistemet kompjuterike”
27. Neni 319/a: Korrupsioni pasiv i gjyqtarit, prokurorit dhe i funksionarëve të tjerë të drejtësisë”

SHTOJCA 9

Lista e krimeve të natyrës ekonomike, për të cilat lejohet përgjimi fotografik ose video në ambiente publike dhe përdorimi i pajisjeve gjurmuese¹

1. Neni 143/b, paragrafi 1: “Mashtrimi kompjuterik”
2. Neni 173: “Kontrabanda me mallra të liçensuar”
3. Neni 174: “Kontrabanda me mallra të tjera”
4. Neni 177: “Kontrabanda me mallra me regjim të ndër-mjetëm”
5. Neni 179/a: “Mosdeklarimi në kufi i të hollave dhe i sendeve me vlerë”
6. Neni 180: “Fshehja e të ardhurave”
7. Neni 181: “Mospagimi i taksave dhe tatimeve”
8. Neni 182: “Ndryshimi në aparatet matëse”
9. Neni 184, paragrafi 1: “Falsifikimi i letrave me vlerë”
10. Neni 185, paragrafi 1: “Prodhimi i mjeteve për falsifikim”
11. Neni 186/a, paragrafi 1: “Falsifikimi kompjuterik”
12. Neni 192/b, paragrafi 1: “Hyrja e paautorizuar kompjuterike”
13. Neni 193: “Falimentimi i provokuar”
14. Neni 194: “Fshehja e gjendjes së falimentimit”
15. Neni 196: “Shkelja e detyrimeve”
16. Neni 197/a, paragrafi 1: “Paracaktimi i rezultateve në garat sportive”
17. Neni 197/b: “Shtrembërimi i konkurrencës në garat sportive”
18. Neni 244: “Korrupsioni aktiv i personave që ushtrojnë funksione publike”
19. Neni 245: “Korrupsioni aktiv i funksionarëve të lartë shtetërore ose i të zgjedhurve vendorë”

1) Përveç krimeve të renditur në Shtojcën 7.

20. Neni 245/1: “Ushtrimi i ndikimit të paligjshëm ndaj personave që ushtrojnë funksione publike”
21. Neni 256: “Shpërdorimi i kontributeve të dhëna nga shteti”
22. Neni 257: “Përfitimi i paligjshëm i interesave”
23. Neni 257/a, paragrafi 2: “Refuzimi për deklarimin, mosdeklarimi, fshehja ose deklarimi i rremë i pasurive të personave të zgjedhur dhe nëpunësve publikë”
24. Neni 258: “Shkelja e barazisë së pjesëmarrësve në tendera ose në ankande publike”
25. Neni 293/b, paragrafi 1: “Ndërhyrja në të dhënat kompjuterike”
26. Neni 293/ç: “Keqpërdorimi i pajisjeve”
27. Neni 312: “Korrupsioni aktiv i dëshmitarit, i ekspertit ose përkthyesit”
28. Neni 319: “Korrupsioni aktiv i gjyqtarit, prokurorit dhe i funksionarëve të tjerë të drejtësisë”

SHTOJCA 10

Përmbledhje e jurisprudencës së GjEDNJ-së në lidhje me teknikat speciale të hetimit²

Teknikë speciale hetimi	Çështjet kryesore	Interpretimi Konventës
Përgjimi i telefonit dhe korrespondencës	<p>Klass v. Gjermanisë (1979-80) 2 EHRR 213,</p> <p>Malone v. Mbretërisë së Bashkuar (1985) 7 EHRR 14,</p> <p>Halford v. Mbretërisë së Bashkuar (1997) 24 EHRR 523,</p> <p>Huvig v. Francës (1990) 12 EHRR 528,</p> <p>Kruslin v. Francës (1990) 12 EHRR 547,</p> <p>Valenzuela Contreras v. Spanjës (1999) 28 EHRR 483</p>	<p>Për të respektuar nenin 8, shteti duhet të sigurohet që:</p> <ul style="list-style-type: none"> * vëzhgimi të jetë plotësisht në proporcion me arritjen e një qëllimi të ligjshëm; * rregulla me forcën e ligjit të normojnë rrethanat në të cilat lejohet vëzhgimi. * rregullat të përmbajnë masa parandaluese të përshtatshme e efikase kundër abuzimit; * Rregullat të jenë të aksesueshme dhe precize në mënyrë që shtetasit të kenë një ide të rrethanave në të cilat mund të përdoren teknikat e vëzhgimit, kategoritë e njerëzve që mund të bëhen subjekt i vëzhgimit, krimet për të cilat hetimi justifikon vëzhgimin, kohëzgjatjen e lejuar, rrethanat në të cilat regjistrimet ruhen nga shteti si dhe sfera dhe mënyrat në të cilat, në praktikë, duhet të kryhet vëzhgimi. * Rregullat të mos e lënë vendimin për të kryer vëzhgim apo jo krejtësisht në duart/gjykimin e dikujt * Nëse vendimi i lihet në dorë shtetit, rregullat duhet ta tregojnë shumë qartë sferën/shtrirjen e këtij vendimi; * Rregullat të jenë në një formë që ka fuqi ligjore, dhe të jenë të hapura/aksesueshme për publikun; * Të ketë metoda të përshtatshme të përcaktimit të pavarur të përgjegjësive, në lidhje me autorizimin dhe përdorimin e vëzhgimit, si dhe shqyrtimit e mbikqyrjes së tij.
Verifikimi/matja e telefonatave	PG v. Mbretërisë së Bashkuar (2002) EHLR 262	Shih më lart

2) “Mjetet speciale të setimit dhe të drejtat e njeriut në Jurisprudencën e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut”, Bostjan M. Zupanicic.

Përgjimi i një pejxheri	Taylor – Sabory v. Mbretërisë së Bashkuar (2001) EH-RLR 94	Shih më lart
Përdorimi i pajisjeve dëgjimore të fshehta	Khan v. Mbretërisë së Bashkuar (2001) 31 EHRR 45; PG v. Mbretërisë së Bashkuar (2002) EH-RLR 262	Shih më lart
Vëzhgimi me video	Govell v. Mbretërisë së Bashkuar (1999) EH-RLR 121	Shih më lart
Agjent nën mbulim që dëgjon një bisedë	Një vendim kundër Gjermanisë 15 tetor 1987, nr apl. 12127/86	Një gjykim ku gjykata mbështetet tek një provë e dëgjuar nga një agjent nën mbulim nuk është i padrejtë sipas nenit 6 në rast se: * Prova në fjalë konfirmohet nga një provë tjetër; * Individu që bëri deklarinim vetë-inkriminues nuk është detyruar në asnjë mënyrë për ta bërë atë.
Pjesëmarrja e policisë në kryerjen e një krimi (kurth/provokim)	Ludi v. Zvicrës (1993) 15 ehhrr 173; Teixeira de Castro v. Portugalisë (1999) 28 EHRR 101; Radermacher dhe Pfferrer v. Gjermanisë 13th May 1991, nr apl. 12811/87 Shahzad v. Mbretërisë së Bashkuar (1998) EH-RLR 210	Gjykimi do të jetë i padrejtë sipas nenit 6 në rast se individ i akuzohet për një krim të kryer me pjesëmarrjen e agjentëve nën mbulim dhe: * Operacioni nuk është urdhëruar e mbikëqyrur nga një gjykatës (Gjykata nuk e ka bërë të qartë nëse ky detyrim është i vlefshëm gjithmonë; * Nuk ka prova se i pandehuri ishte i predispozuar për ta kryer atë krim; * Policia më shumë e ka “nxitur” sesa e ka “zbuluar” krimin; * Krimi nuk do të kishte ndodhur nëse nuk do të ishte përfshirë policia.

SHTOJCA 11

Ligji Nr. 9917, datë 19.5.2008 “Për parandalimin e pastrimit të parave dhe financimit të terrorizmit”

Në maj 2008, Kuvendi miratoi Ligjin Nr. 9917 “Për parandalimin e pastrimit të parave dhe financimit të terrorizmit”. Ky ligj, që është rezultat i rishikimit të ligjit të vitit 2000 kundër pastrimit të parave, ka si synim të forcojë mekanizmin e transparencës në transaksionet financiare. Ky qëllim synohet të arrihet përmes kërkesave strikte për deklarim nga persona dhe industri të caktuara, të cilët kanë detyrimin të deklarojnë transaksione specifike pranë Drejtorisë së Përgjithshme për Parandalimin e Pastrimit të Parave (DPPPP). DPPPP, një agjenci në varësi të Ministrisë së Financave, shërben edhe si njësi e inteligjencës financiare (FIU). Më poshtë është një përmbledhje e disa prej dispozitave të këtij ligji:

Neni 3: Subjektet që i nënshtrohen këtij ligji janë:

- bankat;
- institucionet financiare jo-bankare;
- zyrat e këmbimeve valutore;
- shërbimet postare;
- shoqëritë e kursim-kreditit;
- çdo person tjetër fizik ose juridik që emeton apo menaxhon mjetet e pagesës ose të parasë ose kryen transferimin e vlerës (karta debiti dhe krediti, çeqe, çeqe udhëtari, urdhra pagese dhe urdhërpagesa bankare, para elektronike);
- bursat dhe industria e titujve;
- kazinotë;
- avokatët, noterët dhe përfaqësues të tjerë ligjorë kur kryejnë funksione që lidhen me kalimin e pronësisë së paluajtshme

- ose administrimin e llogarive bankare;
- agjentët e pasurive të paluajtshme;
- të tjerë që merren me ndërtime, biznesin e metaleve dhe të gurëve të çmuar;
- shitblerjen e veprave të artit, këmbimin e parasë fizike, tregtimin e mjeteve motorike, agjenci udhëtimi dhe të tjerë.

Neni 4: Subjektet duhet të identifikojnë klientët dhe të verifikojnë identitetin e atyre personave të cilët kryejnë transaksione në një shumë jo më pak se:

- 200.000 lekë në një kazino;
- 1.500.000 lekë në një transaksion të vetëm ose në transaksione të lidhura me njëri - tjetrin;
- kur ka dyshime për vërtetësinë e të dhënave të identitetit ose dyshime për pastrim parash apo financim terrorizmi.

Neni 5: Dokumentacioni i kërkuar për identifikimin e klientit

Subjektet duhet të regjistrojnë dhe të mbajnë të dhënat e klientëve duke përfshirë për personat fizike, emrin e mbiemrin, datëlindjen, vendbanimin, punësimin, llojin dhe numrin e dokumentit të identifikimit, dhe për persona fizikë dhe biznese të përfshira në veprimtari fitimprurëse datën e regjistrimit në Qendrën Kombëtare të Regjistrimit, NIPT-in dhe të dhëna të tjera.

Neni 6 vendos detyrimin për subjektet për të monitoruar vazhdimisht marrëdhënien me klientin e tyre për njohjen e veprimtarisë së këtij të fundit.

Nenet 7-9 vendosin detyrimin për një “vigilencë të zgjeruar” ndaj klientëve që janë “persona të ekspozuar politikisht”, të përkufizuar në nenin 28 si persona që identifikohen si të tillë

nga Inspektorati i Lartë për Deklarimin dhe Kontrollin e Pasurive, pra disa të zgjedhur dhe nëpunës publikë të caktuar.

Neni 11 vendos detyrimin për subjektet për të marrë masa parandaluese, që do të thotë rregulla dhe kontrole të brendshme si dhe trajnim të punonjësve që zvogëlojnë rrezikun e pastrimit të parave dhe të financimit të terrorizmit.

Neni 12 vendos detyrimin ndaj subjekteve për të raportuar pranë “autoritetit përgjegjës” (Drejtorisë së Përgjithshme) çdo transaksion të dyshimtë; subjektet duhet të raportojnë menjëherë kërkesat për t’u përfshirë në ndonjë transaksion të dyshimtë duke i dhënë autoritetit përgjegjës një mundësi (48 orë) për të dhënë udhëzime për të lejuar ose jo kryerjen e transaksionit. Subjektet janë të detyruara të raportojnë:

- të gjithë transaksionet në para fizike, në një vlerë të barabartë ose më të madhe se 1 500 000 lekë ose kundërvlerën në monedha të tjera të huaja (aktualisht afërsisht 15 200 USD);
- të gjithë transaksionet jo në para fizike, në një shumë të barabartë në vlerë me ose më të madhe se 6.000.000 lekë, të kryera si një transaksion i vetëm ose si transaksione të lidhura me njëra-tjetrën.

Neni 13 lejon disa përjashtime nga raportimi, si p.sh: transaksionet ndërbankare (kur nuk janë në emër të klientëve), ndërmjet subjekteve të këtij ligji dhe Bankës së Shqipërisë, ndërmjet institucioneve dhe enteve publike.

Neni 14 përjashton subjektin nga përgjegjësia ligjore për nxjerrjen e sekretit profesional ose bankar.

Neni 15 ndalon punonjësit e subjektit që të informojnë klientin ose çdo person tjetër që transaksioni është raportuar.

Neni 16 vendos detyrimin për subjektet për të ruajtur të dhënat për të paktën 5 vjet.

Neni 17 kërkon që çdo person që hyn ose del nga territori i Shqipërisë të deklarojë shumat e parave në dorë, instrumenteve të negociueshme, metaleve dhe gurëve të çmuar dhe objekte të tjera duke filluar nga shuma 1.000.000 lekë ose kundërvlera e saj në monedha të huaja, sikurse edhe qëllimin e mbartjes së tyre për të cilat duhet të paraqesë dokumente justifikuese. Autoritetet doganore duhet të dërgojnë pranë autoritetit përgjegjës kopje të formularëve të deklarimeve. Gjithashtu, autoritetet doganore duhet të raportojnë brenda 72 orëve çdo dyshim ose informacion që ka lidhje me pastrim parash ose financim të terrorizmit.

Neni 18 vendos detyrimin ndaj autoriteteve tatimore për të raportuar menjëherë transaksione të dyshimta që kanë të bëjnë me pastrimin e parave dhe financimin e terrorizmit.

Neni 19 imponon ndaj Zyrës Qendrore të Regjistrimit të Pasurive të Paluajtshme për të raportuar brenda 72 orëve regjistrimin e kontratës së tjetërsimit të pronës me një vlerë të barabartë ose më të madhe se 6.000.000 lekë ose kundërvlerën në monedha të tjera të huaja. Gjithashtu, Zyra Qendrore ka detyrimin të raportojë transaksione ose të dhëna të dyshimta.

Neni 21 përcakton se Drejtoria e Përgjithshme e Paranalimit të Pastrimit të Parave ushtron funksionin e autoritetit përgjegjës si institucion në varësi të Ministrit të Financave.

Neni 22 përcakton se Drejtoria shërben si qendër kombëtare për mbledhjen, analizimin dhe përcjelljen pranë agjencive të informacionit që ka të bëjë me pastrimin e parave dhe financimit të terrorizmit. Si njësi e inteligjencës financiare (FIU), drejtoria

ka akses në bazën e të dhënave dhe të çdo informacion të administruar nga institucionet shtetërore si dhe në çdo lloj regjistri publik duke mbikqyrur zbatimin e detyrimeve për raportim nga subjektet, duke kryer inspektive, bashkëpunon me agjenci homologe të huaja dhe shkëmben informacion me Ministrinë e Brendshme dhe autoritete të tjera kompetente. Gjithashtu ka të drejtën që të bllokojë ose ngrijë transaksione financiare përkohësisht për deri në 72 orë. Për më tepër, drejtoria njofton autoritetet përkatëse mbikqyrëse (të subjekteve)³, në lidhje me mos-zbatimin e ligjit.

Neni 23 krijon Komitetin e Bashkërendimit të Luftës kundër Pastrimit të Parave, i cili përcakton politikën shtetërore. Komiteti drejtohet nga Kryeministri dhe ka në përbërje Ministrin e Financës, e Punëve të Jashtme, e Mbrojtjes, e Brendshëm, Prokurorin e Përgjithshëm, Guvernatorin e Bankës së Shqipërisë, SHISH dhe Inspektorin e Përgjithshëm të ILDKP-së.

Neni 26 u jep autoriteteve mbikqyrëse të drejtën të shfuqizojnë ose të kërkojnë shfuqizimin e licensës së subjekteve që kanë konstatuar se janë marrë me pastrim parash dhe që në mënyrë të përsëritur kryejnë shkelje administrative.

Neni 27 përcakton se shkeljet e ligji, kur nuk përbëjnë veprë penale, rezultojnë në gjoba në përputhje me llojin e shkeljes. Gjokat variojnë nga 100.000 lekë e deri në 50% të vlerës së transaksionit.

---

3) Shumë subjekte të ligjit veprojnë sipas orientimeve të autoriteteve mbikqyrëse. P. sh. Banka e Shqipërisë është autoriteti rregullator dhe mbikqyrës i industrisë bankare në Shqipëri. Profesione të tjera janë ekspertët kontabël, avokatët, ndër-tuesit, etj të cilat mbikqyren nga autoritetet përkatëse rregullatore.

SHTOJCA 12

Legjislacioni për konfiskimin penal

Neni 36 i KP-së jep kuadrin ligjor për konfiskimin penal të pasurive:

Neni 36

Konfiskimi i mjeteve të kryerjes së veprës penale dhe produkteve të veprës penale

1. Konfiskimi jepet detyrimisht nga gjykata dhe ka të bëjë me marrjen dhe kalimin në favor të shtetit:

a) të sendeve që kanë shërbyer ose janë caktuar si mjete për kryerjen e veprës penale;

b) të produkteve të veprës penale, ku përfshihet çdo lloj pasurie, si dhe dokumentet ose instrumentet ligjore që vërtetojnë tituj ose interesa të tjerë në pasurinë që rrjedh ose fitohet drejtpërdrejt ose tërthorazi nga kryerja e veprës penale;

c) të shpërblimeve, të dhëna ose të premtuara, për kryerjen e veprës penale;

ç) të çdo pasurie tjetër, vlera e së cilës i korrespondon asaj të produkteve të veprës penale;

d) të sendeve, prodhimi, përdorimi, mbajtja ose tjetërsimi i të cilave përbëjnë vepër penale, edhe kur nuk është dhënë vendim dënimi.

2. Nëse produktet e veprës penale janë transformuar ose shndërruar pjesërisht ose plotësisht në pasuri të tjera, këto të fundit i nënshtrohen konfiskimit;

3. Nëse produktet e veprës penale janë bashkuar me pasuri të fituara në rrugë të ligjshme, këto të fundit konfiskohen deri në vlerën e produkteve të veprës penale.

4. Konfiskimit i nënshtrohen edhe të ardhurat ose përfitimet e tjera të veprës penale, nga pasuritë në të cilat janë transformuar ose shndërruar produktet e veprës penale ose nga pasuritë me të cilat janë përzierë këto produkte, në të njëjtën masë dhe mënyrë sikurse produktet e veprës penale.

Gjithashtu, edhe Neni 274 i KPP-së lidhet me konfiskimin penal. Ky nen lejon sekuestrimin para gjykimit të produkteve të veprës penale nëse prokurori mund të tregojë se ka rrezik që këto pasuri të zhduken.

Në kontekstin e një procedimi penal (sipas Nenit 274), konfiskimi i produkteve të veprës penale fillon me sekuestrimin. Në fund të procesit gjyqësor, asetet (pasuri të luajtshme apo të paluajtshme) që janë të lidhura me kryerjen e veprës penale konfiskohen me anë të vendimit përfundimtar gjyqësor. Komunikimi i akuzës duhet të specifikojë pasuritë konkrete apo të përmbajë një njoftim drejtuar të pandehurit se akuza kërkon konfiskimin e pasurisë si pjesë të dënimit. Me fjalë të tjera, konfiskimi i aseteve nuk është qëllim në vetvete në një procedim klasik penal. Mund të vendoset rast pas rasti, në çdo shkallë të procedimit gjyqësor, kurdoherë që ekziston një dyshim i arsyeshëm (i bazuar në prova) që asetet janë të lidhura me veprën penale. Gjykata merr vendim të ndërmjetëm për sekuestrimin. Vendimi i gjykatës për sekuestrim mund të apeloher nga i pandehuri, si dhe persona të tjerë që mund të pretendojnë se janë pronarë të aseteve të sekuestruara. Palët e treta mundën gjithashtu të ankohen kundër vendimit përfundimtar për konfiskim me arsyetimin se asetet e konfiskuara nuk i përkasin të pandehurit apo nuk rrjedhin nga krimi.

SHTOJCA 13

Legjislacioni për konfiskimin civil

Legjislacioni për konfiskimin civil është pranuar nga qeveritë në mbarë botën se është një instrument efektiv kundër krimit të organizuar dhe terrorizmit. Për më tepër, organizma botërorë si Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut ka konkluduar se ligje të tilla janë në përputhje me të drejtat e njeriut pasi njihen si veprime që ndërmerren ndaj pronave e jo ndaj individit. Në Dhjetor 2009 Kuvendi i Republikës së Shqipërisë miratoi ligjin Nr. 10 192, “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë.” Ky ligj i njohur gjerësisht si ligji Anti-mafia hyri në fuqi në 24 Janar 2010. Megjithëse fokusi kryesor i ligjit ka të bëjë me konfiskimin e asetëve që janë produkt i krimit të organizuar, trafikimit dhe terrorizmit duhet të jetë me interes të veçantë për prokurorët se ligji përfshin edhe konfiskimin e asetëve që janë produkt i pastrimit të parave sipas Nenit 287 të KP (neni 3 d). Pra, nëse një hetues po merret me një çështje krimi financiar ose korrupsioni dhe gjen prova të pastrimit të parave, ky ligj mund të shfrytëzohet për të marrë pronat e të pandehurit nëpërmjet procedimit civil.

Dispozita të ligjit Anti-Mafia të një rëndësie të veçantë përfshijnë:

Neni 3.1: Dispozitat e ligjit zbatohen për pasuritë e personave mbi të cilët ekziston një “dyshim i arsyeshëm bazuar në indicie” për pjesëmarrje në organizata ose struktura të caktuara kriminale ose në organizata terroriste ose se është i përfshirë në vepra të caktuara penale duke përfshirë pastrimin e parave.

Neni 3.2 (a): Dispozitat e ligjit zbatohen gjithashtu edhe ndaj pasurive të “personave të afërm” të subjektit (duke përfshirë anëtarët e familjes e deri tek emtat, ungjërit, nipat e mbesat, vjehrrin apo vjehrrën);

Article 3.2 (b): Dispozitat e ligjit zbatohen gjithashtu për pasuritë e personave të tretë fizikë apo juridikë për të cilët ekzistojnë “të dhëna të mjaftueshme” që tregojnë se pasuria e tyre zotërohet në mënyrë direkte apo indirekte, nga personat e parashikuar ne paragrafin 1 të Nenit 3, apo lehtëson aktivitetin e tyre kriminal.

Neni 3.4: Specifikon se ligji zbatohet edhe për pasuritë e personave, të krijuara para hyrjes në fuqi të ligjit - që do të thotë se Shteti mund të marrë masa sot ndaj pasurisë së grumbulluar në të kaluarën si rezultat i pastrimit të parave.

Neni 5.1: Procedimi në zbatim të këtij ligji është autonom nga procedimi penal që mund të ndërmerret ndaj personave që janë subjekt i këtij ligji.

Neni 7: Gjykata kompetente për shqyrtimin në shkallë të parë është Gjykata e Shkallës së Parë të Krimeve të Rënda. Kërkesat për sekuestrim gjykohen me një gjyqtar të vetëm kurse kërkesat për konfiskim gjykohen me trup gjykues të përbërë nga tre gjyqtarë.

Neni 8: Autorizon prokurorët dhe policinë gjyqësore të kryejë hetime në bazë të njoftimeve të bëra nga palë të treta ose me iniciativën e tyre. Kjo përfshin një hetim të plotë financiar duke përfshirë mjetet dhe veprimtaritë financiare të personit, burimet e tij të të ardhurave dhe pasuritë e tij.

Neni 10: Autorizon gjykatën që me kërkesë të palëve ose kryesisht të kryejë “veprime të posaçme” duke përfshirë veprime që nuk rregullohen shprehimisht me ligj. Më tej, nëse lind nevoja për ndihmë juridike ndërkombëtare, zbatohen marrëveshjet ndërkombëtare të pranuar nga shteti.

Neni 11: I jep mundësinë prokurorit të kërkojë sekuestrimin e pasurive kur:

Ekziston “një dyshim i arsyeshëm i bazuar në indicie” që tregon se personi mund të jetë përfshirë në veprimtari kriminale; dhe

Personi subjekt i këtij ligji zotëron asete apo të ardhura të cilat nuk i korrespondojnë nivelit të të ardhurave apo aktiviteteve të deklaruara të ligjshme dhe

a) ekziston një rrezik real për humbje, marrje apo tjetërsim të fondeve, pasurive apo të drejtave të tjera, mbi të cilat parashikohet vënia në zbatim e masës së konfiskimit, sipas dispozitave të këtij ligji; ose

b) ka dyshime të arsyeshme që tregojnë se zotërimi i pasurive dhe ushtrimi i veprimtarive të caktuara ekonomike, tregtare dhe profesionale janë në gjendje rreziku apo ndikimi nga ana e një organizate kriminale ose që mund të lehtësojnë veprimtaritë kriminale.

Neni 21: Posa prokurori kërkon konfiskimin e pasurive në bazë të këtij ligji, barra e provës për të vërtetuar se pasuritë janë fituar në mënyrë të ligjshme i përket personit kundër pasurive të të cilit kërkohet konfiskimi.

Neni 22: Dispozitat e Kodit të Procedurës Civile zbatohen, për aq sa është e mundur, gjatë shqyrtimit të kërkesës. Kur nuk di-

het vendndodhja e personit, pasuritë e të cilit kërkohet të konfiskohen gjykata mund t'i caktojë atij një avokat dhe të vazhdojë gjykimin.

Nëse del se pasuritë u përkasin personave të tretë, ata do të thërriten për të ndërhyrë në proces.

Neni 24: Gjykata vendos të pranojë kërkesën për konfiskim kur plotësohen të gjitha kushtet e mëposhtme: a) kur ka “dyshime të arsyeshme bazuar në indicie” për pjesëmarrjen e personit në veprimtari kriminale (parashikuar nga neni 3); b) kur nuk provohet se pasuria ka prejardhje të ligjshme dhe kur personi nuk justifikon zotërimin e pasurive në bazë të të ardhurave apo veprimtarive të ligjshme; c) kur pasuritë janë drejtpërdrejt ose tërthorazi në zotërim të pjesshëm ose të plotë të personit. Gjithashtu, gjykata mund ta marrë këtë vendim edhe kur procedimi penal ndaj të pandehurit pushohet nga organi procedues për shkak të pamjaftueshmërisë së provave, të vdekjes së personit ose për shkaqe të tjera ligjore për të cilat çështja penale nuk mund të procedohet dhe madje edhe nëse personi deklarohet penalisht i pafajshëm.

Duhet të theksohet se meqënëse Gjykata e Shkallës së parë është Gjykata e Krimeve të Rënda, çështjet e konfiskimit civil duhet të trajtohen nga prokurorët e Gjykatës së Krimeve të Rënda. Për këtë arsye, prokurorët e Njësisë së Përbashkët Hetimore duhet të bashkëpunojnë ngushtë me prokurorë të krimeve të rënda për të përcaktuar nëse dhe kur të ndjekin një veprim konfiskimi civil. Gjithashtu, prokurorët e krimeve të rënda shpesh do të mbështeten në punën hetimore të kryer nga prokurori e policia gjyqësore e NJPH-së.

SHTOJCA 14

Partnerët ndërkombëtare në luftën kundër pastrimit të parave

Lufta kundër pastrimit të parave përfshin edhe bashkëpunimin ndërkombëtar. Aktualisht Shqipëria ka firmosur ose është anëtare e konventave ose organizatave të mëposhtme:

Konventa e Varshavës: (nënshkruar që prej 16 majit 2005 dhe ratifikuar nga Shqipëria me anë të ligjit nr. 9641, datë 20 nëntor 2006). Sipas kësaj Konvente, palët nënshkruese kanë rënë dakord të bëjnë të mundur kërkimin, grumbullimin, identifikimin, bllokimin, sekuestrimin dhe konfiskimin e pasurisë qoftë me origjinë ligjore apo joligjore, e cila është përdorur apo alokuar për t'u përdorur me çdo mjet, tërësisht apo pjesërisht, për financimin e terrorizmit, ose produktet e kësaj vepre penale, dhe për të mundësuar bashkëpunim për këtë qëllim në shkallën më të gjerë të mundshme.....

Komiteti MONEYVAL: Shqipëria është anëtare e Komitetit të Ekspertëve për Masat për Parandalimin e Pastrimit të Parave dhe të Financimit të Terrorizmit i Këshillit të Evropës. Komiteti luan një rol të rëndësishëm në zbatimin e standardeve të pranuar në nivel ndërkombëtar për luftën kundër pastrimit të parave dhe financimit të terrorizmit. Periodikisht ndërmerren vlerësime të ndërsjellta të shteteve anëtare bazuar në standardin e FATF dhe BE-së dhe bëhen rekomandime të rëndësishme në lidhje me aspektin ligjor, financiar dhe të zbatimit të ligjit të cilat duhet të zbatohen nga institucionet përkatëse shtetërore.

GRUPI EGMONT: është një rrjet i rëndësishëm i Njësive të Inteligjencës Financiare në gjithë botën. I përbërë nga 26 shtete anëtare si dhe nga shtete me statusin e vëzhguesit si SHBA dhe Kanada, Grupi Egmont është një forum i rëndësishëm për shkëmbimin e informacionit dhe praktikave më të mira ndërmjet shteteve anëtare sikurse edhe për rritjen e nivelit zbatimit të standardeve ndërkombëtare për parandalimin e pastrimit të parave dhe të financimit të terrorizmit. Sistemi Ndërkombëtar i Egmontit (Secure Web System) lejon anëtarët e grupit Egmont të komunikojnë me njëri-tjetrin nëpërmjet postës së sigurt elektronike, duke dhënë informacion dhe duke pasur akses në informacion në lidhje me prirjet, instrumentet analitike dhe zhvillimet teknologjike. Me fjalë të tjera, ky sistem jep mundësinë që të lehtësohen shkëmbimet e shpejta të informacionit që mund të përforcojnë përpjekjet e agjencive të zbatimit të ligjit në nivel vendor, shtetëror apo federal për luftën ndaj pastrimit të parave.

FATF: është një grup ndër-qeveritar vendim-marrës që ka si synim të vendosë standarde ndërkombëtare dhe të zhvillojë e promovojë politika në nivel kombëtar e ndërkombëtar për të luftuar pastrimin e parave (PP) dhe financimin e terrorizmit (FT). është krijuar në Korrik 1989 gjatë samitit të G-7 mbajtur në Paris për të marrë në shqyrtim dhe për të zhvilluar masat për luftën ndaj pastrimit të parave. FATF ka 35 anëtarë juridiksionalë duke përfshirë MONEYVAL. Prioriteti i FATF është që të sigurojë luftë ndërkombëtare ndaj pastrimit të parave dhe financimit të terrorizmit si dhe zbatim konkret të 40 + 9 rekomandimeve të saj në të gjithë botën. Duke filluar që nga anëtarët e tij, FATF monitoron progresin e vendeve në zbatimin e masave AML/CTF; shqyrton teknikat e pastrimit të parave dhe të financimit të terrorizmit si dhe masat përkatëse kundër tyre dhe promovon miratimin dhe zbatimin në nivel global të 40+9 rekomandimeve.

Qendra SECI: Iniciativa Bashkëpunuese e Evropës Juglindore për luftën kundër krimit ndërkufitar është një grup që përfshin përfaqësues të autoriteteve policore dhe doganore të 13 vendeve anëtare të Evropës Juglindore me synim shkatërrimin e rrjeteve të krimit të organizuar. Veprimtaria operationale e qendrës SECI zhvillohet në kuadrin e shtatë Task Forcave të cilat trajtojnë çështje të trafikimit të drogës dhe qenieve njerëzore, makinave të vjedhura, kontrabandës dhe mashtrimit doganor, krimeve financiare dhe kompjuterike dhe të terrorizmit e sigurisë së konteinerëve.

INTERPOL: Organizatë ndërkombëtare e agjencive policore Interpoli ka 187 shtete anëtarë. Themeluar në vitin 1923 dhe me seli qendrore në Lion, Francë misioni i Interpolit është që të lehtësojë bashkëpunimin policor në nivel ndërkombëtar sikurse edhe të mbështesë organizatat, autoritetet dhe agjencitë që përpiqen të parandalojnë dhe të luftojnë krimin në nivel ndërkombëtar. Shqipëria është antare e Interpolit që prej vitit 1991.

EUROPOL: EUROPOL është agjencia e inteligjencës kriminale e BE-së. Funkcionon plotësisht që prej Korrikut 1999. Agjencia është aktive në të gjitha vendet evropiane dhe koordinon veprimtaritë nga selia qendrore në Hagë. Misioni i EUROPOL-it është të kontribuojë në mënyrë domethënëse në drejtim të luftës ndaj krimit të organizuar në BE. Policia e Shtetit bashkëpunon ngushtë me EUROPOL-in.

FinCEN: Rrjeti i zbatimit të ligjit në fushën e krimeve financiare është themeluar nga Departamenti i Thesarit i SHBA-ve në Prill 1990 për të ofruar një rrjet qeveritar të inteligjencës dhe analitik me burime të shumta për të mbështetur identifikimin, hetimin dhe ndjekjen penale të pastrimit të parave në nivel kombëtar e ndërkombëtar nga agjencitë lokale, shtetërore, federale

dhe të huaja të zbatimit të ligjit. Për të përmbushur këtë mision FinCEN mban një bazë të dhënash të deklarimeve/raportimeve të transaksioneve me shuma të mëdha parash ose ndryshe të transaksioneve të dyshimta. Përveç këtyre raporteve, bankat dhe institucionet e tjera financiare kanë detyrimin të paraqesin Raporte të Veprimtarisë së Dyshimtë (RVD) për të vënë në dijeni rregullatorët dhe punonjësit e zbatimit të ligjit për veprimtari të mundshme kriminale që prek ose që kryhet përmes institucionit. RVD ndihmojnë në identifikimin e mashtrimeve me kartat e kreditit dhe me kreditë, përvetësimeve, mashtrimeve me çeqe. Divizioni i Programeve Ndërkombëtare u përgjigjet kërkesave të Njësive të Inteligjencës Financiare të Grupit Egmont (FIU) sikurse dhe vepron për të kanalizuar kërkesat nga agjencitë kombëtare të zbatimit të ligjit për FIU e huaja.

SHTOJCA 15

Lista e informacioneve që u kërkohen bankave

BASHKËLIDHUR KËRKESËS DREJTUAR: (Emri i Institucionit Financiar)

PËR TË GJITHA LLOGARITË E HAPURA DHE TË MBYLLURA

Për vitet: 20xx - 20xx

Të gjitha të dhënat që i përkasin individëve dhe bizneseve të mëposhtme qofshin këto të përbashkëta ose jo si administrator ose si kujdestar apo si ekzekutues sikurse edhe ndonjë enti tjetër në të cilin këta individë ose ente mund të kenë interes financiar:

Përfshirë të gjitha llogaritë në të cilat këta individë kanë të drejtë firme dhe/ose të drejtën për të tërhequr.

Këto të dhëna duhet të përfshijnë elementeve mëposhtëm por jo vetëm:

TË DHËNAT E LLOGARISË SË KURSIMEVE: Duke përfshirë skedat e firmës, kartat e regjistrit ose të dhëna që reflektojnë datat dhe shumat e depozitimeve, tërheqjeve, interesave, të ardhurave, ndarjen e fitimeve, memo debiti dhe krediti, mandate depozitimi, çeqe të depozituar, mandate tërheqjeje dhe çeqe të lëshuar për t'u tërhequr, formularët zyrtarë të deklarimit të të ardhurave.

TË DHËNAT E LLOGARISË SË ÇEQEVE: Duke përfshirë skedat e firmave, pasqyrat bankare, mandatet e depozitimeve, çeqe të depozituar, çeqe të tërhequr nga llogaria, të dhëna që kanë të bëjnë me të gjitha memot e debitit dhe të kreditit, formularët zyrtarë të të ardhurave.

TË DHËNAT E HUAVE: Duke përfshirë aplikimet, pasqyrat financiare, kolateralin e kredisë, hetimet para dhënies së kredisë, marrëveshjet e kredive, instrumente të kredive të shtëpisë, kontrata, çeqe të lëshuar për kreditë, të dhënat e shlyerjes duke përfshirë të dhëna që tregojnë datën, shumën, metodën e shlyerjes (para të thata ose çek), çeqe të paguar për të shlyer kredinë, shuma totale e zbritur, interesi, pjesa e fitimit të paguar çdo vit, garancitë, dosjet e korrespondencës së kredisë dhe memo të brendshme bankare.

TË DHËNAT E KASETAVE TË SIGURISË : Duke përfshirë kontrata, të dhënat mbi aksesin, të dhënat e tarifave të qirasë së paguar duke treguar datën, shumën dhe mënyrën e pagesës (para të thata ose çek).

CERTIFIKATA DEPOZITASH DHE CERTIFIKATA TË TREGUT TË PARAVE: Duke përfshirë aplikimet, instrumentin/instrumentet aktuale, të dhëna të blerjeve dhe shlyerjeve, çeqe të lëshuar për shlyerjen, çeqe të përdorur për të blerë certifikata.

Korrespondencë dhe formularë zyrtarë për deklarimin e të ardhurave, të dhëna që tregojnë interesin vjetor ose pjesën e fitimit të paguar ose të akumuluar, datat e pagesës ose datat kur merren interesat ose pjesa e fitimit, çeqe të lëshuar për të paguar interesin ose fitimin.

TË DHËNAT E KARTËS SË KREDITIT: Duke përfshirë aplikimin e klientit, skedën e firmës, hetimin e kryer para dhënies së kredisë, korrespondencën, pasqyrat mujore të faturave, faturat e detyrimeve individuale, të dhënat e shlyerjes me datat se kur është bërë shlyerja, me shumat dhe metodat (para të thata ose çek) e shlyerjes, çeqet e përdorur për të bërë shlyerjen (ana e parme dhe e pasme).

BLERJET E ÇEQEVE BANKARE: Blerjet e çeqeve bankare, të arkëtueshëm, të dhënat e tellerit, të dhënat e çeqeve të udhëtarit, të urdhër-pagesave duke përfshirë regjistrin e çeqeve, kopje të mbajtur në dosje të çeqeve ose të urdhër-pagesave, të

dhëna që tregojnë datën dhe burimin e pagesës për çeket ose urdhër-pagesat e sipërpërmendur.

TË DHËNA TË TJERA: Të dhëna të çeqeve të certifikuar, transferta elektronike, letra kredie, aksione dhe letra me vlerë të blera përmes bankës suaj, transaksione të kursimeve dhe të llogarive të investimit. Të dhëna të tilla tregojnë datën dhe shumën e transaksionit, mënyrën e pagesës (para të thata ose çek) dhe burimin e pagesës, instrumente dhe pasqyra të transaksionit. Gjithashtu duhet të jepen edhe kopje të Raporteve/Deklaratave të Transaksioneve të Dyshimta dhe të Raporteve të Transaksioneve në Para.

Gjithë korrespondenca me personat/entet e sipërpërmendura dhe/ose me palë të treta në lidhje me personat/entet e sipërpërmendura. Të gjitha memot, dosjet, të dhënat që lidhen me takime apo biseda të zhvilluara në lidhje me personat/entet e mësipërme.

SHTOJCA 15

Mënyra e organizimit të bizneseve

Shpesh, krimet financiare kryhen me ndihmën ose nën maskën e veprimtarisë së një biznesi të ligjshëm. Prandaj, teksa një hetues i krimit financiar nuk ka nevojë të jetë kontabilist apo të ketë diplomë në administrim biznesi, përsëri është e dobishme që ai të njohë konceptet bazë të mënyrës se si funksionojnë bizneset në përgjithësi dhe si përcaktohet përgjegjësia e tyre penale.

Shumica e aspekteve mbi mënyrën e organizimit të bizneseve në Shqipëri rregullohen specifikisht nga Ligji “Për Tregtarët dhe Shoqëritë Tregtare”⁴ dhe Ligji “Për Qendrën Kombëtare të Regjistrimit”⁵.

Një cilësim i rëndësishëm ka të bëjë me zbatueshmërinë e ligjit shqiptar ndaj bizneseve të cilat operojnë në një kontekst ndërkufitar por, jo vetëm. Interesant është fakti se ligji shqiptar për shoqëritë tregtare në mënyrë të tërthortë ia lë në dorë themeluesve të vendosin nëse do t’ia nënshtrojnë biznesin e tyre ligjit shqiptar apo jo. Kjo pasi elementi përcaktues për zbatueshmërinë e ligjit shqiptar është vendodhja e Zyrave Qëndrore të shoqërisë në territorin shqiptar; kjo vendndodhje i lihet zgjedhjes së pronarëve të shoqërisë, edhe në rast se shoqëria themelohet apo zhvillon biznesin e saj kryesor në Shqipëri.

Biznesi në Shqipëri mund të ushtrohet ligjërisht në mënyra të ndryshme, por dy përfaqësojnë ndarjen kryesore, që janë treg-

4) Ligji “Për Tregtarët dhe Shoqëritë Tregtare” nr. 9901, datë 14.4.2008

5) Ligji “Për Qendrën Kombëtare të Regjistrimit” nr.9723 datë 3.5.2007

tari dhe shoqëria tregtare. Dallimet kryesore ndremjet tyre qëndrojnë kryesisht në aspektet e personalitetit të tyre juridik.

Gjithashtu, ndërsa një tregtar duhet gjithmonë të jetë një biznes i zotëruar nga një person i vetëm, shoqëritë tregtare mund të zotërohen nga një apo më shumë persona fizikë apo edhe juridikë.

1. Tregtarët

Tregtarët (pronarët e vetëm) paraqesin formën më të thjeshtë të organizimit të një biznesi. Tipari kryesor i tregtarit është se nuk ekziston asnjë dallim ndremjet personalitetit juridik të tregtarit dhe biznesit të tij. Tregtari gëzon të gjitha të drejtat dhe ka përgjegjësi për të gjitha detyrimet që rrjedhin nga biznesi kundrejt të tretëve me të gjitha pasuritë e tij të tashme dhe të ardhshme.

Sipas ligjit shqiptar tregtar është ai që “ushtron një veprimtari ekonomike që kërkon një organizimim tregtar të zakonshëm” Të ashtuquajturat “profesione të lira” si dentistët, avokatët, kontabilistët, etj., përjashtohen me ligj nga të vlerësuarit si tregtar. Ligji për shoqëritë tregtare ia rezervon Ministrit të Financave kompetencën për të përcaktuar vëllimin e aktivitetit ekonomik që do të shënojë pragun për klasifikim si veprimtari ekonomike që kërkon një organizim tregtar të zakonshëm.

Ato veprimtari ekonomike që plotësojnë kriterin e statusit të tregtarit duhet të regjistrohen në Qendrën Kombëtare të Regjistrimit (QKR) për efekte tatimore apo efekte të tjera. Pas regjistrimit, “biznesit” i jepet një emër juridik dhe në këtë mënyrë tregtarit i lindin disa detyrime kontabël, si mbajtja e librave kontabël, hartimi dhe publikimi (pranë QKR) i të dhënave financiare, raportimi mbi ecurinë e biznesit dhe detyrime

të tjera raportuese në përputhje me ligjin mbi kontabilitetin. QKR-ja është konceptuar dhe funksionon si një one-stop shop – Gjithçka gjatë Një Ndalese ose strukturë me cikël të mbyllur. Me t'u regjistruar pranë QKR-së, biznesi regjistrohet njëkohësisht edhe tek Regjistri Tregtar, tek Zyra e Tatimeve si subjekt fiskal (i tatueshëm) si dhe pranë agjencive të sigurimit shoqëror dhe shëndetësor, dhe autoriteteve të inspektoriatit të punës. Kjo vlen jo vetëm për tregtarët por edhe për shoqëritë tregtare.

Aplikimi për t'u regjistruar duhet të dorëzohet personalisht pranë QKR nga personi që po regjistrohet si tregtar ose nga një përfaqësues i autorizuar nga ai. Përveç Formularit të Aplikimit, ai duhet të paraqesë edhe një dokument identifikimi.

Kërkesat për regjistrim të shprehura në Formularin e Aplikimit janë:

- Të dhënat e idenfikimit të pronarit të biznesit;
- Vendi i ushtrimit të aktivitetit ekonomik tregtar;
- Fusha e veprimtarisë nëse është e përcaktuar;
- Specimeni i nënshkrimit (firmës) të personit fizik. (Neni 30 i Ligjit për QKR)

Ky informacion mund të gjendet lehtësisht nga oficerët e zbatimit të ligjit duke aksesuar databasën elektronike të QKR-së pa pasur nevojë për një urdhër gjyqësor.

Për efekte tatimore, ligji i njeh të ardhurat e biznesit si të ardhura për pronarin e vetëm. Me fjalë të tjera, çdo e ardhur “neto“ që realizon biznesi (pasi zbriten shpenzimet) konsiderohen si të ardhura personale për pronarin. Pronari paguan taksa për të ardhurat e tij çdo vit me anë të depozitimit të një deklarate të ardhurave personale.

2. Shoqëritë tregtare

Një shoqëri tregtare fiton personalitet juridik pas regjistrimit në Regjistrin Tregtar i cili mbahet nga QKR-ja. Pas regjistrimit, personaliteti i saj juridik ka efekte parpavepruese deri në momentin e themelimit të saj. Ndryshe nga tregtari shoqëria njihet nga ligji si subjekt juridik i pavarur i ndryshëm nga ortakët/aksionarët⁶ e saj. Me fjalë të tjera, një shoqëri tregtare ka zotësi juridike të gëzojë të drejta dhe të mbartë detyrime ndaj të tretëve, përfshirë edhe ndaj ortakëve/aksionarëve të vet. Është e rëndësishme të theksohet se pronësia mbi pjesët/aksionet⁷ e shoqërisë nuk do të thotë zotërim i pasurive të kësaj shoqërie. Zotërimi i një pjese/aksioni të një shoqërie i jep mbajtësit të tij një sërë të drejtash dhe detyrimesh përkundrejt shoqërisë, si e drejta për të marrë fitimin vjetor (dividentin), e drejta për të marrë pjesë në asamblenë e përgjithshme, (organ i cili ka autoritetin më të rëndësishëm të vendimmarrjes së përgjithshme) si dhe detyrime të ndryshme nga detyrimi e besnikërisë tek ndalimi i shpërndarjes së kapitalit etj.

Kështu, shoqëria tregtare bëhet një lojtare në mjedisin ekonomik dhe është e aftë të nënshkruajë kontrata dhe të mbajë të drejta, ose të bëhet palë në një procedim gjyqësor ose administrativ. Shoqëritë gjithashtu mund të zotërojnë aksione të një shoqërie tjetër tregtare gjë që krijon atë që quhet “grup shoqërisht tregtare” ku kompania që zotëron aksionet quhet “shoqëria mëmë” tregtare dhe tjetra “shoqëria e kontrolluar”.

Ndërsa degët janë pjesë e së njëjtës shoqëri dhe ndajnë të njëjtin personalitet juridik me shoqërinë kryesore, filialet (shoqëritë e kontrolluara) kanë personalitet të ndryshëm juridik nga

6) Ligji “Për Shoqëritë Tregtare” i referohet pronarëve të shoqërisë me termin “ortak” në rastin e Sh.P.K –ve dhe me termin “aksionar” në rastin e Sh.A-ve.

7) Ligji “Për Shoqëritë Tregtare” i referohet pjesëve të shoqërisë me termin “pjesë” në rastin e Sh.P.K-ve dhe “aksione” në rastin e Sh.A-ve.

shoqëria mëmë. Ligji i ri “Për Shoqëritë Tregtare” njih dy lloje të ndryshme grupesh shoqërishe, që janë grupet kontrolluese, kur shoqëria mëmë zotëron një sasi të caktuar pjesësh/aksionesh apo kompetencash vendimmarrëse në shoqërinë e kontrolluar, dhe grupet influencuese, kur shoqëria mëmë ka realisht një kontroll de-fakto në menaxhimin e shoqërisë së kontrolluar. Në shumicën e rasteve grupet e shoqërive kanë rëndësi veçanërisht për faktin se ato sjellin përgjegjësi ligjore për shoqërinë mëmë kundrejt shoqërisë së kontrolluar si dhe detyrime të kësaj të fundit që të veprojnë në përputhje me udhëzimet apo vendimet e shoqërisë mëmë.

Për të themeluar një shoqëri tregtare në Shqipëri, duhet që: të gjithë ortakët e një shoqërie kolektive, të gjithë ortakët e pakufizuar të një shoqërie komandite, të gjithë administratorët në një SHPK-je dhe të gjithë anëtarët e Këshillit të Administrimit në një SHA, ose çdo person i autorizuar nga ata, të dorëzojë aplikimin e vet pranë QKR-së ku të përfshihen të dhënat e mëposhtme:

- Statuti i shoqërisë tregtare;
- Akti i themelimit (nëse janë hartuar si dokumente të veçanta);
- Vendimet për emërim në organet përfaqësuese, etj.
- Formulari i aplikimit

Kërkesat në Formularin e Aplikimit përfshijnë:

- Emrin e shoqërisë tregtare;
- Formën e shoqërisë tregtare;
- Datën e themelimit;
- Të dhënat mbi identitetin e themeluesve;
- Selinë;
- Objektin e veprimtarisë së shoqërisë tregtare nëse është përcaktuar;
- Kohëzgjatjen e veprimtarisë, nëse është përcaktuar;
- Të dhënat mbi identitetin e personave përgjegjës për admin-

istrimin dhe përfaqësimin e shoqërisë tregtare para palëve të treta, kompetencat e përfaqësimit si dhe afatet e emërimit të tyre;

- Specifikimet e nënshkrimit të personave që përfaqësojnë shoqërinë tregtare përpara të tretëve. (Neni 32 i Ligjit QKR).

Ky informacion mund të gjendet lehtësisht nga oficerët e zbatimit të ligjit duke aksesuar databasën elektronike të QKR-së pa pasur nevojë për një urdhër gjyqësor.

2.1. Shoqëritë e personit: shoqëritë kolektive dhe komandite

Në dallim nga legjislacioni britanik por në ngjashmëri me atë francez, legjislacioni shqiptar u njeh statusin e personit juridik edhe shoqërive të personit. Po kështu, në ngjashmëri me legjislacionin francez, ai shqiptar bën dallim mes “shoqërive të personit” (Persons’ Companies- Societes de personnes) dhe shoqërive tregtare, të cilat quhen edhe “shoqëri të kapitalit”, (Capital’s Companies-Societes de Capitaux.) Shoqëritë e personit nuk mund të themelohen nga një person por shoqëritë tregtare munden. Shoqëritë e personit ndahen në shoqëri kolektive dhe shoqëri komandite.

Një shoqëri kolektive zotërohet vetëm nga ortakë të pakufizuar të cilët janë personalisht përgjegjës për angazhimet e shoqërisë kundrejt palëve të treta. Ortakët e pakufizuar duhet të kontribuojnë në mënyrë të barabartë. Ata gjithashtu ndajnë fitimet e shoqërisë në mënyrë të barabartë ndërmjet tyre si dhe paguajnë njësoj për kompensimin e humbjeve të saj. Një tipar tjetër specific i shoqërive kolektive është se pjesët nuk janë lehtësisht të transferueshme pasi gjithmonë nevojitet miratimi i të gjithë ortakëve. Për më tepër në një shoqëri kolektive të gjithë ortakët janë edhe administratorë të shoqërisë dhe mund të përfaqësojnë shoqërinë vetëm, për sa kohë statuti nuk parashikon ndryshe.

Të njëjtat specifkime vlejné mutatis mutandis edhe për shoqërinë komandite. I vetmi ndryshim tek shoqëria komandite është ekzistenca e të paktën një ortakut të kufizuar krahas ortakëve të pakufizuar. Ortaku i kufizuar nuk gëzon ansnjë kompetence administrimi apo përfaqësimi, si rregull i përgjithshëm. Ai nuk është personalisht përgjegjës për borxhet apo humbjet e shoqërisë, por vetëm deri në vlerën e kontributit të tij në kapitalin e shoqërisë. Kjo do të thotë se nëse shoqëria falimenton apo pëson një humbje vjetore, dhe ortakut i kufizuar e ka paguar tashmë kontributin e tij të nënshkruar, ai nuk është aspak përgjegjës kundrejt të tretëve apo shoqërisë në këtë rast. Kështu ai humbet vetëm pjesën e tij në kapitalin e shoqërisë për shkak se pasi shoqëria falimenton dhe i nënshtrohet likuidimit⁸ ajo përdor paratë e fitura nga likuidimi i aseteve të saj për të shlyer borxhet ndaj kreditorëve dhe mund të mbetet me zero kapital në fund të procesit të likuidimit. Në rastin e një humbje kapitalit e veta të shoqërisë ku përfshihet edhe kontributi i ortakut të kufizuar, do të zvogëlohen për të mbuluar humbjet⁹. Nëse ai nuk e ka shlyer ende pjesërisht apo totalisht kontributin e vet të nënshkruar dhe është ende debitor ndaj shoqërisë, atëherë do të jetë personalisht përgjegjës ndaj palëve të treta në rastin e falimentit apo ndaj shoqërisë në rastin e humbjeve në shkallën e kontributit të tij të pa shlyer.

Kështu një avantazh e madh i zhvillimit të një biznesi në formën e shoqërisë së personit është të pasurit e një kontrolli të madh mbi menaxhimin e biznesit ndërsa një disavantazh i madh është përgjegjësia personale për angazhimet e shoqërisë. Gjithsesi në dallim nga tregtari përgjegjësia personale e ortakut të pakufizuar nuk shtrihet në pasuritë e tij të ardhshme por vetëm ato të tashme.

8) Gjëndja e falimentit arrihet kur “raporti likuiditete – borxhe” i shoqërisë është negativ.

9) Ndërsa $\text{Asitet} = \text{Kapitalin e Vet} + \text{Kapitalin e Huazuar}$, $\text{Kapitali i Vet} = \text{Kontributet e Ortakëve} + \text{Rezervat} + \text{Humbjet/Fitimet}$.

2.2. Shoqëritë e kapitalit: Shoqëritë me Përgjegjësi të Kufizuar (Sh.P.K.-të) dhe Shoqëritë Aksionare (Sh.A-të)

Avantazhi i themelimit të një biznesi si një shoqëri tregtare kryesisht kapitali, në krahasim me organizmin e tij si një tregtar është përgjegjësia e kufizuar e pronarëve të shoqërisë. Maksimumi që mund të humbasë një ortak/aksionar është shuma e investimit të tij. Një avantazh tjetër përfshin perceptimin që biznesi menaxhohet në mënyrë më profesionale, pasi themelimi si një shoqëri kapitali kërkon një minimum të caktuar raportimi tek insitucionet shtetërore; b) Kalimi i pronësisë mbi biznesin është më i lehtë dhe c) biznesi mund të vazhdojë edhe nëse pronarët apo menaxherët e tij filestarë vdesin apo zëvendësohen.

Disavantazet kanë të bëjnë me faktin se shoqëria tregtare, si një subjekt juridik më vete, duhet të depozitohet dhe të paguajë taksim mbi të ardhurat në një normë më të lartë sesa individët.

Në dallim nga shoqëritë e personit në llojet e tjera të shoqërive (Sh.P.K-të dhe Sh.A-të) ortakët/aksionerët nuk janë personalisht përgjegjës për detyrimet e shoqërisë, por vetë shoqëria me pasuritë e saj. Një dallim tjetër është transferimi lehtësisht i pjesëve/aksioneve tek të tretët në Sh.P.K-të dhe Sh. A.-të. Ndërsa në rastin e Sh.P.K-ve pjesët mund të kalohen pa pasur nevojë për pëlqimin e ortakëve të tjerë por kontrata për kalimin e tyre duhet të bëhet me shkrim, në rastin e Sh.A-ve, përveçse nuk ka nevojë për pëlqimin aksionarëve të tjerë për kalimin, nuk ekziston ndonjë detyrim i tillë formal.

Një tipar tjetër specifik i Sh.P.K ve dhe Sh.A-ve është edhe ndarja ndërmjet pronësisë dhe menaxhimit të shoqërisë. Kjo ndarje, sidomos në rastin e shoqërive me numër të madh ortakësh/aksionarësh krijon mundësinë e një menaxhimi të centralizuar i cili është gjithashtu edhe profesional dhe i specializuar. Një

investitor jo domosdoshmërisht mund të jetë ekspert i fushës, por kjo nuk e pengon atë që t'i investojë paratë në një biznes të mirë e të suksesshëm.

Në një Sh.P.K pronarët quhen ortakë dhe ndarja e fitimeve nuk bëhet domosdoshmërisht në mënyrë të barabartë ndërmjet ortakëve. Karakteristika kryesore që një Sh.P.K ndan me një shoqëri personi është tatueshmëria e kalueshme mbi të ardhurat. Sh.P.K-ja është shpesh më shumë fleksibël se sa një Sh.A dhe përshtatet mirë për shoqëritë me pronar të vetëm.

Kapitali minimal për të themeluar një SHPK është vetëm 100 Lekë. Si rregull, në një Sh.P.K përfaqësimi bëhet nga administratorët të cilët mund të jenë vetëm personat fizikë. Ligji shqiptar vendos edhe disa kufizime të tjera lidhur ata që mund të emërohet si administrator në një shoqëri tregtare në mënyrë që të parandalohet emërimi i atyre që janë dënuar për vepra penale të parashikuara nga Neni 163 deri në 170 i KP-së, për 5 vjet pas dënimit (pas vuajtjes së dënimit).

Organet menaxhuese në një Sh.P.K janë:

- Asambleja e Përgjithshme – e cila merr vendime për çështje specifikesht të rëndësishme, si ndryshimi i statutit, rritja apo zvogëlimi i kapitalit, vendime të politikave tregtare etj.
- Administratorët- të cilët emërohen nga Asambleja e Përgjithshme dhe janë kryesisht përgjegjës për administrimin e zakonshëm të shoqërisë, përfaqësimin tek të tretët por kanë edhe përgjegjësi për detyra kontabël/ financiare të shoqërisë.

Një Sh.A. nga ana tjetër është një shoqëri, kapitali i së cilës ndahet në aksione të nënshkruara nga themeluesit e saj. Një Sh.A mund të jetë me ofertë private ose publike, në përputhje me Ligjin “Për Titujt” (no.9723, Neni 106 i tij).

Pronarët e një Sh.A-je njihen si aksionarë, dhe aksionet apo përqindja e tyre e pronësisë reflektohet në çertifikatat e aksioneve të cilat lëshohen nga Sh.A-ja dhe janë të regjistruara në QKR për Regjistrimin e Aksioneve. Kur Sh.A-ja formohet fillimisht, në aktin e themelimit specifikohet se sa aksione do të emetohen fillimisht. Një vlerë artificiale i vendoset çdo aksioni ose kuote¹⁰. Numri i aksioneve të emetuara dhe shpërndarja e tyre tek aksionarët fillestarë shpesh varet nga shpërndarja e kapitalit nga mbajtësit e aksioneve. Vlera reale e aksioneve do të varet nga shume faktorë, përfshirë vlerën e perceptuar të biznesit dhe nëse aksionet mund të tregtohen apo shiten. Teorikisht, edhe nëse një shoqëri është në prag të shkurjes, pronari i secilit aksion do të merrte një pjesë proporcionale të fitimit neto apo kapitalit të vet të biznesit pasi të jenë paguar të gjitha borxhet. Për rrjedhojë, kur një shoqëri falimenton, aksionet përgjithësisht e humbasin vlerën e tyre.

Për sa i përket përfaqësimit e njëjta gjë vlen për Sh.A-të ku përfaqësimi i shoqërisë bëhet nga administratorët. Tipari specifik i Sh.A-ve në krahasim me Sh.P.K-të është se ato mund të listojnë aksionet e tyre në bursë (nëse janë me ofertë publike). Për më tepër, kapitali minimal i nevojshëm për themelimin e një Sh.A-je është 2000 000 Lekë.

Administrimi i një Sh.A-je është më kompleks pasi i referohet një biznesi me të madh, me numër më të madh aksionarësh. Marrëdhënia ndërmjet aksionarëve nuk bazohet në parimin e lirisë kontraktore siç ndodh në rastin e Sh.P.K-së por më tepër rregullohet me anë të dispozitave të detyrueshme. Me shumë të drejtë, ligji i ri nuk i quan më ato “shoqëri anonime” por “shoqëri

---

10) Në dallim nga ShPK-të, aksionarët e një Sh.A-je zotërojnë sasi të ndryshme aksionesh me vlerë të barabartë që ndryshe quhen edhe kuota. Nga ana tjetër, në rastin e Sh.P.K-ve çdo ortak gëzon nga një aksion të vetëm por vlera e tyre ndryshon. Ato quhen ndryshe edhe “pjesë”.

aksionare” pasi emrat e aksionarëve nuk janë më sekrete por publikohen në QKR.

Organet e një Sh.A-je janë:

- Asambleja e Përgjithshme - e cila në mënyrë të ngjashme vendos mbi çështje të rëndësishme siç janë ndryshime në statut, emërimin e administratorëve, politikat tregtare, etj;
- Bordi i Adminsitratorëve - që kryen detyra menaxhimi të përgjithshme, përfaqësimin me palët e treta si dhe kujdeset për detyrat financiare dhe kontabël;
- Këshilli Mbikqyrës në rastin e një sistemi SHA-je me dy nivele (shih Tabelën 1 më poshtë)

Tabela.1 Organet e të gjitha llojeve të shoqërive

Lloji i shoqërisë	Organi përfaqësues	Organi i administrimit të brendshëm	Organi mbikëqyrës
Shoqëri kolektive	Të gjithë ortakët	Të gjithë ortakët	Të gjithë ortakët
Shoqëri komandite	Të gjithë ortakët e pakufizuar	Të gjithë ortakët	Të gjithë ortakët
Shoqëri me Përgjegjësi të Kufizuar	Administratorët (të emëruar nga Asambleja e Përgjithshme)	Asambleja e Përgjithshme (të gjithë ortakët)	Asambleja e Përgjithshme (të gjithë ortakët)
Shoqëri Aksionare –me një nivel	Këshilli i Administrimit, (emëruar nga Asambleja e Përgjithshme)	Asambleja e Përgjithshme (të gjithë aksionarët)	Bordi i Adminsitratorëve
Shoqëri Aksionare –me dy nivele (Modeli gjerman)	Këshilli i Administrimit (emëruar nga Këshilli i Administrimit)	Të gjithë aksionarët	Emëruar nga Asambleja e Përgjithshme
Shoqëri Aksionare –me dy nivele (Modeli Italian)	Emëruar nga Asambleja e Përgjithshme	Të gjithë aksionarët	Emëruar nga Asambleja e Përgjithshme

3. Regjistrat financiarë të biznesit:

Ligji nr. 9723 parashikon vetëm detyrimin e shoqërive për të depozituar raporte vjetore, bilance dhe libra kontabël të konsoliduar të saj. Ligji no. 9828, date 29.04. 2004 “Për Kontabilitetin dhe të Dhënat Financiare” (i ndryshuar), parashikon detyrimin ruajtur të gjithë infomacionin e lartë përmendur.

Regjistrat e biznesit të shoqërisë në rastin e shoqërive të personit i përkasin biznesit dhe jo ortakëve individualë. Për rrjedhojë mbajtja e këtyre regjistrave mund të behet i detyrueshëm me anë të një kërkese në gjykatë. Kjo është e vertëtë edhe për rastin e tregtarit.

